

عُلُومُ الْقُرْآنِ

پُیْنْتُو

عَلَامَةُ شَمْسِ الْحَقِّ افغانی رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ

مُتْرَجِم

مَوْلَانَا سَيْفُ الْحَنَانِ حَقَّانِي

تاج کتب خانہ پبلسور
قصہ خوانی فون ۲۱۳۳۵۴

Ketabton.com

علوم القرآن (پُنتو)

علامہ شمس الحق افغانی رَحِمَهُ اللهُ

مُترجم

مولانا سیف الحنان

ناشر

تاج کتب خانہ ۰ محلہ جنکی قصہ خوانی پینپور

فون نمبر :- ۲۱۴۲۵۴

صفحه	عنوان	شماره
۲۹	اوله شبیه	۲۰
۳۱	دوئمه شبیه	۲۱
۳۲	درئیه شبیه	۲۲
۳۲	خلورمه شبیه	۲۳
۳۳	پنجه شبیه	۲۴
۳۳	شپر مه شبیه	۲۵
۳۲	اومه شبیه	۲۶
۳۸	اتمه شبیه	۲۷
۳۹	نهمه شبیه	۲۸
۴۰	دهمه شبیه	۲۹
۳۳	یولسمه شبیه	۳۰
۳۲	د فیضی تفسیر بی نقطه	۳۱
۳۲	د مسیلمه توکره	۳۲
۳۵	ابن الراوندی ز ندیق یهودی	۳۳
۳۶	د متنبی توکره	۳۴
۳۶	د اعجاز القرآن پوهه	۳۵
۳۷	مشاهدات او معنویات	۳۶
۳۹	قانونی اعجاز	۳۷
۵۱	تأثیر اعجاز	۳۸
۵۲	دیوپ په نظر کین دقرآن تاثیر	۳۹
۵۵	انجذابی تاثیر	۴۰
۵۶	دقرآن اعجازی تاثیر په شخصیت رسول الله صلعم	۴۱

پرست مضامین		
صفحه	عنوان	شماره
۱	پیش لفظ	۱
۲	دوحی او قرآن ضرورت	۲
۵	دقرآن د ضرورت دلیل بقای	۳
۸	دلیل قانونی	۴
۱۱	دلیل غذائی	۵
۱۲	دلیل دوائی	۶
۱۴	دلیل نوری	۷
۱۷	دلیل حقیقی	۸
۱۸	دلیل اتباعی	۹
۲۰	دلیل نفسیاتی	۱۰
۲۱	دلیل تخلیقی	۱۱
۲۲	دلیل ترکیبی	۱۲
۲۳	دقرآن صداقت او اعجاز	۱۳
۲۵	د معجزه او اعجاز تشریح	۱۴
۲۵	عادیات	۱۵
۲۶	عجائبات	۱۶
۲۶	مشترک مناصبت	۱۷
۲۷	معجزات	۱۸
۲۷	قرآنی معجزه، بلاغی دلیل	۱۹

شماره	عنوان	صفحه
۶۳	در بیع فصل د تفسیر او د تاویل او د دے د وارد متعلقا تو بیان	۹۰
۶۵	د تفسیر او د مطالبو د قرآن د پوهه آداب او شرائط .	۹۲
۶۶	علم اللغه یا علم اللسان	۹۲
۶۷	علم السنه	۹۳
۶۸	علم الآثار	۹۵
۶۹	علم قواعد الالهیات	۹۷
۷۰	علم الموهبت	۹۸
۷۱	د تفسیر بالرائی تحقیق	۱۰۰
۷۲	د شیع ازاله او صرفیه او باطنیه او د تفسیر په منبر کس فرق .	۱۰۱
۷۳	د تفسیر بالرائی قسمونه	۱۰۲
۷۴	اقسام تفسیر	۱۰۵
۷۵	د شیع ازاله	۱۱۳
۷۶	د وحی لغوی درء قسمه: فطری او ایجابی	۱۱۳
۷۷	عرفانی	۱۱۵
۷۸	شرعی وحی	۱۱۵
۷۹	وحی د نبوت	۱۱۶
۸۰	د قرآن نزول	۱۱۷
۸۱	نزول اول	۱۱۹
۸۲	د و بیع نزول	۱۱۹
۸۳	د بیع نزول	۱۲۰
۸۴	جهاد نبیل علیه السلام قرآنی الفاظ څنگه حاصل کړل	۱۲۱
۸۵	د قرآن نازل شوی الفاظ	۱۲۲

شماره	عنوان	صفحه
۲۲	په یخنی کس خوله	۵۶
۲۳	د روند و له او پیته	۵۷
۲۴	د قرآن شخصیتی قلبی تاثیر	۵۸
۲۵	تاثیر قابلی	۵۸
۲۶	د قرآن سیاسی اعجاز	۵۹
۲۷	غذائی اعجاز	۶۲
۲۸	د روح آسمانی غذا	۶۳
۲۹	د روحانی ژوند معیار	۶۵
۳۰	د غذائیت معیار	۶۵
۳۱	د روح مرک او ژوند	۶۵
۳۲	قرآن روحانی غذا ده	۶۷
۳۳	د لیل نظامی	۶۷
۳۴	د و بیع اصول د انسان نور و انسانا نوسره تعلق .	۷۰
۳۵	د بیع اصول د انسان دکائنات عالم سره تعلق	۷۱
۳۶	خلو بیع اصول د انسان د ژوند مقصد	۷۳
۳۷	پنجم اصول د انسان ژوند آخری منزل	۷۴
۳۸	شمولی اعجاز	۷۸
۳۹	غیبی اعجاز	۸۲
۴۰	اعجازی اعجاز	۸۶
۴۱	تالیفی اعجاز	۸۷
۴۲	اعتدالی اعجاز	۸۸
۴۳	مکلی اعجاز	۸۹

صفحه	عنوان	شماره
۱۵۳	د آواز و احرف و حکمت	۱۰۸
۱۵۸	د تحریف پد یاره کڼ دا بن عباس روایتونه	۱۰۹
۱۶۰	شعر او د قرآن تحریف	۱۱۰
۱۶۱	د بایبیل تحریف	۱۱۱
۱۶۲	انجیل متی، مرقس، لوقا	۱۱۲
۱۶۳	انجیل یوحنا، تثلیث، ختنه او د جنابت غسل	۱۱۳
۱۶۳	د بلوهیت تصور او بایبیل	۱۱۴
۱۶۶	بایبیل او د نبوت تصور	۱۱۵
۱۶۷	بایبیل او د عملونو بیدلنه	۱۱۶
۱۶۸	د مکی او مدنی سورتونو متعلق اصطلاحات	۱۱۷
۱۶۹	د قرآن د سورتونو شمیر	۱۱۸
۱۷۰	د قرآن د آیتونو، کلمو، نقطو او حرفونو شمیر	۱۱۹
۱۷۰	د مختلفو سورتونو مختلف نومونه	۱۲۰
۱۷۲	د قرآن مهمات	۱۲۱
۱۷۳	د نوي فکر په رنځ کڼ د باری تعالی ثبوت	۱۲۲
۱۷۷	د باری تعالی د اثبات دلائل	۱۲۳
۱۷۹	د باری تعالی ثبوت په سلفي دلائلو	۱۲۴
۱۸۱	د باری تعالی د ثبوت کلامي او فلسفي دلیلونه	۱۲۵
۱۸۸	وجود د باری تعالی او قرآن مجید	۱۲۶
۱۹۱	د باری تعالی توحید	۱۲۷
۱۹۳	د شرک مذمت	۱۲۸

صفحه	عنوان	شماره
۱۲۳	د قرآن سنت او حدیث قدسی بیلتون	۸۶
۱۲۴	د وحی د نازلیدو قسمونه	۸۷
۱۲۵	د قرآن جمع کول او د هغه متدوین	۸۸
۱۲۷	د ویم، دریم او چلورم محرک	۸۹
۱۲۸	پنځم او شپږم محرک	۹۰
۱۲۹	د قرآن یا د وک او صحابه کرام	۹۱
۱۳۲	د قرآن کریم تشریحی حفاظت	۹۲
۱۳۳	صدیقی جمع	۹۳
۱۳۵	د صدیقی جمع دستور	۹۴
۱۳۶	عثمانی جمع	۹۵
۱۳۷	د عثمانی جمع دستور	۹۶
۱۳۸	د قرآن آیتونه او سورتونه	۹۷
۱۴۰	مصحف مدنی / مکی	۹۸
۱۴۱	شافی، بصری، یبسی او بحرینی مصحف	۹۹
۱۴۲	کوفی مصحف	۱۰۰
۱۴۳	د سورة اَعْلَى آیت	۱۰۱
۱۴۵	د حضرت عائشې حدیث	۱۰۲
۱۴۶	په عامه ضابطه دا بن مسعود نه روایت	۱۰۳
۱۴۸	د قرآن اختلاف او اوده اهداف	۱۰۴
۱۴۹	اوه قرأتونه - صحابه قاریان	۱۰۵
۱۵۰	اوه قرأتونه	۱۰۶
۱۵۲	احرف سبعه	۱۰۷

صفحه	شماره	عنوان
۲۵۱	۲۵۱	په تناسخی ججازات کښ د جرم علم ندوی
۲۵۳	۲۵۲	د جستانی معاد رومی د دلیل
۲۵۴	۲۵۳	د وئید دلیل
۲۵۵	۲۵۴	د رییم دلیل
۲۵۶	۲۵۵	د خورم او پنجم دلیل
۲۵۷	۲۵۶	د شپږم دلیل
۲۵۸	۲۵۷	د اوم دلیل
۲۵۹	۲۵۸	د اتم او نهم دلیل
۲۶۰	۲۵۹	د یولسم او دولسم دلیل
۲۶۱	۲۶۰	د قیامت کیفیت
۲۶۲	۲۶۱	د عالی مرض موت یا د قیامت نخبه
۲۶۳	۲۶۲	د شپیلنی د قیامت پوکل
۲۶۴	۲۶۳	د ډیوکلوحکمت
۲۶۵	۲۶۴	د محشر ز مکه
۲۶۶	۲۶۵	د مومن خوراک څښاک
۲۶۷	۲۶۶	د بیان دحوض کوثر
۲۶۸	۲۶۷	د عمل نامه
۲۶۹	۲۶۸	د قیامت دورخه کواهی
۲۷۰	۲۶۹	د عملو نو تول
۲۷۱	۲۷۰	د اعمالو د تول - میزان او د موزون لیسر بیان
۲۷۲	۲۷۱	د عملو نو تولو ټکه به شوک وی؟
۲۷۳	۲۷۲	د عملو نو تولو حکمت

صفحه	شماره	عنوان
۱۹۳	۱۲۹	د نبوت
۱۹۵	۱۳۰	د نبوت خصوصیتونه
۱۹۸	۱۳۱	د چه معجزه، کرامت او سحر کښ بیلون
۱۹۹	۱۳۲	د نبوت حقیقت
۲۰۸	۱۳۳	د ختم نبوت
۲۱۰	۱۳۴	د قرآن او ختم نبوت
۲۱۳	۱۳۵	د خاتم النبیین لفظ او د عربو لغت
۲۱۴	۱۳۶	د خاتم النبیین لفظ او مفسرین کلام
۲۲۳	۱۳۷	د میتا قی دلیل
۲۲۵	۱۳۸	د بحث عمومی دلیل، قبلی دلیل
۲۲۶	۱۳۹	د وعدی دلیل
۲۲۷	۱۴۰	د حدیث او ختم نبوت
۲۲۹	۱۴۱	د ختم نبوت او اجتماع امت
۲۳۰	۱۴۲	د ختم نبوت او درایت
۲۳۱	۱۴۳	د مرزائی د سوسو جواب
۲۳۸	۱۴۴	د ختم نبوت د علامه اقبال په نظر کښ
۲۳۱	۱۴۵	د قیامت، معاد او مجازات د اعمالو او د قیامت نومونه
۲۳۳	۱۴۶	د معاد او قیامت نقلی ثبوت
۲۳۷	۱۴۷	د معاد په باره کښ مذهبونو
۲۳۸	۱۴۸	د مجازات دره شکه
۲۵۰	۱۴۹	د تناسخی رد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پیش لفظ

الْحَمْدُ لِلَّهِ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ مِنْ لَدُنِّي بَعْدَ مَا أَحَقَّرَ دُخُلِيْنِيْكَو كَالْوَنَه هَم زِيَا تَه مُودَة دَقْرَان كَرِيْم پَه خَدَمَت كِن مَصْرُوف پَاتَه شَوے دے، مَا دَخِيْل تَوْفِيْق مُطَابِق دَزْرَوَانُو تَفَاسِيْرُو اُونُوْرُو هَغَه كِتَابُونُو مُطَالَعَه كُوْلَه دَكُوْمُوْنَه چَه دَقْرَان فِهْمِيْ پَه بَارَه كِنے مَدَد اُغَسْتَه شَوُو اُو كُوْمَر مَعَارِف چَه دَالله دَجَانِبَه پَه نَزْرَه مِرْوَا هُو د كِيْدَال هَغَه بَتُوْل مِ پَه خِيْل خِيْل وَخْت دَدْرِس قُرْآن شَرِيْف پَه شَكْل كِنے پِيْش كُوْل -۱-

الْحَمْدُ لِلَّهِ -۱- دَه اَحْقَر دَدے دَر سُوْنُوْنَه قَدِيْم اُو جَدِيْد دُوَا طَبَقُوْتَه دَا مِيْدَنَه زِيَا تَه فَائِدَة اُسْرِيْدَة، دَدُوَسْتَانُوَا صِرَا ر دُو، چَه حَه تَفْسِيْر اُ لِيْكَر، لِيْكَن مَا دَا مَنَاسِب اُ كُنْر لَه، چَه د تَفْسِيْر پَه حَا ئَه د قُرْآ نِيْ عِلُوْمُو پَه مَخْتَلَفُو شَعْبُو كِتَابُونُو اُ نِيْكَم چَه پَه مَخْتَصِر وَخْت كِن نَا ظَرِيْن هَغَه اُو سْتَه شِي، اُو د لَبْز جَسَامَت پَه وَجَه مَا لِيْ كُو تَوْفِيْقَه حَضْرَات هَم د هَغَه نَه مَسْتَفِيْد شِي، لِيْكَن تَا لِيْف كِنے دَدے خِيَال اُ سَاتَه شَوُو

۱) چَه د مَطَالِب قُرْآن پَه تَعْيِيْن كِنے دَسَلَفُو طَرِيْقَه نَه وِي پَرِيْئُو د لے شَوے، اُو د بِيَان شَوُو مَعَارِفُو اُو حَقَائِقُو بَه شَان دَا وِي چَه د سَلَفُو تَا لِيْد كُو وِي نَه چَه د هَغَه مُخْرِيْف -۱-

۲) دُوْمَه دَا چَه دَا دُوْر د عَقْلِيْت اُو فَلَاسِفِيْت دے، دَدے وَجَه نَه مَقَاصِد شَرْعِيَه نَقْلِيَه د عَقْل اُو فَلَاسِفِيَه پَه رَنُك كِنے بِيَان شِي، چَه د مَغْرِب زِدَة طَبَق دَهْدَا يْت سَا مَان هَم اُ شِي -۱-

۳) دَرِيْمَه -۱- دَا چَه د مَقَاصِدُو پَه تَعْبِيْر اُنُو كِنے دَا صِطْلَا حِي

شماره	عنوان	صفحة
۱۴۳	د غوريزا و ناغوريزي پيژندل	۲۸۵
۱۴۳	د تول مقام، د پل صراط تيريدل ا و نور	۲۸۶
۱۴۵	د صراط حقيقت	۲۸۸
۱۴۶	د صراط ا و نور حڪمت	۲۸۹
۱۴۷	د نور اسباب	۲۹۱
۱۴۸	په كومه وجه د صراط پورے وتل اسا نيزي	۲۹۱
۱۴۹	جنت ا و دوزخ	۲۹۲
۱۸۰	د جنت ا و دوزخ د وجود دلائل	۲۹۳
۱۸۱	د آدم عليه السلام د كبر، د حائے	۲۹۵
۱۸۲	د آدم عليه السلام په راكوزو لوكني حكمتونه	۲۹۷
۱۸۳	د جنت د ژوند حقيقت	۳۰۲
۱۸۳	د آخرت د ژوند اجمالی نقشه	۳۰۳
۱۸۵	د عيسى عليه السلام راكوزيدل	۳۰۳
۱۸۶	د مسيح عليه السلام ژوند	۳۰۶
۱۸۷	ختم نبوت ا و د عيسى نزول	۳۲۶
۱۸۸	د ذوالقرنين ديند متعلق د كفارود عذاب هميشوالے	۳۳۲
۱۸۹	تتمه	۳۳۶

تعبیرات کردی، اور بیات تَرْدِ هغه تعبیرات استعمال شی چہ
د جدید مذاق مطابق وی، احقر دیرزیات مصروف دے، د دے
وجہ دے ضرورتہ بسط او تفصیل نہ میردہ اکرے، او پہ مطلب
خیز اختصار میرا کتفا اکرے، کہ چرے د موجودہ دور د مصنفینو پیا
طرزیم کتاب لیکل نو د دے نہ خو چندا نریات غت کتاب جو پریا دے
شود کتاب ترتیب پیا دے دول دے:-

① ضرورة القرآن :- یعنی دنوع انسانی دپارہ دوحی الہی او دقرآن
پہ ضرورت عقلی او فلسفی دلائل:-

② صداقة القرآن، یعنی پہ دے خبرہ عقلی دلائل او دستشربین
یورپ تردید چہ قرآن داللہ دجانبہ دے، او معجزا دے:-

③ تنزیلِ قرآن او دہغه تدوین :- د نزولِ قرآن او جمع قرآن
تحقیق:-

④ محفوظیة القرآن :- دقرآن د محفوظیت دلائل او دستشربینو د
شبهاتو تردید:-

⑤ مہنات القرآن :- یعنی دقرآن دا ہبو مقاما تو حل دہغ حکمتونہ
اور ازونہ او د شبهاتو انزال:-

⑥ احکام القرآن :- یعنی دقرآن فقہی احکام او دہغ حکمت او د موجودہ
دور د شبهاتو جوابونہ:-

⑦ تعبیرات القرآن :- یعنی دقرآنی تعبیراتو حقیقی حل پیا دے
عرض چہ صحیح مطالب قرآنی معلومہ شی او د جدید خیالواہل
قلمو خا میا نے واضحہ شی:-

رومی پنخہ بابونہ پہ کتابی شکل کینے شائع کومہ چہ دہغ نومرہ
علوم القرآن وی، د عاکوم چہ اللہ تعالیٰ د دے خدمت د

تکمیل توفیق مانتہ راکری، پہ خپل درکالا کینے د قبول او منظور
کری، او داخرت د نجات ذریعہ د کری، او محترم الحاج سید،
عبدالرشید شاہ مہتمم مدارسہ فاروقیہ بہاولپور دپارہ د
اللہ جل جلالہ، دا کتاب د سعادت باعث جو رکری، او دہغه دینی
عبت او مجاہدانہ کوششونہ، د اللہ تعالیٰ د دے کتاب د اشاعت
سبب جو رکری:-

احقر :- شمس الحق افغانی عفا اللہ عنہ:-

دوحی او دقرآن ضرورت

دانسان دسعادت او شقاوت حاصلولو خوځولو پاره انسان عقل ته خوځدے و چې کافی نه دے، چه د عقلی معلوماً نو بنیاد هغه مخبر په او مشاهدات دی په کومو چه د سانسې اصولو مطابق بوره عنت او ژور غوراو فکر شوے وی، او د سعادت او شقاوت د اصولو بنیاد د عقائدو، اخلاقو او اعمالو د خصوصیاتو پیژندل دی، او د مشاهداتو او د محسوساتو د اثر نه دارنگ بهر دی چه په هغه باندے د خبرے او مشاهدے په ذریعہ هیڅ قسم غور نشی کیدے او نه د هغه د پامه، چه تجربه کا ه شته دے.

۲) دویم ددے و چې چه عقلی فیصلو کینے د و هم دخل وی، او ددے کبله دغه فیصله اکثر غلط اشی.

۳) دریم ددے و چې چه عقلونه مختلف دی، د صحیح عقل صورتونه گم او د فاسد عقل صورتونه په دے امور و کینے زیات دی.

۴) څلورم ددے و چې چه د عقل فیصله عموماً په جدا با تو بنا وی، نو ځکه دا اکثر غلط وی هر دغه وجه ده چه دا قوام عالم د عقلونو فیصله د معرفت الهی، د نبوت د حقیقت معلومولو، د عملونو د جزا کونو، د امور آخرت او د صحیح او غلطو عملونو په باره کینے یو بل سره متضاد دی یو قوم شرک صحیح گنری، او بل تثلیث، بل خدا پرستی، او بل مخلوق پرستی، یو قوم د غوا غوښنه خوړل گناه گنری، او څوک ئے نه خوړل، څوک خنزیر خوړل ښه گنری څوک ئے نه خوړل، د چا د عبادت کولو او د رضائے الهی موندلو یوه طریقه ده، او د چابله، د چا د نبوت تصور یو ځه، او د چابله، څوک دا اعمالو جزا او سزا د جنت او دوزخ په

شکل کینے مینی، څوک ئے د روحانی درد او راحت په شکل کینے او څوک ئے د تناسخ په شکل کینے مینی، دا حال په ټولو روحانی امور و کینے دے، دے نه، واضح شوه چه په مذکور امور و کینے عقل کافی نه دے، اُس موښن! هغه دلائل عقلی پلش کو و کومونه به چه د معلوم پیری چه ددے امور و د پیژندلو د پاره د خالق کائنات وحی، د هغه کلام یا په نورو ټکو کینے د قرآن ضرورت دے، او دادے د پاره چه د انسانی سعادت او شقاوت د اصولو دا یقینی فیصله مقرر اشی، چه په هغه کینے د شک ښه هیڅ گنجائش پاتے نشی، هغه دلائل په دے ډول دی.

دقرآن د ضرورت دلیل بقائی

۱) روم د دلیل بقائی دے، د هرا انسان فطری خواهش دے چه هغه ته د دائمی بقا او ژوند حاصل وی، ځکه چه د انسان د ټولو نعمتونو تړون ژوند سره دے که چرے ژوندانه وی، نو ټول نعمتونه مثلاً، مال، او جا، اقتدار، خوړل، اغوستل، او ښه د اټول بیکاره دی، ددے! فطری جاذبه دلیل دادے چه د هرا انسان د ژوند په بقا باندے څوک دشمن که چرے حله اگری، نو هغه به د ذات او د بقا سره د محبت په وجه د مدافعت کوشش کوی او د ژوند او بقا محفوظ ساتلو د پاره به زور کوی، دارنگ کچرے په انسان د رنج بیماری حمله وی چه د هغه حیات او بقا ته تر خطر ا پیننه شی نو هغه به دارو د ملوغت مال لکوی، او د ژوند د بقا کوشش کوی دے نه معلوم پیری چه بقا سره د محبت جاذبه فطری دلا، اُس دے ختمیدونکی د نیا اوفانی جهان کینے هیڅ یو انسان ته دا فطری مقصد حاصل نه دے نو کچرے د ژوند په یو

دور کینے ہر انسان تہہ دوام حیات اور استمرار بقا کا مقصد حاصل نہ وی نودلتہ بہ دا ا و بیے شی چہ انسان دیونا ممکن خیر فطری خواہش ا کرو، چہ د علم نفسیا نو د مخ، صحیح نہ دے، خکہ چہ نامکنتا فطری خواہش نہ شی کیدے، او نہ پہ یونا ممکن مقصد بانندی بتول انسانان متفق کیدے شی دا خبرہ نامکنہ دہ چہ دؤہ پہ دؤر کینے پنچہ شی پیدہ توالے نری کینے دا سے یوروخ گس بہ ہم پین نہ شی چہ دہغہ خواہش وی چہ دؤہ پہ دوو کینے پنچہ وی، دا خوشونا ممکن عقلی داسر نلک نامکن عادی ہم فطرہ د بتولوا انسانانو مطلوب نشی کیدے، دیوانسانان پہ فطرت کینے ہر دانہ دی پراتہ چہ ہغہ، و بتول عمر د خوراک خکاک او د ساہ اغستونہ بے نیازہ شی ددے نہ دامعلومہ شواہ، چہ نامکن عقلی او فطری دواپہ د بتولوا انسانانو فطری مطلوب نشی جو پیدے، نودوام حیات چہ د بتولوا انسانانو فطری دبتولو انسانانو فطری مطلوب دے، ہچرے نامکن نہ دے بلکہ ممکن الحصول دے، اس دواہر بقا د پارہ پہ دے نری دعالم تغیرات کینے داسے اشیاء موجود دی چہ کچرے د زرخزرا بیدونکی اوسخا کیدونکی بل خیر سرہ ا لگولے شی نوخہ زمانے پورے ہغے تہ بقا حاصلہ شی مثلاً یوتازہ مہی رقب، بانندے، چہ مالگہ امبزے شی او اوج کرے شی نوخہ مودے پورے خوباقی ساتلے شی، پہ چین کن دیومر سہری کالبوت د شہدو پہ د ک بکس کینے پہ ایسودوخہ مودے د پارہ باقی ساتلے شی، د مصر یہ آثار قدیمہ کنس دا سے منرہ بیاموندے شوک دہ چہ پہ ہغے بانندے د لیکلے سوری تاریخ نہ دامعلومہ شواہ چہ دا د پچو زوکالونہ دیو مسالے (مسی) پہ ذریعہ محفوظ دہ، ہرکله چہ پہ دے عالم تغیر کینے د بقا زیا تولو داسے سامان موجود دے

نوابدی اولاً فانی اشیاء کینے داسے مسالہ بہ نہ وی چہ د ہغے ترون دانسان رُوح سرہ اوشی اوپہ دے وجہ ہغہ تہ دوام بقا اوسترار حیات حاصل شی، ابدی اولازوال خیزونہ دالله تعالیٰ ذات او دہغہ صفات دی، چہ انسان سرگلا د ہغے پہ لکیدوانسان تہ دوام حیات اور استمرار بقا صلیدے شی اودا اول صفت الہی صرف دالله کلام او دہغہ وحی کیدے شی، پہ دے وجہ الله تعالیٰ خیل کلام پہ پیغمبرا نو علیہم السلام نازل کر وچہ انسان تہ ہغہ دائمی حیات اوبقا حاصل شی کوم چہ د انسان فطری مطلوب دے، کلام الہی پہ دنیا کینے نازل شوے دے، نودلتہ دہ ولے انسان تہ ہمیشہ ژوند ا نہ بخینلو؟ دا اعتراض یو خوبہ دے وجہ ناممقول دے چہ دنیا پچلہ دار فناء دہ اوپہ دے کینے بتول مؤثرات د فنا ہم موجود دی، او ہمیشہ ژوند اوبقا د پارہ دداسے محفوظ جہان ضرورت دے چہ پہ ہغے کینے مؤثرات د فنا ہم موجود نہ وی، (۲) دویم پہ دے وجہ ددے دنیا د تنگی د کبلہ د بتولوا انسانانو استوگنہ دلتہ نامکنہ وہ، ددینہ معلومہ داشواہ چہ د ہمیشہ بقا غوندے د فطری جذبے د تکمیل د پارہ د کلام الہی اودوحی ربانی ضرورت دے، یوا اعتراض دا کولے شی چہ پہ آخرت کینے بہ د کلام الہی عالمینوتہ کہ ہوے د جنت پہ صورت کینے ہمیشہ ژوند حاصل وی، نو د کلام الہی مکرینو نکتہ ہم ددو زخ پہ صورت کینے ہمیشہ ژوند حاصل وی تو پوجواب دہ، چہ ددو زخیا نو ژوند د مرک نہ ہم پزردے، دویم جواب دادے، چہ کلام الہی ابدی دے نو خکہ ددے اثر ہم دہا ابدی دے چہ داد انسان ژوند ابدی جو رہ وی خواہ ہغہ مسالہ جنت دی او کہ کفایت ددو زخ دی مگرد ابدی ژوند ادوہ تہ دی

یوسرہ دارام او بل سرہ د تکلیف نو دوام خو پہ دو اوہو کئے دے فرق صرف
 د استعداد او د عمل دے، جنتیا نو کلام الہی سرہ د ایمان او منلو
 جد بے لاندے تپون لرو او دوزخیا نو سرہ د کفر او نکار د جد بے لاندے
 نو فرق صرف د نوعیت شو لو اگر چہ دوام حیات دوا رہ دی، ددے مثال
 دا بے دے چہ نمرشے سپینوی دوی او جاموسوہ د نمر تعلق یوشان دے
 مگر دوی خرمن پیر توہ بیزی او د جامورنگ پیر سپینیزی نو د فرق صرف
 د استعداد دے، ہم دغہ حال د کفر او ایمان دے لکہ څنگہ چہ قرآن
 واضح کہے دے :-

وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَاءً مَّشْقَاءً وَ لَ تَرَىٰ فِيهَا عِصْيَانَ
 رَحْمَةً لِّلْمُتَمَيِّنِينَ وَلَا يَذِيذُ الْضَالِّينَ : لورے کولو او د قوت او د صحت سامان
 إِلَّا خَسَارًا ط : سورہ بنی اسرائیل آیت ۱۰۷ : پیدا کولو د پارہ نازل کرے دے ایکن
 د کفار و د معاند، نو ظلم پہ وجہ قرآن د معنی د پارہ د نقصان سامان
 جوہ شی :-

دلیل قانونی

- ۲) دویم دلیل قانونی دے، دانسان پہ فطرت کئے د وے قوتونہ موجودی
- ۱) یوقوت شہویہ (نر و عیبہ) چہ ہغہ د قدرت دا بے عطا د چہ پہ
 ہغہ انسان د خپلو مفاد د پارہ جد و جہد کوی :
- ۲) دویم قوت غضبیہ دے چہ پہ ہغہ انسان د دا بے قوتونو مقابلہ مدافعت
 کوی چہ کوم د مذکورہ فوائد پہ حصول کئے دے سرہ مزاحمت کوی
 دانسانی فوائد و کلیات، خو پل - ٹینٹل، اغوستل، استوگنہ او د بلوغ نہ
 پس منکوٹحہ دے دانول دانسان محبوب جسمانی مقاصد دی، د وے نورس
 معنوی او روحانی مقاصد دی، دین او رتبہ دانول او دانسان دا بے

مقاصد دی چہ پہ دے کئے ورتہ څہ ہم مانع، حائل یا مزاحم راجی نو دے
 ئے مقابلہ کوی د بتولو انسانی جنٹ جگرو بنیا د ہم دا خیزونہ دی ،
 فطرت دا غواپی چہ ددے او مقاصد و د حفاظت د پارہ د کوعادلانہ
 دا بے قانون ضرورت دے، چہ پیر انصاف قائم شی، او جگرے
 ختمے شی، اُس دا قانون دے چاوی د خداوند تعالیٰ، کہ دانسان د دا ظاہرہ
 د چہ دے قسمہ قانون جوہرہ و نکي د پارہ د خلود و صفا تو ضرورت دے
 د، علم محیط (۲) رحمت کا ملہ (۲) قدرت تامہ (۲) غیر جانبداری :-
 علم محیط خو حکمہ ضروری دے، چہ دانسانی حقوق د ہرا رخ علم و لری
 او دانسانی فوائد او حقوق سرہ تہلی دانسان نو د ژوند پہ بتولو دوارو
 د دنیا، قبر، آخرت) باندا دے د کدہ نظروی چہ دغہ عادلانہ فیصلہ دانسان
 ژوند پہ دے بتولو منزلونو کئے د رستہ وی، او دا ہم ضروری دے چہ دغہ
 فیصلہ دے دانسان د پارہ د نتا تجویب لحاظ ہم د رستہ وی خواہ ہنہ
 نتا تج انفرادی وی، او کہ اجتماعی ظاہری وی، او کہ باطنی (ژورے) مثلاً
 کچرے انسان د سود د جواز او د زنا یا لواطت یا الترضاد جواز قانون جوہرہ کوی
 نو دے کئے خود څو شہما شخصی آزادی لحاظ ساتلے شوے دے، لیکن دے بتولو
 کئے د پورا معاشرے د اجتماعی ضرور لحاظ نہ، دے ساتلے شوے د سود
 نتیجہ پہ حرص کئے اضافہ او دانسانی ہمدردی فقدان دے، او زنا او
 لواطت سرہ د صحت جسمانی او د عملی قوتونو د کمزوری غوندے، ضرورہ
 نظر انداز کپیشوی دی، او پہ دے کئے ہمدارنگ پہ، قبر او آخرت کئے د
 عذاب خیال ہم نہ، دے ساتلے شوے :-
 د رحمت کا ملہ پہ وجہ ضرورت دے، چہ د عادلانہ قانون جوہرہ
 پہ موقعہ څہ قسم غفلت انشی، او پہ قانون کئے عمدا دا بے اجزا شامل
 نکری چہ، ہغہ دانصاف خلاف دی :-

قدرت کا ماہ پیدائے وجہ ضروری دے کہ وہ دجا زور دلا تھا ہے انصاف انگری یا مجرم نہ
 یہ سزا و کر کوئی کمزوری ظاہر نہ کری غیر جانبداری پیدائے وجہ ضروری دے :
 چہ دھم قوم، ہم وطن ہر رنگ اور دھم زبان خہ طرف داری انگری
 اور رنگ پہ قانون سازی کہنے دے کہ قسمہ خلق و خیال ساتھ پہ غرض
 بل قسم خلقتہ نقصان ورنہ کری، لکہ خنگہ چہ یورپین خلق واسے کوی
 داخلور صفتونہ چہ عادلانہ قانون جوہر و لوہہ پارہ ضروری وی
 صرف د خداوند تعالیٰ پہ ذات کہے موجود دی نہ کہ ہفہ پہ رنگ د چا
 علم محیط شتہ اونہ د جا رحمت :

اللہ ارحم بعبادہ من الہم یولیدھا، ترجمہ :- د اللہ پاک رحمت پہ
 خیلر بندگانو دوسرہ زیات دے، چہ د مور بہ پہ خیل اولاد دوسرہ نہ وی،
 نہ د ہفہ پہ رنگ د چا قدرت شتہ چہ د چا زور پر اچلیزی، او پہ
 قانون جوہر و لو کہنے د ہفہ رعایت انگری یا مجرم نہ پہ سزا و کر لو کہنے د
 چاہنہ او یریزی، صرف د خداوند تعالیٰ ذات غیر جانبدار ککہ کیدہ شی
 چہ ہفہ پہ قوم او وطن کہنے چا سرہ شریک نہ دے چہ د ہفوی لحاظ انگری
 نہ چا سرہ پہ رنگ اور بہ کہنے شریک دے، بلکہ ہفہ خود اسے ذات
 دے چہ کم یلید و کم یولید، اولیس کئلہ شی دے، ترجمہ :- نہ ہفہ نہ
 خوک پیدادی اونہ ہفہ د چا پیدا دے، اونہ د ہفہ پہ شان خوک
 کیدہ شی

لہ دے وجہ د انسان فطری حق، یعنی عادلانہ قانون صرف د اللہ تعالیٰ
 ذات سرہ خاص دے : ع
 سروری زبیا فقط اسنات ہے ہننا کو ہے، حکمران ہے اک وہی باقی بتان آری
 برداری (حکمرانی) صرف دے دے پے مثلہ ذات حق دے، ہم دے یوازہ حکمران دے :
 نوریزولہ آذر بتان دی :

إِن الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ :- سورة يوسف : قانون جوہر و لو صرف د اللہ تعالیٰ
 آية ۲۹ : جل جلالہ حق دے :-

د دے قسمہ قانون خداوندی، وحی الہی او حکام ربانی نوم قرآن دے
 پیدائے وجہ د قرآن ضرورت د انسان د پارہ ثابت شو، بھر کیف انسانی
 حقوق سرہ تری قانون خداوندی نہ بغیر دیوانسانی قانون حکمرانی بہ
 د جاہلیت حکمرانی پلے شی :

أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ ط وَمَنْ :- ترجمہ، ولے خلق د انسان جاہلانہ
 أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا الْقَوْمِ الَّذِينَ هُمْ :- قانون غواری، ہمہ حقیقت بانہ
 سورة مائدہ آية ۴۹ : یقین لرونکی قوم د پارہ د اللہ تعالیٰ نہ
 سوا د بل چا قانون دیرینہ دے ؟

غیر حق چون ناسی و آمر شور : زور بتان قاہر شور
 زیر گردون قاہری از آمری است : آمری از ماسوی اللہ کافری است
 د اللہ نہ بغیر چہ خوک قانون سازی، پہ زور ظلم سرہ پہ عاجزانو غالب شی، د انسان
 لاندے خوغلبہ صرف دیو حکمران (اللہ) دے، د اللہ تعالیٰ نہ بغیر بل حکمران
 کافر دے :-

د ضرورت قرآن دلیل غذائی

۳) دلیل غذائی - انسان د جسم اور روح نہ مرگب رجوبی دے او بیابہ دے
 دواہر و کہنے روح اعلا او اشرف دے او کدان د ہفہ پہ نسبت ادتے
 او خسیس دے ہم دواوجہ دہ چہ د جسم نہ روح ارحی نو بدن بیکارہ
 تی، د روح دا قسمہ برتری دوسرہ واضعہ او بدیہی دہ چہ حیوانات او
 جمادات ہم دے نہ خبر داری مثلاً یورونڈے سرے چہ روح بکھنے
 وی او خوردے پہ یوحائے کہنے اودہ پروت وی نو ہیغ خیز پر حملہ نہ کوی

نہ پکین چنبی کیری نہ کارغان او تپوسان ددہ غوبنہ شوکوی نہ زمکہ
دکدہ بدن خوری او نہ هوا او نبردے بدبو یہ کولے شی۔ لیکن ہم ددے
انسان بدن نہ چہ خہ وخت روح او مٹی، نوجہادات او حیوانات ہول
پہ دہ حملہ کوی باوجود دے چہ دمرگ نہ وہا اندے دے پہ کا بنا تو کینے
حاکم وونہ چہ محکوم۔

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ تَعَالٰی ذٰلِکَ اُوَدَّ
سورۃ الحجاثیہ، آیۃ ۶۴ : آسمانوں ہول خیزونہ ستا سوسینی کیری

بیانے زمکہ ہمدغہ جسم خوری، نمرے بدبو یہ کیری چنبی ہم ورتہ
پہ پوزہ او خولہ کینے ننو مٹی او کارغان او تپوسان ہم ترے غوبنہ شوکوی
دانول خیزونہ چہ روہے دانسان نہ مغلوب ووددہ دمرگ نہ
پس یہ دہ حکم غالب شول چہ دوی ءالہام الہی پہ ذریعہ ددے خبرے
نہ واقف وی چہ پہ انسان کینے دقوت او غلبے باعث دہغہ روح دے
دادروح دبرتری دلیل دے، ہرکہ چہ بدن کمنا اوروح بربر دے
انگتر دغذا دپارہ قدرت انتظام کرے دے، دانسان دخوراک دپارہ
دغذوانہ ہلہ جو پیری، چہ ددے ہول جہان وسیع کارخانہ پہ
دے محنت اکری، مزکہ او ایہ بوہے دمزکہ نہ را ہتوکوی۔ ہوا شروتازہ
اساقی، ستوری دہغہ دشوونما خدمت اکری، نمرے دانے پنے کیری
تردے حدہ پورے چہ دانسانی بدن دپرورش دپارہ نبرد سمندرنہ
بجارات او چت کیری دہغہ نہ ورع جورہ شی، او دبالن پہ صورت کینے د
اوبوانتظاما شی، دانول انتظام دکمتر انسانی جز (جسم) دغذا دنکیل د
پارہ دے د حکمت خداوندی تقاضا دے، چہ دبرتر جز (روح) دپرورش
دپارہ قدرت ضرور انتظا کرے دے دا حوکیدے نہ شی چہ دکمتر جز
بدن دپرورش دپارہ خود دومرہ لوکے انتظام وی اور دبرتر جز

(روح) دپارہ دہیج انتظام نہ وی دہغہ مثال پہ بیاد انصوی چہ پہ اس
سور یورئیس دچامیلہ شی، نوکور بہ داس دکیا وغیرہ مکمل انتظام
اکری، اورئیس دکوراک خیناک وغیرہ ہیج انتظام اکری، نو حکیم
مطلق دبدن (سور لئی) نہ نیات دروح (سائیس) دغذا انتظام کیری دے
حکہ چہ دوارہ بہ خیلو فرا نضواد اکولو کین دغذا محتاج دی بدن اوروح
دوارہ پہ دے عالم تغیر کینے استوکنہ کوی او پہ چیل فرض پورہ کولو
کینے دغذا محتاج دی، کہہ دینے نہ وی توتو خو بہ اس دتو پورے نہ دے پہ
گرزیدے شی او نہ بہ ہغہ سور دلورے تندے پہ وجہ داس وایسے قابو کولے شی بلکہ کیری شی چہ
درخ خور لوسر دوارہ ہم بدن زمینی دے ددے غذا ہم زمینی دہ گوروم اپنی دے اور دتو دن
دعالم بالا سرہ دے لہذا دکدہ غذا انصم لطیفہ او دعالم باہر ہیکار دہ
اوداغذا وچی ربانی۔ کلام الہی یا قرآن دے۔ پہ دے کینے دغذا ایت دوا
(میلان طبعی، اولشونما) خصوصیات موجود دی، لکہ دبدنی غذا دا
خصوصیات پہ دودئی او غوبنہ کینے نہ دے دول موبودی چہ ددے
خوراک نہ دانسان شوق کیری کانری او اہیضے خوراک نہ فی شوق نہ
کیری، چہ دادوارہ اورہ کیری او وے خوری دغہ رنلک پہا دودئی،
غوبنہ کن دشوونما صلاحیت شتہ پہ کانری او اسپنہ کینے نشتہ
بلکہ دہلاکت خطرہ دہ۔ قرآن دروح غدا ئے روحانی حکم دے چہ
پہ دے کینے دادوارہ خصوصیات موجود دی۔ میلان پہ دے دول دے
چہ قرآن دیرلوئے کتاب دے او بیایہ اجنبی ژ بہ (عربی) کینے ہم دے
لیکن سرکدے خلق ددے تلاوت دیرکوی دایادوی (حفظ کوی) اوددے
یادسانتو دپارہ ورو نہ او تکرار و نترمرگہ پورے کوی، ددخت اور محنت
دقربانی ددے خبرے دلیل دے چہ پہ قرآنی غذا ایت کینے روحانی
کشش موجود دے حکم چہ دادروح غذا دہ، کچرے غدا ئے

جسمانی نہ وی نوذ جسمر ملک لانرمی دے . ہمدارنگ روحانی
 غذا چہ نہ وی نوذ روح اصلی (حقیقی) مرلک یقینی دے ،
 غذائے قرآنی نہ حیاتی حقیقی پیدا کیدل پہ دے آبت کینے ذکر دی
 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ تَرْجِمَهُ : اے مومنان تو تاسو د اللہ
 وَاللَّسُّوْلِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ . اور رسول خیرہ منیٰ حکمہ چہ تاسو
 سورہ انفال ، رکوع آیت ۲۳ : ہفہ قرآن طرف نہ بنی کوم کینے
 چہ ستاسو حقیقی ژوند دے .

وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ تَرْجِمَهُ . اعلان اکری چہ دقرآنی
 سورہ فاطر آیت ۲۱ : غذا نہ محروم مہ خلق مہی
 خلقو سر ، برابر نہ دی چاچہ دقرآن غذا بروحانی نہ حقیقی شووند بیاموند
 دے :

۴ : دلیل دوائی

پہ دے عالم تغیر کینے انسان پہ بدن اور روح دوائی و تغیرات راجی
 دبدن دپارہ دتغیر سبب مخالفہ آب و هوا ، فاسدہ غذا ، یا نا
 مناسب فعل او حرکت کول یا خشہ بلہ حادثہ وی ہمدارنگ د
 روح دپارہ دمرضونو او تغیرات اسباب گندہ ، فاسقانہ ، ملیحدانہ
 مٹھکانہ ماحول ، خراب تعلیم ، خراب تربیت ، خراب قانون او
 خراب افعال او حرکات دی ، ددے دوارہ قسمہ بیمارو دپارہ مناسب
 م اکثر یا حکیمتہ رجوع کیدے شی بدن او دھن دارو درمل
 دوارہ مادی خیزو نہ دی پہ دے وجہ انسان پہ خپلو تجربو غور
 او فکر سرہ دبدن مرضونہ معلومہ وی او دھن دصحت دپارہ

ددا سے دارو درملو او علاج تجویز ہما کری کوم چہ قدادت دلتم
 پیدا کری دی ، او یہ دے سلسلہ کینے پہ خپلو تجربو او کوشش سرہ
 دے دپارہ قانون ہم جوہر لے شی ، لیکن روح انسانی ، دھن
 صفات او امراض بتول دانسانی تجربے د اثرے نہ بھردی نہ نے
 دمرضونو خشہ تشخیص کولے شی او نہ دے دپارہ خشہ دارو درمل
 تجویز کولے شی ، روح پخپلہ امیر مہی دے ، او صرف عالم بالاسرہ
 تہلے یوحقیقت دے لہذا ددے ، علاج بہ ہم د عالم بالانہ کیدے
 شی ، چہ ہفہ دمرضونو ازالہ کیدی زمینی علاج (دارو درمل)
 پرے اثر نہ غور بخوی حکمہ چہ روح زمینی نہ دے ، دروحانی مرضونو
 علاج دبدنی مرضونو د علاج نہ حکمہ دیرا ہم دے چہ دبدنی مرض
 پہ وجہ انسان وقتی طور مرشی ، مگر دروحانی مرض پہ وجہ دانسان
 دانسی مرگ او ہلاکت واقع کیدی ، ہم داوجہ دہ چہ خالق کائنات
 دبدن د علاج انتظام انسانی تجربوتہ سپارے دے لیکن روحانی
 علاج دپارہ دانبیاء علیہم السلام پہ ذریعہ نے پخپلہ انتظام اکری
 چہ ہفہ وحی الہی او کلام ربانی بلے شی او دروحانی علاج دپارہ تجربہ
 او بے خط نسخہ دہ :

وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ تَرْجِمَهُ . موبذ قرآن نازل کر وجہ پہ
 وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ مَبْنٰی اِسْرَائِیلَ : ہفہ کینے دروح علاج او دھن دتوت
 بخششی سامان موجود دے او یقین لوونکو دپارہ د اللہ رحمت دے ،
 پہ دے وخت کینے دروحانی امراض کوزالے او ددے د فیضان صحت
 دپارہ بل خشہ علاج یا نسخہ پہ کائنات کینے موجود نہ دہ حکمہ چہ
 ذمہ مینا علیہ . پہ رنرا کینے دقرآن نسخہ دتولوا انبیاء علیہم السلام پہ بتول
 روحانی نسخو بانندے مشتملہ دہ ، او پہ دے کس دابدی روحانی صحتا بدی

اصول موجودی ہم داو جردہ چہ یوپ خود علمونوا بنا روت
 اوستل او د هغه په وجه د ترقی آسمان ته اختل لیکن د دے روحانی
 شفا نه د محرومیت په وجه انسان شرافت نه محروم دی نه په دوی
 کینه خه نیکی شته نه خدا فی ویره نه انصاف، نه اطمینان قلب او نه امن
 بلکه د دوی د گندہ او بیماری و روحونو په وجه د نیا هره و روح جمنو جو پیزی
 او پدے کینه د فواجشو، منکرانوا و دینونو کیولو دے یو سیلاب په چپو
 دے چه د هغه د خمید و هنج قسم امید نشته د بولے د نیا د تباہی خطرہ
 دہ حکمہ چه خرابی و روح په نیا تیدردی۔

ه دلیل نوری

په د نیا کینه دوه قسمه خیزونه دی، یو هغه چه په سترگو لیدلے کتله شی،
 لکه د زکے نه نر آسمان نه بول خیزونه، دویم هغه چه په سترگو لیدلے نه
 شی، صرف په عقل معلومیری لکه ایمان، کفر، طاعت، معصیت د
 انسانی اعمالو حسن او قبح د رومی قسمه خیزونو د پاره قدرت دوه نورہ
 پیدا کیری دی، یو داخلی نور او بل خارجی نور داخلی نور خود سترگو نور دے،
 چه انسان کینه دننه موجود دے، که د چا سترگه رندہ وی او د داخلی نور
 محروم وی، نو هغه په مار او پری کتله فرق بلشی کولے
 دویم خارجی نور چه د انسان نه بهر دے، مثلاً، نمر، بجلی، لالین، دیوه
 وغیره کچرے دا خارجی نور نه وی، اگر چه د سترگو بینائی د رسته وی
 بیا هم هغه په نوره تیاره کتله د مار او پری فرق نشی کولے دواړه نورونه
 داخلی او خارجی چه جمع وی نو هله به علم او بیلتون حاصل وی۔
 دارنگ د دویم قسم خیزو نور پاره هم د اندرونی او بیرونی دواړه
 قسمه رنراگانو ضرورت وی، انه رونی رنراگانو آسمان ده

د دے دواړو ضرورت حکمہ دے چه د ایمان او کفر، د نیک او بد، د خیر
 او د شر بیلتون اشی، هغه بیرونی رنراگانو روحانی امور و د پاره کلام الہی
 دے چه لکه د آسمانی رنراگانو په شان یو بله آسمانی رنراگانو،
 وَأَتَّبِعُوا النَّوَارَ الَّذِي أَنْزَلَ مَعَهُ : اودوی د هغه رنراگانو بعداری کو پیدہ
 سورة اعراف آیت ۱۵۰ : کومه چه حضور سره نازلہ شوی دے۔

۴ : دلیل حبی

انسان د بدن او روح مجموعہ دہ د بدن په وجه هغه د جسمانی محبوبانو
 مثلاً د خوراک، خبثات، او د مکان خواهشمند دے یا د دے محبوبانو حاصلو
 د ذریعے (مال دولت) خواهشمند دے، دے خیزونو سره هم د انسان
 محبت فطری دے، او خالق کائنات سره محبت هم فطری دے هم دا وجه دہ چه
 انسان په خپل قول تاریخ کتله د محبت الہی د تقاضا نه خالی نه دے پاتے شوے
 دا بیله خبره دہ چه کله د دے فطری تقاضے صحیح او درتقت اظهار شوی دے
 لکه د مؤمنینو او مؤجیدینو په شان یا غلط اظهار شوے دے، لکه د بت پرستو
 او مشرکینو په شان چه هغوی غیر الله د الله تعالیٰ مظهر اگنر لو او د هغه
 عبادت لے اکر و، د دے دواړو صحیح او غلط طریقو اصلی محرک هر د فطری
 جذبہ (محبت الہی) وی تر دے حدہ چه د روس او چین خلق چه د خدا لے
 نه منکر دی د دے جذبے نه مجبور شول حکمہ چه دا ختمولے نشی چنانچه هغوی
 د دے فطری جذبے د تسکین د پاره د لین او ماؤزے تک مجسمه انصوری نه
 خائے په خائے نصب کول چه د هغوی تعظیم د عبادت په صورت کتله
 جاری آسانلے شی، ما په خپل بل یو کتاب، کیونرم او اسلام کتله د کیونرم
 دا خبره نقل کړے دہ چه د خدا لے په خائے بل یو مصنوعی خدا لے د خلقو
 د پاره تجویز کول ضروری دی د پاره چه د دے فطری جذبے تسکین پری

اشی، بودوی دامقام خپلو ممتناز و مشرانوته و رگرو. بھر صورت مُحبت
 الہی و فطری جذبہ دے دے دیارہ زیومظہر ضرورت دے چہ دے
 خدائی دخو بیے اونا خو بیے تابعداری اگر تھے شی کوم تے چہ خویشوی
 ہنہ اوکرو اوکوم تے چہ نا خویشوی ہنہ اوکرو. لکہ ٹنگہ چہ دھر محبوب
 د محبت عامہ تقاضا دے، اُس د خدائے د خو بیے اونا خو بیے معلومول
 تر ہنہ نامکنہ دے چہ خدائے پچیلہ د خپل کلام پہ ذریعہ نہ وی خود دی
 حکمہ چہ دیوانسان خویشوی اونا خویشوی تر ہنہ نشئی معلومیدے تر خو چہ
 ہنہ پچیلہ د ہنہ اظہار نہ وی کرے لکہ ٹنگہ چہ یوکور بہ د میلہ دخو بیے
 دخوراک انتظام تر ہنہ نشئی کولے تر خو چہ میلہ ہنہ نہ وی نیکارہ کوی،
 د اللہ ذات خود دے نہ ہُم دیر بلدا و بالادے. خو حکمہ د ہنہ د محبت تکیل
 دیارہ د ضروری دے چہ ہنہ موثر نہ اُبنائے چہ فلا نئی عقیدے، اخلاق
 اعمال او اقوال د ہنہ خویشوی دی او فلا نئی نا خویشوی او ذاتم خود دل بغیر د
 کلام الہی نہ نامکن دی دے دیارہ د وحی او کلام الہی ضرورت دے چہ
 د ہنہ دخو بیے اونا خو بیے علم حاصل شی ہنہ کلام قرآن دے چہ د ہنہ
 ضرورت د قرآن ثابت شوی.

۴: دلیل اتباعی

یہ دنیا کینے اتباع او تابعداری موجود دے، اولاد د والدین، شاگردان
 د اُستادانو، رعیت د حکومت ما تحت عملہ د خپلوا نسا انا و احسانمند د
 احسان کورنکو تابعدار او فرما نبرداری، د صورتونہ او دے نہ علاوہ
 نور نزل د تابعداری صورتونہ فطری او معقول دی او دے پہ وجہ نظام
 تہذیب قائم دے کچرے اولاد د والدینو تابعدار نہ وی نو خاندانی زندگیہ
 تباہ شی، شاگرد د اُستاد نا فرما نہ وی نو نظام تعلیم بہ گہ و وحی، رعیت

د حکومت او ما تحت عملہ د افسرانو تابعدار نہ وی نو د حکومت
 انتظام بہ نفس نشئی، کہ زیر احسان د خپل محبتن تابعدار نہ وی نو دریا
 نہ بہ د احسان وجود ہم ختم شی، پہ دے د نیا کینے دھو شیز دیارہ علت
 او سبب موجود دی دغہ رنگ دے مذکور تابعدار او فرما نبرداری د
 دیارہ ہم د علت او سبب ضرورت دے، چہ ہنہ د احسان او اقتدار
 دے، پہ اولاد د والدینو، پہ شاگرد د اُستاد انا و پہ زیر احسان د محبتن
 احسان د فرمانبرداری او اطاعت فطری سبب دے، او پہ رعیت د حکومت
 پہ ما تحت عملہ د افسرانو اقتدار د فرمانبرداری فطری سبب دے دے
 پنجو صورتونہ علاوہ نور د صورتونہ د فرمانبرداری ہم شتہ
 مثلا، عاشق د معشوق اطاعت کوی او عوام د اہل علمو مثلا د امام ابو حنیفہ
 امام بخاری رحمہما اللہ او یا اہل معرفت مثلا د شیخ عبد القادر جیلانی یا
 دنور و بزرگان نور رحمہم اللہ تعالی تابعداری ہم کوی دے دواہ و صورتونو
 سبب حُسن دے ہنہ حُسن ظاہری دی لکہ د معشوق حُسن د عاشق دیارہ
 یا حق باطنی او معنوی وی. لکہ د علمائے دین او بزرگان دین حُسن د عوام دیارہ
 لہذا دے تلو اطاعتونو اسباب او علتونہ صرف دے دے دے.

۱) قدرت ۲) احسان ۳) حُسن

پہ انسان کینے چہ دے دے و نہ یو ہم علت موجود وی نو د ہنہ اطاعت
 کولے شی حالانکہ داد انسانی ذاتی خویشی نہ دی بلکہ د اللہ عطا او بخشش
 دے ہر کلمہ چہ خدائے دے دے دے و نہ وس چشمہ او جامع دے،
 او داتول صفتونہ د ہنہ ذاتی او قوی تروی نو د ہنہ دے دے اطاعت او بخشش
 فطرت غوازی چہ دے دے ذات اطاعت د خا مخاوی طریقہ د دے غہ وی،
 ہنہ دے دے چہ د ہنہ وحی او کلام دے پیغمبران علیہم السلام پہ ذریعہ
 انسانانوتہ را اُرسی چہ دے لاس صحیح طور متعین شی، دے دے وحی نوم

قرآن دے چہ ہمیشہ دپارہ محفوظ دے، لہذا انواع انسانی د پارہ
د قرآن ضرورت ثابت شو

۸: دلیل نفسیاتی

انسان کہ چرے د خپل نفس اور روح پہ آئینے نظر و اچری نوڈ کلام الہی
یا د قرآن ضرورت پچھلہ ددہ ذرہ دماغ و د ضمیر خاموش آواز دے
یوسلیم الفطرت انسان کہ ہنہ پہ صحرائے افریقہ کئے وی یا آزا د
قبائلو پہ غرونو کئے ہرکلہ چہ ہنہ یوبدکار مثلاً زنا یا قتل ناحق
کوی نو د ہنہ دماغ او ضمیر د دے جرم کولو نہ ضرورتاً شرکیزی او
ہنہ پہ خپل ضمیر کئے د دے، جرم دا اثر یونسمردو نڈوالے تکدسا
او انقباض محسوسوی سر دے چہ ہلتہ پہ دے فعل د دہ کوفت کوئی
ہیچوٹ نہ وی نہ خوشہ حکومت موٹوی نہ خرعدالت یا پولیس اونہ پہ
دغہ خٹکے کئے خہ ضابطہ او قانون نافذ العمل وی بلکہ دا علاقہ
د ہرقانون نہ آنا دہ وی، اس سوال دا پیدا کیری چہ پہ دے حالت
کئے د دے دروندانی، تکدسا، انقباض سبب خہ دے،

کچرے دا او ٹیلے شی، چہ دہ جرم کپیدے قانون مات کپیدے نو داسزا
حک غلط دی چہ ہلتہ نہ قانون شتہ اونہ د سزا دیرہ شتہ بیاد
دے تاثر و چہ خہ دہ ظاہرہ دہ چہ دادہ د ضمیر ہنہ خاموش آواز
دے کوم نہ چہ دے دا محسوسوی چہ ضرور دہ خہ قانون مات کپیدے
کچرے ہلتہ انسانی قانون نشتہ نو برحقیقی او الہی ضابطہ د انسانی اعمالو
د پارہ ضرور موجود دہ چہ پہ دغے جرم د غنا ضابطہ ماتہ شوے دہ
او ہنہ حقیقی او الہی قانون چہ د کوم نہ پہ خلاف کولو دے مجرم
پہ ضمیر کئے دا تاثر پیدا شوے دے ہمدہ کلام الہی یا پبلو تکر کئے

قرآن دے، چہ د ہنہ د قرآن ضرورت پہ نفسیاتی تاثر ہر ثابت شو

۹: دلیل تخلیقی

عالم د یعنی اللہ نہ بغیر نور بتول مخلوق صرف د دو خیزونو نوم دے
انسان او خادم انسان، عالم تخلیق الہی او فعل خداوندی دے نو پہ دے
کئے بہ ضرور خہ حکمت وی، حکہ چہ حقیر انسان بلا فائدے یا بلا حکمت
ہنچ یوکار نہ کوی، نو د ہنہ خالق بہ خنگہ بے فائدے او بے حکمت یوکار کوی
مشہورہ دہ چہ فعل الحکیم لا یخلو عن الحکیم اس عقل دا ضروری گنہری
چہ د انسان یا د خادم انسان پہ پیدا کولو کین حکمت شتہ، د خادم انسان
حکمت خود ایسے ظاہر دے چہ د عرش نہ ترفرشہ پورے بتول خیزونو
دانسان د فائدے، پرورش او خدمت د پارہ دی، زمکہ معدنیات
نباتات، حیوانات، اور، ابرہ، ہوا، نمرود د ہنچ گری او سزنا، ستوری و
غیرہ بتول د انسان پہ خدمت کین مصروفہ دی، لکہ خنگہ چہ د قرآن
کریم ارشاد دے۔

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ طسودۃ الجاثیۃ آیتہ : ہنہ خیزونو کوم چہ آسانونواد
پہ زمکہ کئے دی،

خالق کائنات زمکہ او آسمان ستاسو پہ خدمت او پہ فائدہ کئے پہ دا ایسے زبرد
جبری ذمہ داری لگولی دی، چہ پہ ہنچ د نگران مقررولو خہ ضرورت نشتہ
اونہ د انسان پہ خدمت کئے د سستی یا د غفلت خہ ویرہ شتہ لہذا
دا واضحہ شوہ چہ د انسان نہ سوا بتول مخلوقات دانسان د خدمت او تربیت
د پارہ پیدا شوی دی، کچرے پہ دے کئے یو خیز ہم موجود نہ وی لو انسان

ژوند دے نه شو پاتے کيدے دا هم ثابت شوه چه ددے اشياؤ دتخليق مقصد او حکمت دانسان ژوند قائم ساتل دی اُس ددے ورگوتی انسان دتخليق حکمت خه ددے هرکله چه کارخانه عالم دانسان دپارده پيدا دوه نوذا ضروری خبره ده چه انسان دعالَم دپاره نه ددے پيدا دهغه دليل دادے چه دا بئول عالم که نه وه نو انسان ژوند دے نه شو پاتے کيدے کچره انسان نه وه نو عالم باقی پاتے کيدے شو، خبره داده چه انسان اشرف المخلوقات ددے دهغه دتخليق مقصد به هم اشرف وی لکه څنگه چه اُس دخرنه اشرف په ددے وجه ددے چه دهغه مقصد هم دخرنه اعلى ددے. خلاصه کلام داچه جهان انسان دپاره ددے او انسان خالق جهان دپاره، هغه به دنايب خدا او دخليفه خدا په حيثيت هغه کارکوی چه دهغه دآقائے حقيقي کومه منشأوی، په دغه منشأ الهی به پخپله عاجل وی او بل به پوره عامل کوی اوردے ته وپیل شي عبدیت او بندگی:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ، سورة التَّوْبَةِ آيَةُ ۵۴ : کائنات د عبدیت او بندگي دپاره ددے په ددے بندگي کيڼه د خداوند تعالی هېڅ فائده نشته او دانسان فائده کيڼه ددے چه هغه د خپل مقصد تخليق تکميل اگری نو د حیات ابدی د خوشحالونه به يفضيلا ب شي، اُس مقصد تخليق يا منشأ الهی معلوم وکود نو دپاره ضروری ده چه پخپله خالق دهغه وضاحت اگری او هغه بغيره کلام الله او وحی الهی نه ناممکن ده نو ځکه د کلام الهی ضرورت ثابت شوچه هغه قرآن

۱. دليل نرحمی

رحمت او شفقت خوري ده او کمال صفات دی رحمت نه خالی کيدل نشي

دده چه دهغه نه دالله ذات پاک ددے ددے وچه قرآن کيڼه خاله پاتې د رحمت الهی ذکر موجود دپه نورو آسمانی کتابونو کيڼه هم او د عقل نقاضا هم دغه ده چه په خالق کائنات کيڼه درحم ضروری، د عالم کائنات یواکيڼه ده په ددے کيڼه رحمت الهی صاف بیکاسری، کائنات کيڼه صرف دوه خبرونه دی

- ① مرحوم، او مُنعم، په چاچه رحمت او انعام وی هغه انسان ددے
- ② رحمت او نعمت، د آسانو نواو ددے هغه ټول مخلوق چه د خداوند تعالی دارخه دانسان دپاره نعمت او د رحمت سامان ددے،

وَإِنْ نَعُدْ وَإِنَّمَا اللَّهُ لِأَلْحُصُولِهَا : کچرے تا سود الله تعالی نعمتونه شميرل اِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّالٌ (طه) سورة : غواری نوده شئ شميرے بيشکه انسان ابراهيم آية ۳۳ : به انصافه او ناشکره ددے.

دالله تعلق د رحمت خود احوال ددے انسان فی اعمال نه ټول خراب دی او نه ټول بڼه دی، بلکه څه مضراو تباه کن دی او څه مفيد او نفع مند دی، د دنیا ټول قومونه په ددے متفق دی چه انصاف بڼه ددے او ظلم بد، لیکن اعمال ددے لطيف اشيا دی چه په انسان غور فکر یا لیبارتیری (تجربه گاه) کيڼه دهغه فائده نقصان نه شي معلومید ددے دغه اعمال عام دی عقائد وی که اخلاق که عبادات که معاملات، کچرے په ددے اعمالو کيڼه دالله تعالی هدیته هر نه وی او انسان په تباه کن او زهر آلود عقائد او اعمالو کيڼه مبتلا شي، او خالق کائنات صرف قماشه کولے نو دا به دده دشان رحمت نه خلاف وه لکه څنگه چه یو انسان ته دا علم وی چه په طعام کيڼه زهر کم دی بل به خبره انسان ئی خوری او ددے پیر غلے پاتے شي، نو دا به بے رحمی وی، دارنگ کچرے یو ژوند په گنده یا کوهی کيڼه خپه اگده او ورپر یو وحی، خوبیا انسان کوری او پیر چپ پلته شو نو دا به رحمی ده، نو ددے حکم الحاکمین او ارحم الراحمین شان خوبه اتها اچت ددے هغه کله دا به کولے

شی چہ انسان خود پہ مہلک اور تباہ کن اعمال کو کئے مبتلا وی اودے د پیر
 چپ وی، حالانکہ انسانان بے خبرہ دی اوددہ ذات پہ ہر شے خبردار دے
 نوددہ در حمت تقاضا دہ چہ دہغہ دجانہ دے دا سے ہدایت نامہ مہجرو دی
 چہ پہ ہنہ کئے د بجات د ہندا او مہلکو عقائد او اعمال کو تشریح او بیلتو
 مہجرو دی، ہمدغہ ہدایت نامہ کلام الہی یا قرآن دے چہ ددے انسان
 تہ ضرورت دے۔

دقرآن صداقت او اعجاز

دقرآن د اعجاز یاد دہ د معجز کید و مطلب دادے چہ قرآن کلام الہی
 دے آسانی اور تانی ہدایت دے، ددے علوم او معارف د اللہ تعالیٰ د ذات
 علیہ و عرفان د لامل ددے سرچشمے ابدی قوانین دی دیوانسان د بعد د
 اوناقص فکر او دما غو نتیجہ ن دہ او نہ دا د انسانی انکار او نظریات نوپہ شان
 د وکم خیال، جذبات او خواہش نفسانی نہ اثر او تبدیلی قبل و نکو تصور اتو
 مجموعہ دہ، د فطرت او حقیقت دے چہ کلمہ نہ بدلیزی او نہ پہ ہنہ کئے د
 غلطی شہ گنجائش شستہ ن ددے پہ قوانین کو کئے د ترمیم او تبدیلی ضرورت
 شستہ او نہ د ہولو پشتری قومونو د حقو فوسرہ تری د عدل او انصاف
 دلونے لارے نہ د آورید و احتمال ممکن دنے، چہ د ہنہ متعلق دقرآن
 کریم پچہلہ ترتیب وار دعوے دارنگ دہ :-

لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَدَقُرَانِ بِه مَطَالِبُو كَيْتِه وِرَانْدِے وِرَسْتُو
 لَامِنْ خَلْفِه طَقْتَرِيْلٍ مِّنْ حِكْمٍ حَيِيْدٍ د هِنِخِ باطل د نونو ہنہ گنجائش نشستہ
 سورہ حم السجدة آية ع : د دہغہ ذات نازل کردہ کتاب دے
 چہ د حکمت او دانایی سرچشمہ دہ او پہ ہولو صفات کاملہ د موصوف د
 لَامْبِدَلٍ لِكَلِمَتِه د سورہ انعام آية ع : پہ قرآن کئے د ہنہ ترمیم او تبدیلی گنجائش

وَقَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَ: قرآن ہدایات پہ ہشتی او
 عدل لاط سورہ انعام آية ع : انسان عدل کئے پورہ او مکمل دی
 اس یواغے دا خبرہ پاتے شوہ چہ ایاد رشتیا د اللہ تعالیٰ کتاب د یاد انسان
 ذہن د خواری نتیجہ دہ، کچرے اولہ خبرہ صحیح وی نو بیابہ ہر یو غیر
 الہی طاقت ددے پہ ویراندے عاجز وی اودے کئے بہ ہنہ شک پاتے نہ شی
 ... اچو د کلام الہی ... دے او کچرے دویمہ خبرہ صحیح شی نو بیابہ پہ
 دے کئے ضرور شک وی چہ دا کلام الہی دے او کہ نہ، موبز بہ ویراندے
 دا ثابتو چہ قرآن معجزہ دہ او تول انسانی طاقتونہ ددے ہتول شہ
 چہ دیور وروک جزر حصے) جزر و لونہ ہم پلتے دی، ہم دا وجہ دہ چہ
 دا کلام الہی او معجز دے او دا لکہ دنورو پیغمبرانو علیہم السلام د معجزو
 پہ شان دیوخت دیارہ معجزہ نہ، دہ بلکہ تل د پارادہ چہ
 ددے جواب ددے منکرین ترقیامتہ ہم نشی ورکولے او دیور پی عیسائی
 جارج سیبل ددے خبرے نہ پورہ ر شینی کیدے شی لکہ چہ ہنہ لیک
 چہ دیوانسان قلم د قرآن پہ شان معجز کتاب ہنہ کچرے نشی لیکے بلکہ د معجز
 د مرور دندی کولونہ ہم لویہ معجزہ دہ د تاریخ اسلام جلد ص ۳۲۴
 از عبد القیوم ندوی) د ہولو نہ اول موبز دقرآن د اعجاز او معجزے کیدو
 تشریح کوو چہ پہ دے خبرہ پوہیدل آسان شی :-

د معجزے او اعجاز تشریح

پہ دنیابنہ خومرہ خیزونہ چہ ظاہریزی د ہنہ ہتول درے قسمہ دی
 ① عادیات ② عجائبات ③ معجزات
 عادیات
 عادیات ہنہ خیزونہ دی د کومر چہ ترون ہنہ مادی اسبابوسرہ
 دی چہ عام خلق نے پیڑنی لکہ د غنمو کولونہ غنم را لکو کیدل ادد ہلک وکی

کولونه د جُورے اونه را تو کیدل، د داروپه استعمال مرض لورے
کیدل، دودئی خوراک سره لوبزه او اوبو خبشلو سره تنده ماتیدل
د تجارت نه کته موندل او په سامان جنک سره برے موندل دا
امور عادیه دی او د عام رواج مطابق دے نه ذکر شوی نتیجے حاصلیږي

عجائبات

عجائبات هغه یزونه دی چه د مادی اسبابو په
نتیجه کینه پیدا کیږي، مگر د مخصوصو او ماهرینو
نه بغیر عامو مخلوقو ته د دغه اسبابو او د هغه د پیدا شوو نتیجو هېڅ علم نه
وی، مثلاً ساکنسی نوی مصنوعات د مشین په زور او رکاو دے زفلول
الوتکه او خوړل، سمندری جهاز چکول، ریډیو سټیشنونه آوازونه
او تقریرونه خوړول، میزائل، آتم بم او هائیډروجن بم جوړول دا ټول
په عجایباً توکینے داخل دی، دارنلک سحری عملیات د مادی اسبابو
او د مهارت پیدا واری، لیکن د دے مخصوصو مخلوقو نه بغیر عام خلقونه
دا اسباب او په دے اسبابو او د انړه نتیجے معلومه نه وی نوڅکه ورتا
دا څیزونه عجیبه علومیږي، بیا په عادیاتو او عجایباتو کینه یو خاصیت
مشترک دے :-

مشترک خاصیت

د دے دواړو قسمو په ډول نور خلق
هم جوړولے شی فرق صرف دوسره
دے چه په عادیاتو کینه د مهارت فن ضرورت نه وی، څوک هم چه غم
اگری، نو غم رپیلے شی، لیکن عجایباتو کینه د مهارت فن
ضرورت وی صرف یوماهر انسان د هغه ایجاد اگری او نور په زړه کوونو
ماهران ئے بیا جوړوی، لکه څنگه چه امریکه ایتم بم او هائیډروجن
بم جوړ کړو بیا چین د دے په ډول بمکړو، دینه ثابتہ شوه چه عجایبات هم
دا څیزونه نه دی چه بل یوماهر انسان ئے نه شی کولے نوڅکه دے

عجایباتو ته معجزه نشی ویلے :-

معجزات

معجزات هغه دی چر یو خپه هېڅ قسمه عامو عادیاتو
خاصو عجایباتو مادی اسبابو باندے او انړه نړی
بلکه د هغو وجود خالق کائنات یه مخفی قوت او مشیت او انړه وی او دا
بغیر د بنی علیه السلام نه بل هېڅوک نشی حاصل کولے مثلاً الوتکه هم
الوحي، او د سلیمان علیه السلام تحت هم الوتلو لیکن اوله معجزه نه
ده او دویمه معجزه ده الوتکه هر انسان جوړولے او الوتلے شی لیکن
د سلیمان علیه السلام تحت صرف په مشیت الهی الوتلو چه دا ټول نه
خو چا وړاندے اکرے شونه ا س څوک کولے شی او نه به آند که څوک
اکرے شی :-

قرآنی معجزه ، بلاغی دلیل

په دنیا کینه دوه قسمه مصنوعات
دی : یو الهی مصنوعات لکه
نیر، سلوډ مئی وغیره او بل انسانی مصنوعات مثلاً موټر، سائیکل وغیره
ا س مونږ چه غور ا کړو نو بنکاره غټ فرق دا دے چه الهی مصنوعات
د انسانی طاقت نه بهر دی، او انسانی مصنوعات دا ښه نه دی بلکه بل یوماهر
انسان ئے هم جوړولے شی، مصنوعات الهی نه خو بل انسان جوړولے شی
نه دے د پاره په دنیا کینه کارخانه شته او نه خوپه بازار کینه خرڅیږي
هم دغه حال دکتا بونو هم دے د انسان جوړ شوی کتابونه دا ښه نه دی
چر د هغه په شان یاد هغه نه ښه بل څوک نشی جوړولے مگر د قرآن متعلق
د ادعوه ده چه دا د خالق کائنات د علم او قدرت نتیجه ده د دنیا ټول
انسانان په جمع د دے پشان څه چه د دے دیو وړوکی سورت الکوثر
چر یو کړیښه نړیایات نه دے، پشان هم نشی جوړه کولے دلته هېڅ شک
پاتے نه شته چه داد الله تعالی کلام دے، لکه څنگه چه هر په دے معیار قرآن

کریم پچھلہ د خپل اجماعاً و دکلام الہی کید و پہ با سہ کئے د عربو فصحاء
او بلغاوتہ د مقابلہ دعوت و رکری دے، فرمائی،

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ سَابِقِ كُفْرٍ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَن يَكُونُوا مَسْجُورِينَ
عَبْدِنَا فَإِنِ لَّمْ يَسُورُوا فِي سُنَّةٍ مِّنْ بَيْنِنَا لَمَّا خُصَّوْا كَانُوا مِن قَبْلُ
وَإِذْ نَادَىٰ شَرِيكُ اللَّهِ أَكْفُرْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ قُلْ مَا يَكْفُرُونَ لِي قَوْلٍ
إِذْ نَادَىٰ رَبِّي أَنِ اللَّهُ إِنِ كُنْتُ رَبًّا لَّيْسَ بِي شَرِيكٌ لِّلَّهِ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا
بِالْبَقَرَةِ آيَةً عَسَىٰ

جو رکری، کچرے تاسو پچھلہ دعویٰ کئے، شتینی بی،
اودائے ہم و رسہ، افرمائی:

وَكُنْ تَفَعَّلُوا، سورة البقرة، آية ۱۷۷ ریعے تاسو دا سے ہچرے نشی کوے
پہ دویم آیت کئے دے نہ ہم زیات مضبوط ہو کو کن فرمائی :-

قُلْ لَّيْسَ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ كُفْرٍ بِأُولَٰئِكَ لَمَّا خُصَّوْا كَانُوا مِن قَبْلُ
وَإِذْ نَادَىٰ شَرِيكُ اللَّهِ أَكْفُرْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ قُلْ مَا يَكْفُرُونَ لِي قَوْلٍ
إِذْ نَادَىٰ رَبِّي أَنِ اللَّهُ إِنِ كُنْتُ رَبًّا لَّيْسَ بِي شَرِيكٌ لِّلَّهِ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا
نَزَّلْنَا بِالْبَقَرَةِ آيَةً عَسَىٰ

پہ دے آیت کئے دا سے یو قوم تہ خطاب دے د کو مچہ پچھل ادبی قابلیت او
پہ فصاحت او بلاغت باندا نازو و هغوی د قرآن د شنان و او اول
مقصود د هغوی قرآنی دعوی غلط او ما تکل و او اعلان د حضور
علیہ السلام پہ خولہ مبارکہ اکرے شو کو مچہ ائی و نہ شے شعرو شاعری
نرد او او نہ شے فصاحت بلاغت کئے خہ بچر بہ او مشق لولو بلکہ دوی
دا خلوی نسبت کالہ عمر دا سے تیر شے و وچہ د دے زبان پہ ماہرین کئے
دہ ہیخ شہرت نہ و و پہ دا سے حالت کئے دے اعلان د هغوی تاؤ نڈ

ہم زیات کر و کچرے کیدے شوے نو هغوی بہ پہ دیرہ آسانہ قرآن او
صاحب قرآن تہ پہ دے سختہ ماتے و رکری و ہ چہ کم با کم یو
کر بہ عبارت خوبہ نے د قرآن پشان جو رکری وے، حکمہ چہ د قرآن
پچھلہ ہم دا اقرار دے کچرے دا سے ا شو نو قرآن بیا کلام الہی نہ
دے او صاحب قرآن بہ د خدائے رسول نہ وے لیکن هغوی پہ خپل ادبی
ذوق او د فطرت سلیمہ پہ بنیاد د قرآن مثل جوہر و ناممکن اگنرل او دے
آسانے لارے پہ کائے د قرآن د مقابلے د پارہ د جنگو نو دیرہ گرانہ او طویل
تر مینہ طریقہ اختیار کرہ چہ پہ ہف کئے نے مالونہ او خانونہ تباہ کرل
اوشہ خو، پکینے د خپل ملک او وطن نہ ہر لاس او و نخلو سرہ د دے
چہ پہ دے کئے ہم ورتہ کامیابی نصیب نہ شوے، د تورے او خونریزی د
مانی جانی قربانی و رکول او د ژبے او د قلم خوز و لو آسانہ طریقہ
پرینودل د دے دلیل دے چہ دوی سرہ د قرآن د دے چیلنج ہیخ
جواب نہ و و حالانکہ دا هغہ خلق و وچہ د دوی د فصاحت او بلاغت جواب
بہ ترقیامتہ ا کرے شے دا خود قرآن د اجماع بلاغی دلیل دے
چہ دیر صفا او آسان دے لیکن د یورپ و وغیرہ مستشرقینو د اسلام د
مقابلے د پارہ صرف د غٹو نٹو اگاٹو او معاوضو هضم لولو بہ فرض بیا ہر
خوگہ و د بے بنیادہ اعتراضات کری دی هغہ بہ مکتبہ پہ وار وار
نقل کو و او جواب بہ لے و رکری:

اولہ شبہ اولہ شبہ اهل استشراف دا کربیدہ چہ کیدے
شے د عرب فصحاء و پہ دے وجہ بل قرآن نہ جو پہ
چہ دائی ضروری نہ گنرلہ نہ دا چہ د بل قرآن جوہر و لونہ عاجز و و لکہ چہ
یو انسان بنو یارک تہ خولے شے لیکن د غلتہ د نلو ضرورت نہ گنری، د
جواب دا دے چہ بیشک د نیویارک سفر د پارہ یو اے قدرت کافی بہ

دے بلکہ دتلو باعث ہم ضروری دے، نو کچرے دقرآن پہ مثل زورلو
 باندے د عربو بلفاء قادر دے، نو دے نہ بلہ نریا ته کومہ موقعہ
 کیدے شوہ حکمہ چہ قرآن ته شکست و رکولود پارہ ددوی اودقرآن منزکر
 پہ مینج کینے مقابلہ پہ دے وجہ جاری وہ چہ قرآن ددوی دپلا مگئی دین
 باطل کولو، نو دے متا بلے ضرورت دے د پارہ ووجہ خیل پلا دگھ دین بہے
 ہم بچ کرے وے اودقرآن مثال پیش کولو سرہ بہے پہ دے مذہبی
 مفا بلہ کینے خیل حریف بتولی مسلمانانوا صاحب قرآن ته ماتے و رکریے
 وہ، دقرآن پہ مقابلہ کینے دوی ته خیلہ بریانی دومرہ عزیزہ اوضروری
 ۱۰ چہ دھے د پارہ دوی بے کچہ مالی او جانی قربانی و رکولے چہ پہ ہنے
 جنگ بدر، احد، خندق او حنین واقعات او پہ قرآن متونکو باندے پہ
 مکہ معظمہ کینے ددوی ہنے ظالمانہ کارنامے کوا ہانے دی، ہغوی پہ دے
 سہ پوہ ووجہ قرآن ته پہ ماتے و رکولوبہ د ہغوی دین بریالی شے او د
 ہغوی د فصاحت بلاغت بے مثلی بہ ہم اہنے شے او د دے مذہبی جنگ
 یوفریق (مسلمانان) بہ ہم خوار اوزار شے اُس دلتہ داشبہ داسے
 عبث دہ لکہ خنگہ چہ پہ صحرا کین دتندے نہ مرسری پہ بارہ کینے او پیلے
 شے چہ دے خوبزے ووپہ او بو خیلوئے قدرت ہم وولیکن دا بو خیلو
 ضرورت دژنہ وور آنریں بہ نکر غلام جان) ددے نہ علاوہ حضرت مولانا محمد
 قاسم نانوتوی رحمہ اللہ تعالیٰ دآریہ ساج بانی پنہات دیانندہ دمنظر
 چیلنچ و رکولونہ پس ہرکلمہ چہ ہنے تہ و رخلو، نو ہنے تہ د حضرت مولانا
 علیس مقام پہ رُو مبومنا ظرو کینے بنکارہ شوے وونو جو پ انکارے او کہو
 او دے ویل چہ مال را دہ دمنظرے نہ دہ کرے نو حضرت مولانا افرماییل
 چہ ارادہ غم دا ختیار شے دے کہ اول د نہ دہ کرے اُس تے اکہ بہ دے
 خبرہ ہنے خاموش شو داحال ددے شے ہم دے، مو بزو ایوکچرے

مشرکین مکہ دنظیر قرآن پیش کولو ارادہ نہ دہ کرے، نو د عواق مصر
 شام لبنان او د بیروت ہنے گنہ شمیرہ عیسایان د اُس دقرآن دنظیر پیش
 کولو ارادہ اکرے، حکمہ چہ د ہغوی مورثی شریہ عربی دہ او پہ دے ژبہ
 کینے دوی گنہ شمیرہ کتابونہ لیکلی دی او پہ دیرو جلد و نر کینے عے عربی
 لغتوںہ جو رکری دی، د عربی ژبے لوئے لوئے شاعران ہمدی عیسائی،
 غت غت حکومتونہ او قومونہ کدورونہ رو پی ہرکال دقرآن او
 داسلام پہ خلاف خرچ کوی، کہ دقرآن نظیر پیش کول آسان وے نو د
 دے دومرہ کرانے مقابلو او منصوبہ پٹائے بہ ٹی داکری وولیکن ممکنہ
 دہ چہ عیسائی قومونہ خوشبودی تہ اُرسی مکر دہیجرے نشی
 کیدے چہ دوی دقرآن ماتونے پیش کرے:

دویمہ شبہ

اہل استسراق دادویمہ شبہ کرے دہ چہ
 کیدے شے د عربو فصحاء و سہ ہنے اسباب
 موجود نہ وکومر چہ دقرآن جو پ ولود پارہ ضروری و، داشبہ ہم حکمہ
 بے خایہ دہ چہ دیو خیز جو پ ولود پارہ ضروری اسباب صرف خلور غیزو پری
 ۱) قدرت یا مہارت (۲) مادہ یعنی ہنے مسالہ کومے نہ چہ دا جو پری
 باعث او محرک، یعنی داسے مقصد چہ ددے پہ جو پ ولو مادہ کوی (۳) نمونہ د
 ہنے خیز چہ کوم جو پ ول غواری مثلا دمیز جو پ ولود پارہ اول دا ضروری
 دہ چہ جو پ ونکے دترکانر اولو ہاروی ددے قدرت او مہارت د لری، یو
 عام سرے تے نشی جو پ وے،
 ڈویم۔۔۔ داچہ لورکے د موجود دی، حکمہ چہ پغیر لورک میز نشی جو پ پے
 ۲) درم۔۔۔ خیز ہنے باعث دے چہ پہ کوم دمیز جو پ ولو مقصد حاصلیرے
 مثلا دمیز قیمت حاصلول یا پخبلہ د ہنے د استعمالولو ضرورت۔۔۔
 ۳) خلورم۔۔۔ خیز دمیز نمونہ دہ:

داخلہ ہر دہ چہ د عرب فصحاؤ سرہ داخلور واپہ اسباب موجود و
 ان اول قدرت او مہارت د دوی خود و سرہ و وچہ د نظم اونثر د واپہ و صورتوں
 کینے د دوی جواب نہ و وک دوی ہم دغہ مشغلہ وکہ، مادہ د قرآن ہغہ
 آنہ و نیشٹ حرفونہ دی، چہ ہغہ ہم موجود و و دوی ہتول کلام د دے نہ
 جو و و، د بقل قرآن جو و لو باعث او محرک ہم دوی سرہ موجود و و حکم
 د قرآن مقابلے د پارہ ہغوی سر و نہ پہ تل کینے اینی و و، چہ د دوی زوہ دین
 محفوظ شی :-

رم، خلوص د چہ نمونہ د قرآن ہم موجود و و نبی علیہ السلام ورتہ بار بار
 قرآن آؤر لو، بلکہ د اسے قرآن جو و لو د پارہ لے ورتہ چیلنج و سر کرے و،
 نو حکم دا شبہ ہم بے حایہ دہ :-

دریہ شبہ

دریہ شبہ دادہ چہ کیدے شی، فصحاؤ د عز
 د قرآن ماٹون جو کرے وی خصوصیت نہ دی
 دار سید لے، ذام صرف دما شو ما نو خبرے دی، حکم چہ دغہ وخت
 کینے سیوا د خو کسا نو نورہ تولہ د نیا د قرآن خلاف وکہ او اس ہم د قرآن
 منو کو پہ نسبت د قرآن د مخالفینو شیر پہ د نیا کین دیر زیات دے
 ہر کلمہ چہ ددغہ وخت ہغہ لب و مؤمنانو قرآن تر موجودہ د مؤمنانو یا
 ارسولو نو دیر و مخالفینو ددغہ وخت د موجودہ وخت دے دیر و مخالفینو
 تہ وے راؤ نہ رسولو، کا د دے خبرے دلیل دے چہ د اسے ہیغ نہ ووشوی
 حکم خوبنکارہ قدرے ہم نہ شوک،

خلوص شبہ

خلوص شبہ داسے دہ چہ یوسائس دان
 یونوے خیر ایجا دکری بل سا نئس دان داسے
 نشو کولے دا دے خبر کلیل نشی کیدے چہ د قرآن پہ مثل بل نہ جو پہ بل
 ددے معجزہ دہ، ددے جواب دادے چہ نو مصنوعات کینو خیر و نہ دی چہ

چہ یوماہرے جو کر کیری بل لے خواہ مخواہ جو رہ و لے شی اقرآن کینو نہ
 دے حکم خون تراوسہ چا جو نکرے شو :-

پنجمہ شبہ

پنجمہ شبہ دادہ چہ د قرآن او سحر یومثال
 دے سحر ہم بغیر د سا حرنہ بل شوک نشی
 کولے نو حکم داد خالق کائنات فعل او معجزہ نشی گنرے، ددے جزا
 دادے چہ سحر او معجزہ کینے د غر کے آسمان فرق دے سحر کسبی او د
 اسباب بولاندے دے اگر چہ د اسباب بنکارہ نہ دی کہ بل شوک ہم د غمے
 اسباب استعمال کیری نو ہغہ، ہم د سحر عمل کولے شی لکہ چہ پہ ہرہ
 زمانہ کینے دیر سا حران موجود دی د موسی علیہ السلام د ہمساکار کسبی نہ
 دے نو سدستی ددے اقراریان شول چہ دا معجزہ دہ :-

شپڑمہ شبہ

شپڑمہ شبہ دادہ چہ اهل استشراف وائی چہ
 د پیغمبر علیہ السلام فصاحت او بلاغت بے مثلہ
 و و حکم بل چا دے مقابلہ نشوہ کرے کونوی ہے خو قرآن د محمد صلی اللہ
 علیہ وسلم کلام دے ددے جواب دادے چہ عربو پچلہ و لے دا شبہ پیش
 نکرے چہ ہغوی د قرآن اولنی بدترین د شمنان و و د ہغوی اهل استشراف
 زیات خبر داری، بلکہ دا تیر شوی قول شہادت ہر کلمہ چہ پچلہ فصیحاً نو د
 عرب پیش نکرے نو معلومہ شوہ چہ تولے غلط او بے حایہ دی :-
 دویمہ وجہ دادہ کچرے قرآن د رسول اللہ صلی علیہ وسلم کلام کونو د ہغہ
 پہ احادیث مبارک و قرآن کینے بہ بیا ہیغ فرق نہ و و، حکم چہ ہغہ رنگ
 اوشان پہ احادیثو کین قطعاً نشتہ کو مچہ پہ قرآن کینے موجود دے دلتہ
 مستشرقین بل مذہم پیش کوی چہ د نبی علیہ السلام کلام د وے قسم و و یونوری
 بے تیاری چہ معکونی بہ و و بل د تیاری او غور و فکر والا چہ ہغہ بہ بے
 مثلہ و و، نو دا عذر ہم حکم غلط دے چہ دیر کرتہ یوسائل تپوس کیری

ظاہری و نہ ہم کار کیدے شی، او مججزہ غیر اغلبہ نہ، دہ، "اکتوارو"
 "سسم ان لاجک" کینے لیکے چہ دیبا بان پہ ترو کو تو کینے کچرے ت پنخہ
 ویشو کنجیا نے ملاؤشی نو دا ضروری نہ دہ چہ دنہو سو پنچہ او یا وُو
 کنجیا نے دہم دغسوی، مطلب دادے چہ علتو نہ او اسباب چا بیانے دی
 چہ انسانی عقل معلومہ کپی دی او کوم اسباب چہ نامعلوم دی ہغہ،
 نسبتاً دیرزیات وی، لہذا دہرے واقعہ حل ددغے معلومہ علتو نو پہ
 کنجیا نو پرانستل صحیح نہ وی، پروفیسر ہکسلے لیکے، چہ مونزہ د فطرت
 حد بندی نہ شو کوئے، ددے مطلب دادے چہ مونزہ پہ فطرت دا پابندی
 نہ شو کوئے چہ کوم قانون دلاندا ہغہ ذات کار کرے دے نو دہغے
 نہ بغیرے نہ شو کوئے، "دانگلستان ولیم جیونس لیکے چہ" پہ کارخانہ
 فطرت کینے خداوندی مداخلت نہ مونزہ باطل نہ شووٹیلے دکاتنا تو خالق
 کبول او زیاتول ہم کوئے شی، دادے رائے دمغرب دیو فلسفیا نو دہ
 اوخا پہ نزدہم دارائے حکمہ صحیح کیدے شی، چہ قانون تعلیل بنا پہ ناقص
 لتون دہ چہ ہغے نہ یقینی علم نشی حاصلیدے، او دنولو سائنسدانانو مننے
 شوے قانون دے چہ تجربہ اولتون چہ پورہ محیط نہ وی نو ہغے نہ یقینی
 علم نہ شی حاصلے دے، مثلاً خونز پہ تجربہ کس چہ خومرہ اور نہ
 ماخلی دی نو ہغہ سوزول کوی خوبیا ہم آیا مونزہ دیتو لو اورونو تجربت
 کریدہ او دہغے اور ہم مونزہ تجربہ کریدہ کہ خہ چہ کوم کن حضرت ابراہیم علیہ
 السلام غور زولے شوے و، کچرے نہ مودہ کرے نو دا ناقص لتون شو چہ دہغے
 نہ د آتش ابراہیمی، فیصلہ نشی کیدے ددینہ علاوہ ہر علت چہ کوم یومعلول
 پیدا کوی نو دخپل ہومرہ طاقت پہ ذریعہ ئے پیدا کوی چہ۔

کوم دہ کینے موجود وی خودا قوت دخالق کائنات بخشیش او ورکری دہ
 چہ ہغے اغستے ہم شی چہ ئے داخل نو ددہ ہغہ صلاحیت ختم شوا و
 پہ داسے علت باندا ہے بیا معلول ہچرے نہ شی مرتب کیدے، ہم دغہ
 رنگ کچرے یومعلول بغیر د علت نہ موجود شو مثلاً پہ عصائے موسیٰ
 علیہ السلام سرہ د سمندر بیلیدل دا ہم دخالق فطرت کار دے چہ
 پہ ہمساکین ئے کربیلو لو طاقت کیشود و کوم ذات چہ بہ دے کینے ورا ندا ہے
 د طاقت نہ وُو ایبنودے نو دے وخت دا معلول با علت شو نہ چہ معلول
 ہے علت، داخو مونزہ د فلسفے مطابق لیکل اکری، ورنہ اصل جواب خودا ہے
 چہ د علت معلول خبرہ بالکل غلط دہ خالق فطرت چہ خنکہ اغواری ہر
 ہم ہغے کوئے شی، کلمہ د علت معلول مطابق کارا شی نو تا ثیر او طاقت
 ایبنودونکے ہر دغہ ذات دے، او کلمہ بغیر دے نہ چہ اشی ہغہ صرف
 پہ ارادہ الہی کیزی اصل خیز ارادہ الہی دہ، معجزات ہم ارادہ الہی
 سرہ حکمہ تعلق لری چہ دا صرف افعال الہیہ دی او دغہ دخدا ئے او د
 انسان منبج کینے فرق دے، چہ انسان یوا ئے د عمل الادہ نہ کوی بلکہ ادا دے سرہ
 ہغہ اسباب ہم استعلما لوی مثلاً یوانسان پہ او بویا و و دئی مریدل
 غواری نو دا بہ یوا ئے پہ ارادہ نہ بلکہ دے سرہ بہ ہغہ دودئی خواری او
 اوبہ بہ خبندی نہ ہلہ پہ مریری خو خالق فطرت دادے نہ دہ ہغہ اسباب
 نہ ضرورت نشتہ بلکہ د ہغہ بتول کار و نہ صرف د ہغہ دارا دے تابع دی۔
 إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ. سورہ یس رکوع ۸۱
 کینے ہم دے مضمون تہ اشارہ دہ، آیا آسمانونو او زمکہ جو کہ ولو کین صرف
 ارادہ الہی کافی نہ وہ کہ مزدورانو خہ ضرورت ہم پینش شوے و و ؟
 ہچرے نہ دغہ معاملہ د معجزانو دہ چہ ہغہ دعادی اسبابو نہ بغیر صرف
 پہ ارادہ الہی سرہ وجود تہ را غے دی،

آتمہ شبہ

اہل استشرق وائی چہ کہ چرے قرآن معجزہ وی، نو دابہ وحی الہی وی دا پچھلہ او ددے
 پہ ذریعہ دَعُو موالقاء د عقل نہ بھر دے، ددے رُو جے جواب خودا کے
 چہ پچھلہ پہ بائبل کینے دانبیاء علیہم السلام کو دوحی ذکر موجود دے
 نو وحی او نبوت دا دوارہ دا سے اُموردی چہ اہل کتاب ر یہودا و نصاری
 دوارہ کے، منی صرف د پیغمبر اسلام د پارہ د منلی شوی حقیقت نہ انکار
 محض صدا او عناد دے :-

دویم جواب دادے، چہ ڈ اللہ تعالیٰ د جانبہ د پیغمبر پہ زرہ بانڈے
 ڈ الفاظویا د معانی القاء بالکل معقولہ خبرہ دے چہ ددے، تاہنہ د
 سمیزم د عمل نہ کیری گوم چہ یورو حانی عمل دے، صاحب د مناہل
 العرفان پہ علوم القرآن کینے لیکلی دی، چہ عیسائی مبلغین ر کوموتہ چہ
 مبشرین ہم وییلے شی، مصرتہ تلغدا او پہ یوحنا بانڈے د تنویم
 مقناطیسی عمل اُکرو، د ہفہ نہ ئی اول د خیل نُوم تپوس اُکرو ہفہ ورتہ
 خیل اصلی نُوم اُبنود و بیا دغہ عامل ہفہ معمول حوان تہ توجہ اُکرو
 او وے وییل چہ دا نُوم ستا نہ دے بلکہ ستابل حوم دے پہ دے عملے
 گہفہ د ذہن نہ اصلی خیل نُوم لورے کپرو اوبل فرضی نُوم ئی د ہفہ
 پہ ذہن ورا تپلو او ددے عمل پہ ذریعہ نورے خبرے ہم ددہ پہ ذہن
 کینے و اچرے نتیجہ دا شوا چہ دغہ حوان پہ ذہن کینے دغہ الفاظ او علوم
 دا سے کلک پریو تل چہ عمل اثر د ختید و نہ پس ہم پہ کئی پاتے شول
 دینہ معلومہ شوا چہ انسان پہ یوحفی طریقہ د بل انسان ذہن تہ الفاظ
 را اُروے شی نو آ یا خدا کے پاک دیو منتخب رسول ذہن تہ دوحی الفاظ
 او قرآن نہ شی را اُروے؛
 دریم جواب دادے چہ تیب ریکار بودا حقیقت نور ہم دیو سان دا سے

کرو چہ انسانی الفاظ یو بے رُوحہ تیب ریکار بودا تہ دا سے اُروے او
 پکینے ئے محفوظ کولے شی نو آ یا خدا کے پاک دانسان نہ ہم عاجز دے چہ
 یو بے رُوحہ آ لے تہ ہم نہ بلکہ دیو منتخب نبی روح تہ وائی وی او پہا ہٹ کینے
 محفوظ کیری؛

سَقِرْتُكَ فَلَا تَكْفُرْ : سورة : مونز بہ ستا پہ ذہن کینے دوحی الفاظ
 اعلى آية ع : واچو دچہ ہفہ بہ تہ نہ ہیر دے :-
 ان علينا جمعة وقرآنك : ستا پہ ذہن کینے دوحی الفاظ جمع کول بیا
 سورة قیامة آية ع : پہ تا بانڈی لو کول حونز دیمہ واری دہ

نہم شبہ

اہل استشرق وائی چہ د قرآن مضامین
 پہ ترتیب نہ دی، نو حکہ دا اعجاز نہ شی
 کیدے، ددے رُو جے جواب دادے، لکہ خنک چہ شاہ ولی اللہ رحمہ
 اللہ بیان کرے دے، چہ قرآن د نور و مصنفینو پہ طرز نہ دے بلکہ د
 قدیم عربو د دستور پہ طریقہ دے لکہ چہ د سبہ معلقات پہ یو
 قصیدہ کینے گنر مضامین بیانیری گلہ پکین د محبت اظہار، کلہ د باران
 تعریف او گلہ د آس د تیز نگ بیان ہو گیا لکہ، قرآن یو شاہی مکتوب دے
 پہ کوم کینے چہ یو گور نہ تہ د م یرو خیر و نودا انتظام حکم و رکوی چہ پہ
 ہفہ کینے ترتیب لتول خہ عقلمندی نہ دہ :-

دویم جواب دادے چہ د مصنفینو پہ نوکہ لتول مضامین پہ سبیل بیل باب کین نہ موت کول
 خہ نقص نہ دے بلکہ د یو بیل قسم اعجاز دے چہ ہر کلمہ کتاب دینجہ د خدا ئی شہ کتاب شد انسان
 جو کر کے نہ دے نو ددے شان پہ ترتیب کین ہم د نور و مصنفینو نہ بیل دے کچرے دا
 انسانی کتاب دے، نو پہ دے کینے بہ خا خدا انسانی ترتیب پینے شوا دے
 دریم جواب دادے لکہ خنک چہ امام رازی رح پہ تفسیر کینے لیکلی دی
 چہ قرآن پچھلہ معجزہ دہ چہ د ہفہ نور ترتیب ہم یو پورہ معجزہ دہ

اود ترتیب سے اقسام مجازے کہ قول قرآن لایرما بیان کریدے، نور و مفسرینور ہمد غے کرے دی لکہ بیان القرآن سبق الغایات فی نسق الایات، کئے د ترتیب قرآن چہ بیان شوے دے او اھیل استشرافو پہ ستریزو پتئی لکولی دی اودانہ کوری، احقر پہ دے دول د قرآن داخری منزل تفسیر پہ عربی کئے جمع کرے دے چہ دتولونہ کوان دے اوتر اوسہ چاپ شوے نہ دے،

۴۱) خلورم جواب دادے، چہ پہ قرآن کئے بے ترتیبی چہ چاہہ بشکار کا دادھغہ د نظر قصور دے، حکمہ چہ د قرآن مقصدیوانکے تعلیم نہ دے، بلکہ تعیل (عمل کول) ہم دی چہ انسانی ضمیر د عمل کولونہ پارہ تیار شی چہ د هغه د پارہ قرآن کلام امر اونھی نہ پس د جنت اودوزخ اود هغه د نعتونو او تکلیفونو ذکر دے د پارہ کوی چہ د تعیل حکم نتیجہ بہ جنت اود هغه را حوتو نہ اود عدم تعیل نتیجہ بہ دوزخ تکلیفات دی کلام الہی اوصاف دے د پارہ ذکر کیری چہ د اللہ تعالیٰ لوئی پہ زرہ کئے یکلم شی، اود دے بہ زور انسان د حکم تعیل نہ تیار شی، کلام پہ انسان دخیلونہونو ذکر کوی کئے د پارہ چہ دے شرمندہ شی اود دے د مخہ عمل نہ آمادہ شی، کلام ہنہ قصے اود واقعات ذکر کوی پہ کومو کئے چہ بہ تا بعد از مؤمنان زبانی انعام شوے وکے، او پہ نا فرمانو عذاب نازل شوئے وی دادے د پارہ چہ انسان میلان اور غبت د فرمان برداری تہ وی اود نا فرمانی نہ دے نفرت او کواکھ وی دا خلور اصول معلومہ وی، نو پہ قرآنی مضامینو کئے بہ دے ترتیبی شک ہچرے ہم پیدا نشی،

لسمہ شبہ

اہیل استشراف وائی چہ د قرآن پہ بعض ایونو کئے د عربی ڈبے دعامو قاعدو نہ خلاف شوے دے چہ هغه تہ لحن و عیل نشی، اودا مجاز نہ خلاف دے لکہ چہ عروہ

د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا نہ روایت کوی، چہ ماد هغه نہ د لحن قرآنی پہ بارہ کئے تپوس اکر و مثلاً رات ان هذین لیسجین ط سوره طہ آیہ ۷۷، وَالْمُؤْمِنُونَ بَيَّا أَنْزَلَ إِلَيْكَ وَمَا أَنْزَلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ سوره النساء آیہ ۷۷، رات الذین آمنوا و الذین هادوا و الصبیون ما سوره المائدہ نو هغوی افرمایل:

يَا ابْنَ أُخْتِي هَذَا عَمَلُ الْكِتَابِ أَخْطَأُوا فِي الْكِتَابِ رَوَاهُ أَبُو عُبَيْدٍ فِي فَصَائِلِ الْقُرْآنِ وَأَخْرَجَ ابْنُ الْأَثَرِيِّ فِي كِتَابِ الرَّدِّ عَلَى مَنْ خَالَفَ مَصْحَفَ عُثْمَانَ عَنْ عِكْرَمَةَ لَمَّا كُنْتِ الْمَصَاحِفُ عُرِضَتْ عَلَى عُثْمَانَ فَوَجَدَ فِيهَا حُرُوفًا مِنَ اللَّحْنِ فَقَالَ لَا تُعَيِّرُوهُنَّ فَإِنَّ الْعَرَبَ تَسْتَقِيمُنَّ بِأَلْسِنَتِهِنَّ

گویا کئے دے ذکر شوی ایتونو کئے بظاہر چہ لحن رہے قاعدہ بشکاری د حضرت صدیقے رضی اللہ عنہ نے چہ تپوس اکر و هغوی افرمایل چہ دادا کتاب غلطی دہ، د دویم روایت نہ معلومیزی چہ د قرآن لیکلے شوے نشی چہ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ تہ پیش شوے نو هغوی افرمایل چہ دے کئے هغه لکھ شتہ، لیکن عرب بہ هغه پہ خیلوڑ بوسرہ صحیح کوی،

د دے شبہ روئے جواب دادے چہ دادوارہ روایتونہ، ضعیف الاسناد منقطع او مضطرب دی، علامہ آلوسی رح فرمائی چہ در روایت د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ حکمہ صحیح نہ دے چہ دے دوار و تردید ہنیلہ دے روایتونو کئے موجود دے، چہ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ ہر کلام چہ دے نشی د قرآن الیڈے نو دے فرمایل، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا وَآجِلُوا، مطلب دا چہ لیکونکو صحابہ کرام و رض دیر پہ خائستہ طریقہ دامرتب کرکے دی، نو دے دے پس بیبا دا خنگہ وییلے شی چہ پہ دے کئے غلطی دی؟

د صحابی رم پہ یوروایت کئے دینہ اوبدا و جمع کیدال ددے جوگہ دی
چہ داروایت د منلو قابل نہ دے، البتہ حضرت عثمان سم پہ دغہ نسخو کئی
صرف در یونو خایونو تصحیح کرے۔

۱) کَمْ يَتَسَنَّ ع لَمْ يَتَسَنَّ كِر لُو سوره البقرة آية ۲۵۹

۲) اَمْ هِلِ الْكِفْرِ يَنْ ع مَهْلِ الْكِفْرِ يَنْ كِر لُو، سوره المطارق آية ۷
۳) لَا تَبْدِيلَ لِلْخَلْقِ ع لَا تَبْدِيلَ لِحَلْقِي اللهُ كِر لُو سوره الروم آية ۲۰
ہر گلہ چہ ہغوی د ثوران د تصحیح دومرہ فکر کولو چہ یوم معمولی غلطی
عہم در ستہ کولہ نو پہ مذاکرہ روایت خنکہ اعتباراً را کرے، شی چہ د
لحن او غلطی اقرار کولو سرہ بیا ہم ہغہ پخپل حال پر لبینودہ چہ د عقل نہ
خلاف دہ لہذا داسروایت د عقل او نقل دواہونہ خلاف دے چہ د قبلو لو
جوگہ نہ دے۔

۴) دویم جواب دادے، چہ د لحن نہ مطلب ہغہ رسم الخط دہندہ عام
رسم الخط نہ خلاف وی ابو عبیدہ پہ فضائل القرآن کیتے لیکلی دی، چہ
د لحن معنی د مشہور رسم الخط نہ خلاف کول دی، لکہ لا اذ بحتاً او لا
او ضعوا خلائکم۔

۳) دریم جواب دادے، چہ لحن نہ مطلب طرز تلفظ دے، نہ غلطی،
لکہ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ ط، سوره محمد آية ۲۴۔
آئے تہج التلفظ مثلاً الصراط بالصا اء المبدلۃ من السین لکہ

کولے دہرے غلطی یا بے قاعدگی چہ ذکر شوی دی د ہغہ دویمے جواب دادے
کچرے پہ قرآن کیتے د عربو د قاعدونہ خلاف خہ لفظ وے نو د قرآن مخالفینو پہ
پہ دغہ ومانہ کیتے د غلطی خا ہغہ پہ گوتہ کرے وے، ما او قرآن ا ہجاز بے
صامت کرے ورو فتح بہ کئے حاصلہ کرے وے، چہ ہغوی دا بے ا نہ کرے۔

۳) نہ مناہل العرفان جلد ص ۳۰، نہ مناہل العرفان جلد ۳ ص ۳۰، نہ مناہل العرفان جلد ۳ ص ۳۰

نو داشبہ نامعقولہ دے، بیا ہم محہ پہ واروار دے جواب و رکوم۔
ان ہذا من د قاعدے پہ مؤجب ان ہذین، پکاروو حکمہ چہ ان
نصب و رکوی۔

۱) نور ویمے جواب دادے چہ قاعدہ د زبان تابع وی او ہر د ہغہ نہ جو رہ
شوی وی، قرآن چہ کومہ طریقہ استعمال کرے دے دا ہم پہ عربو کیتے د
کناہہ بنی احبارت قبیلے لغت دے، نثنیہ پہ دواہو حالتونو کئی بہ الفسہ
لولی لکہ چہ مناہل العرفان کیتے موجودی۔

۲) دویم دا چہ ان پہ ضمیر شان مقدار کیتے عاھل دے چہ انہ
دے او ہذا من لیسجرات پہ خلو کیتے سرہ مبتدا او خبر دی۔

۳) دریم دا چہ د ہذا من الفارولار زورم سحرین سرہ د مناسبت پہ وجہ
دے، لکہ سلا سلا، وَاغْلَا لَار سورہ دہر آية ۷۷ او دا ہم یوقاعدہ دہ لکہ
خنکہ چہ د قرآن پہ ایت من سبأ بنبأ یقین، د سبأ کسرہ او تنوین د
سبأ د مناسبت دوجے دے۔

۷) دَوَالْمَقِيمِينَ، منصوب کیدل د مدح پہ بنا دی،

۳) وَالْقَسِيُونَ، مرفوع کیدل یا خود مبتدا کیدلویہ وجہ دی چہ د
ہغہ خبر محذوف وی، یعنی وَالْقَسِيُونَ كَذَا لِكَ يَاعْطَفُ دے پہ محل د ان
سرہ د اسم د ہغہ او یاعطف دے د ہادوا پہ ضمیر مرفوع بانڈے

یولسمہ شبہ یولسمہ شبہ دادہ چہ بعضہ انہنا نانو
ہم بے مثالہ کلامونہ پہ عربی کیتے جوہر کری

دی لکہ مسیلمۃ الکناب، ابن الراوندی الزندیق، ابو العلاء المعری
ابو الطیب المتنبی او د قبضی تفسیرے نقط چہ د ہغہ ہول حروف بے
نکو (نقطوم دی مثلاً، ح - در - س - ص - ط - ع - ک - ل - م -

و - لا، ہری، نو داشبہ حکمہ بے غایہ دہ چہ د

ذیفی تفسیرے نقط

ذیفی داتفسیر پھلہ کذیفی پہ نظر کنے
معجزہ نہ دہ او دتولوبلیغا نوپہ نظر کنے

ہم داسے کارڈ منبئی نہ شپہ سوہ کالہ ورا نداسے پہ عدبوکنے یومعمول او عام
شیوہ ذیفی نہ دیرورا نداسے پہ مقامات حریری کنے داسے عبار تونہ
موجود دی چہ بعضے خالص پہ حریری مہملہ کنے او بعضے پہ حُروری معیہ
کنے او بعضے عبار تونوکنے یولفظ ذحروری مہملہ رے نقطوم او دویم لفظ ذ
حروری معیہ ر نقطہ دارم دے، ددے نہ علاوہ چہ ذیفی خیل دا کار
دقرآن ماتون نہ دے کنرے اونہ دے دادعوے کرے دہ، بلکہ ہغہ تراخر
عشرہ دقرآن داجازا قائل پاتے شوے دے اوپہ خیل ہم دغہ تفسیر کنے
دقرآن اجازا تعریف پہ زور داروالفاظوکنے پیش کریدے لکہ لیکے۔
کَلَامُ اللَّهِ لَا حَدَّ لِحَامِدِهِ وَلَا عَدَّ، دالله کلام داسے دے چہ دہ دتغریفون
لِکَلَامِهِ وَهُوَ مَا لَا سَاحِلَ لَهُ؛ ہدواوہ حدنشتہ او دہغہ دفضا نلو شپہ
ہم نشتہ داداسے سمندار دے چہ غارہ دے نشتہ، ذیفی دداسے اقرار با
دجوہ ہغہ تفسیر سوا طع الالہام اجازا کنرے مدعی سست اذکواہ چت
جو بیدل دی،

د مسیلہ توکرے

ذیفی نہ علاوہ د مسیلہ ہغہ توکرے
چہ پہ ہغہ کنے دانسانی ہدایت بونئی تدر

ہر نشتہ نہ خوہنہ پھلہ دغہ دقرآن پشان معجزہ کنرے دہ اونہ بل چا کنرے دہ، بلکہ
ہغہ یولین ماہرزبان ہغہ دذکر کولو و ر ہم ا نہ کنرے موبز دناظر بنو د
ضیا فت طبع پہ خاطر ہغہ خہ لک نقل کووہ۔

وَالْمَبْدَاتِ رَزَقًا وَالْحَصِدَاتِ حَصْدًا؛ خا دسروی پہ ہغہ بنحو چہ تخونہ کوی
وَالذَّرِيَّتِ مَحَافِرَ الطَّيْنَاتِ طَيْنًا؛ اوپہ ہغہ بنحو چہ لوو نہ کوی اوپہ ہغہ
وَالغِيْنِيَّتِ مَجْنَاً وَالْحَابِرَاتِ حَبْرًا و؛ بنحو چہ غم صفا کوی اوپہ ہغہ بنحو چہ

الشَّرَاذِ تَرْدًا وَاللَّقِمَاتِ لُقْمًا؛ چہ اورہ دمیچن کوی اوپہ ہغہ بنحو
إِهَالَةً وَسِنْمًا؛ چہ اوہ اغزی اوپہ ہغہ بنحو چہ دودی

بنحوی اوپہ ہغہ بنحو چہ بنوہوا کنے دودی ماتہ وی او دواز دے او کچو پہ
نوری اغستونکو باندا دے / دلفظ خامیا نونہ علاوہ ہغہ پہ ہر خائے کنے
وآوہ استعمال کرے دے حالانکہ بعضے خایونہ دنا او دتم استعمال
دی بیادا چہ کوم کارونہ دسروویا د بنحو او دسروپہ کماہ و و ہغہ دے ہم
صیرف بنحو نہ منسوب کرل دامضمون پھلہ دیر لغواو بے فائدے دے
چہ دیوانے درجے سری دبارہ شرم خبروہ دامرنگ دانوکرے
هُمُ الْفَيْلُ مَا الْفَيْلُ وَمَا أَذْرَبُكَ مَا الْفَيْلُ لَهُ ذَنْبٌ وَبَيْلٌ وَخَرْطُومٌ
طَوِيلٌ، جاحظ دہغہ دل سے توکرے ہر نقل کوی دی

بَا ضِفْدًا عِ بِنْتٌ ضِفْدٌ عَيْنٌ نَقِيٌّ مَا تُشَقِّينَ بِنْفُكَ فِي الْمَاءِ وَبِنْفُكَ
فِي الطَّيْنِ لَا الْمَاءُ تُكْبِّرُ بَيْنَ وَلَا الشَّارِبُ تَمْتَعِينَ
دادوارہ توکرے دآئی رہا نفی او دچیند خے پہ بارہ کنے دی

ابن الراوندی زندیق یہودی

ابن الراوندی یہودی النسل المتوفى سنة ۳۲۰ هـ وہ بہ د
یہود او نضارے و نہ غتے پیے اغتے او دقرآن او اسلام پہ نردید کنے بہ
کتابونہ لیکل دہغہ دکتا بونونومونہ دادی، التاج والفريد، والزمر دہ،
وقضيب الذَّهَبِ، دکتا بونیکلونہ پس بہ دے د یہود او نضاری و نہ نورے
پیے غونے چہ نہ بہ دے وکولے نورہ دے دکتا بونونردید بہ دے بیاکولو
ابوالعلاء المعری ددہ دکتا ب تاج پہ بارہ کنے لیکل دی،

لَا يَصُحُّ تَاجٌ أَنْ يَكُونَ تَغْلًا رَد تاج دومرہ حیثیت ہم نشتہ چہ ہارہ ترورہ
شہ داد ہغہ ابوالعلاء المعری قول دے، چہ د ابن الراوندی پہ شان پھلہ
ہم صلحدو ابن الراوندی د بغداد پہ بول یومعتزلی ابوعلی جیائی سرہ

ملاقات اُکرو اور تہے اُوئیل چہ حُما قرآن اُو رے ، جُبائی اُوئیل
چہ حُہ ستا د شرمناک علوم نہ خبر کیم ، بیا ہغہ اُوئیل چہ اے ابن
الراوندی تہ پچیلہ منصف شہ چہ ستا پہ دے کلام کتے د قرآن پشان
فصاحت ، بلاغت ، خوب و لے او ہیت در عہہ ، د اب ، تثنیہ

ہغہ اُوئیل چہ نشتہ

د صنبی تو کرے

متنبی د پیغمبری د دعویٰ کو لو بہ دخت اُوئیلی و و
اُو قسم بحالِق اللیل وَالرَّیْحِ الْهَابِئَةِ بِاللَّیْلِ
اِنَّ الْکَافِرَ لَطَوِیْلٌ اُوئیل و اِنَّ الْکُفْرَ لَمُکْفُوْفٌ الدَّیْلِ ۔ بیائے توبہ
کرا او مخلص مسلمان شو ، د دے تولو ما خد د مصطفیٰ صادق الرافعی
اعجاز القرآن نومی کتاب سن تر ص ۳۰ دے ، د دے خیزونو د نقل
کو لو یو مطلب د قرآن اعجاز صفا بنکارا کول دی ، دویم دا چہ صنبی و
غیرہ د مسیلمہ او ابن الراوندی وغیرہ نہ دیر زیات لور ادبی مقام لور
لیکن ہغہ ہر گلہ چہ پہ دے میدان کتے قدم کینو دو نو د ہغہ
کلام دا عے بنکاریدا و چہ د ہغہ مختلفینو پچیلہ ہغہ پورے خندا کولہ
اود دہ ضمیر ہم پہ دے دلرہ ملامت کولو ۔

دویمہ خبرہ دا چہ د قرآن پہ جواب کن چہ چا خد اُوئیل مسلمانانو
بے لہ تعصب ہغہ نقل کول ، دریمہ خبرہ دا چہ د قرآن دامقابلہ
پہ بغداد کتے پہ ہغہ وخت شویدا چہ پچیلہ مقابلہ کوونکی درعیت
پہ حیثیت دیو مخ پر ترقی اسلامی حکومت کتے استرکن وواد آزادی
کتے دومرہ وہ چہ حکومت تپوس ہما نکرو چہ غالباً د ہغہ وجہ
دا کیدے شی ، چہ اعجاز قرآن یونہر دے پہ دے تو کورو دے تہ ہغہ
نقصان نشی رسیدے ،

د اعجاز القرآن پوہ

مشاہدات او معنویات

د قرآنی اعجاز اگر چہ بلاغی
حیثیت سرہ ذوقی خیز دے

لکہ د ترخو او خوب و او بو پیز ندال او د فصاحت و بلاغت ذوق لور و کور
د بارک د ایوب دیہی خیز دے لیکن موبز تو خو خیزونہ پہ گونہ کو د چہ
د ہغہ پہ وجہ بہ معمولی فہم لور و کور حضرت اوتہ ہم د قرآن اعجاز واضح
شی ، خہ مضامین خود مشاہداتو سرکہ تعلق لری چہ ہغہ بنکارا
خیزونہ دی لکہ آسمان یا نور دل سے خیزونہ او خہ معنویات یعنی د
لیدلو نہ بہر خیزونہ دی ، مثلاً ، اخلاق اعمال قلبیہ دا حکامو
عقائد او د غیبیا تو قوانین ، د عرب او د عجم د شاعرانو د فصاحت
بلاغت میدان مشاہدات و ونہ چہ معنویات ، د دومی کلام تبول
غورز گونہ ہر بہ مشاہداتو کور وی معنویاتو کین بہ ہغہ د دک مذہبی لیکن قرآن
مشاہدات ہم بیانوی او غیبیا او معنویات ہم اوسرہ دے پہ زور بیان کتے فرق ندرجی
دے د عرب او د عجمو شاعران درشتیا دروغو پابندانہ وی خو
خپل بیان او فصاحت و بلاغت کتے بہ تے خپل زور بنکارا کولو ہم
د غہ وجہ دہ چہ د عربی شاعرئی پہ بارہ کتے دامقولہ مشہورہ و لا
چہ اَحْسَنُہَا اَکْثَرُہَا ، یعنی ہغہ شعر دیر بنہ دے چہ پہ ہغہ
کتے دروغ دیر وی مکر د قرآن مضامین تبول د درشتیا و پابندی
چہ پہ ہغہ کتے د واقعاتو خلاف ہغہ مضمون نشتہ پہ دے وجہ
د قرآن دائرہ تنگہ و لا خوبیا ہم د دے پہ فصاحت او بلاغت
کتے فرق را نغلو او کہ یوشا عرصہ صرف د درشتیا و چا پابندی کوونو د
ہغہ کلامر بہ بے خونداہ پلٹے شی ، او بلاغت بہ تی ہم ختم شی
دا بوائے قدران دے چہ درشتیا و پابندی سرہ د ہغہ خوندا مزہ
نورہ ہم زیاتیری او بلاغت کتے کے ہر وخت چڈا تو کینوی ۔

۲۷ انسان اودھے تو تونہ محمد ودی پہ دے وجہ بلیغ شاعر پہ
 یو خاص میدان کتے دخیل فصاحت زور بنودے شی لکہ دامرو القیس
 دشاعرئی زور دے بنخوا واسونو پہ تعریفونو کتے محمد ودے، دنا بخت
 دیبان جوش دے ویرے دمضامینو سہ مخصوص دی، داعشی، د
 شرابوسہ، دغہ رنگ فیردوسی اونظائی دجنگ پہ مضامینو کتے لا
 جواب دی، شیخ سعدی پہ اخلاقو کتے بمثالہ دے خوبہ قرآن کتے د
 ہر قسم مضامینو باوجود دغہ پہ فصاحت بلاغت کتے ہیج فرقانہ راجی
 رم، دقرآنی بلاغت خصوصیت دادے چہ پہ لزو تلو کتے داسے اعلیٰ
 مضمون بیان کدی چہ دغہ بہ کتا بونہ جو ریدے شی، خوبیا ہمد
 قرآن پہ خوب والی کتے ہم فرق نہ راجی اونہ پہ مضمون بانڈے دلالت
 کولو کتے کزلیج اوکر کچنی راجی مثلاً، وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ
 رسورۃ الذریت، آیت علی

۲۸ سل کالہ پس ہرہ ژ بہ بد لہزی، حکمہ دھر کتاب سئل کالہ پس ہغہ
 مزہ ڈوی، بلکہ دغہ دمضامینو نہ پہ مطلب اغستو کتے گوانی راولا ریزی
 دحضرت شاہ عبدالقادر رحمہ اللہ، ترجمہ قرآن بے مثالہ دہ لیکن دزملنے
 پہ تیریدو سرہ دغہ دبعضے اردو الفاظو استعمال پاتے شو نو ددے
 وجہ دغہ افادیت کمزورے شویا حضرت شیخ الہند رحمہ اللہ دغہ ترجمہ
 دنووالفاظو پہ قالب کتے دغہ دافادیت قائم ساتود ہارہ واچولہ، لیکن
 دقرآنی الفاظو پہ افادیت خوارلس سوہ کالہ پس ہم ہیج فرق رانغلو د
 دے نہ معلومیری چہ دقرآن دالفاظو انتخاب خالق کائنات دے
 دپارہ کدی دے چہ داہہ ترقیامتہ دیرے مو دے دپارہ برقرار دی،
 ددے غلوروا مردوملاحظہ کولونہ پس دے کتے ہیج شک نہ ہلتے کیری
 چہ دادول کلام دبلافت داسے حد نہ رسیدے دے چہ ہفتہ د انسان

۲۹ رسائی ہجرے نہ شی کیدے ہم دغہ وجہ دہ چہ قرآن خہ وخت
 نازل شو نو خانہ کعبہ کتے ہغہ آویزان اودہ بمثالہ اومشہ ہورے قصیدے
 دشاعرانو خپلوانورا کوٹھے کرے یوائے دامرو القیس یو قصیدے
 ہر ہغہ آویزان حکمہ پاتے شوہ چہ دغہ خور دغہ دراکو خولونہ
 انکار کرے وو، لیکن ہر کلمہ چہ ہغہ دطوفان نوح علیہ السلام متنتز
 دقرآن دآیت واوریدو،

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَ : اے مزکے خیلے اہا حیرے کبرہ،
 يَسْمَاءُ أَقْلَعِي وَغِيصُ الْمَاءِ : او اے آسانہ ادریزہ او اہہ کے شوہ
 سورۃ ہود آیت ۴۳
 نو دامرو القیس خور سمدستی دغہ قصیدے ہم ہراکو حکمہ کرہ،
 راجازالقرآن اللانی:

جارج سیل لیکی چہ دیوانسان قلم ہم داسے معجزانہ کتاب نشی لیکی
 اودا دمرو ڈروندی کولونہ ہم لویہ معجزہ دہ: ارمیکسوئل کنگ لیکی
 کچرنے وحی خہ شی وی، نو بیشک قرآن یوالہا ہی کتاب دے تاریخ
 اسلام عبد القیوم دوی جلد ۱ ص ۳۳۳

قانونی اعجاز دقرآن بلاغی اعجاز خوبیان شو اس ددے خبرے
 چہ قرآن داللہ تعالیٰ کلام دے دویم دلیل
 قانونی اعجاز دے، انسانی قانون کہ یوتن جو پکڑے ری کہ کتے ورتنا نو
 ربار لیمت) اودوی دیر ماہران ہمدوی خوبیا ہمدغہ قانون پہ
 مختلف قومونو، وملکونو کتے دیرہ مودہ نشی چلیدے او خا مخاہ دے
 کتے داسے یوکزوری بنکارہ شی چہ پہ ہغہ کتے دترمیم او تغیر ضرورت
 راولی، ہم دغہ وجہ وہ چہ کیو حکومت اوبا دشائے پہ قوانینو کتے
 دغہ قانون سازے اسمبلی او پارلیمنٹونہ دیمار بد لئی راولی او

اوسم غہ د انسانى قانون د خامى او کمزورى دليل دے ليکن د قرآن قانون چه هغه د انسانى ژوند د بنو لو او خبرو سترون لرى او د هغه بنکاره کوونکے هم صرف د پيغمبر عليه السلام هغه يو ذات دے چه ليکل لوستل لے نه وکړى او اقمى رناخوانده بللے شو، د هغه وطن بتول خلق نايکلى او نالوستلى وو پکوم کيڼے چه دوى بنکاره شوى وو په دغه وطن کيڼے نه د تعليم زور شور ورواونه دغه قانون نه خلق خبر وو خوسره د دے د ايشيا، ميورپ او افريقه په درے وارو براعظمو نو کيڼے د زرق کالونه زياته موده په دے فيصله کيدے نه، په دے کيڼے چا نقص بنکاره کړ و او نه په کيڼے د تر مير او تبدیلی ضرورت پيښ شو په موجوده زمانه کيڼے چه تعليم عام دے او د بتولے نړی خلق د يو ټبر په لوگه يو بل سره نړی دی خو صرف مسلمانان نه بلکه د يورپ مخالفين هم د قرآن قانون بے مثاله معقول او جامع بولی حالانکه په دے خوار لس سوه کاله تير شوى دى،

۱۶) داکټر سمويل ليکلى، چه د قرآن کريم مطالب دا سے همه گيراو د هرے زملنه په مناسب دى چه بتول آوازونه لے خامخا قبلوى او بخانو - شگلنو، بناړونو او باد شا هوکيڼے کړ نكيږي ۰

۱۷) مسټروف ليکلى "د رشده وهدايتا وسیع جمهوريت، انسانى او عدالت نوحى تنظيم، ماليات، د غنرباؤ د حمايت او د ترقى اعلا آيين په قرآن کيڼے موجود دے، -

۱۸) د فرانس داکټر مويں ليکلى "د قدرت مهر يا نوح کوم کتابونه انسان ته ورکړى دى قرآن د هغه بتولونه بهتر دے د تاريخ اسلام عبد القیوم ندوى جلد ۱ ص ۳۱ تا ۳۲ نقل شوى صرف په درے حوالو مونږه اکتفا کوو، د دے نه تا سواندازه اگلوئ چه دا دول ۰

کتاب د انسانى فکر پيداوار کيدے شى ۰ هچرے نه بلکه د دے کتاب ماخذ د الله تعالے هغه بے اندازه علمى سرچشمه ده چه هغه ته د بتولو قومونو او د بتولو زمانو نه د ضرورى او علم وواو په دے کتاب کيڼے لے بتول را خائے کړه،
ايات اقبال مرحوم

حکمت اولايزال است و قدیم
معنى اش شرمندۀ تاويل نے
بے ثبات از قوتش گير ثبات
عصر با پيچيده ر آفات او
حایل اور حمت للعلين !!

آن کتاب زنده قرآن حکیم
حرف او را ريب نے تبدیل نے
سخه نکوين اسرار حیات
صد جهان تازه در آيات او
نوع انسان را پیام آخرین

۱۹) د دینہ علاوہ سردامند برلیکى، د قرآن قوانین د تا جدار نه تر کتر فرد پورے، بانده حاوی دى او دا دومره معقول دى چه مثالئى نشته، د حواله بالا تاریخ عبد القیوم ندوى
۲۰) آرئلد ليکلى چه قرآن هغه اصول پيش کړه چه د سائنس هغه مخ په وړاندے ترقى هم دے ته ماته نشى وړکولے،
د بتا ريخ عبد القیوم ندوى هم دغه حواله

تأثيری اعجاز (۳)

قرآن حکيم د خپلوتا تيرا تو دمخه هم يو معجزه ده حکه چه په هيڅ انسانى کتاب کيدا دول تأثير نشته کوم چه قرآن خور کړ و، او بتوله نړی پر وړه بنا کړه د اثر اچولو اولنه ترون د انسان روح سره دے، حکه چه دا بدل شى نو انسانى تصورات، گفتار او کور د کيڼے پخپله تبدیلی راغى، د دے درے وارو مرکز روح يا زره دے، لکه شنگه چه حديث دا حقيقت بنکاره کړيدے چه

پہ بدن کینے یو تو پتہ دے چہ ہنہ درستہ وی نو بقول بدن درست
 وی دی بخاری شریف، اصلاح مرکز روح دے خوروج امر ربی او آسمانی
 خیز دے، زمینی نہ دے لہذا اکوم کتاب چہ آسمانی وی نو کلام ربی بہ
 وی پہ ہنہ بہ ذروح اصلاح کیزی کوم چہ امر ربی دے، قرآن حکیم
 کوم قوم او ملک (عرب) کینے چہ بنکارہ شو ہنہ دے نوے نری د خرابو
 مرکز وو، اعتقادی خرابی دومرہ وے چہ د خدا پرستی، پیکنے خہ
 تلبہ ہم نہ وے بلکہ ہر خائے بت پرستی وے انصاف ورک و بقول
 ظلم ظلم وو، ہرزور آور پہ کمزوری بوخت وو او بنیرد لوٹ مار نہ د
 ہغوی بلہ ذریعہ معاش نہ وے ددوی دظلمو نو نہ ددوی اولاد ہم
 خلاص نہ وو، تر دے چہ خیلے ژوندائی لونرہ بہ ئی پہ خاور و ور
 مندے او ویاہ بہ ئے پر ہکو لوٹنے بہ ئی دومرہ کولے چہ د ہغوی ہیخ
 مجلس بہ دشرا بوخبلونہ خالی نہ وو، داتفاق بونی ہم پہ دوی
 کینے نہ وو، او دہرے قبیلے او قوم خلیق بہ دہر بل سرہ پہ جنگ کینے بیت
 وواو دائے پہ تو لو کینے زیاتہ خوبنہ مشغلہ وے، د اصلاح توے در پیے
 (تعلیم، تربیت، قانون) دوی کینے نہ وے، جمالت لاقانونیت او خود سری
 عامہ وے، داحالات انسانی ذرائع او وسائلوسرہ پہ زر کو نو کالہ کینے ہم
 نہ شو بنہ کیدے دچا پہ خوب خاطر کینے ہم نہ راتلہ چہ دصد و جری
 نیوونکی خرابی بہ چرتہ ختم شی، حکم چہ د اصلاح دذرا لگو نوم و نشان
 ہم دغلته نہ وو، اس چہ داہر خہ شتہ تعلیم عام دے، د نشر و
 اشاعت توے ذریعہ شتہ، قانون موجود، د اصلاح معاشرہ انجمنو
 قائم، اصلاحی فلیونہ ہم شتہ خوبیا ہم پہ خرابو او شر و فساد کینے
 اضافہ کیزی او دجر مو تو نوی نوی صورتونہ راجی، اس ددے
 منظر او د قرآنی اصلاح د منظر نسبت اکبرہ۔۔

چہ ہنہ پہ دودہ دودہ نیم کالہ کینے دا مشکل ترین کار پہ، دیر آسانی حل
 کرو او ہنہ اصلاحی انقلاب ئے پہ عربو کینے را و ستوکوم چہ توے نری
 نہ معلوم دے، د تاریخ پہ صفحہ کینے بنکارہ دے او دوست دشمن د
 دے اقرار کوی، پہ عربو کینے بت پرستی، د بیخہ ختم شوہ او کور پہ
 کور د خدا پرستی او توحید دا سے شور بیت ا شوچہ دغہ بت پرست
 بت شکن شول، سرے صرف وحداء لا شریکاتہ تبت شو، پہ ژبوے
 ہروخت دا اللہ توحید جاری شو، پہ زرو نو کینے دا اللہ خوف خائے شو
 دغیر اللہ خوف ئے ذرہ نہ او تو۔ دغہ قوم چہ د خپلو سکہ رو نو و دشمنان
 وو د اسلامی او قرآنی پیروں پہ دجہ ئے بلال حبشی، صہیب رومی، او
 سلمان فارسی غوندے پردی خلق د خپلو سکہ رو نو و نہ ہم زیات
 اکبرل، خانہ جنگی ختمہ شوہ، او بقول عرب قوم دینے اور و ولٹی
 پہ مزی کینے پیٹلی قولادی دیوال جو رہ شول، جوار کی او سود خورل شرب
 خیل۔ غلا۔ داکہ۔ قتل، او ظلم نہ بولے، د عربو نہ ورک شول، بلکہ دوی
 قدمچہ کوم خائے نہ، ارسید و دغہ خائے نہ دا توے خرابی ختہ
 شوے، دیورپ یواہل قلم لیکي چہ د قرآن نازل کید و نہ پس عرب
 دانسانانو پہ شکل کینے فر بنیتے جو بہ شوے، دا یونانی حقیقت دے
 چہ دا سے اصلاحی کار نامہ چہ سرتر یا یہ معجزہ دے صرف د قرآن
 پہ وجہ ا شوہ چہ دتو لو انسانی کتاب نو رہ پہ جمع، او د نری دتو لو۔
 حکومتونو د طاقت (پہ جمع) نہ بھر وہ نو دا دے خبرے دلیل نہ دے
 چہ قرآن کلام الہی دے او د خداوندی تاثیر پہ وجہ دا ہتہ اصلاحی
 کار نامہ ئے اکبرہ؟ وے نہ دا خود دے خبرے تاثیر دے دلیل دے، چہ
 قرآن کلام الہی دے، دا کوم چہ ما لیکل د موجودہ دور اسلام دشمنان
 عیسایانو ہم د ہنہ اقرار کینے دے د ہنہ تفصیل بیا بولونہ ودا ندے

دا وضاحت کول غرارم چہ ما دودہ دودہ نیمہ کالہ ولے اُلیکن حالانکہ
قرآن خود بیرویشٹ کالہ نازلیدو، دھنے وجہ دا دلچہ دکھنے
دیارگی کالہ خوگفارو پہ خپل ظالمانہ طاقت دقرآن آواز بند کپیو
اوددے دتبلیغ تیلے لارے لے ہم بندے کرے وے دہجرت بجہ
پس اتہ کالہ کفارو دغہ کار دجنگ پہ زور دفتح مکے پورے جاری اُسانلو
دایویشٹ کالہ خوقرآن نازلیدو لیکن کفارو دسے تبلیغ اوآواز نہ
مذکور طریقو بند اُسانلو اوباقی پائے زمانہ ریعنی پہ دیرویشٹو
کالو کینے، صرف دودہ دودہ نیمو کالو کینے دا کار اُشو، ددے وضاحت نہ
پس بیا خپل مقصد تہ را کپو:

دیورپ پہ نظر کینے دقرآن تاثیر

ڈاکٹر مارین لیکی، چہ قرآن
پہ دنیا ہنہ اثر اُخو رتولو
چہ دھنے نہ بہتر مسکن نہ وو، دفرانس یسبان لیکی چہ قرآن دا سے ڈونڈا
اوپر زور ایمانی جوش پیدا کوی چہ بیا پکس دسنگ گنجائش نہ پیدا کیدی
سرولیم میورلیکی۔ چہ قرآن دکالنا تو د فطرت پہ دلائل سرہ خدا کے
پاک دتولو نہ اعلیٰ ہستی ثابتہ کرکے او انسان لے دھنہ پہ اطاعت
را نیست کولو۔

مستر جی۔ ٹی لیکی چہ قرآن پہ بیشمیرہ انساناوا اثر اوجولو و دسانس
دنیا دقرآن ضرورت نور ہم واضح کپو۔

مستر عمانوئل دی انش لیکی، چہ دقرآن رنرا پہ یورپ کینے ہنہ وخت
دابشکارہ شوہ چہ تیرہ خورہ اوآو پہ دے دیونان سر علم او عقل تہ
ژوند حاصل شوہ

مستر ایچ۔ ایس لینور لیکی چہ دقرآن دتعلیم نہ دحکمت او فلسفہ
ظہور اُشو او دا سے ترقی لے اُکری، چہ د خپل وخت دتولو نلو

لوئے یورپی حکومت نہ زیات اُچت شو
انجذاب تاثیر

دقرآن کوم اصلاحی تاثیر چہ موبن بیان
کپو ہنہ ہم دا سے یومعجزہ دہ چہ بوانسان
کتاب نہ ظاہریدے نشی، لیکن داصلاحی اجماز نہ علاوہ دقرآن انجذاب
تائیر ہم یومعجزہ اوددے خبرے پختے دے چہ قرآن کلام الہی دے،
د، حکمہ چہ قرآن دیر غب کتاب دے دھنے یاد دل دیر گران د،
دویم داچہ دغیر عرب مسلمانانو دپارہ دکہ ڈبہ پردئی دہ چہ دھنے
پہ یادولو کینے دویم بنداش دے خپلہ ڈبہ کس کتاب یاد دل آسان او پورڈی
ڈبہ کینے یاد دل دیر گران دی،

د، دہیدہ خبرہ دادہ چہ پہ دے کینے یورنگ آیا تونہ دیر دی چہ پہ
دھنے سپری پزل کیری، او غلطیری، داہم دھنے پہ یادولو کینے یو بنداش د
د، غلور مہ داچہ دقرآن حافظ دپارہ دقوم یاد حکومت نہ خہ تقضواہ
نہ دہ ترے شوے نہ لے پہ دوی کینے خہ خاص عزت شتہ د،

د، پنچم داچہ دقرآن یادولو دپارہ دیر وخت پہ کار دے اویا دیا د
سانلو دپارہ لے بول عبرت مرگہ ددورا و تکرار ضرورت دے،
دوسرہ خواری کچرے ددنیاوی دگری حاصولو دپارہ کرے نو دیر

مال او عزت بہ ئی گتلا، دا بول دحفظ قرآن پہ لادگت غب
خندان دی، لیکن سرہ ددے پہ مسلمان قوم کین لکھو نہ حافظان د

قرآن موجود دی اوددے دحفظ رواج پہ دے بے تپوسہ حال کینے ہم مخ پہ
ترقی دے چہ دا ددے دلیل دے چہ دقرآن پہ ذات کینے معجزانہ او انجذاب
دا سے کشش موجود دے چہ ددے بنداشو لور سرہ ہم مسلمانان خپل
خان تہ را کبزی او ہیخ یو بندیز پہ دے اثر نہ غریجوی داکشش او انجذاب
تائیر دقرآن یومستقلہ معجزہ دہ اوددے دلیل دے چہ قرآن کلام

الہی دے حکم چہ بل یو کتاب دومرہ حفظ کوونکی پہ مخ دز کے نشستہ
نہ دا سے کشش پہ بل کتاب کینے شتہ تر دے حدہ چہ د توریت او انجیل
یو حافظ ہم نشستہ :-

دقرآن اعجازی تاثیر پہ شخصیت در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
دا صلاحی او انجذابی تاثیر نہ علاوہ دا شخصیتی تاثیر ہم دقرآن یومستقبلہ
مُعجزہ دہ، دقرآن پہ بارہ کینے صحیح او غلط دوارہ رائے دی، یو صحیح
رائے دہ چہ دا کلام الہی دے اوبلہ غلطہ رائے دہ چہ دا کلام الہی نہ دے
دصحیح رائے ثابتلو او د غلط رائے دیکارہ کولو دپارہ مؤثر قرآن د شخصیتی
تاثیرا عجازی دے کوڑ :-

د شخصیتی تاثیر اعجازی دے صورتونہ دی :-

① نزولی اثر ② قلبی اثر ③ قالبی اثر

① شخصیتی نزولی اثر :-

مخالفین وائی، چہ قرآن دا اللہ تعالیٰ کلام حکم نہ دے چہ دا در رسول اللہ
محمد صلی اللہ علیہ وسلم کلام دے، کہ دا غلطہ رائے اُمتلے شی نو بیباچیل ہنہ
کلام چہ پہ ہنہ کینے پہ خدا کے تعالیٰ دروغ و پیلے شوی وی حکم بہ ژور
اثر پہ دغہ انسان اُغر حوی لکہ خنکہ چہ د عربو دہنہ مشہور اوتو
قصید و خاص اثر پہ ہنہ شاعرانہ نہ پر یوتو کو موچہ دا پیلہ جو رہے
کپہ وے کہ دا سے وے نو تاریخ کینے بہ گے خہ قدرے ذکر شوے وے
لیکن دقرآن وحی :-

پہ یخنئی کینے خولہ

بہ چہ پہ حضور علیہ السلام شہ وخت پہ
یو عامہ جمع کین کیدہ نو د بیخ موسم

باوجود ہغوی دبیخ مبارک نہ بہ د خولو غت غت خا خکی پہ دیر زور
خشیدل د حضرت صدیقہ رحم نہ پہ اول د بخاری کین منقول دی :-

لَقَدْ رَأَيْتَنَّهُ يَنْزِلُ عَلَيْهِ الْوَحْيُ فِي
الْيَوْمِ الشَّدِيدِ بِرَدِّ الْبُرْدِ فَيَقُصُّمُ عَنْهُ
وَإِنَّ جَبِينَهُ لَيَتَفُضُّ عَرَقًا
ما حضور علیہ السلام اُلید وچہ پہ
سخنہ یخنئی کینے بہ پروحی نازلیدہ او
ختمہ بہ شواہ نو د ہغوی دتند و مبارک
نہ بہ دا سے خولہ را خنیدہ لکہ خنکہ چہ و ہلی رگ نہ وینہ دارے وھی
پہ یخنئی کینے دا سے سخنہ خولہ راتل غیر اختیار ی دہ چل و ل پہ د کینے
نشی کیدے اُس دا بناکارہ خبرہ چہ دا سے تاثیر پہ انسانی کلام کینے نشی
کیدے معلومہ شواہ چہ دا د حضور علیہ السلام خیل کلام نہ و و بلکہ
الہی دے :-

دروند والے او پینے

کلام د الفاظونہ جو روی پہ ہنہ کینے دروند
والے او پینے لہ گہ ا حکم چہ دا خوبہ اجسامو

کینے خاص وی او قرآن خوالفاظوی جسم خوند وی بیباہر پہ حضور علیہ
السلام بہ چہ قرآن نازلید و نو د ہغوی پہ شخصیت کینے بہ د معجزے پہ
دول دروند والے او پینے پیدا کیدہ او لگ ہم بلکہ دیر زیات :-

بخاری شریف کینے زید بن ثابت رحم نقل کوی :-
كَادَتْ فَخْدِي أَنْ تَرُصَّ، ترجمہ: قدریہ وچہ خما د پتون ہلو کے د پیتی
د زورہ چورہ چورہ شوے وے :-

دسورہ مزمل پہ تفسیر کینے مستدرک حاکم د صدیقہ رحم نہ نقل کوی،
چہ حضور علیہ السلام پہ سفر کینے پہ اربنہ سور روان و، چہ وحی قرآنی
نازلہ شواہ، ہنہ اربنہ دوحی قرآنی د پیتی د زورہ کینا ستہ، د اشکارہ
خبرہ دہ چہ پہ زید بن ثابت رضا و پہ اربنہ دا دول اثر نہ دوحی راتلونہ
وراندے او نہ وڈ ستو چرے شوے و، دا صرف دقرآنی نزول اثر و
چہ دا پہ قرآن کینے ہم نو کور دے :-

إِنَّا سَمِعْنَاكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ○ اے پیغمبرہ علیہ السلام موہنہ تاباند

یو دروند قول دروا چوو :-

ھر کلمہ چہ دا خیر قرآن او حدیث کینے را غلو عام و مخلوق اکتلو کچرے دا
تاثیر دا قضا تو نہ خلاف وے نو د قرآن مخالفین کو کفار و بہ خاندان اعتراض
او انکار دوا رہ کرے وے، ھر کلمہ چہ ہغوی دا سے نہ کرے، نو دا دلیل شو
و دے خبرے چہ دا تاثیر واقعی پہ نواتر سے ثابت دے، دا تا تیر صرف
قرآن سرہ سترے نہ دے بلکہ دھنے قرآن سرہ چہ د جبرائیل علیہ
السلام پہ واسطہ نازل دے نو دا سے شوے، لکہ چہ د وخت دنا زلیدا و د جبرائیل
علیہ السلام د فعل او عمل ہم پہ دے کینے داخل وی دا د قرآن د تاثیر
محرر، دہ چہ بل السانی کلام کینے نشتہ:

۲- د قرآن شخصیتی قلبی تاثیر

د صاحب قرآن حضور علیہ السلام پہ ذرہ مبارک باندا دے د قرآن دا
انرو چہ د حضور علیہ السلام پہ فرمائش حضرت عبد اللہ بن مسعود
دوی پہ ورا ندا دے قرآن شریف تلاوت کھرو، نو خلقوا کتل چہ د
ہغوی دستر کو مبارکونہ بے اختیار اے وینکے جاری وے۔ وَعَيْنَاهُ تَذَرِفَانِ
⑤ مطرب بن عبد اللہ بن شخیر رض نہ نقل دے، ہنہ وائی چہ د شیے
پہ تہجد و کینے حضور علیہ السلام یواھے دھنوک ہم نہ وو، قرآن
لو سنلو خہ پہ لارہ تیریدم نو د حضور علیہ السلام د ڈرا پہ وجہ د
ہغوی سینے مبارکے دا سے جوش و ہلو لکہ پہ دیمکی کینے ویشیدے پہ
چہ جوش وھی، فَلَجَوْهُ اَزِيْرًا كَا زِيْرِ الْمَرْجِلِ، بنہ! چرے د چل دل د
خبرو بہ چلوئی سری پچیلہ د شیے پہ تیرے کینے پہ یواھے، دا سے اثر
کیدے سی، دا تا تاثیر خود کلام الہی کیدے شی۔

۳- تاثیر قلبی

پہ وینا کینے دوسرہ تکلیف نہ وی خومرہ چہ بہ عمل کو لو کینے وی د

چل دل خبرے یواھے د خلقو بنو د لو د پارہ وی چلوئی سرے پچیلہ
دل ترنلہ دہر د ویکے عمل پر نشی کو لے تر خو چہ ہنہ کلام الہی ا نہ کنری
او دھنے مضامین حتی ا نہ کنری لیکن د حضور علیہ السلام پہ قالب اوبدا
مبارک باندا دے د قرآنی احکام موخہ اثر بہ کیدے و چکوم وخت چہ دا
آیت نازل شو :-

فَاِذَا كَرَعْتَ فَانصَبْ وَرَالِ رَبِّكَ اے پیغمبر علیہ السلام تہ چہ خہ
فَاَرْعَبْ: سورہ الانشراح ایت ۱۷ وخت د ضروری کار نہ فارغ شے نو
خپل خان د اللہ تعالیٰ پہ عبادت کینے سترے کرے، او اللہ طرف تہ پڑتیت شہ
د دے نہ پس حضرت صدیقہ رض فرمائی چہ ہغوی بہ بولہ شپہ عبادت
کو لو تر دے حد اے چہ (تَوَكَّرَمَتْ قَدَمَاهُ) د ہغوی قدامونہ مبارک بہ ا پرسید
② بخاری شریف کینے دی چہ د صدیقہ رض نہ د حضور علیہ السلام دا خلقو
پہ بارہ کینے تپوس ا نشو نو ہغوی ا نر مایک چہ پورہ قرآن د ہغوی اخلاق
وو لکہ ختنگہ چہ شوک خپل عادتونہ او اخلاق نشی پریبیو دے د غم
شان د حضور علیہ السلام اخلاق او عادات قرآنی احکام جو رہ شوی و وچ
خہ پہ قرآن کینے وو ہم ہنہ د ہغوی پہ عمل کینے موجود وو، بنہ! چرے
پہ یو انسان د خپل چل دل د کتاب پہ دے مول نالی، جسمانی او عملی
تاثیر کیدے شی؟ کچرے نشی کیدے نو دا دلیل د دے خبرے دے
چہ قرآن کلام الہی دے او پچیلہ حضور علیہ السلام پہ دے د کلام الہی پہ
حیثیت دہو لو نہ زیات عمل کوونکے وو :-

د قرآن سیاسی اعجاز

قرآن عربو کینے نازل شو او دوی د ہولو قومونہ کمزوری بے علمہ او بے
ہنرہ وو، د سیاسی غلبے حاصلو لوھیخ ذرائع دوی سرہ نہ وو، خکک چہ
سیاسی غلبے او اقتدار حاصلو لو د پارہ اول دا فزا روزیا تولے ضروری وی

اودوی گنر نہ وو۔ عرب بہ پہ ہنہ وخت کینے صرف سعودی عرب
 اوین تہ ویلے شو، عراق، شام، فلسطین، اردن، لبنان، بیروت
 مصر او شمالی افریقہ دا عرب ملکو نہ نہ وو، خود اسلامی فتوحاتو
 نہ پس عرب ملکو نہ جو رہ شو، (۲) دویم خیز تعلیم دے او عرب دایا نو،
 یعنی دناو ستو ملک وو، دریم خیز اتفاق او یووالے وو، لیکن دے عربو ہرہ
 قبیلہ دے پہلے دشمنہ وکے تر دے چہ دے مدینے منورے دے انصارو دوا مشہور
 قبیلہ اوس او خزرج پھلو دیوبل دے شیمان وو، (۳) خلودر خیز کار یگری
 دے او بہ عربو کینے نہ کارخانہ وکے او نہ کار یگری دے تورے او دے معمولی
 پوشاک دیارہ ہم ہنوی دھندوستان او دے شام دے عیسائو محتاج وو،
 (۴) پنجم خیز زراعت او غذائی کفالت دے، او دے قبور پو نہ بغیر ہنوی
 دے نور و قومونو محتاج وو، حکم چہ دے ہنوی وطن دے کورن دے جو کہ نہ دو
 چا پنچہ قرآن ہنہ تہ پھلہ "وَ اِدْعِیْ ذِیْ ذُرُوعٍ" اویلی۔

(۱) شہدیم خیز معدنی دولت دے او پہ دے وخت پہ عربو کینے یومعدنی
 دولت تہ وو اوس چہ موبنزخہ کور و ہنہ دے سنی ذمے پیل او ار دے
 (۲) او مہ جسمانی قوت دے، او دا ہم پہ دوی کینے حکم نہ وو چہ دے
 ملک چہ پرگرم دے ضروری غذا اور تہ حاصل نہ وکے، دا او بوہم بکوت
 وو دیختی او گرمی نہ خان ساتلو دے پارہ دوی سرہ کور و نہ وو نہیا تو
 خلقو بہ پہ تنبوا نو کینے گزارہ کولہ او دے علاج خہ انتظام ہم ورسرہ
 وو، (۳) آتم خیز روحانی او اخلاقی قوت دے چہ دے توحید اعلیٰ او پاکیزہ
 تصور نہ پیدا کیری، لیکن دے عربو خلقو بہ دے کانرویا دے کانرو نہ جو
 بتانو عبادت کولو

پہ دے حالاً نو کینے قرآن پہ عربو کینے سبکارا او عربو پتو لو پہ جمع
 دے رہا دے کور کولو بنہ زور اگلو دے دوا نیم کالونہ زیات وخت

قرآن دے آزادا شاعت (خوزولو) دیارہ وخت نہ وو مؤندلے شوے،
 لیکن دے لہزہ مود کینے قرآن عربو لہزہ دے کوم خائے نہ تزکوم خائے
 ارسول دے اندازہ دے قرآن نہ ویرا ندے او دے قرآن نہ وو ستودے پو
 دے نسبت کولو نہ معلومیدے شی عرب نبیل القرآن ہنہ وو چہ دے کومو
 مؤنزد کرا کرا وو عرب بعد القرآن دا سے یو قوم جو رہ شو چہ پہ تنظیم
 اتحاد، اخلاق، بلند خیالی، اولوالعزمی، ایثار، قربانی، خدا پرستی،
 شجاعت، سخاوت، عفت، پاکدامنی، رحم او شفقت، عقل و تدبیر،
 جہان بینی، جہانگیری، دیانت، امانت، صدق اور استی، دے وعدے پورے
 کولو او پہ عدل و انصاف کینے دے دوی یو قوم ہم سیال نہ وو، بلکہ دے بشریت
 بتول تاریخ دے وی دے مثال پیش کولو نہ تہ تو دے ہر دے وجہ دے چہ
 دے تیر شو و اتہ کمزور و سرہ ہم ہنوی دے مشرق او مغرب دے دوا لو یو
 متمد نو او بے اندازے سامان نہ دے پک با دشا ہر قیصر دے کسے
 پہ یو وخت تکرہ او ہلہ او پہ دے پلہ وخت کینے ہنوی تار پہ تار کرا
 دے ہنوی دے وے والو خولے او دے ہنوی لوئے او تخت و تاج دے کسے کسے
 کہل۔

اوس سوال دا دے چہ دے آسیا سی غلبہ عربو تہ پہ کومہ وجہ حاصلہ
 شو، چہ دے و دے ہنہ طوفانی چہ پہ مشرق کینے کاشغرا و دیوار چین
 سارا اتمیدے او پہ مغرب کینے مراکش او فرانس پورے
 دے جواب دا دے چہ سیاسی اقتدار او غلبہ حاصلو دے پارہ دے
 قسمہ اسباب کیندے شی، (۱) یومادی (۲) او دریم روحانی او فیزی
 اوس دے کور شو چہ ما دی ہنہ اسباب عربو سرہ نہ وو، بلکہ دے عربو
 دشمنانو او حریفانو سرہ وو، کچرے پہ ما دی اسبابو دے غلبہ فیصلہ
 کولو دے نو عرب بہ دے دے کہ نہ قطعاً اردک وو او نتیجہ بہ اے وے،

(پہ عکس) وہ، تو معلومہ شوہ چہ دا ہر خہ پہ ہفہ غیبی اور و خا
 طاقت چہ کوم عربوتہ دقرآن او صاحب قرآن علیہ الصلوٰۃ والسلام
 دبرکتہ نصیب شوے وو اس بشکارہ خبرہ دہ چہ دا سے معجزانہ طاقت
 د کتاب الہی د طاقت نہ بغیر ممکن نہ دے ہم دے نہ معلومہ شوہ چہ
 قرآن کلام الہی دے او پہ کوم یا ک ذات چہ دا نازل شو ہفہ دیولونہ
 زیات کامل او خاتم النبیین ذات وو د مسلمانانو او سنی زوال باعث
 ہم دا دے چہ دوی د اسلام او د قرآن پہ ہدایا تو عمل پرینے دے ورینہ
 د دے دوارو اس ہفہ طاقت دچہ کوم وو۔ د قرآن دا نسخہ د ذر و کالونہ
 ہمزیاں وخت از مینیت شوے او تجربہ شویدا، او نَزَّلَ مِنَ الْقُرْآنِ
 مَا هُوَ شَفَاءٌ۔ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَ شَفَاءٌ۔ لیکن پہ کاغذ
 لیکلے شوے او پہ خوے وچلے شوے بہترینہ نسخہ تر ہفہ اثر نشی کوے
 ترخوچہ پہ ہفہ عمل انشی دیورپ مستشرقین دا راز بنہ پیڑنی چہ کہ
 چرے مسلمانانو اسلام او قرآن نہ رجوع اکرے نونوی کہورہ۔
 مسلمانان پہ یوحائے شی پہ یومرکز کینے بہ راشی د ہغری خوارہ وارہ
 طاقتونہ او د ترقی ذرائع بہ یومرے شی او د دنیا ر و ہیم منبر طاقت
 بہ جو رہی او چھو بز دلاس نہ بہ دغہ بنکار اٹھی، نو خکہ خہ مودے
 را سے ہغوی مسلمانانو لورہ د قرآن او اسلام نہ د بیرتہ کولو کوششونہ
 شروع کری دی، او دا واتی چہ د مسلمانانو ذوال دقرآن او د اسلام پہ
 وجہ دے او دا ہم واتی کچرے مسلمانانو د مغرب ہفہ گنداہ او خدائے
 ویزارہ تہذیب اختیار کرو نو دوی بہ ترقی اکرے او ہمدنا وجہ دہ چہ
 پہ اسلامی منکر نو کینے زور او نوسہ جنگ جاری دے اوور ترورے پہ مسلمانانو
 کینے انتشار او مرکز نہ تہتید وکی جذبات پائتم مومی۔ مو بز پہ خپلو
 لے سورہ بنی اسرائیل آیہ ۸۴ لے سورہ تم السجدة آیہ ۲۵

دوو کتابونو ترقی او اسلام اشترکیت او اسلام کینے دامسلہ پورہ حل
 کرے دہ چہ د ہفے رُوح دوا خیزہ دی ہفہ دا چہ دیورپ کار یگری،
 ہزارو علم یو خیزدے او د ہفہ طرز ژوند، معاشرت او تہذیب بل
 سینے دے، اول شے دا سلام دے چہ یورپ پر قبضہ کریدا، یعنی یورہ
 ہغوی صنعتکاری چہ ہفہ واخلائ او د ہغوی کنہکاری دہ چہ
 پریندی پہ دے د زور تعلیم یافتہ ہغوی اعتراض نشنہ خکہ چہ ہفہ
 اسلام سر ہ پچہلہ فتی دے دفت کولو ضرورت کے نشنہ دلائل خما پہ
 نور و کتابونو کین شتہ او دیورپ تہذیب کنہکاریانے پریندی چہ ہفہ
 د اسلام او ترقی دوارونہ خلاف او پچہلہ یورپ د ہفہ پہ وجہ د تنزل
 بنکار دے او د خنکدن پہ حالت کینے دے، دا سے خمو بز خانہ جنگی
 ختمیدے شی، دنوی او زور تعلیم دوارہ وزرے د ترقی د پرواز د پارہ ضروری
 دی دوارہ د لے یوحائے کری جگہوی لے مہ۔

۴- غذائی اعجاز

النسان د جسم اور روح نہ جو رہے دا دوارہ پہ دے بداید وکی او
 خرابید وکی جہان کینے آباد دی، خکہ پہ دوی کینے ہم بدالی او خرابے
 راخی، نو ترخوچہ دے دوارہ د پارہ د غذا انتظام نہ وی نو د دوی باقی
 پاتے کیدل نا ممکن دی پہ دے وجہ قدرت د جسم او بدن د بقا د پارہ
 د غذا انتظام کرے دے، چہ دے د ختمید و نہ بچ شی او د دے د پیدا کولو
 نہ چہ کوے فائدہ اخستل مطلب وو ہفہ ہم پورہ شی او دے کینے
 خہ نقصان را نشی او د روح د غذا د پارہ لے ہم پہ دے غرض انتظام
 کرے دے چہ دے ہم ژوندے پاتے شی او د دہ د پیدا اٹس مقصد پورہ
 شی، قدرت دانسانی بدن د غذا دا سے لوتے انتظام کرے دے چہ د
 زکے نہ واخلہ تر آسمانہ او تر نمر او سپوز مٹی پورے ددہ د غذا پہ

پہ تیار کی گئی تھی مثلاً بدن غذا رکھو گی (دپارہ ذمکہ غنم را
 اُتو کوی اوبہ اوہو ہفہ شہہ اونازہ ساقی دستورو پہ کشش ہفہ دانہ
 نیسی اوغٹیری، نمر د سمندار نہ ہراس اوجت کپی پورتہ ورچ شی
 اود ہفہ نہ ہاران پہ شکل کینے د ا بوانتظام ا کپی او پھیلے گرمی ہفہ د غنم
 دانے پغوی، بادونہ بوس او غنم جڈا کولو کینے مدد کوی شپہ ورچ یوبل
 پسے لکیدی دی نو دے کینے اعتدال پیدا کوی مطلب دا چہ بولہ کارخانہ
 د جہان پہ غنم جو رہہ لو کینے لگیا دہ چہ انسانی بدن لہ د خوراک تیار کپی
 حالانکہ د روح نہ بدن قیمت او قدر د یر لک اولاندا دے دے چڑغہ
 لاندا دے او کمزوری جڑ دپارہ دومرہ لوئے او وسیع انتظام د قدرت د طرفہ
 موجود دے نو دا خو ہیچرے نشی کیدے چہ د روح د غذا دپارہ د شہ
 انتظام نہ وی دا خونہ عمل معنی او نہ لے حکمت خو بیلٹون صرف دومرہ
 دے چہ بدن د زمکے شہ دے دے غذا سامان ہم د زمکے نہ اُتو
 اوروح آسہانی او امر ربی دے لہ دے وجہ د دے غذا اہم د غہ خائے نہ
 پکار دہ :-

د روح آسمانی غذا

د روح د ژوند د پارہ قدرت یو روحانی
 غذا بتجویز کرے دہ خو ہفہ دلے دہ
 چہ خوک د ہفہ کیفیت او مقدار نشی بنو د لے حکم چہ د روح پہ دے
 کینے اللہ تعالیٰ سرہ مشابہت او مناسبت دے نو دے د پارہ بہ غذا ہم
 دا سے پکار وی چہ دا اللہ ذات سرہ تہذون لری، بلکہ د ہفہ صفت وی
 دا اللہ د غہ صفت صرف ہم د ہفہ کلام کیدہ پشی چہ روح انسانی تہ متنتقل
 شی اودے ژوند دے ا ساتھ شی نو د کلام الہی او وحی ربانی تہ بغیر انسانی
 روح ژوند نا ممکن دے، لکہ خنگہ چہ د جسمانی غذا تہ بغیر د جسم
 ژوند نا ممکن دے :-

د روحانی ژوند معیار

د روح اصلی ژوند او مرگ ہم ہفہ
 معیار لری کو مرچہ یو انسانی اندام لری

دا فیصلہ بہ د غذا پہ مقرر معیار موقوف وی چہ واقعی کلام الہی یا قرآن

د غذائیت معیار

د غذائیت معیار دوہ خیزونہ دی (۱) طبعی
 میلان (۲) ترقی او نشوونما، (۳) مثلاً دودگی

او غوبنہ جسمانی غذا دہ او ا سپنہ اولرکے جسمانی غذا نشی کیدے د دوار
 پہ مینج کینے ہنکارہ بیلٹون دا سے دے چہ دودگی او غوبنہ خورل د
 انسان طبیعت غواری او د اے طبیعت نہ غواری چہ د ا سپنے اولرگی یو
 جو رہہ کپی او دے خوری :-

(۴) دویم معیار دا سے چہ دودگی او غوبنے خوراک سرہ ہن غٹیری
 او ترقی کوی مگر ا سپنے اولرگی خوراک سرہ دا سے نہ بلکہ نقصان
 کیری، د غہ رنگ قرآن ہم طبیعت غواری، حکمہ خو پہ، لکھونو حافظ
 د برعبر لگیا وی قرآن یاد کپی او بیا د ہفہ د ساتلو د پارہ تہ مرگہ بول عمر
 ہ ہفہ دورونہ او تکرارونہ کوی۔ د دے قرآن د علم او عمل سرہ پہ لوج
 دا سے اصلی رحیقی، ژوند پیدا کیری چہ بیا یوموتے خلق پہ زرگونو نور
 خلقو تہ کیدے شی لکہ موبزہ سیاسی اعجاز، کینے چہ بیان کیرا کچرے
 روح تہ قرانی غذا اور تکرے شی نور روحانی ژوند دا سے ختمیری، لکہ چہ
 خنگہ بدانی ژوند د بدانی غذا نہ ہوند لو پہ وجہ ختمیری :-

د روح مرگ او ژوند

د مرگ خیز ژوند د ہفہ د پیدا کولو د
 مقصد نہ معلومی :-

دا د ستر پہ پیدا کولو مقصد لیدل، او د غوبنہ پیدا کولو مقصد اور بیدار
 ستر کہ چہ لیدل نشی کولے او غوبنہ چہ اورید لے نشی نو دا د دوی مرگ

دے دغہ شان درُوح پیدا کول د " معرفتِ الہی " دپارہ دی خو پورے
چہ دامقصد حاصلیری نوز روح ژوندے گوندی مردے :-

(۷) دالله پہ معرفت اودالله پہ تعلق سرہ روح کینے بولوئے دا سے
طاقت راشی، چہ د هغه مقابلہ ددغے قوت نہ خالی روحونہ نشی
کولے اُس ددے طاقت نوم رُو حانی ژوند اوددے نیشتوالے رُو حانی مرک
دے، داسے ژوند قرآن حکیم پہ دے الفاظوبیا نومی:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ إِذْ عَاظَمْتُمْ لِيَوْمِ يَكُونُ لَكُمْ عَذَابٌ
كَثِيرٌ إِذْ عَاظَمْتُمْ لِيَوْمِ يَكُونُ لَكُمْ عَذَابٌ كَثِيرٌ
سورۃ الانفال - آیة ۲۳ :- دابلی کومچہ تاسوتہ ژوند درکوی،

دے نہ معلومہ نشوہ چہ رُو حانی ژوند دجسمانی ژوند نہ اعلیٰ اوزیات
اوجت دے ددے رُو حانی ژوند پہ برکت اوطاقت سرہ صحابہ کرامو
دخپل نہ خوچند لایات لبسکروتہ ماتے ورکریہ سرہ ددے چہ
هغوی سرہ بہ هیج سامان نہ ووا و تحیرانی دل سے کارنایے بہ فی اکریہ
چہ صرف دجسمانی ژوند خاوند انوبہ نشوے کولے دا ژوند هغوی تہ
دقرآن اواسلام نہ حاصل دوا، دابن جریر طبری پہ تفسیر کینے :-

وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ لِرَسُولِ اللَّهِ سَاسَةً
دحضرت ابوقتادہ وضاحت داسے بیان شوے (دائے ترجمہ) چہ "د
عربو خلق دیرذلیل خوار اودیتولونہ زیات کمرہ او هغوی سرہ نہ
خوراک اونہ پوتشاک وو هغوی درومر او فارس غوندے ددووزمرو
پہ مینج کینے تری وو دوی سرہ دپشخید و هیج خیزنہ وو، هغوی دخوراک
نہ محروم وو، نوردو گوانہای خلقوبہ هغوی خو پور تردے چہ اسلام راغے
اسلام ورنہ یو کتاب رقرآن (وکر وچہ هغه دوی لره د قومونو
سرداران اوحاکمان جو پکرول :-

قرآن رُو حانی غذا دہ

د غذا دپارہ موبزوراندے دودہ معیارہ
بیان کری دی دا، د طبیعت میلان (۷) او

ترقی را، قرآن طرف تہ د ماتے خوداحال دے چہ دنرئی بل یو کتاب دومرہ
نشی لوستے خومرہ چہ دالو ستے کیری نرئی کینے د هیج کتاب دومرہ خافظان
نشتہ خومرہ چہ د قرآن دی، حالانکہ دے غریبانو حافظانوتہ نہ د
مسلمانانولہ طرفہ خہ عیوضانہ ورکولے نشی نہ د قوم یا حکومت لہ طرفہ
اویا خود قرآن ژبہ همر غیر عربود پارہ اُپرادہ چہ د مجبوری نہ بغیر
هغه تہ طبیعت نہ ورعی، هم ددے نہ معلومیری چہ قرآن رُو حانی غذا دہ
حکله خوددے تہ لومشکلا تو با وجود دے تہ د طبیعت میلان نشتہ :-

(۷) دویہ خبرہ دادہ چہ غذا خو پورونکی تہ د غذا نہ ترقی اوطاقت
حاصلیری نو د قرآن تاریخ هم دا بنائی چہ دقرآن پہ برکت کمزوری انسانان
طاقتور شول، بے اخلاقہ با اخلاقہ شول، لاندے خلق بڑا اوناپاک خلق
پاک شول، ددے نہ پس د هیچا همر پہ دے کن شک نہ پاتے کیری، چہ قرآن
آسمانی غذا دہ چہ درُوح دپارہ د آسمان نہ نازلہ شوے د او قرآن باندے
یقین لرونکو تہ همدے قرآن هغه عظمت اوشان ورا بجنبلو چہ د هغه
مثال پہ انسانی تاریخ کینے نشی موندے اوداشان یواحے دکلام الفی کیدیشی

(۶) دلیل نظامی

قرآن حکیم د انسانی ژوند دپارہ داسے نظام قائم کپے دے چہ د هغینہ
چنپلہ دا یقین پیدا کیری چہ دا دخالق انسان لہ طرحہ دے دانسان
جو پ شوے نہ دے، محکله چہ د انسانی ژوند رازونہ اورمزونہ صرف
خالق حیات پیژنی نہ چہ بل خوک انسان چہ کلہ هم ددے لاسے نہ
داوریدو او پہ یوانسانی لائحه حیات باندے دنگ کو شش اکرونو
هغه تہ امن اودام نصیب نشود قرآن نظام حیات دومرہ کامل اود

ژوند په ټولو اړخونو باندې خور دې چې کچرې د هغه تفصیل بیان
 شی نو د بیړغت کتاب به تر جوړ شی لهندا مو بزد قرآن د صداقت په
 غرض یو خو نیا دی اُصول پیش کوو،
 (۱) د انسان تعلق د خالق کائنات سره (۲) د انسان تعلق د خپلو هم جنسو
 انسانانو سره

(۳) د انسان تعلق د ټول عالم د کائناتو سره -

(۴) د انسان د ژوند مقصد -

(۵) د انسان د ژوند اخیری پورې -

(۶) روحیه اصول — د انسان تعلق خالق کائنات سره -

خالق کائنات د انسانی ژوند مرکز دے، د انسان ژوند، د هغه د ضروریاتو
 د ژوند د ظاهری او باطنی فائدا اخری فیصله د خالق کائنات مرضی
 سره تړلې ده د خپل مرکز حیات نه د انسان جدا کیدل د هغه
 مرگ دے او د هغه سره یوځای کیدل د ده حقیقی ژوند دے لهندا د
 انسان پوښتی ذمه واری داده چې هغه د خالق کائنات په وړاندې
 په دے حیثیت رشات، یقین اُلری - د انسان دے حیثیت بشکاره کولو
 د پاره قرآن پوښتی ارشاد فرمایلو:

حَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ رَسُوْرُهُ مَلِكٌ آيَةٌ عَدِيْعَةٌ خَالِقُ كَائِنَاتٍ
 د انسان د مرگ او ژوند خالق دے، بیائے اعلان اُکړو -
 وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ رَسُوْرَةُ النَّحْلِ آيَةٌ عِلْمٌ اِنْسَانٍ تَهْتَوِي حَالِ
 نعمتونه د خالق کائنات بخشش دے، بیائے ارشاد فرمایلو چې انسان
 خپل کوشش سره چې کوم څیزونه حاصلو د هغه آخری فیصله
 هم د قدرت په لاس کینے ده انسان له پخپل کوشش نیاز بدل نه دی پکار
 وَمَا تَشَاءُوْنَ اِلَّا اَنْ يُّشَاءَ اللّٰهُ رَسُوْرَةُ التَّكْوِيْرِ آيَةٌ عِلْمٌ سَنَأَسُوْخِرِيْنَه

د الله د خوښه تابع ده

قرآن د سید الکائنات د خولې مبارکې نه دا اعلان اُکړو -

قُلْ لَا اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا اِعْلَانُ اُكْرَهٌ جِهَةٌ خَدِجٌ حَانَ د
 اِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ ط رَسُوْرَةُ اِعْرَافِيَّةٌ ۱۱۰ پاره هم د سو د اوزیان اختیار نه
 لر تر څو چې د الله خوښه د فیصله اُنکړی -

د دے خیالاتو لازمی نتیجه به داوی چې (۱) رب العلمین سره به د انسان
 د محبت یو مضبوطه رښته پیدا شی، چې کله هُم نښلیزی،

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اَشَدُّ حُبًّا لِلّٰهِ ط د ټولو نه زیات محبت د الله سره د ایمان

سورَةُ البَقْرَةِ آيَةٌ ۱۶۳ : اَوْ يَقِيْنٌ د خاوندانوی هم د دے محبت

د اثر وی چې د هغه فکری او عملی ژوند د الله سره اُتر لے شی او د هغه

ظاهرا و باطن د الله په محبت سر چپیتے شی، د هغه ظاهرا و باطن د الله

به یاد و اباد شی او په کائناتو د هغه نظر د اسی وی چې هغه د اَدجال

د محبوب صیرف یو آئینه کڼزی، هغوی په ولاړے په ناسته او په ملاسته

يَذْكُرُوْنَ اللّٰهَ قِيَامًا وَرُكُوْعًا اَوَّ : الله یاد وی او په دے خیال او فکر په

عَلٰى جُنُوْبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُوْنَ فِيْ خَلْقِ : آسمانونو او زمکے نظر اُچوی چې له

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ : د عالم خالق نه تا د عالم بے مقصد نه

هَذَا بَا طِلَاطُ رَسُوْرَةُ اَلْاَعْرَابِ : دے پیدا کړے :

اَوْ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ ه : په تصور کینے دے د دین د نیاد کامیابو

چشمه رب العلمین کڼزی او اعتقاد دی، قولى او عملی عبادت صرف د هغه

کوی، او د خپلو منبها و تر و نه پس د دین د نیاد خپلو مشکلا تو د حل د

پاره هم د هغه مدد غواړی هغه خپله رضا د الله په رضا کینے ورکه کړی

او د الله تعالیٰ په اُصر، نهی باندے عمل کول یعنې د هغه د حکمونو تعویل

د خپل ژوند ضروری حصه جوړ کوی، قرآن نه چې چا فائدا رییض

حاصلہ کرے دہ قرآن پچھلہ ذہنوی حال پچھلو دے الفاظ کو کہے بیا نبوی
 وَ لَئِنْ جَبَّ إِلَيْكُمْ الْإِيمَانُ وَ زَيَّنَّا اللَّهُ سِتًّا سَوِيَةً زُرُونُو كَيْفَ دَايَعَان مِينَه
 فِي قُلُوبِكُمْ وَ كَرَّ إِلَيْكُمْ الْكُفْرُ وَ الْقُسُوقُ وَ اِجْوَلَه اوستا سو پہ زرو نو کہے تے ور
 وَالْغُصِيَّاتُ ط اُولَئِكَ هُمُ الرُّشِدُونَ نَبُو سْتُوا اوستا سو پہ زرو نو کہے دکفر
 گناہ اونا فرمائی کر کہ واجولہ ہم خلق پہ سمہ لاددی رسورہ حجات آیت ع
 داهم ہفہ خیز دے چہ پہ دے دخالق کائنات او د مرکز حیات سرہ
 ترون پیدا کیری اود اترون بیا ہفہ خیز دے چہ ہفہ سرہ دانسان زہرہ
 اود ما عوتہ نسل او آرام نصیب کیری اود تبولو د نبوی پریشا نو خاتمہ اش
 الْاَبْدِ كِرَاللّٰهُ تَطْمِئِنُّ الْقُلُوبُ ر الوعدا بے عس صرف دالله پہ یاد زرو نو تہ
 (اطمینان حاصل کیری)

دویم اصول، دانسان دنور و انسانا نو سرہ تعلق

دانسان ژوند پہ تمدن افا جتماعیت بنا دے یعنی پہ گنہ لا وخت تیرولے شی
 بواجے نہ خپل ژوند ضروریات دنور و انسانا نو پہ مدد حاصلوی
 حجامت دپارہ دنانی ضرورت مندوی جامود پارہ دجولا دلونو دپارہ
 دکولال دکان جور و لو دپارہ دکلاما او علاج دپارہ دکطیب او دکتر محتاج
 وی دارنگ بے شمیرہ نور و ضرور تو نو دپارہ دبیشمیرہ نور و انسانا نو
 محتاج وی ترخوچہ ددہ دنور و انسانا نو سرہ تعلق نہ وی نو ہفہ ژوند
 نشی تیرولے نو ضروری شوہ چہ دانسانا نو پہ مینج کہے تعلق دپارہ د
 داسے بنا نسیہ اصول دی چہ انسان پہ ہفہ داجتماعی ژوند فائدے
 حاصلولے شی قرآن حکیمہ دحقوق انسانی متعلق داسے بنکارہ احکام او
 جامع ہدایات و رکری دی چہ پہ ہفہ عمل کولو سرہ دانسان دکہا
 ژوند دبجو شحالہ او پرامن جوریدے شی د تفصیلا تو گنجائش
 نگ کہے دانسان دکہا دے ژوند بوخول اصول قرآن

قائم کروی دی، لا ک بشریت دی و الی اعتقاد یعنی درنگ نسل او وطن
 دا اختلاف باوجود تہول انسانی قومونہ دیو بہر مثال لری لہذا ایوانسان
 دیتولوانسانا نو سرہ ہم ہفہ سلوک کوی کوم چہ ہفہ دخپل بہر
 (خاندان) سرہ کوی، حکمہ چہ تول انسان دیومود پلا یعنی دادم علیہ
 السلام اود حوا آبی اولاد دی،

رب) رنگ، نسل او د ملک اختلاف صرف دپیژندگلی دپارہ دے دجنگ
 جکرو یا دکوکے دپارہ نہ دے۔

دریم اصول، دانسان دکائنات عالم سرہ تعلق

دانسان تعلق دکائناتو سرہ دخادم او دخدمتو پہ، حیث دے کل کائنات د
 انسان پہ خدمت کہے لگیا دی انسان تہ معلومہ وی او کہ نہ خوشفلی
 عناصر تہول یعنی زمکہ، باد، اوبہ او اور، ذرکے آسان مینج کہے ورخ
 او باران او بکری نمر، سپور، مٹی او ستوری داتول پہ خپل خپل خائے
 دانسان پہ خدمت کہے لگیا دی اود وی دژوند ضروریاتو تہا زرو نو کہے
 لگیا دی ہمدہ حال دخناور، اونو تہو او دمعدنیا تو دے چہ ڈھریو
 دکفائد و تحقیق یومستقل علم دے ددے حقیقت قرآن حکیم پہ دے
 الفاظ کو کہے اعلان کرے دے :-

خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْاَرْضِ جَمِيعًا ط اے انسانہ دزمکے او دآسمان تول خیزونہ
 سورۃ البقرہ آیت ع : ستا دکفائدے دپارہ پیدا دی
 وَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَ مَّا فِي الْاَرْضِ ط او لگیا کروی دی ستا سود فائدے
 سورۃ الحجاثیہ آیت ع : دپارہ دزمکے او آسانو تول خیزونہ دکائناتو
 دے تعلق معلومیدوسرہ پہ انسان بانڈے شو حقیقتو نہ پرائے شی
 (دے دے جہان تول بکری اولاد بہنی خیزونو کہے دانسان فائدے دی
 انسان لہ بکار دی چہ دا لیتوی ددے نہ دانسان پہ زہرہ کہے پہ

کائناتوں کو حاکمیت اور دھنے کا قبو کو لو جذبہ پیدا کیڑی، دانسان او
د کائناتوں پہ صیغہ کینے د فائدے و وکولو او د فائدے ا غسٹو ترون .

قائمیڑی انسان دے نہ د فائدو او غسٹو کو ششونہ کوی، او د علوم کوینہ
پہ ذریعہ پہ دے فائدو قابو مووی او د دے فائدو د تخلیق حکمت پورہ کوی

رب (دوبہہ نتیجہ د عالی تعلق بہ داوی، چہ انسان بہ خان حاکم او
مخدوم او قبول کائنات بہ محکوم او خادمان کنری لہذا ہنہ بہ داوی

د نبوی فائدے د انسانی شرف خادم، محکوم او تابع جو کوی او شرف انسانی
بہ د دوی خادم محکوم یا تابع نہ جو کوی وی او دے پہ دے نظریہ عمل کووی

(جہان ہے تیرے لئے، تو نہیں جہان کے لئے) جہان تا د پارہ دے تہا جہان د پائے
نہے بلکہ د خالق جہان د پارہ ہے پہ دے بنا بہ ہنہ د نیا د انسانی شرف د تکمیل

ذریعہ جو کوی وی انسانی شرف بہ پہ د نیا نہ قریب نووی ہنہ بنا زرواں
حاکم وی دھنے بندہ او غلام کہ نہ وی پہ دے اصولو بہ دھنہ خودی

نورہ ہر گورہ شی ہنہ بہ دخیل روحانی شخصیت د لویبی اقراری شی
او د نیا د ذیلو ضرورتو د پارہ بہ پہ انسانی شرف ہاں تک داغ نہ لکوی۔

رج) د کائنات عالم د قابو کو لو او دھنے د خاد میت یو نتیجہ بہ د اہم
وی، چہ انسان بہ د شرف نہ ہی خپل خان بہ اشرف المخلوقات او

نور قبول مخلوقات بہ خپل خادمان کنری ہنہ بہ د عبادت لائق نہ
کنری حکم چہ محذوم مکملہ ہم د خادم عبادت نکوی او نہ دھنہ نہ

مرا دونہ غواہی ہم دغہ وجہ د لاچہ قرآن د ہنہ انسانوں پہ بارہ
کینے فرمائی کو موچہ آسمان یا زہکے خسیزونہ معبودان جو رکڑی :-

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّمِنَ : چاچہ د مخلوق عبادت او کرو نو داسے
السماء : سورہ حج آیت ۳ :- شوہ چہ ہنہ د انسانی شرف د آسمان
نہ خان راگذار کوی :-

او ہم د دے تعلق اثر بہ وی چہ انسان بہ د مخلوق د عبادت نہ ویزارہ
مصرف د خالق کائنات عبادت گزار شی، او ہم دا د قرآنی تعلیم نتیجہ دہ

۴- خلورما اصول، دانسان د ژوند مقصد

دانسانی زندگی خلورم بنیادی اصول دا چہ چہ انسان دخیل ژوند د
مقصد معین کولو غتہ پرا بیٹی د ہولو نہ ضروری علم دا دے چہ انسان

تہ د دخیل ژوند مقصد معلوم وی او دا د اعلیٰ وی، لکہ خنگہ چہ
انسان د ہولو مخلوقات نہ برتر او اشرف دے، نو د ہنہ مقصد حیات

دہم دا سے برتر او اشرف وی چہ پہ ہنہ کینے د سر بل یو مخلوق
ہم نہ وی برابر - د غوا، مینے او بڑے مقصد پئی دی پہ کومہ کین چہ

پئی د بیرونی او بنہ وی نو ہنہ بہ زیاتہ قیمتی وی بڑے نہ غواو
عوانہ مینہ زیاتہ قیمتی دہ د خرنہ آس خکہ زیاتہ قیمتی دے چہ

دخرنہ د ہنہ مقصد او چت دے پہ دے خبرہ کچرے انسان نکو
اگر و نوثا بتہ بہ شی، چہ دانسان نہ بغیر قبول مخلوقات دانسان د پارہ

دی انسان بہ دے نہ خادمت او فائدہ آخلی اُس د غور جو کہ دا خبرہ
دہ چہ دانسان د ژوند خد مقصد دے، او د دے سوال حل کول د
انسان د ہولو نہ رومی ذمہ واری دہ

دا خوکیدے نشی چہ معمولی خیزیونہ خود د مقصدیت نہ خالی نہ وی
دانسان غوندے د ہولو نہ دلوتے ہستی پیدا کول د بے مطلبہ وی؟

خکہ چہ د خالق کائنات پہ حکمتی بہ داغ اُلگی نوینا پہ دے دانسان د
پیدا کولو مقصد د پر غتہ دے لکہ خنگہ چہ انسان پھلہ یو غتہ ہستی

دہ، د مادہ پرستانو پہ خیال کینے خود دغہ مقصد صرف خون و نہ
اعتقل ری د خوراک خون و وی او کہ د غرتہ یا د حکومت، روجے خبر

(خوراک) خود انسان د ژوند مقصد خکہ نشی جو پہ دے چہ بعض

خناور لکھ مبینہ اور ہاکی دانسان نہ دیر نریات خوراک کوی اودہ لرخونہ
 ہم زیات ورکوی، حکمہ دیر خوراک کینے خوندا ہم دیر وی، لکہ خنکہ چہ
 یوکس دودہ آمونہ خوری اوبل کس شل آمونہ اُخوری نودے دویم
 کس لہ بہ خوندا ہم زیات ورکوی، داو نیل حکمہ غلط دی چہ دمیبنہ
 اوہاتی نہ دانسان خوراک بنہ دسر ہاتی اومیبنہ وابنہ گیا خوری
 او انسان پولا داو چرکان ا حکمہ چہ دہاتی اومیبنہ دپارہ دغہ وابنہ
 گیا پولا داو چرکان دی دوی تہ داخیزونہ نریات خوندا ورکوی اُس
 دویم خیزر رتبه، عزت) امام غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ دینا مطابق
 وہی خیزونہ دی حکمہ چہ عزت اور تبه دمال دپارہ دہ اومال ہم د
 خوراک دپارہ خوفرق صرف دواسطے دے ورا ندے ہم مقصد خوراک
 ووبلا واسطہ او اُس ہم مقصد خوراک دے خوبلا واسطہ :-
 دغہ دپارہ دیر نیم خیزر حکومت) ہم یو مستقل مقصد، حکمہ نہ دے
 چہ دمال اور تبه دپارہ اومال ورتبه دخوراک دپارہ مطلوب دی
 لکہ خنکہ چہ ورا ندے ذکر شو، خوراک خنکہ مقصد نہ دے، بلہ دا
 چہ دانسان حکومت دگو نیش او د تکلیف دے، مال پر خرچ گیری
 منہ سے توریے پکینے وھلشی شرو نسا د پکینے گیری، ووتونہ دھغ
 دپارہ بکاروی حکومت آوری بدل پکینے راحی، مطلب داچہ دزر کونو
 خنکونہ انسانی حکومت دک وی پہ دے پکینے خوددہ پیا زمرے بنہ
 دے چہ دھغہ حکومت قدرق دے ہول خناور کے قدرتی زیر فرمان
 دی اودا سے ہیغ قسم خطرے ہم پکینے نشتہ ہم پہ دے دور انسانی
 لذات او خوندا ہم دغونو او تکلیفونو نہ دک دے پہ دے خوندا و نو
 اغسٹو کینے کلہ سر و مال او ہول تہ ہم ا بیلی مگرد خناور و لذات
 ددے ہولو خطر و نر خالی دے دھغہ وچہ دا دہ چہ دانسان بہ فطرت

کینے تیر شوے غم اود مستقبل فکر پروت دے ددہ پہ منگرویا
 خیلوانو کینے خوک چہ ورا ندے سردی دہ تہ چہ ریا دشی خامخا
 غم جن گیری او آندہ خطرے فکر ہم دسرہ خا مخاوی ددے وچہ
 دانسان ہول لذتونہ دغونو او فکر و نو نہ دک دی اود خناور و ہیغ
 یوزت کینے ہیغ قسم غم فکر نشتہ ددے ہول تقدیر خلاصہ داشہ
 چہ انسان دخیل ژوندا مقصد پچپلہ نشی مقتر رولے دامقصد
 بہ ددہ خالق مقتر روی، لکہ خنکہ چہ دہاتی جہاز جورہ ونکے د
 ہواتی جہاز مقصد متعین کری نہ چہ پچپلہ ہواتی جہاز خیل مقصد
 متعین کوی ہمدام مقصد بہ صفا و بلیغوالفاظ کتب قرآن حکیم بیان
 کرے دے :-

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ○ دپیریا نوا مبنیاً مود تخلیق
 مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُوا ○ مقصد عبادت الہی دے مود
 سورۃ التدریات آیہ ۵۵ :- ددوی نہ روزی گھتل دغوار

اونہ پہ بل خورد دل :-
 دا سے لکہ خنکہ چہ انسان دا دودہ مقصدونہ پچپلو غلامانوا اپورہ
 کوی حکمہ چہ موبز تہ نہ ددروزی حاجت نشتہ اونہ دخوراک ات
 اللہ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ○ بلکہ خداوند تعالیٰ دوا ندے
 نہ دانسانی مشین قائم ساتلو دپارہ ددروزی انتظام کرے دے، حکمہ
 چہ ہغہ دیر کوی اوزور آور دے،
 کچرے یومشین تہ درنگ روغن ضرورت دے دپارہ وی چہ ہغہ
 خراب نشی نو دادمشین دوجود مقصد نہ دے، بلکہ ددے مقصد ہغہ
 کار دے چہ مشین ساز کوم کار دپارہ جور کرے دے ہم دغہ مال
 دانسان اودھغہ دیر ذی دے دانسان دپارہ روزی بقاء سامان دے

مقصود تخلیق نہ دے، مقصد تخلیق بہ ہم ہفہ وی چہ کوم د پارہ
 انسان پیدا شوے دے، یعنی عبادت الہی۔ ذنیل اور وغن۔ ایشان رد
 مشین د پارہ) روزی ہم د انسان صحیح ساتلو د پارہ یوسامان دے د
 ہفہ د ثرونہ مقصد نہ دے، پہ د نیا کئے د ہر مشین قیمت د ہفہ د
 مقصد مطابق متعین کولے شی مثلاً د چینو بہ ہفہ مشین زیات قیمتی
 گنرے شی چہ لیر۔ وخت کئے د پرچینی پیدا کوی ہم د غرنک دانسا
 مشین قیمت بہ د ہفہ د تخلیقی مقصد بہ مطابق وی چہ ہفہ عبادت
 الہی او تقوی دے فرمائی، اِنَّ اَکْرَمَکُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰیہُمْ، او ہم دا
 انسان د الله پہ نزد د پر قیمتی د شرافت او عزت خاوند او دیر
 مقبول کئے۔

پنجم اصول دانسا فزونہ آخری منزل

د انسانی فزونہ آخری پورہی الله سرہ یو خائے کیدل دی، قرآن دا وظیفہ
 دانسان فزونہ متحرک دے ساکن نہ دے۔
 يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا، تَهْ فِي مَرْحَلَةٍ مِّنْ تَكْلِيفُونَ
 فَمَلِّقِيہ طسورۃ الانشقاق آیت ع: تَبَرَّأْتُ لَوْلَا اللّٰهُ تَه و دروان ئے او
 بیا بہ ورنشورہ یو خائے شے۔

- ① ددے آیت نہ معلومہ شوہ، چہ انسانی فزونہ متحرک دے۔
- ② پہ دے حرکت کئے ورنہ تکلیفونہ ہم خائے پینیری۔
- ③ ددے حرکت آخری پورہی خدائے سرہ یو خائے والے دے۔

د اخیرہ دیرہ ہکارہ دے چہ انسانی فزونہ متحرک دے انسان اول
 شوم وی، بیا ہلک او خوان شی، تر دے د ترقی حرکت دے بیا مرگہ
 پورے د تنزل حرکت جاری وی، د مرگہ نہ پس برزخی حرکت شروع
 شی، دا ہول قسمہ حرکتونہ ضروری دی دا ہنجوک نشی بندلے د

ترقی پہ حرکت کئے بہ ترقی کیری او د تنزل پہ حرکت کئے بہ
 خائے تنزل کیری خود ا ہول حرکتونہ د غمونو او مصیبتونو د ک
 پاک دی۔

دا خود ہکارہ فزونہ حرکتونہ وو، د پت حرکت، یعنی د قبر او د برزخ
 حرکت ہر شوک نشی بندلے دا ہکارہ او پتہ قسمہ ہول حرکتونہ
 پہ، ہلہ ختمیری چہ ددے حرکتونو آخری پورہی راشی او دا آخری
 پورہی کومہ دے، دا پورہی ہفہ دے بہ کومہ کئے چہ، دانسا فزونہ
 نتیجے او غرے بیا موندلے شی،

پہ دنیا کئے ہر حرکت یو عمل نہ ویلے شی، چہ خد وخت د ہفہ عمل نتیجہ
 را ائی نو د ہفہ عمل حرکت ختم شی، یوزمیندا رزمکہ چو کھوی
 تخم پکھے آجوی، د ہفہ ا بہ خورد کوی، سرہ پہ کئے آجوی۔ خیال ئے
 ساتی، شوکیداری ئے کوی، چہ فصل پوچ شی بیا گیبی، پہ مشین
 یا پہ غوا یا نوا و خروئے غولوی، بوس او غلہ بیلہ کری چہ د غلہ
 درمن واخلی نو دا حرکت ختم شی، حکمہ چہ ہفہ د عمل نتیجے او حرکت
 آخری پورہی تہ ا رسی او ددے نہ پس د غلہ حرکت ختمیدل ضروری دے
 ہم د غلہ حال دانسان دے ہفہ پچیل فزونہ کئی تکلیفونہ تیرہ وی
 اوور سرہ حرکت کوی، شوک د خیر او نیکی د پارہ تکلیفونہ تیرہ
 او شوک د شر او بدی د پارہ خان خوری دا سلسلہ تر مرگہ
 جاری وی بیا و پاندا ہے پہ آخرت کئے چہ ہر کلمہ دا دوارہ قسمہ
 خلق د خلو عملونو نتیجے او د خلو حرکتونو ثمرے د جنت او دوزخ
 پہ شکل کئے بیا مومی فزونہ بہ خپل خائے او آخری پورہی بیا مومی آویہ
 تہ بہ ا دریزی او دا فزونہ د حرکت انتہا د لکہ خنگہ چہ پہ دے آیت
 کئے د عملونو نتیجہ بیان دے۔

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۖ فَسَوْفَ
يَحْسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۖ وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ
مَسْرُورًا ۖ وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ وَرَآءَ
ظَهْرِهِ ۖ فَسَوْفَ يَدْعُو نُبْرًا ۖ وَوَضَعُ
سَعِيرًا ۖ إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۖ

سورۃ الانشقاق آیۃ ۷ تا ۱۳

چاہتہ چہ عمل نامہ پہ بنی لاس
ورکپہ شہرہ، نوہفہ نہ بہ آسان
حساب آغستہ شی اوخپلو خلقوتہ
بہ خوشحالہ راشی اوچاہتہ چہ
عمل نامہ، دشاڈر سترورکپہ
شہرہ نوہفہ بہ مرگ غواہی او

یہ جہنم کینے بہ اغور خیری، حکمہ چہ ہفہ بہ کورکینے بیغمہ وو:
دانسان دا حالتونہ قرآن حکیم پہ دے آیتونو کینے بیان کری دی
وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ مِنْهُ
رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقْرَرًا وَمُسْتَوْدَعًا ۗ نَشْتَه مگر پہ اللہ دہفہ روزی
سورۃ ہود آیۃ ۶ : : دہ او دہفہ داستوکینے اوامانت
الینوخائے ورتہ ہم معلوم دے،

پہ دے آیت کینے دانسان ددرے وار و حالتو ذکر دے دُنوی ژوند
چہ خہ وخت پہ زمکہ گرجی او حرکت کوی دآخرت منزل کوم بجائے
چہ آستوگنہ کوی یعنی جنت یا دوزخ دقبر او برزخ حالت چہ کوم کینے
امانت وی تا اکتل چہ دانسانی ژوند پنچہ بنیادی اصولہ قرآن پہ
خہ بنہ طریقہ حل کریدی او دانسانی ژوند نظام ٹے پہ بنہ دول
پیش کریدے چہ داد ول بوغت فلسفی او حکیم ہر نہ دے حل کرے
نودا دلیل ددے خبرے دے چہ قرآن کلام الہی دے۔

۷۔ شمولی اعجاز

داعجاز شمولی مطلب پہ قرآن کینے دا سے خوشیزونہ دی کوم چہ
پہ انسانی کلام کینے نشی جمع کیدے ددے نہ معلومیزی چہ دانسانی
کلام دے نہ چہ انسانی ہفہ خیزونہ دادی :

۱۱) حدیث اسلوب مطلب داچہ دقرآن حکیم طرز بیان دانسان
کلام نہ مختلف دے پہ دے بتول ماحول کین دے مثال نشی مانتہ
انسان چہ خہ واخلی نوخپل ماحول نہ ٹے مراخلی نوکچرے دانسانی
کلام دے نودعربود ماحول نہ بہ ماخوذ دے خود ایسے حکمہ نہ دہ
چہ پہ عربو کینے خو خہ چہ پہ بتولو ژبو کینے دکلام دسے طرز
موندے شی :

۱۲) کلام منظوم یعنی شاعری رب کلام منشور مسجع رجم کلام
منثور غیر مسجع : دقرآن حکیم پہ دے دریوارو کینے یوطرہم نہ دے
اودوست دشمن دا قرارکوی چہ قرآن دسبع معلقات یا ددیوان
حماسہ پشان شعرہم ندے حکمہ چہ دردیف، قافیہ او بحر وغیرہ
پابندی پہ دے کینے نشتہ او دمقامات حریری پشان منشور مسجع، یعنی د
بند ونوالہ نشرہم نہ دے او دعام مصتفیبنو پشان بے بند
نشرہم نہ دے، دینہ معلومیزی چہ پہ مخ دتکے دا سے کلام بل
هداوشتہ نہ نوددے بئیا داوسرچشمہ انسانی اوزمینی ندا
بلکہ الہی او آسمانی دکہ۔

۱۳) پہ انسانی کلام کینے دمتکلم دجذباتو جیر دخل وی چہ ہفہ د
قہر خبرے کوی نو، پکینے درحم بونئی ہم نہ دی اوچہ درحم خبرے
کوی نودتہدراخ، پکینے نہ وی حکمہ چہ انسانی جذباتو کینے اعتدالی نہ وی
پہ خلاف دقرآن حکیم چہ دے کینے پہ یو وخت دزیری او دویرے
دجنت او ددوزخ، اوقہر او درحم ٹیکو پہ یوخائے وی دے نہ معلومیزی
چہ دانسان پہ شان دجذباتونہ مغلوبہ ہستی دقرآن نہ دہزبان
نَبِيٍّ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْعَفْوَ الرَّحِيمُ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ
سورۃ الحجر آیہ ۷۷) پہ دے آیت کینے دمغفرت دا اعلان سرہ د

دردناک عذاب ہم ذکر دے، مگر انسان کے قصے اور یہ وقت
درحم او شفقت اظہار، پھرے نشی کو لے اودہ دم او شفقت پہ وختے
د غصے خبرہ پہ خولہ فنی راتلے :-

اس دہر انسان د کلام چہ مطالعہ اُشی نو پہ ہجے کہتے بہ خانقا داسے الفاظ
بنکارہ شی چہ د بھرنی دُورے د باؤ پیداوار بہ وی چہ د ہجے نہ بہ
معلومیزی چہ متکلم د ویرے پہ وجہ داسے خبرے کوی، دینہ علاوہ
پہ انسانی کلام کہنے خو کلمہ د قوت اظہار کیزی مگر داسے قوت ہجیرے نہ
چہ ہجے نہ پہ زمکا آسمانوں نو بانداے د حکومت اظہار کیدے شی کہ
چرے چالبرہ مطالعہ د قرآن ہر اکرے، نو ہفتہ تہ بہ پھرہ صفحہ دا
محسوسہ شی چہ دا داسے متکلم کلام دے چہ د کائنات عالم د یو خیز
نہ ہم ہجے نہ ویریزی اونہ د با ویزی ہلکے عظیم تو کجکل کائناتو بانداے
حکمرانی کوی۔ د طرفان نوح د بندیز بہ بارہ کہنے د قرآن د الفاظ نور
جو اگورہ :-

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقْوَاهُ ۖ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ
آقِلِي : سورہ ہود آیت ۱۰۷ : اے آسمانہ دوریدونہ بنداشہ
چرے یوانسانی طاقت ہم داسے حکم ور کو لے شہ :-

اسی کلام د انسان د دماغی قوت د محدود والی مظهر وی د ہجے
د بلاغت اس پہ ہر میدان کہنے یو شان منہا ہر نشی د ہلے . ددہ
قابلیت پہ خاصو مضامینو کہنے د بلاغت نور بنو دے شی بل قسم مضامینو کہنے
د ہجے د بلاغت د ہجے زور نہ وی، یو عرب مشہور شاعر ابو نواس صرف
د شرا بو پہ تعریف کہنے بہترین شعر خود ویلے شی پہ بلہ موضوع نہ
بل شاعر "ابوالصاہیہ" پہ دُھد و تقویہ، پہ فتاؤ د نیا او پہ شوق
آخرت بانداے د بلاغت نہ چک شعر ویلے شی خو بہ نور و مضامینو

داسے نشی ویلے، پہ فارسی شاعرانو کہنے فردوسی نظامی پہ جنگی
مضامینو پورا زور سرہ شعر ویلے شی لیکن پہ بل میدان کہنے ہجے
پس راجی، سعدی، اخلاق شاعر دے جنگی یا بل نہ دے، کچرے د
خوش قسمتی نہ یو شاعر پہ ہر موضوع بانداے شعر ویلے شی نو دا
فرق بیا ہم وی چہ پہ بعض مضامینو دیر بنہ کلام او پہ بعضو لڑکم
اوپہ نور د ہجے ہم کم ویلے شی۔ دے نہ علاوہ د شاعرانو اوبلیغانو
تول مضامین د فکر او د ما دیا تو کہ دائرہ نہ بھر نہ وی پہ دے
ہتو لو کہنے غیبیات او د مادیاتو نہ پور نہ مضامین دیر کم وی، پہ
محسوسا تو کہنے د شاعرانو خیالات کار کو لے شی، لیکن پہ غیبیا تو کہنے
د تخیل پرواز ختم شی او دے ہتو نہ علاوہ شاعران د رشتیاؤ
اود واقعاتو یا بند نہ وی، حکم چہ پہ دل سے بیا پہ خیال پابندی راجی
د شاعرانو کار دغہ وی چہ پہ خیال کہنے خہ خبرہ ہر خنگ چہ داغلہ
ہجے د بارہ ہر خہ الفاظ چہ د ہجے پہ خیال کہنے داغلہ نو د شعر پہ نقاب
کہنے رنگینی سہارو ورا چوی پہ دے کب لے نہ وی چہ داسے کیدے ہم
شی کہ نہ اودارشتیا دی او کہ دروغ، ہر بہ دے وجہ د شاعرانو
پہ بارہ کہنے یو معقولہ دہ چہ، "أحسنُ اکذبا، چہ دیر بنہ
شعر بہ ہجے وی کوم کہنے چہ دیر دروغ بیان وی، لیکن د قرآن حکیم
مضامین یو طرف نہ دوسرہ وسیع دی، چہ دے کہنے عبادات،
معاملات، قوانین منزلیہ، د معاشرت احکام، د مملکت قوانین، بین
القوامی قوانین اوبیا عقائد، اخلاق، تاریخ محسوسات، غیبیات،
واقعات د نیا او حقائق آخرت ہتول مضامین دی بیا دے وسیع مضامینو
د بیا نولو د پارہ دائرہ دوسرہ تنگ دہ چہ ہیج یو مضمون او عبارت
نہ دروغ او خلاف واقعہ نہ وی او سرہ دے د قرآن پہ فصاحت

او بلاغت کئے یو ذرہ فرق ہم نہ راسخی لکھ چہ فرمائی :-
 دَلُوْكَانَ مِنْ عِنْدِ عِيْرِ اللَّهِ لَوْ جَدُّوا كَجِرَةِ تَدَانِ دَخْدَانِ نَه سَوَادِيْل
 فِيْمَا اِخْتِلَا فَا كَثِيْرًا ○ سورة النساء : چا کلام سے نوزد ہم یہ مشا
 اية ۴۲ :- بلاغت اور مضا مینو یہ صداقت کئے بہ خا مخا فرق
 را غل و و

داسے شان دھندہ کلام کیدے شی چہ دھے سرچشمہ لا محدود
 قوت وی او ہندہ صرف خالق کائنات کیدے شی، نو دا دلیل ددے خبر
 شوچہ قرآن ہم د اللہ تعالیٰ رشتیا کلام دے :-

۸ - غیبی اعجاز

یہ قرآن کریم کئے د غیبی علوم یو یو لویہ ذخیرہ موجودہ چہ
 ہفتہ نہ دیر غبت فلسفی اولو کے عالم رسائی نشی کیدے نو دا بہ کلہ
 اشی چہ د نالوستی قوم یو نالوستی ذات بہ ہفتہ نہ رسائی اشی ددے
 غیبی علوم دیر قسمونہ وی :-

۱) کو با ندینو پیغمبرانو علیہم السلام او قومونو تاریخ، دھے نتیجے او اثرے
 رہی دانلو کے واقعے، دوخت نہ ڈو و جے دھے خبر ورکول اودھے داسے
 حقیقت بیا نول چھ ظاہری اسبابوا اثرہ نہ وی،

۲) دمرک اطبعیا تو نہ بعد امورو یہ بارہ کئے داسے حقیقتونہ
 بیا نول چہ دلو کے فلسفی اودے یو فلسفیا نورد مجموعی قوت نہ ہم
 دیر اوچت وی :-

(۳) دتیر شوو پیغمبرانو علیہم السلام مثلاً آدم علیہ السلام حضرت
 نوح ۴- حضرت ہود، حضرت صالح، حضرت ابراہیم، حضرت
 اسمعیل ۵- حضرت اسحاق، حضرت یوسف ۶، حضرت موسیٰ
 حضرت ہارون ۷- حضرت داؤد - حضرت سلیمان ۸، حضرت عیسیٰ

حضرت یحییٰ او حضرت زکریا علیہم و علی نبینا الصلوٰۃ والسلام
 تاریخی واقعات اوردے یو لو حضرتو علیہم السلام د دعوت او تبلیغ
 مقصدونہ اوردے یو لو حضرتو علیہم السلام مرد قومونو امتونو
 واقعات اوردے پیغمبرانو علیہم السلام د دعوتونو ارشادونو یہ
 خیل خیل امتونو بانڈے موافق او مخالف اثرات اودے وی انجامونہ
 اونتیجہ، ددے نتیجہ علتونہ واسباب عبرتونہ اونصیحتونہ چہ خٹکے
 تحقیق او حیرت انگیز صداقت او بلاغت سرہ قرآن بیان کریدی
 دھے مثال پہ انسانی تخریر کئے نشی موندے :-

دے واقعات یو جو حصہ پہ توڑیت کئے موجودہ او حصہ دتوڑنت
 دعالمانو او تاریخ پہ سینو کئے محفوظ وہ لیکن دصاحب قرآن علیہ
 السلام پہ نول ٹوند کئے یو واقعہ ہم داسے نشہ چہ ہفتی نہ دانشانی
 استاذ نہ دزکھن کرے خہ موقعہ پینہ شوی وی یائے تیر تکر کرے کوی
 وی، یا چا استاذ داسے ویلی وی، چہ ما نہ حضور علیہ السلام زکر کرے کریدی
 دداسے علومو باقاعدہ حاصلو دپارہ بالخصوص دیوانی دانالوستلی
 سری دبارہ دیرہ زمانہ اودپرلہ نیے زکر کرے ضرورت وی، دے
 دپارہ د خوکینتو یا خوملتو ملاقات کافی نہ وی لیکن د نبوت د زمانے
 دقرآن دشنا نو ہیخ وخت ددوی ددائی توب نہ انکار انکروا ونہ د
 تیر شوو پیغمبرانو علیہم السلام یا دتیر شوی قومونو بہ واقعات کئے
 خہ شک بنکارہ کرے وودا خبرہ ددے واضح دلیل دے چہ نول دشنا
 اودوستانو دا حقیقت اور شتینی منلہ چہ ہفتی علیہ السلام ائی و
 اوچانہ ہم ہفتی زکر کرے نہ وہ کرے او قرآن کومر و صبی واقعات
 دانبیاؤ یا دامتونو چہ بیان کرے دی ہفتہ ہم صحیح منل کہ منڈے
 منل نوحاغا بہ فی اعتراض کرے وے، یہ دے بنا موجودہ مستشرقینو

اعتراضات رد و اورد و موروپه بار کجککه غلط او بے بنیادی چه ددے، مقصد سیاسی دے او استعمار تہ و دہ ورکول دی، داستراق فتنہ علمی ارادہ نده بلکه د تحقیق پہ مرکزی سرچشمے د طاقت د قرآن او یہ نبوت بانہ سے حملہ کول غوازی چه د مسلمانانو د زبر و نونہ د قرآن او نبوت ہفہ جرے غٹے شی او د ہغوی د فطری وحدت خاتمہ اشی او دردی د جگد اکولوا و خان خان لہ کولونوی دو کو تہ پرا نستے شی:

يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَنْوَاهِهِمْ؛ دوی غوازی چه دانلہ نور پچیلو
 وَاللَّهُ مُنِيرُ نُورِهِ وَكَوْكَرَةُ الْكُفْرُونَ ۝ : خولو مرکزی اوللہ د خیلے رنہ
 سورۃ الصف ایۃ، ع: پورہ کونکے دے ہر خومرہ چه کافران بے بدگنہ
 پہ عاموانگریزی دانو کئے صحیح علم دین نشتہ او د دینی ژبے عربی ہم
 مہارت نشتہ او ددے نہ علاوہ د دوی دیورپ ہر یوم صنف سرہ
 عقیدتندی ہم دہ چه داد مغربی تہذیب اثر دے او د علماء دین نہ
 کرکہ دہ، دا خلور خیزونہ داعے دی، چه مستشرقین خیلے فتنہ تہ پہ دے
 ہنہ ودہ ورکولے شی، مؤید د گولڈ زیتر، د مذاہب تفسیر یہ نوم کتاب
 او د ولیم میور، د لائف آف محمد، نوم کتاب پہ آزاد فکر دیرہ ہنہ مطالعہ
 کریدہ لیکن پہ مؤید ہر ہفہ اثر شو چه نوم مؤید اس بیان کہ او دا
 خمونیز د یقین د مضبوطوالی یو باعث جو رہ شو، مؤید دراتلو کی ۹ مورہ
 پہ بارہ کئے د قرآن کریم یو خو ہفہ غیبی اعلانات بیا نوو چه نوم لاشو
 نہ وواونہ د ہفہ خہ اسباب او ذرائع وو

۱ قرآن کریم داعے قسم اعلان پہ دے الفاظ کئے کہیدے: عَلَيْتِ
 الرُّؤْفَى اِذْ نَالِ الْاَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ اَعْلَانِ عَلِيهِمْ سَيَعْلَبُونَ ۝ : سورہ
 الروم آیۃ ۳۰ رومیان د ایران پہ مقابلہ کئے داسے مغلوب شو چه د
 کسری فوج نووومی حکومت او د ہفہ مرکز دل سے تباہ کرو، چه داسے یو

خپل قلنگی، یا ست جور کرو، تاریخ ا بنو دل چه ددے خبرے خہ نبتہ
 ہونہ و، چه رومی حکومت بہ بیاراپا لشی او د کسریہ ہفہ لوئے حکومت
 تہ بہ ماتے ورکوی، مگر قرآن یضع سینین، یعنی دلسوکالونہ کہہ مودہ
 مقرر کرے او ہر دفعہ ا شوہ دلسوکالونہ کہہ مودہ کئے رومیانو کسری
 تہ شکست ورکرو او دوست دشمن د قرآن دا غیبی اعلان پچیلو
 ستر بدورشتیا او کیدونکے ا کیدو او د تاریخ پہ بانو کئے محفوظ شو۔

۲ مسلمانان دیر کمزوری دوا او قدیش دیر زور آورو، با مخصوص
 د حدیبیہ پہ مقام ستنہ ہر کئے چه صحابہ کرام د دیر لہرے خایہ
 مدینے سورے تہ د عمرے پہ نیت راغلی وو قریشو د طاقت بہ نشتہ کئے
 ہغوی دمکے شریف او د عمرے نہ منع کول سرہ ددے چه داکار د عربو
 د منل شری قانون نہ ہم خلاف وو، مسلمانانو د صلح حدیبیہ ہغوی
 کمزورے دفع ہوا منل پہ ہفہ کئے یو دادفعہ ہر و، چه داخل د مسلمانان
 عمرہ نہ کوی بلکه آئندہ کال د بیاراشی او پہ دے حال کتن سورہ فتح
 نازل شو، اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ۝ (سورہ الفتح آیۃ ۱) چه پہ دے
 کئے ددو و فتحو پیشگوئی شوے و، یو د یهود و خیبر ازہ زمکہ د مسلمانانو
 پہ قبضہ کئے را تلل او کھنوی لوئے طاقت تہ ملتے ورکول، او دویم د
 قریشو بلکہ د عربو مجبوعی طاقت تہ ماتے ورکول او مرکز عرب مکہ
 مکرمہ فتح کول، دا دوا رہ فتح مسلمانانو صرف پہ ددو کالو کین حاصل
 کرے، ددے نہ معلومہ شوہ چه قرآن کریم دعا لیل الغیب کتاب دے

۳ قرآن حکیم داعے وخت کئے د خلفاء راشدینو د خلافت پیشگوئی
 کرہ چه د صحابہ کرام و زون تہ ہم خطرہ وکہ بلکہ یومسلمان ہم خان
 محفوظ نہ کترو لیکن د قرآن حکیم دا پیشگوئی درستہ ثابتہ شوہ او ہم
 ددے مطابق ہغوی ددے حکم حکومت حاصل کرو د ہغوی دین

او اسلام هم سیاسی طاقت بیا مؤند او مضبوط شوا و اسلام په بقل جهان
 د خلفا و راشدینو په ذریعه خورشو، او د مسلمانانو نه د یو حکومت نه هم
 خدیو په پاته نشوه، د دے څلور وارو خبرو اعلان په څلور دے الفاظو
 کینه قرآن کریم وو، وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
 لِيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلِيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ
 دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلِيُبَدِّلَنَّهُم مِّنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا (سوره نور
 آیه ۴۱) په نادوغه حالا تو کینه قرآن حکیم د اے نور د پیر غیبی اعلانات
 دوخت نه رو و کړیدی او بیا رشتیا اخیستل مگر د لهند والی په عرض
 صرف هم دا مثالونه کافی گنرو.

۹- انجذابی اعجاز

د قرآن حکیم د جاز بیت دا اے یو خاص شان دے چه په هېڅ
 انسانی کلام کینه نشته:
 دا د جاز بیت یو دلیل دا دے، چه غیر عرب خلق د پردی ژبے د قرآن
 په دیر تکلیف یا دوی یاد دے ساقی او د دے دورو نه او تکرارونه کوی،
 حالا نکه د دے کین د نبوی هېڅ فائده نشته، دا جاز بیت یواځے د قرآن
 کیدیشی، د بل هېڅ کتاب نه،
 (۲) دویم دا چه د دے په معنی نه پوهیدونکی خلق هم بیا بیا ټول
 د دے تلاوت کوی او زړه ته پورته کیږی نه دینه معلومه شوه چه
 انسانی روح د پاره په قرآن کینه یو خاص جاز بیت مؤند د شی
 (۳) دریم دا چه د دے په مطلب نه پوهیدونکی خلق هر چه دا تلاوت
 کوی تو په هغه هم یو خاص اثر کیږی، او د دے تجربه شوه د دې په
 پوهیدو وگوڅواثر خا هماغه کیږی، نو دا اے کشش چه په بل یو انسانی کتاب
 کینه هم نشته، د دے خبر دے دلیل نشی جوړید دے چه قرآن کلام الهی دے

۱- تالیفی اعجاز

د قرآن حکیم په تالیف کینه هم اعجازی شان موجود دے، ځکه چه
 انسان یو کتاب جوړه وی، نو د هغه یو څو مضامین، د فصل، بیا څو
 فصلونه د باب، بیا څو بابونه د کتاب په عنوان سمه یا دوی او
 بل لیکن د قرآن تالیف بالکل د انسانی تالیف نه جدا ونه دے شان
 لری، او سره د دے دومره معقول دے، چه ما ما را زوی رح فرمائی،
 چه د قرآنی ایتونو ربط هم یو مستقلة معجزه د دے، په قرآن کینه په
 یو ځلے احکام، واقعات انبیاء، امور آخرت، او صفات د باری تعالی
 بیا ښی، نو ظاهریین نابوهه خلق د اے ربطی گنری خو قرآن حکیم
 خپل مضامین د دوو مقصدونو د پاره بیا کوی یو د د اے څیز ښودل چه
 انسان ته پوه د هغه علم نه وی، او دویم چه قرآن په دے عمل غواړی
 ځکه چه یو بهترینه نسخه معلومول څه کمال نه دے تر څو چه په هغه
 عمل نه وی شوه، نو قرآن دا دواړه غواړی، علم او عمل لیکن د هبل
 تر غیب د پاره قرآن حکیم نور مضامین هم بیا کوی چه هغه به د تاریخ
 منلی شوی واقعات وی با لخصوص د پیغمبرانو علیهم السلام او د هغوی د
 امتونو واقعات او یا به دا آخرت نتایج وی ځکه چه ښه عمل انسان
 هله کوی چه د هغه ښه نتیجه د هغه په دماغ کینه راشی او بد عمل پرینو
 په هله تیار کیږی، چه د هغه بد نتیجه په وړاند د وی، او یا به دا
 صفات د باری تعالی وی د دے مطلب به دا وی، چه انسان به ځان د عالم
 اکمل، قاهر مطلق، عادل، ذات په وړاند د ذمه دار گنری نو نتیجه تی
 دا وی چه د د اے ذات د حکمونو خلاف ورزی به نکوی، د تالیف دا
 حیرت انگیز نظام د دے دلیل دے چه قرآن کلام الهی دے

۱۱- اعتدالی اعجاز

انسان جذباً تو گوید دے دے دده هر حرکت په جذباً تو بیا وی
قهر په وخت د رحم او شفقت نه خالی وی او د رحم په وخت د قهر
او غضب نه تنزی وی، په خو شمائی کینے به چووی ضم به ورسره پوتنه نه وی
لیکن د الله شان د جذباً تو نه پاک دے، او قرآن د هغه کلام دے که
په کین غضب سره د مهربانئ او مهربانئ سره د قهر ذکر وی خو خایونه
جدا وی مثلاً د غضب حائے کنه کاران وی او د مهربانئ حائے کینے
فرمان برداران وی هر دغه وجه ده چه قرآن کینے د ویرد لوسره د زین
ورکولو او زیری ورکولو سره د ویرد لو، جنت سره د دوزخ او دوزخ سره
جنت ذکر په یو محله کینے موجود وی او بے شمیره خایون کینے په یو آیت کینے
مینه، او قهر، دواړه موجود وی مثلاً،

نَبِيٌّ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْعَفْوَ الرَّحِيمُ ۝ حُصَابًا لِّمَنْ خَبَّرَهُ
وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ۝ خَوْمًا مِّنْكُمْ هُم مَّكْرُومُونَ
سوره الحجراته ۵۴

د دے جمع نه مطلب دا چه د قرآن سر چشمه د جذباً تو گوید دے انسان
نه بلکه د جذباً تو نه پاک د حکمتونو د خزانے کلام دے، د هغه د حکمت
تفاضل ده، چه انسان کینے د محبت او خوف دواړه حکم وی، کچرے خوف
خدائانه وی، نو بیا به د خدائے پاک د فرمان برداری کارخانه کېده و د
شی، کچرے معمولی انسانی حکومت کینے د حاکم ویر د نوی نو حکومت
پاتے کیری دارنگ د محبت ضرورت حکم دے، چه په عبادت کینے خدای
وی د محبوب حکم په اخلاص سره مننه شی او د هغه د پاره محب د خدای
قربانئ ورکولو نه هم تیار وی، هر کله چه په الله تعالی کینے دا دواړه
جمع دی نو د هغه په کلام قرآن کینے د هر دواړه خا مخا جمع وی، په نو

خیزونو کینے دا دواړه جمع کیدل د نیت په حساب دیر کم دی،
انسان ده زموی یا د ظالم انسان نه دیر بزی مینه نه ورسره نشته
مور سره د هغه محبت شته لیکن ویر به کینے تر نشته معلومه خو کچر
بولنه خالق کائنات کینے دا دواړه جمع کیدے شی بلکه د هغه ذات د دے
دواړه مرکز دے، ثابت شوه چه قرآن حکم هر د دے ذات کلام

د ترغیب او ترهیب په باره کینے آیتونه پیش کوم
لَا تَقْظُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ۝ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ۝
يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْبَاسِقُ ۝ بَلِيغٌ اللَّهُ تَوَلَّى كُنَا هُوَ نَه مَعَا
الْعَفْوَ الرَّحِيمُ ۝ سوره الزمر آیه ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰

کونکے او مهربان دے،
فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةٍ ۝ هِيَ نَفْسٌ نَّه پوهیزی چه ما کوم
أَعْيُنٍ جَزَاءُ لِّمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝ ستره ویضولو والا لغتون نه د هغه
السجده آیه ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰

دک، د ویرولو په باره کینے ارشاد دے،
وَحَابٌ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيذٍ ۝ مَنْ وَرَّاهُ ۝ ناکامه دے هر هغه کس د چا چه
جَهَنَّمَ وَيُسْقَىٰ مِنْ مَّاءٍ صَدِيدٍ ۝ يَتَجَرَّعُهُ ۝ په خپل زور ویا پروا و اسلام
وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ ۝ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ ۝ سره نه ضد کولو د هغه د رستو
مَكَانٍ ۝ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٌ ط ۝ وَمِنْ وَرَائِهِ ۝ جهنم دے، د هغه د زور او په پنه
عَذَابٍ عَلِيظٍ ۝ سوره ابراهيم آیه ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰

۱۲- ملکی اعجاز
د تلو وپولو انسان بادشاه حکم هر چلیزی او خلق تر ویر پیری هم

علم تفسیر ہفہ علم دے، چہ پہ ہفہ کینے دقران ذالفاظ طرز لفظ ہر معلومی دقران رومی محاطبو (صحابہ کرام و اعراب) تہ د
 دمفردا تو دقران مدلولات اومعانی مرادہ اود ہفہ افراد ی او تکمیل نزول قران پہ وخت ددے علوم ضرورت نہ وو حکمہ دہغوی
 احوال اود نور و متعلقا تو بحث دی او پہ قول دصاحب ذ مناهل العرفان بہ ہر دادہ پہ دے کینے دہغوی طبعی مہارت و وافر فطری ذوق تہ ہم
 ر جلد، اصلاً ددے مختصر تعریف دادے، چہ علم تفسیر قرآن سر دے لر لو نو حکمہ ہغوی ددے علوم د مقاصد و ماسد و و، لیکن دغیر
 تری دہفہ تحقیق نور دے، چہ دہفہ نہ مراد الہی متعین کیدے شیء ہو او نزول قران ذ زمانے نہ پس دنور و عربود پارہ دقران دپو
 دقدما و ذ اصطلاح مطابق قران دتفسیر او تاویل یومعنی بنودے، بہ غرض ددے علوم مہارت ضروری اگنرے شو حکمہ چہ رستی
 سورہ فرقان کینے دی، **وَلَا يَأْتِيَنَّكَ بِمِثْلِ الْاِجْتِنَاكَ بِالْحَقِّ وَالْحَقُّ يَنْصُرُ** پہ بل حلتے کینے ارشاد دے، **وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ**
اِلَّا اللَّهُ (آیہ عمران آیت ۷) موضوع د علم تفسیر کلام دے روح المعانی لے علی قلبک لتکون من المنذرين **بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ** او
 غایت اوغرض د علم تفسیر دمراد الہی علم حاصلون بہ دے غرض دا قول دالله تعالیٰ اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ
 چہ پہ اعتقاد او عمل کینے دہفہ تا بعداری اکرے سہ۔

د تفسیر او د مطالبو دقران دپوہ آداب او شرائط

روح المعانی، الاتقان، برهان، مناهل العرفان او پہ نور و کتابون کینے
 تفسیر کاہلیت اراستعداد اود قران دپوہ دقاہلیت دپارہ
 شرطونہ ذکر دی موبزہ داسرکہ ددلائل پہ ذکر کو۔

عِلْمُ اللُّغَةِ يَأْخُذُ بِاللِّسَانِ

د مفسر قران دپارہ دقران دذکر
 (عربی) مہارت دپہ ضروری دے۔ علم السنۃ

علم تفسیر ہفہ علم دے، چہ پہ ہفہ کینے دقران ذالفاظ طرز لفظ ہر معلومی دقران رومی محاطبو (صحابہ کرام و اعراب) تہ د
 دمفردا تو دقران مدلولات اومعانی مرادہ اود ہفہ افراد ی او تکمیل نزول قران پہ وخت ددے علوم ضرورت نہ وو حکمہ دہغوی
 احوال اود نور و متعلقا تو بحث دی او پہ قول دصاحب ذ مناهل العرفان بہ ہر دادہ پہ دے کینے دہغوی طبعی مہارت و وافر فطری ذوق تہ ہم
 ر جلد، اصلاً ددے مختصر تعریف دادے، چہ علم تفسیر قرآن سر دے لر لو نو حکمہ ہغوی ددے علوم د مقاصد و ماسد و و، لیکن دغیر
 تری دہفہ تحقیق نور دے، چہ دہفہ نہ مراد الہی متعین کیدے شیء ہو او نزول قران ذ زمانے نہ پس دنور و عربود پارہ دقران دپو
 دقدما و ذ اصطلاح مطابق قران دتفسیر او تاویل یومعنی بنودے، بہ غرض ددے علوم مہارت ضروری اگنرے شو حکمہ چہ رستی
 سورہ فرقان کینے دی، **وَلَا يَأْتِيَنَّكَ بِمِثْلِ الْاِجْتِنَاكَ بِالْحَقِّ وَالْحَقُّ يَنْصُرُ** پہ بل حلتے کینے ارشاد دے، **وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ**
اِلَّا اللَّهُ (آیہ عمران آیت ۷) موضوع د علم تفسیر کلام دے روح المعانی لے علی قلبک لتکون من المنذرين **بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ** او
 غایت اوغرض د علم تفسیر دمراد الہی علم حاصلون بہ دے غرض دا قول دالله تعالیٰ اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ
 چہ پہ اعتقاد او عمل کینے دہفہ تا بعداری اکرے سہ۔

روح المعانی، الاتقان، برهان، مناهل العرفان او پہ نور و کتابون کینے
 تفسیر کاہلیت اراستعداد اود قران دپوہ دقاہلیت دپارہ
 شرطونہ ذکر دی موبزہ داسرکہ ددلائل پہ ذکر کو۔

عِلْمُ اللُّغَةِ يَأْخُذُ بِاللِّسَانِ

د مفسر قران دپارہ دقران دذکر
 (عربی) مہارت دپہ ضروری دے۔ علم السنۃ

اود مہارت پہ دے علوم حاصلیری، دمفردات قران دمدلولات تو
 دوقوع استعمال تحقیق چہ دا بہ پہ علم اللغہ سرہ کیری، دقران
 مفردا نولسانی تغیرات اوتصرفات چہ دا بہ علم الصرف والاشتقاق پہ
 ذریعہ حاصلیری، د مرکبا تو اود قران دجملود تغیرات اوتصرفات
 حرکات اوعدا با تو د تبدل چہ دا بہ علم النحو سرہ معلومی، دقران کتوۃ حکم شوع دے لیکن دا وضاحت نشتہ چہ دنمونونو بقول
 الفاظ اود انتخاب اود محل استعمال دکتو اود آسرا وچہ دا بہ علم البلاغہ، خومرہ دے۔ دہر مونج وخت دکوم حلتے نہ شروع کیری

او کله ختمبیزی، بیا د هر منوخ د کتونو شمیر خومره دے د منوخ او
 ترکیبی خومره دی او څنکه دی د منوخ شرائط خومره دی، او کوم کوم
 دی دغه رنگ د زکوٰة حال دے چه زکوٰة په کوم کوم مال کښه دے او په کوم
 کښه نشته. د میاشت دے که د کال د مال په هر جنس کښه د دے منوخ
 خومره دے، د زکوٰة شرطونه څه دی او د هغه مصارف کوم دی
 دے ټولو تشریح چه حقیقت کښه د قرآن تشریح دے بغیر د سنته نامکده
 د دغه حال د حج روغی او د نورو احکامو دے، څنکه چه مونږ
 د قرآنی الفاظو په مطلب د پوهیدو د پاره د هر بودوخت محتاج یو
 دغه رنگ د قرآن عملی شکل متعین کولو د پاره د حدیث او سنت
 محتاج یو، او دا خوینز محتاجی د قرآن محتاجی نه د ده حکم چه
 مونږ ته د قرآن نه د فائده اغستو د پاره قدرتی طور د دے
 امور و ضرورت دے، مونږ چه اوبونه فائده اغستل غواړو
 مونږ ته د کومی کښتو یا د و لے جوکولو ضرورت وی، د دے
 دا مطلب هرگز نه دے، چه اوبه محتاج دی، یا کوه یا و لکه محتاج
 د ده بلکه مونږه فائده اغستو د پاره د دے دواړو محتاج یو او په
 بے نیازه دی، همداغه وجه د ده چه پخپله قرآن د خپل پوهه د پاره
 د حدیث او د سنت ضرورت بنود لے دے کوم چه د حضور علیه السلام
 قول او عمل بللے شی ارشاد دے،
 وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ط (سوره جمعه آیه ۵) د حضور علیه
 السلام منصب داد دے چه هغه خلقوته د قرآن او د حکمت تعلیم ور
 کړی، دا د قرآن د مطالبو تعلیم بنیاتی، ځکه چه د قرآنی الفاظو ته
 ژو چه ذکر دے، بَيِّنَاتٌ لِّعِبَادٍ آيَاتِهِ، ځکه د عامے قاعدے له مخه
 کچرے یو استناد صرف د کتاب علمت و اوږدی نودانسی و بیله چه

ده د کتاب تعلیم ور کړی و تدخو چه هغه د کتاب د مطالبو تعلیم
 نه وی ور کړی په بل ایت کښه دی :-
 لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ س (سوره النحل آیه ۱۰۶) د پاره چه ته
 واضح کړی، خلقوته هغه کتاب چه دوی د پاره نازل شوی دے
 علی هذا القیاس په دے باره کښه د پرايیتونه موجود دی چه د هغه
 د قرآن پوهه په علم الحدیث باندے موقوفه ثابت شوی د ده
علم الآثار د قرآنی معنوی پوهیدو د پاره د صحابه او تابعینو
 د آثارو علم ضروری دے صحابه خو براه راست
 د حضور علیه السلام شاگردان دی او تابعین په یو واسطه
 شاگردان دی، د دوی د قرآن پوهیدو روښنولو خلقونه زیاته
 صحیح دے، امام شافعی رحمه الله تعالی په الرساله کښه بیکي چه هر
 اجتهاد هُم فَوْقَ اجْتِهَادِنَا، چه د صحابه کرامو رض اجتهاد خوینز
 د اجتهاد نه د پیر غوره دے، د صحابه کرامو په باره کښه د قرآن
 کریم ارشاد دے،
 رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ط (بینه آیه ۵) الله تعالی د هغوی
 نه راضی او دوی د الله تعالی نه راضی دی
 د رضائے الهی دا آسمانی سند دومره اوچت (اعلی) دے چه دے
 سره دا احتمال نه پاتے کیدی چه مجبوری حیثیت سره به دوی نفسیر
 غلط شی او د امت د پاره به د گمراهی سبب جوړ شی، ځکه چه د رضائے
 الهی نه پس د دے قسمه احتمالاً تو گنجائش نه پاتے کیدی، دے نه علاوه
 د علم الآثار نه د صحابه رض او تابعینو روحه او احوالو علم را تلے شی او
 مفسر قرآن د داسے تفسیر کولو نه محفوظ پاتے شو چه د دے ټولو خلاف
 دی او د تحریف قرآن غوندے د یو غیبت جوړ سبب جوړ شی په

چہ پہ ہفتے ہاندے قرآن کینے دے دوزخ و عید را غلے دے
 وَمَنْ يَشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ اُو دَمُومِنَانُونَه پَه خِلَاف لَارِغِي
 تُوْلَه مَا تُوْلِي وَتَصْلِيَه جَهَنَّمَط وَسَاءَتْ نُوْمُوْبِنَه به هغوی د هغوی د
 مَهِيْرَا ط ر سوره النساء آية عه : خو بنے پہ لار تلوتہ پریبند و او
 جهنم کینے به تے ورا اوتومبو چه هغه دیر خراب خائے دے، ددے آیت
 نه معلومه شوه چه خنکہ مخالفت د رسول علیه السلام جرم دے دغه
 رنگ د صحابہ کرامو مخالفت هم جرم دے، خنکہ چه د نزول قرآن
 مؤمنان همدغه دی، له دے و جے د ایسے تفسیر چه د صحاب کراموت
 مجبوعی رائے نه خلاف وی هغه تخریف او جرم دے، چه د هغه سزا
 دوزخ دے :

۴- علم القواعد و اصول استنباط :-

د مفسیر د پاره د عربی زبان د هغه قوانینو علم هم ضروری دے
 چه په هغه د مجمل، مفصل، عام، خاص، مطلق، مقید، امر
 نهی وغیرہ حقیقتونہ او مقتضیات معلومه کرے شی چه د تفسیر
 کولو پہ وختل احکامو او نتیجورا و سنز کینے غلطی ا نکری، دا قواعد
 د اصول فقہی د علم نه معلومی۔ دا د عربی ژبے بو ژور علم دے
 چه خاص اهل علم تے پیژنی او دینتہ اهل استنباط و بیله شی دوی
 په دے قاعدو کینے ما هروی، او د دے په زور د احکامو د استخراج
 جوگه وی قرآن کینے د دے خاص طیف ذکر دے :-

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ يَخْفَىٰ دَامِنِ أَوْ خَوْفِ بَارِه كِنَه خه
 إِذَا عَابَهُ لَوْ كَذَّبُوا إِلَى الرَّسُولِ وَآلِي حَادَثَه پینبہ شی نو کچرے هغه
 أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَ الَّذِينَ يُسْتَبْطَنُونَ ۚ الله او د سول علیه السلام ته حواله

منهم سورة النساء آية عه کبری نو د استنباط خاوندانو به د هغه حقیقت
 پیژندلے و سے :-
 شرعی احکام کچرے او امری نو امر دے او دامن خیز دے او کچرے منہیات وی
 نونہی دے او د خوف خیز دے، خه معاملہ کینے دا تحقیق کول چه ما مور
 دے که منہی نو د دے به د مطلب وی چه دامن کینے داخل دے که
 خوف کچرے ا د الله او د هغه د رسول صلی الله علیه و سلم کتاب الله
 او حدیث طرف تارا و پرل بکار دی، دے د پاره چه اجتهاد کونکی
 د کتاب الله او سنت منصوصا توسره د دغه معاملے موازنه ا کبری او
 د هغه حکم تارا ا باسی د دے د پاره د عربی په عامه ژبه د پوهیدنه
 علاوه د عربی ژبے د مخصوص قواعد و معرفت ریژن بدل، هم ضروری
 دی چه په هغه د قرآن د صحیح قانونی اندازے فکر دارو مدار دے
 او د اصول فقہ د علم نه د دے قانونی قواعد و پیژند کلی حاصلیزی

۵- علم قواعد الاهیات

د مفسیر فرض دی چه هغه ته ذات الہی سہ که تر لو جا کز و اونا جائزو
 علم حاصل وی، او هغه په دے پوهیزی چه الله تعالیٰ یو د ایسے هستی
 دے چه د جسمیت، طرف او مکان او زمان نند منزه او پاک دے او د
 دے قید و نونه بالکل بھر دے، هغه د ایسے ذاتی کمالاتو سہه موضوع
 دے چه لا محدود دی داد دے د پاره چه د هغه آیتونو په تفسیر کینے درج
 ا نخوری کوم چه الہیاتو او د الله ذات او صفاتو سہه منعلق وی، او بیادے
 ا مورود د پاره د علم العقائد او علم الکلام ضرورت دے، چه د الہیاتو
 په مسئلو کینے د کلامی نه محفوظ پاتے شی :-

إِنَّ الشَّيْبَانَ كَيْدَ شَيْ خَه د چا په زبانه کینے د شبہ وی چه د تفسیر
 قرآن د پاره به کوم معلومو کینے د مہارت شرط ایخومے

شوے دے نو ہفغہ علوم خود نزول قرآن پہ زمانہ کہتے نہ ووبلکہ دہفغہ تہ
 تداوین شو لکہ علم الصرف، علم النحو، لغت، بلاغہ علم الحدیث والاثر
 علم العقائد او علم الکلام او اصول فقہ۔ اُس ددے ضرورت ولے پیدا
 شو او کہ ددے ضرورت وی نوذول پرانداینی صحابہ کرام او تابعین تو تفسیر
 بیاختگہ ووجواب دادے چہ د علم وجود او دہفغہ تداوین کہتے فوق دے دا
 بتول علوم مذکورہ، د نزول قرآن بلکہ دہفغہ نہ ہم ویرانداے موجود و
 عربی ژے سہہ دا کنہلی وواو پہ عربی خبر و اترو کہتے بہ استعمال لیدل میں
 ددے علوم تداوین او تصنیف نہ ووشوے ہے خو فاعل مرفوع و نیل
 مفعول منصوب و نیل، عام، خاص، مطلق او مفید دغہ رنگب د صرف
 او نحو تغیرات، دا استعمال بلاغتی موقع دا بتول د نزول قرآن پہ
 وخت کہتے موجود و او عربو بہ استعمال تول صرف د تصنیف او تداوین
 پہ سانچہ کہتے پس و اچولے شو۔ علم الحدیث او علم الآثار د قرآن د تشریح
 پہ حیث قرآن سہہ سرہ وجود تہ رافل خو صرف تصنیف او تداوین تے
 رستوا شو نو دا شبہ حکم بے حایہ دہ۔

۶۔ علم الموهبة

دقرآن د پوہے او د تفسیر د مہارت د پارہ علم
 و ہبی او د شاہ ولی اللہ رحمہ اللہ پہ قول علم لدنی
 ضروری دے، چہ د نور ایمان او تقوی نہ پیدا کیزی، دقرآن ارشاد دے
 لَا يُمْسِكُهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ○ (سورۃ الواقعة آیہ عشر) دقرآن ظاہری الفاظ
 او نقوشوتہ صرف پاک لاس لگولے شی، یعنی دکوم، کس چہ طہارت او
 اودس نہ وی، نو ہفغہ ظاہری قرآن تہ لاس نشی لگولے دغہ رنگ چہ د
 چا طہارت باطنی او قلبی نہ وی، نو ہفغہ دقرآن باطن او دہفغہ معانی
 نشی موندے۔ دا طہارت باطنی او قلبی نور پہ طاعت الہی او تقوی سرہ
 پیدا کیزی، چنانچہ امام سیوطی رو پہ اتقان جلد ۷ ص ۱۸۱ کہتے دامام

ذکرشی د البرہان فی علوم القرآن نہ نقل کویدی،

إِعْلَامَاتُهُ لَا يَحْصِلُ لِنَاظِرِ فَهْمٍ مَعَانِي: دقرآن معانی او اسرار داسے کس
 القرآن وَلَا يَطْهَرُ اسْتِرَافًا لِمَنْ فِي قَلْبِهِ
 بَدْعَةٌ أَوْ كِبْرًا أَوْ هَوًى أَوْ حُبًّا لِلدُّنْيَا
 أَوْ مَحْرَبَةً عَلَى ذَنْبٍ أَوْ غَيْرًا مَلْحَقًا بِالْإِيمَانِ
 أَوْ ضَعِيفُ التَّحْقِيقِ أَوْ يَعْتَدُ عَلَى
 مُفَسِّرٍ كَيْسَ عِنْدَهُ عِلْمٌ أَوْ رَاجِعًا إِلَى
 مَعْقُولِهِ وَهَذَا كُلُّهَا حُجُبٌ وَمَوَالِجٌ
 بَعْضُهَا أَكْبَرُ مِنْ بَعْضٍ وَهَذَا مَعْنَى
 قَوْلِهِ تَعَالَى سَأَصْرَفُ عَنْ آيَاتِي
 الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ
 الْحَقِّ، قَالَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ
 يَقُولُ أَنْزَعُ عَنْهُمْ فَهْمَ الْقُرْآنِ
 أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ قَالَ
 سُفْيَانُ الشُّورَى لَا يَجْمَعُ فِيهِمْ
 الْقُرْآنَ وَالْإِسْتِعَالَ بِالْحُكْمِ
 فِي قَلْبِ مُؤْمِنٍ ط

پوہہ دواہہ د مؤمن پہ زہہ کہتے لشی جمع کیدے۔
 دے نہ معلومہ شوہ چہ دقرآن د پوہے دپارہ زہہ ددرنہ ضرورت
 دے، چہ خوک دے نہ محرومی نو ہفغہ بہ دقرآن دپوہے نہ ہم محروم
 دی او دارنہ دہفغہ امور نہ پیدا کیزی کومر چہ پور تہ عبادت کہتے ذکر
 دی او داللہ تعالی نہ د نبض حاصل وود پارہ شرط دی ددے نوم

”عِلْمُ الْمَوْهَبَةِ“ دے چہ پہ دے دَقْرَانِ دَرَوَازَةِ پِرَانْتِے شِیْءِ

پہ حدیث شریف کہتے دی چہ چا پچھلہ رائے دَقْرَانِ صَحیحِ تفسیر
 هُمْ اَكْرَمُ رُتَبًا هَرَدَهْ فَهَلْ اَكْرَمُ رَابِدًا وَاوَدَ تَرْمِذِي، نَسَائِي (د
 ابوداؤد پہ یوبل روایت کہتے دی، فَلْيَتَّبِعُوا مَتَعَدًا اَوْ مِنَ النَّارِ يَعْنِي پچھلہ
 رائے تفسیر کوونیکے ددوزخ مستحق دے پہ دے وجہ بتول علماء پہ دے
 متفق دی چہ تفسیر بالرأے یوبدکار دے

د تفسیر بالرأے بتحقیق

د تفسیر بالرأے نہ دامعنی قطعاً
 مُرَادُ نَهْ دَهْ چہ دَقْرَانِ پہ تفسیر
 دہندورائے او فکر استعمال نشی، حُكْمُ چہ دے نہ خوبیر تفسیر
 کیدے نشی او پچھلہ قُرْآنِ پہ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ چہ خلق د
 قُرْآنِ کہتے فکر کوی او پہ أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنِ چہ دا خلق
 پہ قُرْآنِ کہتے ولے غور نکوی) قسم الفاظوسرہ پہ قُرْآنِ کہتے د فکر او
 تَذَكَّرُوا کوونتر غیب ور کہتے دے پہ دے وجہ رائے اَوْ تَفَكَّرُوا بدتہ دے
 بلکہ د تفسیر بالرأے مطلب دادے،

را، چہ پچھلہ رومی قائمہ کہتے رائے بنیاد جو رکری او تک آن دے
 رائے نہ ذرا آکر ولو کو شنش کوی پہ دے صورت کہتے رائے اصل شرہ
 او قُرْآنِ تابع شو، چہ موضوع پہ سب کول دی او بددی او ددوزخ
 باعث دی، پہ دے صورت کہتے تفسیر بالرأے کہتے داسپ، سبیت
 د پارادہ سیاق سیاق او د عربی قواعد و مطابق درائے پہ استعمال دے
 تفسیر کول چہ د قُرْآنِ او د اسلام د بنیادی مقاصد و نہ خلاف نہ
 وی ہغہ محمود“ دے مذموم نہ دے او دے تہ تفسیر بالرأے ہم
 نشی و بیٹے، بیا ہر کہ دے نہ خوک تفسیر بالرأے اوائی نو د گتہ
 بِالْقَلَمِ“ کہتے استعمال شوے، پ، پشان رائے بہ صرف یو آلہ د تفسیر

د تفسیری عمل مجتہد و مرجع بہ ندوی،

دویم صورت دادے، چہ پہ قرآنی تفسیر کہتے د عمل او نقل
 دود جہدا دائرے دی، د قُرْآنِ د مفردا تو معنی متعین کول اسباب
 نزول، ناسخ، بیان د جملاتو او مختلف قرائتوںہ، دا بتول داسے خیزو
 پہ چہ صرف پہ نقل معلومی ری رائے پہ دے کہتے نشی چلیدے۔ لہذا
 پہ دے امور و کتب د رائے د دخل تفسیر بالرأے وی، چہ ہغہ بد دے
 باقی پچھلہ رائے ذالیت جیرو معنی یومعنی متعین کول یا د ہغہ نہ د
 حکم استنباط د قواعد و استنباط مطابق یا د قرآنی حکم د حکمت
 او سراز وغیرہ استخراج دا بتول تفسیر بالرأے کہتے داخل نہ دے،
 حُكْمُ چہ دا بتول امور د عقل او درائے دائرے سرہ تپلی دی نہ
 چہ دنقل او درایت سرہ دالاتقان جلد ۲ ص ۱۰۱ و ص ۱۰۲ نو د
 تفسیر بالرأے بہ دامطلب وی، چہ رائے د نقل پہ دائرہ کہتے مدخلت
 اگری، او د نقل اور روایت پہ موقعہ نقل اور روایت پہ جائے پہ راجح
 سرہ تفسیر اگری، نو دا حد نہ تجاوز دے،

د شبہی ازالہ، د صوفیہ و اباطنیہ و د تفسیر پہ منہج کہتے فرق
 د اسلام صوفیہ و ہم د قُرْآنِ تفسیر و نہ کوی وی، او باطنیہ ملاحظہ
 ہم لیکن اول تہ تحریف او تفسیر بالرأے نشی و بیٹا او دویم قسم پہ
 تحریف کہتے شامل دے، ددے فرق دادے، چہ صوفیہ کرام د قُرْآنِ
 ظاہری معنی مینی او د ہغہ سرہ د مناسبر او مہائلو خیزو نو ذکر کوی
 چہ د ذہن د پرواز دائرہ وسیع وی، او دہنہ مناسب خیزو نہ د اسلامی
 مسلماً تونہ خلاف نہ وی، ددے نہ د اسلامیاتو انکار نہ لازمی
 مگر باطنیہ ظاہری معنی نہ مینی او د خپلے خوبنے دغہ باطنی معنی
 اصل مراد د اللہ گنری، لکہ حُكْمُ چہ دا فرق روح المعانی بلکہ تفتازانی

ہم بیان کریدے، علامہ اوسمی فرمائی

وَأَمَّا كَلَامُ الصُّوفِيَّةِ فِي الْقُرْآنِ فَهُوَ
 مِنْ بَابِ الْإِشَارَاتِ تَسْكِنُفَ عَلَى
 أَرْبَابِ السُّلُوكِ وَيُمْكِنُ التَّطْبِيقُ
 بَيْنَهُمَا وَبَيْنَ الظَّوَاهِرِ الْمُرَادَةِ وَ
 ذَلِكَ مِنْ كَمَالِ الْإِيمَانِ وَمَعْضُ
 الْعِرْفَانِ لَا أَنَّهُمْ اعْتَقَدُوا أَنَّ
 الظَّاهِرَ غَيْرُ مُرَادٍ أَصْلًا وَأَمَّا الْمُرَادُ
 الْبَاطِنُ فَقَطْرٌ أَوْ ذَلِكَ اعْتِقَادٌ
 الْبَاطِنِيَّةِ الْمَلَاحِدَةِ نَوَسَلُوا بِهِ
 إِلَى نَفْيِ الشَّرِيعَةِ بِالْكَلْبِيَّةِ وَحَاشَا
 سَادَاتِنَا مِنْ ذَلِكَ وَقَدْ حَضَرُوا عَلَى
 التَّفْسِيرِ الظَّاهِرِ وَقَالُوا الْأَبْدُ مِنْهُ
 أَوْلَا إِذْ لَا يُطْمَعُ فِي الْوُصُولِ إِلَى
 الْبَاطِنِ قَبْلَ أَحْكَامِ الظَّاهِرِ وَمَنْ
 إِذْ عَلَى فَهْمِ آسْرَارِ الْقُرْآنِ قَبْلَ أَحْكَامِ
 الظَّاهِرِ فَهُوَ كَمَنْ إِذْ عَلَى الْبُلُوغِ إِلَى
 صَدْرِ الْبَيْتِ قَبْلَ أَنْ يُجَاوِزَ الْبَابَ
 (روینوالی) نہ دریا نڈلغیرد قرآن رازوں نہ حاصلوں غواہی نوہغہ داسے دے
 لکہ دکوم، صیغ نہ لغیرد رواسے در سید لو دعوی کوی۔

د علامہ اوسمی ددے بیان نہ معلومیزی، چہ د صوفیہ کو پہ تفسیر کینے د
 خوا مؤرد لجاظوی، چہ ہغہ د باطنی تفسیر نہ جگا کوی،
 را د اللہ مراد صرف ظاہری تفسیر دے نہ چہ باطنی اشارات (۴) صرف پہ

ظاہری تفسیر کینے د مہارت پہ وجہ باطنی اشارات توتہ ساسائی کید یثی
 (۳) باطنی اشارات ظاہری تفسیر سہ مطابق کیدل ضروری دی (۴)
 د معرفت الہی پہ نتیجہ کینے د باطنی اشارات تو مطلب، د مناسبت و غیر ذلکا نشان
 دے، نہ چہ د الحاد اود خواہش نفسانی پہ نتیجہ کینے د حدیث پہ دے
 الفاظ: لِكُلِّ آيَةٍ ظَهْرٌ وَبَطْنٌ وَكُلٌّ حَيْثُ مَطْلَعٌ. کینے د ظاہر نہ مراد
 ظاہری معنی دے اود باطن نہ آئینہ مراد دی (روح المعانی جلد ۱ ص ۴۷)
 د صوفیہ اود باطنیہ و پہ معنو کینے د بیلٹون پہ عرض مؤربن یومثال پیش
 کو چہ د بیلٹون بینہ بنکارہ شی، حدیث شریف کینے دی: إِنَّ الْمَلِكَةَ
 لَا تَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَصُورَةٌ. یعنی پہ کوم کور کینے چہ سپے یا تصویر ی
 نو پہ ہغہ کینے د رحمت فرشتے نہ داخلیری، دا حو ظاہری معنی شوہ اس
 کچرے، خوگ دا معنی پہ چہل خاگے ہر دل سے داخل او بل یومناسب مطلب
 ہے دا ہم داخلی: چہ دکور نہ مطلب ذرہ
 اود سپی نہ مطلب د ذرہ نڈا کو خوی نہ دی او تصویر نہ مطلب محبت دنیا
 دے نوچہ پہ کوم ذرہ کینے محبت د دنیا اود سپی پشان اخلاق وی،
 نو ہغے کینے ملکی نور نہ داخلیری، اوسہ ددے حدیث د ظاہری الفاظ
 پہ جو رہے ضرورتہ سپے اود سناہ والہ خیز تصویر پہ کور کینے حرام گنوی
 دامثال د صوفیہ د باطنی تفسیر دے، لیکن کچرے اس خوگ ددے دا
 مطلب بیان کوی، چہ دے نہ ظاہری کور ظاہری سپے او ظاہری تصویر
 مراد نہ دے او نہ ہغہ پہ شریعت کینے منع دے، بلکہ ددے مطلب پہ حدیث
 کینے د سپو خوی نہ دی، اود تصویر نہ مطلب یواھے محبت د دنیا دے نو دے نہ
 بہ مؤربن ہغہ باطنی تفسیر رالو کوم چہ الحاد او تحریف دے، دغہ رنگ
 پہ سورت بقرہ کینے د بنی اسرائیلو پہ سلسلہ کینے دا غل دی، إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ
 أَنْ تَذُجُوا بَقْرَةَ: سورۃ بقرہ آیت ۷۱ (د بنی اسرائیلو دیکو

مقتول سہی د قاتل معلوم نہ ہو د پاره دوی تہ حکم اُترچہ غواذ کبری
 اویا د هغه یوجز مقتول سرہ اُ مبنی نو مقتول بہ ژوند ہ شی او خپل
 قاتل بہ اُ بنائی، اُس د دے ایت داسے تفسیر کول چه د بقرة تہ غوا یا
 غوے تہ دے مَراد بلکہ نفس بہیمیہ تر مَراد دے بنکارہ مطلب بہ دے دا
 وی، چه خپل نفس بہیمیہ د عبادت او د ریاضت پہ چارہ ذبح کړی
 یعنی مړے کړی هر کله چه نفسا سو په عبادت او ریاضت سرہ د نفس سر کړی
 ختمہ شی نذر روحانی ژوند بہ نصیب شی، او اصل قاتل یعنی خواہشات
 نفسانی بہ پہ گو تہ کړی، د مطلب دا چه د خواہشات نو مغلوب انسان
 مړے دے، د غوا/ غوی تہ مطلب هغه نفس بہیمیہ دے، ا کوم چه د
 خواہشات نو مرکز دے، د دے ذبح کول پہ ریاضت او عبادت سرہ د دے
 خواہشات مغلوب کول دی، چه هغه قاتل بولی، د ژوندی کیدو مطلب
 جسمانی تہ، بلکہ روحانی ژوند مَراد دے، (مترجم)

د تفسیر کول چه غوا/ غوے تہ دے ذبح شوی او تہ خولے
 مقتول بیا ژوند سے شخړ او خپل قاتل تہ اُ بنودلو، نو دا تفسیر بالرائے
 دے چه چو پت الحاد او زندیقیت دے،

کہ اصل واقعہ او د ایت ظاہری معنی پہ خپل خائے صحیح اُ گنری اویا
 د غصے باطنی تفسیر اُ گری نو خہ بدیت تہ نشته لکہ خنگہ چہ قاضی
 بیضاوی پہ خپل تفسیر کچہ دغه ذکر شوی اشارے د معرفت الہی د
 نکتو پہ درجہ کچہ نقل کړی دی:-

د تفسیر بالرائے قسمونه امام سلو طنی رح پہ اتقان کچہ د ابن
 النقیب رح نہ نقل کړتہ دی:-

مَا تَحْصُلُ فِي مَعْنَى حَدِيثِ التَّفْسِيرِ: بِه شریعت کچہ د منع شوی تفسیر پنچہ
 بِالرَّأْيِ حَسَنَةً أَوْ أَلِ أَحَدًا هَا: صور تہ دے

التَّفْسِيرُ مِنْ غَيْرِ حُضُورِ الْعُلُومِ
 الَّتِي يُجُوزُ مَعَهَا التَّفْسِيرُ وَالثَّانِي
 تَفْسِيرُ الْمُتَشَابِهِ الَّذِي لَا يَعْلَمُ
 إِلَّا اللَّهَ وَالثَّلَاثُ التَّفْسِيرُ الْمَقْرُونُ
 لِلْمَذْهَبِ الْفَاسِدِ بِأَنْ يَجْعَلَ
 الْمَذْهَبُ أَصْلًا وَالتَّفْسِيرُ تَابِعًا
 فَيُرَدُّ إِلَيْهِ بِأَيِّ طَرِيقٍ أَمَكَّنَ
 وَأَنْ كَانَ ضَعِيفًا الرَّابِعُ أَنْ
 مَرَادَ اللَّهِ كَذَا بِالتَّقْطِيعِ مِنْ غَيْرِ
 دَلِيلٍ، أَلْحَامِسُ التَّفْسِيرُ
 بِالِاسْتِحْسَانِ وَهُوَ رِ الْإِتْقَانِ

جلد ۱ ص ۱۳۳
 او خواہش اُ گری:-

د ابول صور تہ تہ تفسیر بالرائے کین داخل دی ا پہ کوم چه د
 دوزخ د سزا وعید را غلے دے، د لوی رنگ پہ تفسیر و لؤ کچہ بہ ویر
 کم دا بھوی، چه پہ دے پنحو صور تہ لؤ کچہ بہ پہ خہ طریقه داخل تہ
 وی، العیا ذبا لله،

اقسام تفسیر: ابن عباس رضی اللہ د تفسیر خلو ر قسمہ بنودلی دی
 دا چه صرف د عربی ژبے پہ خاص مہارت او د

هغه پہ قواعد و پیژند و معلومیدے شی، هغه اعتقادی او عملی بنکارہ
 احکام چه د ترائی الفاظو پہ او رید و سرہ معلومیدے شی، لکہ چه
 فَأَعْلَمَ أَنَّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ سوره همدایہ ع:، پوه تہ چه بغیر د الله بل معبود نشته
 أَنْبِئُوا الصَّلَاةَ وَالزَّكَاةَ وَالْبَقْرَةَ آية م:، نوح قائموی او زکوٰة و رکوی

کہ

چہ داد عربو عوام ہم معلومونے شی اودے د پاره د عربی دباریکو ضرورت نہ وی اونہ پہ دے بانڈے دنہ پوھید و خہ عذر قبول دے، (۳۳) چہ صرف مجتہدین علماء پر پوھیزی او عموماً دے تہ تاویل و تیلے شی مثلاً د فقہی احکاموا استنباط بیان د مجمل تخصیص د عام او تقید د مطلق حقیقت لغویہ بانڈے حقیقت شرعیہ تہ ترجیح ورکول او حقیقت عرفیہ تہ پہ حقیقت لغویہ بانڈے ترجیح ورکول خوھلہ چہ پہ خلافے دلیل قائم نہ وی، لکہ وصل علیہم ط ان صلواتکے سکن لهن: چہ دلیل پہ معنی لغوی ستہ نو معنی عرفی بہ تر مطلب نشی اغتہ :-

(۳۴) غلور مرہغہ چہ د هغه علم الله سرہ خاص دے، لکہ د متشابہاتو د وخت د قیامت او درروح وغیرہ علم رالاتقان جلد ۱ ص ۱۱۷) وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ كَيْتَمَدَّ كُورَه آسانئی نہ مطلب دویم قسم دے لفظ د ذکر دے قرینہ دہ چہ یولخے هغه قرانی مضامین آسان کرے شوی دی چہ وعظ او نصیحت سرہ تروون لوی او هغه هم دغه دویم قسم دی امام زرکشی د التفسیر خوبن کریدے، او پہ دے تقسیم کینے علماء سرہ چہ کوم قسم خاص شوے دے هغه پہ عامہ اصطلاح کینے تاویل بللے شی خون تاویل محمود پہ دے لاندینی شراط و مفروض دے کہ دا سے نہ وی نو بیات تاویل مذموم او مخریف دے :-

(۳۵) د کومر ایت تاویل چہ کیبری هغه بہ دوپا ندینی آیت سرہ جوہر خوری (۳۶) دُر ستنی آیت سرہ بہ هم جوہر خوری (۳۷) دلغت پہ اعتبار سرہ د آیت پہ مطلب کینے د دے خائے وی (۳۸) د کتاب الله او سنت رسول نہ بہ خلاف نہ وی :- الاتقان جلد ۲ ص ۳۱۱ کینے وی :-

قَالَ قَوْمٌ مِّنْهُمْ الْبَغْوِيُّ وَالْكَرَائِيُّ التَّوِيلُ صَرَفُ الْآيَةِ إِلَى مَعْنَى مُوَافِقٍ لِمَا قَبْلَهَا وَمَا بَعْدَهَا تَحْتَمِلُهُ الْآيَةُ غَيْرَ مُخَالِفٍ لِلْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ (۳۳) د کتاب الله او سنت سرہ مخالف

کیدل امام زرکشی د علامہ زمخشری نہ دانچم شرط هم نقل کرے دے، چہ د دے تاویل او تفسیر نہ د قرآن پہ معجزا نہ بلاغت کینے خہ نقصان نہ پیدیزی، بلکہ اعجازی بلاغت پہ خیل خائے باقوی قال الزمخشری من حق مفسر کتاب الله الباهر و كلامه المعجز ان يتعاهد في صداهيه بقاء التظلم على حسنه والبلاغة على كمالها البرهان جلد ۱ ص ۳۱۱

(۳۴) د مفسر قرآن د پاره د اضروری دہ، چہ هغه د تفسیر پہ یولو لارو کینے دا خبرہ پہ نظر کینے ساتی چہ د قرآن د نظم رعبارت، خوبی او د قرآن د بلاغت کمال پھیل خائے پلے وی، دے نہ پنجم بشرط هم معلوم شود علامہ زمخشری رائے بالکل صحیح دہ د قرآنی ایت اصلی مقصد د پاره پہ قرآنی تفسیر کینے اعجازی شان موجود دے کچرے معنی بدلہ شی او د خیلے خوبنے معنی اکرے شی نو د قرآنی تفسیر اعجازی شان پختہ شی او پہ قرآنی الفاظ کینے د نظم قرآنی او د سیاق سباق د ارتباط او د دلالت شان د دغه خانی معنی راہو مبلو پہ ر جہ کمزورے شی، (۳۶) کتاب او سنت کینے چہ کوم بیان شوے دے هغه یونا قابل تقسیم آسانی حق دے نو د قرآن د کوم ایت چہ تفسیر کیبری نو دا بہ کتل بکاروی، چہ د تفسیر یا مطلب پہ بل خائے کتاد قرآن یا سنت نبوی د مطالبوسرہ خو تکرہ نہ وی

x

کہ نگرا وہی نودا بہ ددے خبرے دلیل وی چہ ڈا تفسیرخپل خانی او تحریف
 دے حتی یو د بل سرہ نہ تگرا ویری نو تفسیر بہ ہم ہفہ صحیح دی چہ
 پہ ہفہ کنے یو بل سرہ تگرا و تعارض نہ وی خو تعارض نہ مطلب حقیقی
 تعارض دے ہسے خو ظاہری تعارض مضر حکم ندے چہ ہفہ پہ قرآن
 کنے غور کولو سہ ختمیری، ہم دغہ وجہ دہ چہ دھرا بت پہ تفسیر کنے
 ڈہ مفسر نظر د پہ ہتول کتاب او سنت وی دے ڈہ پارہ چہ ڈہ ہفہ تفسیر
 ڈہ مجموعی کتاب او سنت نہ خلاف نشی، دارنگ ڈہ خیر القرون (یعنی صحابہ
 تابعین او تبع تابعین چہ ڈہ قرآن ڈہ پوہ یوغنہ او ممتاز، برخ لری) ڈہ
 تفسیر و نو ڈہ مجموعی روح پچہ ر ستنے کوم تفسیر خلاف وی نو ہفہ بہ
 تحریف وی او ڈہ قبکولو قابل بہ نہ وی، البت کچہ یوما ہر مفسر تفسیر
 ڈہ شراطلو پہ رہنرا کنے داسے مطالب قرآنی بیان کبری، چہ سلفونہ وی
 بیان کبری خود ہفہ خلاف کے ہم نہ وی کہے، نو ڈہ اسے معارف
 قرآنیہ و دروازہ ڈہ سنو خلقو ڈہ پارہ بندہ ہم ندہ او پہ قرآن
 ڈہ صحیح غور او فکر پہ زور ڈہ معارف و اسرار و ڈہ استخراج کار بہ تزیامتہ
 جاری وی، پہ حدیث شریف کنے راجی، لا یذکرہ عجاہبہ ڈہ قرآن
 عجیبہ مضامین نہ ختمیری ڈہ متعلق ڈہ امام شافعی رح ارشاد دے
 جَمِيعُ مَا تَقُولُهُ الْأُمَّةُ شَرْحٌ لِلسُّنَّةِ
 وَ جَمِيعُ السُّنَّةِ شَرْحٌ لِلْقُرْآنِ وَ
 جَمِيعُ الْقُرْآنِ شَرْحٌ لِأَسْمَاءِ الْحُسْنَى
 وَ صِفَاتِهِ الْعُلْيَا : یا شرح دہ او قد آن ڈہ اللہ تعالی ڈہ اسماء
 حسنی او ڈہ صفات عالیہ و شرح دہ : او ڈہ اسرار و متعلق ڈہ حضرت
 ابن مسعود رضہ ارشاد دے :
 قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ مَنْ أَرَادَ الْعِلْمَ : خُوكَ چہ علم غواری نو ڈہ قرآن

فَيْشُورُ الْقُرْآنَ فَإِنَّ فِيهِ عِلْمٌ : ڈہ مضامین و لیتون ڈہ ان کبری حکہ
 اکا و لاین و الآخرین ر رواہ : چہ پہ دے کنے ڈہ اولینو او آخرینو
 البیہقی فی المدخل : علم دے مراد اصول د علم دی
 او ہر پہ دے بارہ دار شادات ڈہ باری تعالی دی، تَبَيَّنَتْ لِكُلِّ شَيْءٍ
 تَفْصِيلاً لِكُلِّ شَيْءٍ، غرض دا چہ ڈہ دین ہتول اصول پہ قرآن حکیم
 کنے موجود دی او پہ فیضان الہی سہ ڈہ اللہ تعالی پہ خاص بند کا نو ڈہ
 قرآن نہ ددین اسرار پرانے کیزی ددے فیضان ڈہ کر پہ روح المعانی
 جلد صک اگوری، دے قسم فیوضاتو تہ تفسیر اشاری و بیلے شی
 ڈہ باطنیہ و پہ تفسیر اشاری کنے چونکہ ڈہ ظاہری معنی انکار دے پہ دے
 و ہر ہفہ مردود دے، ڈہ اهل السنة صوفیہ و چہ کوم اشاری تفسیری
 کبری دی پہ ہفہ کنے آہم خلود دی، تفسیر نیشا پوری، تفسیر الا لوسی
 المتوفی سنہ ۱۲۰ھ تفسیر التستری سہل بن عبد اللہ التستری المتوفی
 سنہ ۳۱۳ھ و لم یتیم (یعنی پورہ نہ دے) او تفسیر ڈہی الدین بن
 عربی المتوفی بد صنف سنہ ۳۰۰ھ دا ہتول صاحبان ڈہ قرآن ظاہری
 معنی تسلیم کولو نہ، پس اشاری تفسیر و نہ کوی چہ ڈہ ہفہ متعلق ڈہ کنے
 پہ برہان کنے لیکنی :
 كَلَامُ الصُّوفِيَّةِ فِي تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ : ڈہ صوفیہ و کلام تفسیر نہ دے بلکہ
 قِيلَ لَيْسَ بِتَفْسِيرٍ وَ إِنَّمَا هُوَ مَعَانٍ : ہفہ واردات او وجدانیات دی
 وَ مَوَاجِدًا يَجِدُ وَنَ عِنْدَ التَّلَاوَةِ : چہ ہفوی ڈہ تلاوت پہ وخت
 محسوسوی بن الصلاح پہ خیلہ فتاوی کنے لیکنی :
 وَ جَدَّتْ عِنْدَ الْأَمَامِ أَبِي الْحَسَنِ الْوَاحِدِيِّ : ما ڈہ ابو الحسن الواحدی
 أَنَّهُ قَالَ صَنَّفَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّلْمِيُّ : ڈہ معلومہ کرہ ہفہ او بیلے
 حَقَائِقُ التَّفْسِيرِ فَإِنَّ كَانَ اعْتَقَدَ أَنَّهُ تَفْسِيرٌ : چہ عبد الرحمن السلمی

فَقَدْ كَفَرَ قَالَ ابْنُ الصَّلَاحِ أَنَّهُ لَمْ
يَذْكُرْهُ تَفْسِيرًا أَوْ لَا ذَهَبَ بِهِ
مَذْهَبَ الشَّرْحِ لِلْكَلِمَةِ فَإِنَّهُ لَوْ
كَانَ كَذَا لَكَ كَانُوا قَدْ سَلَكُوا مَسَلَكَ
الْبَاطِنِيَّةِ وَإِنَّمَا ذَلِكَ مِنْهُمْ ذِكْرُ
نَظِيرٍ لِيَأْوِدَ بِهِ الْقُرْآنُ فَإِنَّ النَّظِيرَ
يُذَكَّرُ بِالنَّظِيرِ

حقائق التفسیر لیکلے دے کچرے
ہغہ دا تفسیر گنری نوکا فردے
ابن الصلاح فرمائی چہ ہغوی دا
د تفسیر پہ توگہ نہ دے ذکر کرے او
نہ تے دغہ لفظ تشریح گنری، کچرے
داعے نو دا باطنیت دے،
دا خو یوگے د قرآنی مدلول نظیرے

ذکر کرے دے، حکم چہ یونظیر نہ بل نظیر یا دپزی:

د دے اقوالو نہ معلومہ شوہ چہ صوفیہ دا سے قسم تفسیر نہ بولی بلکہ د
قرآنی مقاصد و نظیر بیا: ہغوی او دے سرہ د باطنیہ و او د صوفیہ و
د تفسیر بیلتون دا علوا و ل د قرآن د ظاہر نہ انکار کوی لیکن صوفیہ
د قرآن ظاہری معنی مفلونہ بعد دا سے قسم بیان کوی، پہ منا اهل

العرفان جلد ۱ ص ۵۵۵ کہنے دی:

وَمِنْ هُنَا يُعْلَمُ الْفَرْقُ بَيْنَ
تَفْسِيرِ الصُّوفِيَّةِ الْمُسَمَّى بِالتَّفْسِيرِ
الْإِشَارِيِّ وَبَيْنَ تَفْسِيرِ الْبَاطِنِيَّةِ
الْمَلَاحِذَةِ فَالصُّوفِيَّةُ لَا يَتَعَوَّنُ
إِرَادَةَ الظَّاهِرِ بَلْ يُحْضِرُونَ عَلَيْهِ
وَيَقُولُونَ لَا بَدَمِنَهُ أَوْ لَا ذَمَّنْ
إِدْعَى فَمِنْ أَسْرَارِ الْقُرْآنِ وَ
وَلَمْ يُحْكَمْ الظَّاهِرُ كَمَنْ إِدْعَى: داعے دہ لکہ چہ خوگ د طوی ا لری
بُلُوغِ سَطْحِ الْبَيْتِ قَبْلَ أَنْ
يَجَاوِزَ الْبَابَ

د دے خاکے نہ د صوفیہ و د تفسیر اشاری
او د باطنی ملحدینو د تفسیر فرق
معلوم شو، صوفیہ د ظاہری معنی
انکار نہ کوی، بلکہ د ہغے ترغیب و رکوی
او وائی چہ دا دیرہ ضروری دہ، حکم
چہ د ظاہری مراد د پختگی نہ بغیر
د قرآن پہ اسرار و د پوہ دعو
داعے دہ لکہ چہ خوگ د طوی ا لری
چہ پہ دروازہ د ننو تو بغیر حما
د نمنہ کورتہ لارم

صاحب د منا اهل د تفسیر اشاری قبلو لو د پارہ پنچہ شرطونہ بیا کریدی
۱) ظاہری معنی د قرآن خلاف نہ وی۔

۲) دادعوئی د ہر نہ وی چہ معنی مراد کا یولگے معنی اشاری دہ نہ چہ
معنی ظاہری۔

۳) د قرآنی الفاظو د پیر لہے تاویل د نہ وی چہ د الفاظو عربی حیثیت
د ہغے خلاف وی۔

۴) تفسیر اشاری د د شرع او عقل مقابِل او معارض نہ وی۔
۵) اشاری مضمون د پہ شرعی دلیل مضبوط او مؤید وی۔

مناہل العرفان جلد ۱ ص ۵۴۵ بانڈے امام ابن تیمیہ رح د قرآن
ہر ہغہ تفسیر غلط بنودے دے چہ د صحابہ و او د تابعینو د تفسیر نہ
خلاف وی، اصول التفسیر کہنے لیکي:

وَفِي الْجُمْلَةِ مَنْ عَدَلَ عَنْ مَذَاهِبِ
الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ وَتَفْسِيرِهِمْ
إِلَى مَا يَخَالِفُ ذَلِكَ كَانَ مُحْطًا فِي
ذَلِكَ بَلْ مَبْتَدَأٌ عَالًا لَيْسَ لَهُمْ
بِتَفْسِيرِهِ وَمَعَانِيهِ كَمَا أَنَّهُمْ أَهْلُ
بِالْحَقِّ الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ بِهِ رَسُولًا
آتَمَى :-

ہر ہغہ تفسیر چہ د صحابہ و
او تابعینو د تفسیر نہ خلاف وی
نو د دے مفسر پہ غلطہ دے
بلکہ بد معنی دے، حکم چہ د قرآن
پہ تفسیر او د ہغے پہ معنودوی دیر
بنہ پوہ وونکہ خنکہ چہ ہغوی د
حضور علیہ السلام د را وری شوی حق

دیر زیات عالمان و

امام سیوطی رح پدا نقان جلد ۱ ص ۵۴۵ کہنے ہم د دے پہ بارہ کہنے لیکي
وَهُوَ نَفِيسٌ جِدًّا چہ د ادیرہ قیمتی او اعلیٰ خبرہ دہ لیکن دے سرہ
لیکی چہ د صحابہ و او تابعینو د سند د صحت تحقیق پکار دے حکم
چہ پہ دے قسم روا یا تو کہنے ضعیف او موضوعی ہر موجودی ہر دغہ

يَا اِلٰهَ عُلَمٰرٍ فِيْ خَفَاٍ رَفَعَ الْبَارِيْ اِبْتَدَا جِلْدَاوَلِ يَعْنِيْ بَلْ نَهَيْتَ خَدَّ
بنودل، دادوحي لغوی معنی دی، اود دے شرعی معنی اِلَّا عُلَمٰرٍ بِالْشَّرْعِ
یعنے صرف شرعی احکام بنودل وحی دے۔ دوحی لغوی، درے قسم دی

۱) فِطْرِي ۲) اِيْجَادِي ۳) عِرْفَانِي
لکہ د خدائے پاک پہ الہام د تورو مجوگین جوہر ول
اوپہ ہنے کئے شہد جمع کول د غہ رنگے د نورو حیوانانہ

کارنائے خود اقسام وحی صرف حیوانانہ (خور و خارو) د پارہ وی، پہ
قرآن کو پیر کئے دی :
وَاَوْحِيْ رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنْ اَتَّخِذِيْ مِنْ مَّوْبِنٍ د شہد و مجوہتہ پہ وحی
مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا رَسُوْرَةُ النَّحْلِ اِيْتًا ۱۱۳ فطری سرے ا بنودل چہ تاسو

پہ غرو نو کئے گبیونہ جوہر کپری
لکہ د یورپ سائنسدان چہ یو آرخ تہ مخہ کپری او
ہنے د پارہ کوشش کوی نو د د غہ مطلوب خیز صورت

اوفقشہ اللہ پاک د دہ پہ ذہن کئے راوی اود غہ خیز بیا جوہر شی، مثلاً
ہر وہمی سری ہوائی جہاز جوہر بول غو بننہ ہنے اول ذالوہیکے شکل نورو
لید لے د یو آلو تو نیکی خیز شکل لے پہ خیال کئے را و سنوا و کار لے پر
شروع کرو ہجرے لے کولے او تکلیفونہ اوتنا و نو نہ لے برداشت کول نرد
چہ قدرت د آلو تک مکملہ نقشہ د د ہ پہ ذہن کئے و اچولہ، د موجد
کار خیل ذہن متوجہ کول و او د خدائے کار د مطلوب خیز نقشہ اچول
دا ہنے وحی او الہام د دے چہ عاموانسانانوتہ کپری ہنے د کافر ولے
نہ وی:

كَلَّا تَنْبَغُ هُوَ لَآءٌ وَ هُوَ لَآءٌ مِّنْ عَطَاءٍ ۚ يَعْنِيْ مَوْمِنٍ اَوْ كَافِرٍ د وارچہ کوفش
رَبِّكَ د و مَا كَانَ عَطَاءٌ رَبِّكَ يَحْطُوْنَ ۱۱۳ کوی نومونہ ہنے مدد کو و ستا

سورہ بنی اسرائیل آیت ۱۷۱ | د خدائے بخشش اوفیض پہ چا بند د دے
دا قسم وحی عاموانسانانوتہ پارہ خاص دہ اگرچہ ہنے کا فرہم وی:

عِرْفَانِي

دریم قسم وحی عرفانی دہ چہ اولیا و سرے خاص دہ
ہلہ چہ یو ولی د شریعت پہ تابعداری او پہ ریاضت سرہ
ذکرہ صفاتی بیاموی نو پہ دہ باندا لے خاص علوم د الہام پہ ذریعہ
د اللہ د طرفہ وار د پیری چہ ہنے تہ قرآن اشارہ کوی:

وَالَّذِيْنَ جَاءَهُدُوْا فَاٰتَيْنَا لَهُمْ دِيْنًَا ۙ فَاِذْ يَخْرُجُوْنَ عَلَيْهِمْ كِبٰرُ الْعُرُوْا
سُبَلْنَا رَسُوْرَةُ عَنْكِبُوْتِ اِيْتَةُ عِلْمٍ ۙ اللّٰهُ پہ فرمانبرداری کئے محنت کوی
نومونہ پہ ہغوی د ہدایت خاص لارے پرا نیجو:

د دے ہدایت مطلب الہامی معارف دی چہ د ہدایت ایسانی زیوا
دی، حکمہ چہ ایسانی ہدایت خود محنت کولونہ ورا ندی ہم حاصل دے
دادرے وارہ قسم الہام پہ لغت او پہ معنی عامہ کبی وحی دہ دا حیوان
انسان اولیا و کراموتہ کید لے شی اگرچہ د صرتیو فرقلہ پکتن ہنے دے
چہ کور ماورپاندا لے بیان کرو او دا وحی یو لے د پیغمبرانوتہ دہ
بلکہ د پیغمبرانوحی خاص وحی شرعی دہ:

وحی شرعی

خلورم قسم شرعی دہ چہ انبیاء علیہم السلام سرے خاص دہ
خوہر نبی ولی ہم وی نو ہنے ترو حی عرفانی ہم کپری چہ د ہنے نو
حیت دوحی شرعی دے، چہ د قانون اوا حکامو حیثیت لری۔ بخلاف د
ولی دوحی عرفانی چہ ہنے قانونی حیثیت نہ لری او دا د علم کلام یو
عامہ مسئلہ دہ: وَاللّٰهُمَّ لَيْسَ بِحُجَّةٍ عِنْدَ الشَّرْعِ ۚ یعنے د ولی
الہام قانون شرعی نشی جوہر ہے۔ دوحی شرعی حقیقت دا د
چہ دا اللہ د جانبہ د فرشتے پہ واسطہ یا بیغ پہ نیغہ پہ خوبیا پہ

۱) د یو جسم په یو مکان کېنې لکه او کیدل لکه
 نَزَلَ الْأَمِيرُ الْمَدِينَةَ : (امیر په ښار کېنې بکا و شو)
 رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا : ترجمه : اے خدایه ما د بركت
 سورة مؤمنون آیه ۷۵ : وَاللَّهُ خَالِعٌ كَيْفَ يَشَاءُ :
 ۲) د یو جسم باندې نه لاندې را تلل، لکه
 وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا : موبز د آسمان د بركت او بر لکونې
 کړی دی :

د قرآن حکیم الفاظ د جسمیت او مکانیت نه بهر د پاک (دی په دے وجه
 د نزول قرآن مطلب اعلام ربنودل) دے مطلب دا چه قرآن په فریدم
 د فریسته رسول علیه السلام نه بنودل دا نزول قرآن دے او په
 دے تعبیر نزول (کښ د قرآن د شان لوی ښکاره کول مقصود دی
 (مناهل العرفان جلد ۱ ص ۳۲) چه انسان ته د لور مقامه پر خیز
 را غلے دے، یا قرآن باندے د نزول اطلاق په دے اعتبار دے چه
 جبریل علیه السلام دی لور مقامه په زمکه را کو ز شو دا خو حقیقت
 دے نو په دے واسطه قرآن ته هم نزول منسوب شو.

(۳) د یمه معنی د نزول دا هم ده چه پخپله خویو خیز را کوخ نه شو
 خوا سباب ته د عالم بالا سره تړون لری چه اراده الهی هم کیدای شي
 یا آسمانی تاثیرات او هم په دے اعتبار سره اُسپنه خارووا و انسانی
 لباس د پارده هم قرآن د نزول لفظ استعمال کړی دے.
 وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ : موبز اُسپنه را کوخه کړه چه د هغه
 وَصَلَفٌ لِلنَّاسِ : سورة الحديد آیه ۲۵ : نَزَلَ جَنكُ سَامَانَ هَمَّ جَوْرِي
 وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ : موبز ستاسو د فاندے د پارده
 اَسْرَاحٍ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يَأْوِي : خارووا ته جرے را کوخه کړی دے

سَوَاءٌ تَكْمُرُ، سورة الاعراف آیه ۷۰ : موبز لباس را کوخه د هغه
 په اغوستوستاسو د حیا حایونه پرده شی،
 د دے درے وار و خیز و نوا سباب آسمانی وی تودے د پارده هم د
 (نزول) لفظ استعمال شو :-
 نزول نه بیادوه نور لفظونه، انزال او تنزیل جوړی، تنزیل
 په وار وار را کو زید و ته وائی، او انزال په وار وار او په یوځل را کو زید
 د پارده استعمالیږی، لکه چه عذاب د پارده هم د دے استعمال شو
 دے :-

إِنَّمَا نُنزِلُكَ عَلَىٰ أَهْلِ الْقُرَيْبَةِ : موبز په دے کلی د آسمان نه عذاب
 مِنْ سَمَاءٍ مِّنَ السَّمَاءِ : نازل لودنکی یو
 آیه ۱۳۳ :
 ښکاره خبره ده چه عذاب په یوځل نازل شویدے. او قرآن په
 واور او دے د وار و د پارده در انزال) لفظ استعمال شو، نورمانی
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ : توعه خوبی د هغه الله دی، چه په
 الْكِتَابِ (سورة كهف آیه ۱) : خپل بند دے دا کتاب نازل کړو
 د مفردات امام مراغب ص ۵۰۰

د قرآن درے تنزلات

۱) نزول اول : د بارگاه خداوی نه لوح محفوظ نه نزول، چه هغه
 دے آیت لیکه ذکر دے :- بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ فِي
 لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ : سورة البروج آیه ۲۱ :
 ۲) دویم نزول : د لوح محفوظ نه د لاندینی آسمان د بیت العزة
 مقامه نه نزول چه په سورت د خن سورت
 قدر او سورت بقره لیکه ذکر دے :-

اودویم کرت دَرُومبی آسمان پہ بیت العزت مقام کئے اودریم کرت
 نزول سے پہ واروار پہ حضور علیہ السلام اُشو، نور آسمانی کتابوں
 پہ یوخل پہ کتابی صورت کئے نازل شوی دی دَقْران دوارہ قسمہ ریپو
 خل، پہ واروار نزول دابنائی چہ دَحْدائے حکمت فرستوتہ را
 بنودل وو، چہ دا آخری کتاب دے، یارُومبی آسمان تہ دَنازِلوومطلب
 ذہبی علیہ السلام شوق زیاتنول وو، حکمہ چہ دَحْوَجے شے رانزدے کیدل
 شوق نُورہم زیاتنوی، یاد احکمت دوچہ دَقْران دَمکمل حفاظت
 یقین راشی اوشک شبہ بالکل خترشی (مناہل العرفان جلد
 ص ۳۶ تا ۴۰)

دَاحقرداخیال دے، چہ دَقْران دَحفاظت مُکمل انتظام کول پہ دے
 وجہ مقصود ووچہ دا آخری کتاب دے، یوخل دَعوموی انتظام پہ صوت
 کئے قُران پہ لوج محفوظ کئے محفوظ کرے شوچہ دَحکومت الہیہ
 مرکزی محافظ خانہ دہ - دویم خل پہ بیت العزت کئے دَآسمانی حفاظت
 انتظام اُشو اودریم خل دَنبی م پہ زرہ نازید سرہ دَزمینی حفاظت
 انتظام اُشو، پہ خلورم خل دَامت پہ سینو دے دَحفاظت انتظام اُشو
 لکہ فرمائی: اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَ اِنَّا لَآلِهٌ لِّحَفِظُوْنَ رِسُوْرَةُ الْحَجْرِ اِیْدُوْ
 وَنَحْمُ خُل دَحضرت ابوبکر عَمْرُو عثمان رضی اللہ عنہم اجمعین پہ ذریعہ
 تحویر پہ صورت کئے دے دَحفاظت انتظام اُکرے شو پہ زرہ و نو
 بے خبرہ اچوونکے اوپہ سینو کئے محفوظ کوونکے یوائے اللہ دے،
 جبرائیل علیہ السلام قُرآنی الفاظ خٹکے حاصل کرل،
 صحیح خبر دَا دہ چہ جبرئیل علیہ السلام اللہ نہ قُران واوردید او د
 دے الفاظ پئے حاصل کرل، لکہ خٹکے چہ بیہقی دَر اِنَّا نَزَّلْنَا لَنَّهُ، بہ تفسیر
 لیکلی دی او دے تاہد د طبرانی ہفہ حدیث شریف دے چہ د

اِنَّا نَزَّلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُّبَارَكَةٍ ۝ ہم موبن داپہ مبارکہ شبہ کئے نازل
 سورہ دُخان ایتہ ع : کپے دے۔

اِنَّا نَزَّلْنَاهُ فِي كَيْلَمَةِ الْقَدْرِ ۝ ہم موبن داپہ شبہ دقدر کئے
 سورہ القدر ایتہ ع : نازل کپے دے۔

شَهْرٍ رَمَضَانَ الَّذِي اُنزِلَ فِيْهِ ۝ دَرَمضان میاشت ہفہ دہ پہ کومہ
 الْقُرْآنُ (سورہ البقرہ ایتہ ع) ۝ کئے چہ دَقْران نازل کپے شوے دے
 دے دَر دوارہ ورنزول مطلب پہ یوخل نازلیدل دی، شبہ دقدر اوشبہ
 مبارکہ دوارہ لودی اوپر رمضان شریف کئے دی نوایتونو کئے ہیج تعارض
 نشہ لکہ خٹکے چہ مستدرک، حاکم اوسانی اوبیہقی ہم دا بن عباس
 نہ نقل کپری دی۔

(۳) دریم نزول دَجبر بل علیہ السلام پہ واسطہ
 دَنبی علیہ السلام پہ زرہ مبارک شویدے، لکہ

فرمائی اللہ جل شانہ
 نَزَلَ بِرُوحِ الْاَمِيْنِ سَتَا پِر زِرہ راکوز کپے
 لَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُنذِرِيْنَ ۝ بَلِيْسَانِ
 عَرَبِيٍّ مُّبِيْنِ ۝ سورہ الشعراء
 آیتہ ۱۹۳ تا ۱۹۵

دانزول تقریباً پہ دروئیت کالہ کئے مکمل شو، دلته داشبہ کول بے خایہ
 دی چہ دَنبی علیہ السلام پہ زرہ مبارک دَقْران دنزول مطلب د اچہ صرف
 معانی پہ نازل شوی وی الفاظ بہ نہ وی نازل خٹکے چہ دقران ر بَلِيْسَانِ عَرَبِيٍّ
 مُّبِيْنِ ۝ الفاظ داکواھی و رکوی، چہ دَقْران الفاظ ہم نازل شوی وو،
 حکمہ چہ الفاظ دَر زبان ر ژبے م وی،
 قُران دوا کرتہ پہ یوخل نازل شویدے اول کرت پہ لوج محفوظ کئے او

نوا س بن سمان رضی اللہ نہ تے مرفوعاً نقل کرے دے :-
 اِذَا تَكَلَّمَ اللهُ بِالْوَحْيِ اخَذَتِ السَّمَاءُ
 رَجْفَةً شَدِيدَةً مِّنْ خَوْفِ اللهِ فَاِذَا
 سَمِعَ اَهْلُ السَّمَاءِ صَفِقُوا وَخَرُّوا
 سُجَّدًا فَيَكُوْنُ اَوَّلُهُمْ يَرْفَعُ رَاْسَهُ
 حَتَّىٰ يَنْبِئَ فِي كَلِمَةٍ اللهُ بِوَجْهِهٖ مَا رَاَدَ
 فَيَنْهَىٰ بِهٖ حَيْثُ اَمَرَ : : :
 راہ چت کرمی نوا اللہ تعالیٰ دوحی کلام ہفہ سرہ اگری چہ کوم خائے نہ
 ورتہ حکم اشی ہلتہ د خدا تے وحی ارسوی :-

د جبرئیل علیہ السلام دوحی حاصلو یوغیبی معاملہ دہ بہ ہفہ
 کئے درائے خہ خدائے نشتمر لہذا ادا صورت د تلو نہ نہایات غور
 دے ، پہ مناہل العرفان جلد ۱ ص ۱۱۱ کئے اللہ تعالیٰ نہ د جبرئیل
 بیغ پہ بیغہ رو حانی حصول او دلوح محفوظ نہ حاصلو ہر ذکر دی
 دقران تازل شوی الفاظ کلام د انسان پہ ذہن کئے وی بیائے
 پہ ثبہ د الفاظو پہ شکل کئے ادا کو
 داکلام کہ کرو پونہ خلق ہروائی نو دغہ رومی کس کلام بہ بلے شی
 مثلاً کو امر و القیس قصیدہ یا د حریری مقامات چہ خوک ہم لول
 اووائ نو دابہ ہم د امر و القیس او د حریری کلام گنر لے شی ، دغہ کہ
 اللہ تعالیٰ خپل کلام د قرآنی الفاظ پہ شکل کئے ظاہر کرو بی جبرائیل
 علیہ السلام اوستو حضور علیہ السلام اوستو پہ اربونو انسانا
 اوستو اولوی بہ تے مگر کلام بہ د اللہ گنر لے شی نہ چہ د جبرئیل علیہ
 یا د محمد علیہ السلام پہ قرآن کئے دی رحتی یسمع کلام
 اللہ اوبلسان عربی مبین دہنہ بنکارہ ثابت پری چہ د

لفاظ د اللہ د جانبہ دی ، او د اذ اللہ کلام دے ، کچرے مضمون دیوزید
 وی او د دغے مضمون اذاپہ الفاظو د بل (عمر و) وی نو دے نہ بہ د زید
 کلام نہ بلکہ د عمر و کلام و بیٹے شی پہ دے ، وجہ د قرآن الفاظ او معنی
 دوارہ د اللہ د جانبہ دی او قرآن لہ ہم دے ذات ترتیب
 کچرے دے ، موبن نور زیات د خبرو پہ ولو نو کئے خان نہ تسکو و حکہ
 چہ خہ دیرہ فائدہ تے نشتہ ، پہ مناہل العرفان کئے داپور اتہ ذکر
 مضمون شبتہ دے :-

دقران ، سُنَّت او د حدیث قدسی بیلتون

مام سیوطی رحمہ اللہ د امام جوینی نہ نقل کریدی ، چہ د قرآن
 لفاظ او معنی دوارہ د جبرائیل علیہ السلام پہ واسطہ د اللہ تعالیٰ
 د جانبہ نازل دی او د حدیث مضمون د اللہ د جانبہ دے مگر الفاظی
 د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دی ، اتفاقاً جلد ۱ ص ۱۱۱ او حدیث
 قدسی بہ ہفہ وی چہ الفاظ تے ہم د اللہ د جانبہ وی لیکن معجز نہ وی
 ونہ د ہفہ د الفاظو پہ تلاوت ہفہ ثواب حاصل پری کوم چہ د قرآنی
 الفاظو پہ تلاوت حاصل پری او نہ پے ممنوع کئے د دے لوستہ کیدیشی
 مناہل العرفان فی علوم القرآن جلد ۱ ص ۱۱۱

د آحقر پہ رائے کئے د حدیث نبوی او حدیث قدسی دوا لہر مضمون
 د اللہ د جانبہ دے لیکن د حدیث نبوی نسبت اللہ تعالیٰ نہ کول
 معنوی دی ، مطلب د جانبہ د اللہ خو مضمون دے لیکن پہ بنکارہ
 الفاظو کئے تے نسبت اللہ تعالیٰ نہ نہ دے شوے مگر د حدیث قدسی
 نسبت پہ بنکارہ الفاظو کئے اللہ تعالیٰ نہ کول حکہ ضروری دی چہ دا
 د اللہ تعالیٰ حکم او امر دے او ہم پہ دے وجہ د حدیث قدسی الفاظ
 بل لول اوروایت بالمعنی جائز نہ دے او د حدیث نبوی جائز دے

خوبہ شرط دے چہ اصل معنوی کے فرق را نشی ہمدغم
 وجہ دہ چہ حدیث قدسی تہ کے حدیث اوتیل چہ الفاظ نبوی د
 پارہ دار حدیث خاص دے (قدسی) لفظ زیاتے د بکارہ نسبت پر
 وجہ شوے دے چہ حدیث نبوی نہ د دے زیات اہیت او
 خصوصیت ثابت شی، واللہ اعلم :-

دوہی دنازید و قسمونہ

دوہی نازلیدل بہ یا پتہ ذریعہ د فرینتے دی یا بیغ پہ نیغہ د اللہ د
 جانبہ

دروہی قسم بیادریے قسمہ دی

۱۲) وحی متصلی ۱۲) وحی تمثلی ۱۳) وحی روعی
 ۱۲) وحی متصلی کہے جبرئیل علیہ السلام پہ خیل اصل حقیقت (ملکیت)
 باندے قائم وی اور وحی راوری چہ پہ حدیث د بخاری کہے دے تہ دیوار
 سختہ وحی ویلے شوے دہی فرمائی (وہو اشدک علی) داشتات پہ دے
 وجہ دے چہ بشریت اوملکیت دوارہ یوحائے کیدل دیروے پیتے حکہ
 دے چہ فرینتہ اوانسان یوجنس نہ دے اوبلہ وجہ دے دادہ چہ
 نبی علیہ السلام د بشریت نہ ملکیت تہ عروج اگری گویا کن دوارہ
 حضرت جبریل اوحضور علیہما السلام فرشتے خیل منیع کہے یو
 جائے شی اودا حکہ پیتے دے چہ گویا کہے د حضور علیہ السلام جنس
 بدل شی د بشریت نہ ملکیت تہ اودا خہ آسان خبرہ نہ د :-

۱۳) دوہی وحی تمثلی دہ چہ جبرئیل علیہ السلام د انسان پہ شکل کہے
 راوری پہ دے صورت کہے حضرت جبرئیل علیہ السلام د ملکیت
 بشریت نہ تنزل اگری اود د وہم جنس یوحائے کیدل خہ پیتے نہ جنس
 دادوارہ قسمہ وحی - اودروہی قسم وحی شدت د بخاری پہ ابتدا کہے د

او قرآنی وحی عموماً پہ دے دو طریقہ غلط د :-

۱) دریم قسم وحی روعی دہ : چہ جبرئیل علیہ السلام وحی پہ خراسا
 مبارک د نبی علیہ السلام د اللہ پہ حکم نازل لہ کہی اود حضور علیہ
 السلام د آوری د ور پہ غوب و مبارک ہن سہا خہ تعلق نہ وی :-
 (اخرجہ احکام)

د بالذات رنیغ پہ نیغہ وحی دوا قسمہ دی

۱) پہ ویسہ لکہ د معراج پہ شپہ د اللہ د جانبہ بیغ پہ نیغہ (بلا واسطہ)
 پہ وحی شوے د :-

۲) یا پہ خوب کہے لکہ د حضرت معاذ رض پہ حدیث کہے دی :- آتانی رنیغ نقال
 نیمی یخصی الملائک الا علی ، یعنی خوب کہے ماتہ اللہ تعالیٰ راغے اووے
 رومانیل چہ د عالم بالا فرینتے پہا خہ کہے بحث کوی راتقان جلد رات

پنجم فصل

د قرآن جمع کول اود ہن تدوین

قرآن د خالق کائنات اخری کتاب دے، حکم اللہ تعالیٰ د دے د
 محفوظ ساتلومکمل انتظام اگری و عالم بالا کہے تے پہ لوح محفوظ
 بیت العزت کہے محفوظ کروی او پہ زمکہ تی د دے د حفاظت دوا قسمہ
 نظام اگری، یوحفاظت صداری، چہ د نبی علیہ السلام اود امت پہ زرو نو
 د ماغون کہے تے محفوظ کروی، چہ د قرآن پخیلہ ذکر کہیدی پہ بخاری
 د ابن عباس رض نہ منقول دی، چہ د قرآن د نازلید او پہ وخت بہ
 جبریل علیہ السلام سہ سہ حضور علیہ السلام لوستہ او تلاوت کولو
 قرآنی وحی محفوظہ شی نو د آیت نازل شو :-

شوے دے چہ پہ ہنخہ صحابہ کرامو ایمان او کامل یقین و وتردے حد
چہ پہ قرآن عمل کولو بانڈے بہ ہغوی پچپل حائونو قربانوںو فخر
اوویار کولو، اوکلہ بہ چہ صحابہ کرامو د ترغیب الہی آیتونہ و او ریدل
نود ہغوی د شوق اور بہ نور زیات پہ لمبو شو مثلاً دا آیتونہ۔

وَأَنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ
سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّن تَبُورَهُ سوره فاطر آیت ۷۷
۲۳) كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ
د صحیح مسلم پہ روایت د حضرت عثمان رض یوحنا پت شریف دے
خَيْرُكُمْ مَن تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ؛ پہ تاسو کینے دے تولو نہ زیات بنہ
ہنخہ کس دے چہ قرآن زدہ کری او بل تہ تے اذدہ کری۔

او بل حدیث د عبد اللہ بن مسعود رض پہ روایت د ترمذی دے
مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِّنَ الْقُرْآنِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَ الْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا
لَا الْقَوْلُ الْم حَرْفٌ بَلْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلَا م حَرْفٌ وَمِثْلُ حَرْفٍ ؛
پہ دے حدیث کینی د قرآن پہ یو لفظ د سولسونیکو د بد لے او ثواب
موند لو وعدہ شوے دہ نو داسے قسیم ترغیباً تو او تشویقاً تو نہ بہ پہ
صحابہ کرامو دیر غنبا اثر غور کید و کوم نہ چہ قرآن او حدیث
چک دے، ہمدغہ و جدوہ چہ صحابہ کرامو خپل نول ژوند د قرآن
پہ حفظ کولو کینے نیکو و۔

پنجم محمّد

د صحابہ کرامو د دین د نجات راگی یوہ ذریعہ
ہم دا قرآن وودوی بہ خپلہ بتولہ کتہ او کامیابی
ہم قرآن سرہ تر لہ او دا عشق جد بہ او یقین د دے باعث شو چہ ہنخہ
بہ قرآن ددے د عاشق پہ توگہ یا دولو۔

شپنم محمّد

صحابہ کرامو بہ قرآن حکیم پہ نما خنہ کینے پہ

تراویچو کینے لوستلو د ژوند پہ تولو کارونو کینے بہ تے ہم پہ دے فیصلہ
کولے پہ عقائد و عباداتو، اخلاقو او اعمالو کینے بہ ددے پہ ہدایت
تلل غرض دا چہ اسلامی ماحول او معاشرہ کینے د قرآن حفظ د پیر
عزت او شرافت ذریعہ وہ نوحکہ ددے باعث شو چہ قرآن حفظ
یاد کرے شی۔

د قرآن یا د اول او صحابہ کرام

د دے تیرو شوو محمّد کاتو اثر و وجہ صحابہ کرامو خپلہ بتولہ ہنخہ قرآن
یا د ولونہ کرے وہ۔ د عربو قبائلو د پیر لہ لہے مزلونہ کول او د
قرآن د یا د لو د پارہ بہ ملو پینے منورے تہ راتل او بتی علیہ السلام بہ
ہم قاریان او حافظان د قرآن، قبائلو تہ پہ دے غرض لیزل چہ
قرآن ہغوی تہ و زیاد کری پہ صبر سکھ د ابو براء پہ در خوا
نجد یا نوتہ د قرآن د تعلیم او تبلیغ بہ غرض د حضرت منذر بن عمرو ساعدی
پہ مشرئ کینے داویا د قاریانو یو تولے حضور علیہ السلام ورا لیزلو
خود عامر بن طفیل پہ تکی سواد د و صحابہ کرامو منذر بن محمد رض
او عمرو بن أمیہ رض بتول شہیدان کرے شو د شہید کید و پہ وخت
چہ حرام بن ملحان رض نہ نیزہ پورے را پورے او تہ نو ہغوی افریابیل
اللہ اکبر فزت وکبت الکعبۃ را اللہ اکبر حجاب د کعبہ پہ پروردگار قسم
وی چہ خد کامیاب شو م۔

د دے بتول نوم د سیرتہ القرآن (ط) و او ہم د دینہ پہ دغہ دخت کینے
د قاریانوا و د حافظانوا د گنبر و الی پتہ لگی د فتح الباری جلد ۱ ص ۲۹۶
علامہ ذہبی پہ طبقات القراء کینے دا و مشہور حافظانوا و قاریانوا
نومونہ بنودلی دی کومونہ چہ د قاریانوا د قرات سند سیرئ
ہنخہ دادی، (۱) عثمان بن عفان رض (۲) علی بن ابی طالب رض (۳) ابی بن

کعب رضی (۱۸) عبد اللہ بن مسعود رضی (۵) سالم مولیٰ رضی (۱۶) ابی حذیفہ
 (۷) معاذ بن جبل رضی چہ پہ دے کئے ابی بن کعب رضی قاریا نوسہ داردے
 پہ مفتاح السعادات جلد علی کتبہ وی چہ ابو موسیٰ الاشعری پورہ قرآن
 یاد کرے ووا و حضور علیہ السلام تے واورولو، پہ صحابہ کرام کیتے سن زہ
 حافظان صحابہ کرام دیر مشہور ووجہ پہ ہغوی کیتے اوہ دیر شوتہ اعلیٰ
 مقام حاصل وود ہغوی نومونہ دادی رب ابو بکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ عثمان بن عفان رضی اللہ تعالیٰ عنہ علی بن
 ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ عبد اللہ بن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ طلحہ رضی
 اللہ تعالیٰ عنہ سعد بن ابی وقاص رضی اللہ تعالیٰ عنہ حذیفہ بن الیمان
 رضی اللہ تعالیٰ عنہ ابو ہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ عبادہ بن الصامت رضی اللہ
 عنہ معاذ بن جبل رضی اللہ تعالیٰ عنہ مجمع بن حارثہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۳)
 فضالہ بن عبید رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۲) ابو موسیٰ اشعری رضی اللہ تعالیٰ
 عنہ عمرو بن العاص رضی اللہ تعالیٰ عنہ سعد بن عبادہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۴)
 عبد اللہ بن عباس رضی (۱۸) ابویوب انصاری رضی اللہ (۱۹) عبد بن ذو
 ذوالحارث رضی اللہ تعالیٰ (۲۰) عبید بن معاویہ بن زید بن ثابت رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ ابو زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۲۲) سالم مولیٰ ابی حذیفہ رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ (۲۳) سلمہ بن مخلد بن الصامت رضی اللہ تعالیٰ عنہ سعد بن عبید
 بن نعمان الانصاری رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۲۵) زید بن ثابت رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۲۶)
 ابی بن کعب رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۲۴) عبد اللہ بن السائب رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۲۸)
 سلیمان بن ابی حشمتہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۲۹) تمیم الداری رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 معاذ بن الحارث رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۳۱) ابوالدرداء رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۳۲) عقبہ
 بن عامر الجعفی رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۳۳) عبد اللہ بن عمر بن الخطاب رضی اللہ
 عنہ (۳۴) سعد بن المنذر بن اوس رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۳۵) قیس بن صعصعہ رضی

(۳۶) عبد اللہ بن عمرو بن العاص رضی اللہ عنہ (۳۷) ابو حلیمہ معاذ رضی
 اللہ عنہ جوالہ تہذیب، طبقات بن سعد، تذکرۃ الحفاظ ذہبی، مفتاح
 السعادات، اتقان، صحیح البخاری) دا خود پورہ قرآن د حافظان
 لندیان دے اوچا تہ چہ نیمگرے قرآن یاد وود ہغوی خوشمیر
 نشی کیدے اودا د قرآن د حافظان، رومیہ دور و نو اسلام چہ خورہ
 بہ خرید و ہومرہ بہ ورسہ حافظان د قرآن
 ہم زیاتیدل، سرولیم میور غونہ دا سلام د شمن ہم خیل
 کتاب "لائف آف محمد" کیتے اقرار اکر وچہ صحابہ کرام حافظہ
 زیاداشت) بے مثالہ وہ لکچہ لیکچہ ددوی حافظہ دیرہ اوچتہ
 وہ خود قرآن د پارہ بہ لئی دادیرہ زیاتر استغناء لولہ، ددوی حافظہ
 دوسرہ مضبوط واد مجتہدے ہم دوسرہ قوی ووجہ لکچہ صحابہ و د پیغمبر
 علیہ السلام بہ حیات مبارک کیتے بہ وحی صحیح لوستہ او یاد وود، پہ شپیر
 صدی عیسوی کیتے عرب چہ ہولہ د نیا کیتے د لیکو لکولوستو لکولوستو
 شیر زدو کیتے یونہ ہم کم وود پریس اوچاپ خانے انتظام نہ ووپہ دتے
 ددوی نیات کار بہ پہ یاد وود روان و وگوندی پہ یو خوشخبری و نو کیتے خو
 زیاتے کیتے را و ستل چہ پرا سان وود ہم دغہ وجہ دہ چہ د نیا ہولو
 مذہبی کتابونو کیتے تحریف اشو۔ قرآن حکیم پہ زمانہ د پیغمبری
 کیتے پزیرگونو سینو کیتے پورہ محفوظ ووا لکھونو سینو کیتے نیمگرے محفوظ و
 دا بیان پہ سورہ عنکبوت کیتے شویدے،
 بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ: قرآن د واضح آیتونو مجموعہ دہ چہ
 اَوْ نُؤْتِيهِمْ (سورہ عنکبوت آیت ۲۰): ذاهل علویہ سینو کیتے محفوظ دی؛
 د قرآن د یاد وود وود تلاوت کار تلو و مسلمانا نوجاری ساتلو، مسلمانا نوبہ
 حکم قرآن پہ نونج کیتے لوستو چہ ددے لوستہ پہ غائٹہ کیتے فرض و

تردے چہ عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ اوتیم داری رضہ پہ یوں رکعت
 کہنے بول قرآن ختمولو (تہذیب التہذیب واستیعاب) عبداللہ بن عمر
 اوعبداللہ بن عمرو العاص بہ پہ یوشپہ کہنے قرآن ختمولو (فتح الباری)
 سعد بن المنذر بہ پہ درے ورخو کہنے قرآن ختمولو (اسد الغابۃ) دسلفو
 دقرآن دتلاوت دا حال ووجہ بہ بعضے شواروز کہتے آتہ کرتہ قرآن
 شریف ختمولو، یعنی خلور ختمہ دورے اوخلور ختمہ د شپے بعضہ دورے
 درے کرتہ او بعضہ بہ دوہا حلہ حالانکہ حضور علیہ السلام د درے ورخونہ
 کم وخت کہنے دقرآن شریف د ختمولو نہ منع کویوہا، چہ دقرآن دمطالبو
 پہ پوہہ کہنے خہ نقصان رانشی، ترمذی کہنے عبداللہ بن عمر رضہ مرفوعاً
 روایت کہے دے :-

لَا يَفْقَهُ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي أَقَلِّ مِنْ ثَلَاثٍ (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۰)
 پہ سینو کہنے د حفاظت دا انتظام ہیچ یو انسانی کتاب نہ نصیب شوہ
 نہ دے کوم کتاب چہ د مسلمان پہ غریبہ خرمن خہ چہ پہ رگ رگ
 او پہ زہرہ اود ماغون کہنے نوتے وی اومشرق اومغرب دواہو کہن ددے داسے
 حافظان موجود وی چہ د ہغوی الفاظ اوحروف بالکل یوشان وی، خہ
 کہے زیا تے پکینے نہ وی، ددے بیمثلہ انتظام باوجود دقرآن پہ حفاظت کہنے
 بیامہ دچاشک شبہ کیدے نہی :-

ذکر قرآن حکیم تحریری حفاظت

پہ اتقان کہنے د مستدرک حاکم پہ حوالہ نقل دی چہ قرآن پہ تحریری صورت
 کہنے درے کہتہ جمع شوہ دے (۱) د پیغمبر علیہ السلام پہ زمانہ کہنے (۲)
 دا ابو بکر صدیق رضی اللہ پہ زمانہ کہنے (۳) د حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 پہ زمانہ کہنے دا رومی دوہا جمع پہ بخاری وغیرہ کہنے د خرید بن ثابت الانصاری
 د روایت نہ ثابتنے دی (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۹ تا ۱۱۰) اودا دہمہ جمع،

یعنی عثمانی جمع د حضرت حذیفہ بن الیمانی د روایت نہ منقولہ ددے
 دکر وادہ وجمعوہ نوعیت کہنے فرق وو، د رومی قسم ربنوی جمع مقصد
 دا ووجہ قرآن ضائع نشی نو حکم قرآن پہ مختلفو خیزونوا لیکل شوہ -
 خہ خود سپینو کانرونہ جو رہے کرو تختوبانندے، خہ د سپینو خرمنو پہ
 تکر و اوخہ دکرگی پہ ہوارو تختوبانندے، نو دا جمع دیو کتاب پہ
 شکل کہنے نہ وہ د صدیقی رض جمع مطلب قرآن د کتاب پہ شکل یو خٹلے
 کول ووجہ د خان خانان لہ تکر و د ضائع کیدو ہیچ خہ خطرہ پاتے
 نشی دا جمع پہ کاغذ شتوے وہ چہ د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کہنے نہ وو
 (کاغذ) اود ابو بکر صدیق رضی اللہ پہ زمانہ کہنے د شام نہ مدینہ منورہ
 تہ دارسید لے وو۔ موطا امام مالک کہنے د سالم بن عبداللہ نہ
 روایت دے :-

جَمَعَ أَبُو بَكْرٍ الْقُرْآنَ فِي الْقُرْاطِيسِ، ابو بکر رضہ صدیق قرآن پہ کاغذ
 جمع کویوہو) معازی موسی بن عقبہ کہنے دی :-

حَتَّى جُمِعَ عَلَى عَهْدِ أَبِي بَكْرٍ فِي الْوَرَقِ (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۹) دا ابو بکر
 پہ زمانہ کہنے قرآن پہ کاغذ لیکلے شوار جمع شوہ :-

د حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ پہ زمانہ کہنے دقرآن جمع کولو مطلب داوہ
 چہ د مختلف قسہ تلفظ نہ دا محفوظ کرے شی، چہ دے نہ فساد
 پیدا نشی، دا فرق امام سیوطی پہ اتقان کہنے د ابن تین نہ نقل کویوہے
 (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۹) :-

صدیقی جمع

ددے جمع صحیح فاروق اعظم رضہ و بخاری کہنے د خرید بن ثابت نہ
 روایت دے، چہ کلہ پہ جنگ یمامہ کہنے او یارہ، حافظان شہیدان
 شول نو ابو بکر صدیق رضہ د اہل بیت خہ لایم نو ہلنتہ حضرت عمر رضہ

ہم موجود ہو، حضرت صدیق رضی اللہ تعالیٰ فرمایا یہ ہے:

۱) مَا تَعْمُرُونَ رَاغِلًا وَاوَعَىٰ وَيَل
 قَدْ اسْتَحْرَ يَوْمَ الْيَمَامَةِ بِقُرَّاءِ
 الْقُرْآنِ وَإِنِّي بِنَ أَخْشَىٰ أَنْ
 تَسْتَحْرَ الْقَتْلَ بِالْقُرَّاءِ فِي الْمَوَاطِنِ
 ذَهَبَ كَثِيرٌ مِنَ الْقُرَّانِ وَإِنِّي
 أَرَهُ، (۳) أَنْ يَأْمُرَ بِجَمْعِ الْقُرْآنِ
 فَقُلْتُ كَيْفَ تَفْعَلُ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ
 رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 نَهَ أَوْ بِيْلَ جِهَ مَوْبِنَ خَنِكَ هَعَهَ كَارًا كَرًا كَوْمَ جِهَ بِيغِيْرَ عَلَيْهِ السَّلَامُ تَا كَرًا
 ۴) فَقَالَ عُمَرُ بْنُ هَذَا وَاللَّهِ خَيْرٌ قَلَمٌ يَزِيلُ: حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ
 ۵) بِيْرًا جَعْنِي حَتَّىٰ شَرَحَ اللَّهُ صُدْرِي لِذَلِكَ: أُوَيْلَ جِهَ خَدَائِعِ مِ دَقْمِ وَي
 جِهَ دَعَىٰ كَيْفَ خَيْرِ دَعَىٰ، نُو هَمِيْشَهَ بَهَمَ: ۵) مَا تَهَ هَمَ دَا سَعَىٰ وَيَلِ تَرَدَعَىٰ جِهَ
 جِهَ خُأَسِيْنَهَ اللّٰهَ دَعَىٰ كَارًا دَا رَا عَ پَرَا نَسْتَه:

چہ خاسینہ اللہ دے کار د پارا پرانستہ۔
 مؤنبر و وجہ لیکل دی چہ نبی علیہ السلام بچیلہ زمانہ کئے د قرآن لیکلو
 حکم ور کرے وو، لیکن ہعہ پہ کتابی شکل کئے نہ وو خود حضرت عمر رضی
 مطالبہ داوہ چہ دا د کتابی صورت کئے جمع شی، حکم خو حضرت ابو بکر رضی
 افرمایا چہ مؤنبر خنکہ دا سے کار کولے شو کومر چہ حضور علیہ السلام
 نہ دے کرے لیکن حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ دے ہعہ ضرورت پہ
 ابو بکر رضی ا منلو کوم چہ دے وخت کئے را پین وو د نبی علیہ السلام پہ زمانہ
 کئے نہ رو پین شری، د نبی علیہ السلام زمانہ کئے قرآن چہ کتابی شکل کئے
 جمع نہ وو د ہعہ وجہ داوے لا د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کئے ہعہ
 حالات نہ وو کومر چہ صدیق رضی پہ زمانہ کئے را پین شو او د ہعہ پہ وجہ

قرآن تہ کتابی شکل ور کرے شو، (۲) د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کئے
 ہعہ خیز و نہ نہ مؤنبر کیدہ کومر چہ د صدیق رضی پہ زمانہ کئے ا صوتہ
 شوہ ر لکہ کاغذا اونوز د لیکلو سامان وغیرہ:

۳) د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کئے لا د تلاوت منسوخ کیدو احتمال او
 کچرے دغہ وخت د کتاب پہ شکل کئے قرآن لیکلے شوے وے، نویابہ د
 بعضے تلاوت منسوخ کیدو پہ وجہ ہعہ ہول کتاب بد کولے شو چہ ہعہ
 پیرگمان کار وو۔

۴) قرآن بہ د احوال او و فعاتو پہ ترتیب نازلیدو او ایتنوز او سورتو
 بہ د مضا مینو پہ ترتیب لکیدل کچرے د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کئے
 قرآن د کتاب پہ شکل جمع شوے وے، نو د نوی ایتنو نویو خاکے کول بہ
 مناسبو ایتنو او سورتو نو سہ بیام پرگمان وو، دا صورت د حضرت
 ابو بکر صدیق پہ زمانہ کئے ختم شو، حکم چہ وحی راتل بند شو، کاغذا و
 نو سامان د لیکلو بیامونہ دے، شر حافظان د پیر شہیدان شول، نو
 حکم قرآن تہ کتابی شکل ور کول ضروری شول:

د صدیقی جمع دستور

حضرت صدیق رضی د قرآن پہ جمع کئے پورہ احتیاط کرے وو او دا سے انتظام
 لے کرے وو، چہ د قرآن پہ کتابی جمع کئے د ہیرے یا بیلے غلطی خہ احتمال
 ہم پاتے نشی ہعہوی پہ جمع کولو د قرآن کئے صرف پہ دے اکتفا نکرے، چہ
 ہعہ یا تونہ د را جمع کرے شی کومر چہ چا نہ یاد وی، یا پہ خہ خیز لیکلی
 وی، یا د حضور علیہ السلام نہ آوری دلی شوی وی، بلکہ دے بار لاکتے
 پہ دوہ قاعدو عمل ا کر و۔

لہ ہعہ لیکلی شوی آیتونہ د جمع کرے شی، چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 السلام د خیل و راندے پہ چالیکی وی او د دو عادی لا نو گواہانو پہ

ذریعہ دے ثبوتاً مؤندے شی، پہ ابوداؤد کہتے حضرت عروہ بن نہ
روایت دے،

إِنَّ أَبَا بَكْرٍ قَالَ لِعُمَرَ وَزَيْدٍ أَقْعَدَا
عَلِيَّ بَابِ الْمَسْجِدِ فَمَنْ جَاءَ كَمَا
بِشَاهِدَيْنِ عَلَى شَيْءٍ مِّنْ كِتَابِ اللَّهِ
فَاكْتَبَاهُ:

حضرت ابوبکر رحمہ حضرت عمر رحمہ اور زید
دواہوتہ اوسیل چہ تاسود جماعت پہ
دروازہ کہتے کیئی چہ دکتاب اللہ پہ کوم
لیکلی شوی ایبتونو وہ کسان گواہان

تیسر شول نوہغہ ایبتونو ا لیکئی،

② دویم داچہ دغہ لیکلی آبتونہ دے دیرو صحابہ کراموہ پہ سینو محفوظ
ہم وی ہوناہل العرفان جلد ۲ ص ۲۳۵

دغہ رنگ ابن ابی داؤد پہ کتاب المصاحف کہتے سندسہ بیان کریدے چ
وَمَا كَانُوا يَكْتُبُونَ فِي الصُّحُفِ وَالْأَلْوِاجِ: صحابہ ورمہ پہ چہ کوم قرآن پھصحیفہ
وَالْعَصَبِ وَكَانَ لَا يَقْبَلُ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى: پہ تختو او دے جورو پہ، خاگو لیکلی و
بِشْهَادِ شَاهِدَيْنِ: نوہغہ بہ دے وکسانو دگواہئی نہ
پس قبلوے شو

عثمانی جمع

د اسلام دائرہ ہرکلہ چہ لویہ شو نو کومو مسلمانا نو
قرآنی آبتونہ د کومر استاذ نہ پہ کوم تلفظ او قرآن

کہتے چہ زدہ کری و، نو پہ ہغوی کہتے او پہ نورو ہغہ مسلمانا نو اختلافن پیدا
شو کوموتہ چہ پہ بل قرأت کہتے تعلیم ور کہتے شو و، لکہ خنکہ چہ مجازہ
کہتے د حدیف بن الہالی داؤد کو شوے خبر دے قسمہ فتنے دلیل دے کوم چہ
دارمینیا او د آذربائیجان د فتح کولونہ پس مدینے منورے تہ واپستی کہتے
د حضرت عثمان رض پہ خدمت کہتے د اعرض و ہانداے کہو۔

أَدْرِكُ هَذِهِ الْأُمَّةَ قَبْلَ أَنْ يَخْتَلِفُوا: پہ دے امت کہتے دیہود دا و انصاف
اخْتِلَافِ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَةِ: پشان اختلافن پیدا کیوں نہ و ہانداے

تاسود اسنبال کری:

تردے چہ پہ مدینہ منورہ کہتے ہم د استاذانو اشاکر جانو پہ مینخ کہتے د
قرأت د اختلاف فتنہ پیدا شوہ۔ نو خکہ خو حضرت عثمان رضو اللہ
پہ خطبہ کہتے ا فرمیل حہ ہرکلہ تاسو کہتے دا اختلاف دے رچہ پہ مدینہ
کہتے یئی) نو لہ بنارو نو کہتے خود دے نہ ہم د نیات اختلاف پیدا
کیدر خطرہ دے ہغوی خیل الفاظ دادی،

أَنْتُمْ عِنْدِي تَخْتَلِفُونَ فَمَنْ نَأَى مِنَ الْأَمْصَارِ أَشَدَّ اخْتِلَافًا.
رناہل العرفان جلد ۱ ص ۲۳۵ واتقان ص ۱۷

نوبیا ہغوی دا قضیہ صحابہ کراموتہ و ہانداے کہو او د ہغوی پہ
اتفاق سرہ حضرت عثمان رض د حضرت حفصہ رض نہ د قرآن ہغہ
نسخہ را ا بللہ کومہ چہ د حضرت صدیق رض پہ زمانہ کن لیکلے شوے وہ
او د ہغہ نویر نقلونہ و واغستل دے د بارہ چہ ہغہ مشہور و

بنارو نو تہ ا کیری او ہم د ہغہ پہ مطابق دے قرآن ذکر کریدے
اوسود نہ جاری وی او د دے نہ علاوہ د نورو قرآنو نو بندیزے
ا کرو، د دے عثمانی مجموعے نو مامر حکم کینو دے شو چہ ہغہ د قبلو
قرآنی نسخو پدشو او امام دے، پہ اجماع د صحابہ کرامو سرہ د دے لیکل
چہ د کوم مجلس (کیتقی) پہ حوالہ شو، ہغہ خلور تہ و، دے تیش
اویو انصاری و د قریشو صاحبان داؤو،

۱) عبداللہ بن زبیر رض (۲) سعد بن العاص رض (۳) عبدالرحمان بن
الحارث رض (۴) اور زید بن ثابت انصاری و۔

عثمانی جمع دستور رائین

پہ عثمانی جمع کہتے د دے خبر و خیال ا ساقے شو۔

① پہ مصحف کہتے ہم ہغہ خیز درج دی کوم چہ یقینی قرآن منے شی۔

۲) داہم معلومہ وی چہ حضور علیہ السلام پہ آخری دور کہنے دے سے تلاوت باقی وو۔۔

۳) ذکر صحیح والے چہ حضور علیہ السلام نہ ثابت وی او دہے تلاوت منسوخ نہ وی (مناہل العرفان جلد ۱ ص ۲۵) : امام سیوطی رح نقل کریدی چہ دے نسخہ شہیرا وہ و وجہ او و بنا و نوسرہ تہرون لری، یوہ نسخہ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ سے منسوخ کئے اساتلہ اونورے کے مکہ مکرمہ، شام، یمن، بحرین، بصرہ، او کوفہ تہ البین لے اتفاق جلد ۱ ص ۲۵) بیاد دے نسخہ نہ مسلمانا نو پیشیرہ نسخے نقل کرے او حضرت عثمان رضی اللہ عنہ کو حکم اکرے، چہ دے نہ سوا پہ کومو نور و نسخہ کئے چہ دقرات اختلاف وی نو ہفہ ضائع کرپی، دحارث مجالسی تہ پہ اتفاق کئے نقل دی چہ مشہورہ دادہ چہ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ جامع قرآن دے مگر پہ اصل کئے جامع قرآن حضرت ابو بکر رضی اللہ عنہ سے، حضرت عثمان رضی اللہ عنہ خلق دے تلفظ (قرات) پہ یوہ طریقہ راجع کرل اکلہ چہ پہ ویراند بیو نسخہ کئے پہ قرآن تو نہ موجود و و خو پہ اصل مضمون دقرآن کئے تہرنہ ہیخ فرق نہ را تلو، حضرت علی رضی اللہ عنہ فرمائی کچرے خہ پہ دغہ و خت کئے امیر المؤمنین وے، نو ما بہ ہم ہفہ کول چہ کوم حضرت عثمان اکرل (اتقان جلد ۱ ص ۲۵)

دقران آیتونہ او سورتو نہ

عثمانی جمع پہ سہنہ مکنے ا شوہ امام زرکشی اونور و علما و اجماع پہ دے خبرہ نقل کریدی چہ دقرآن دآیتون ترتیب توقیفی دے مطلب دا چہ داللہ پہ حکم شوے دے کہ کن دچارلے او خیال کارنہ دے کرے دہر ایت پہ بارہ کئے بہ جبریل علیہ السلام دا حکم را و و چہ فلا نے ایت د فلا فی ایت سرہ بو حاتے اگلوئی، امام احمد دعثمان بن

العاص نہ پہ اسناد حسن سورا نقل کریدی، حضور علیہ السلام رضی اللہ عنہ دی چہ فلا نے ایت پہ فلا فی سورت کئے شامل کرئی ہمدغہ رنگ ابو داؤد

ترمذی اونسانی کئے دا بن عباس رضی اللہ تعالیٰ نہ نقل شویدی، کان اذ نزل علیہ الشیء دعا بعض : یعنی پہ حضور علیہ السلام پہ چہ من کان یکتب فیکتب فیکول ضعوا ہذیہ : خدوخت خہ ایتونہ نازل شو نو الا یات فی السورۃ التی یدکر : لیکونکے بہ فی را ا بللوا و وے بہ نے فیہا کذا و کذا : فرمایل چہ دا ایتونہ پہ ہفہ سورت کئے شامل کرے پہ کوم کئے چہ دا دا مضمون دے،

دسورتونو پہ ترتیب کئے غور یزہ خبرہ دادا چہ ہفہ ہم توقیفی دے، مطلب دا چہ دا ہم داللہ پہ حکم شویدی، امام جلال الدین سیوطی رح دکر مانی رح دکتاب البرہان نہ نقل کریدی،

ترتیب السور ہکذا ہو عند اللہ فی اللوح المحفوظ : دسورتونو ترتیب ہم دفعہ شان د اعلیٰ ہذا الترتیب و علیہ کان صلی اللہ بعرض : اللہ پہ نزد پہ لوح محفوظ کئے دے علی جبریل کل سنۃ : او ہم پہ دفعہ ترتیب پہ حضور علیہ السلام ہکذا لجزیریل ۳۳ لہ آورلو:

دغہ شان د امام یحییٰ نہ ہم منقول دے امام بیہقی پہ المدخل کئی ہم لیکلی دی،

کان القرآن علی عہد رسول اللہ : د نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ زمانہ صلی اللہ علیہ وسلم مرتباً سورۃ کئے دقرآن سکورتونو او آیتونہ وایتہ علی ہذا الترتیب الا البراءۃ : ہم پہ دے ترتیب و و، سوا د سورۃ براءۃ او سورۃ انفال،

ابوجعفر نجاس نہ ہم دغہ منقول دی، امام سیوطی رح پہ اتفاق

جلد ۶۳ کتبہ دَحْدِيفَه تَفْقِي رَضِ پَه رَوَايَتِ يُوْحَدِيْثِ دَا سَعِ
نَقْلِ كِرْپَه دَعِ كَوْمِ چَه پَه مَسْنَدِ اَحْمَدِ اَوْ پَه سُنَنِ ابْنِ مَاجُو دِكْتِي هَم
مَوْجُو دِ دَعِ اَوْ دَا بِنِ رُشْدَا دَكْتَابِ المَصَاحِفِ نَه هَم پَه تَايِيْدِ كِنِي
دَا سَعِ رَوَايَتِ نَقْلِ كِه يَدَا سَعِ چَه دَقُرْآنِ دَا اِيْتُوْنَوِ اَوْ سُوْرَتُو نُو تَرْتِيْبِ
هُم دَا اللّٰه پَه حُكْمِ شُوْبِدِ رَتُو قِيْقِي دَعِ

امام زرکشی رح پَه رِبْرَهَانِ كِنِي لِيكْلِي دِي چَه حُوْك دَسُوْرَتُو نُو
تَرْتِيْبِ نَه اِجْتِهَادِي وَا ئِي نُو هَعْرِي نِي هُم تَوَقِيْقِي مَنِي جَكْرَه يُوْلَئِي
دَلْفُو تُو دَه اَحْكَه چَه تَوَقِيْفِ عَامِ دَعِ كَه قَوْلِي اَوْ كَه فِعْلِي بَهْرِ حَالِ
دَحْدِي شُو دَا خِيْرِي نَه تَابِتَه دَه چَه دَسُوْرَتُو نُو مَوْزُو نَه پَه زَمَانِ
دَنِبُوْتِ كِنِي مَشْهُوْرِ اَوْ مَعْرُوْفِ هُو كَوْمِ چَه پَه اِتْقَانِ كِنِي سِتّه اَوْ دَا
دَعِ خَبِرِي ثَبُوْتِ دَعِ چَه دَسُوْرَتُو نُو تَرْتِيْبِ تَوَقِيْقِي دَعِ

دَعْمَانِي رَضِ مَصْحُفُو نُو تَارِيْحِ

مصحف مدنی

دَعْمَانِي مَصْحُفُو نُو كَوْمِ نَسْخَه چَه پَه مَدِيْنَه
مَقْرُوْرَه كِنِي اِيْنُو دَه شُوْءِ وَه نُو هَعْدِ دَشَهَادَتِ
تَرُوْحْتِه حَضْرَتِ عَثْمَانِ رَضِ سِرَه وَه دَه غُوْيِي نَه پَسِ حَضْرَتِ عَلِي رَضِ سِرَه
اَوْ بِيَا دَا خِلَافَتِ مِيْلَا وِيْدَا وِ سِرَه حَضْرَتِ مَعَاوِيَه رَضِ تَه اَسْپَا لِي شُوْءِ
بِيَا دَا اَنْدَلَسِ تَه اُرْسِيْدَه بِيَا دَا مَرَاكَشِ دَا رِالسُلْمَنْتِ مَفَاسِ اَنْدَا رْسِيْدَه
رِ تَارِيْحِ اِدْرَايْسِي تَذَكْرَه المَصَاحِفِ بِيَا پَه خَه طَرِيْقَه مَدِيْنَه مَنُوْرَه تَه
اُرْسِيْدَه پَه رُوْمِي جَكِ عَظِيْمِ كِنِي دَمَدِيْنِي كَوْمِ نَزْفَخْرِي پَا شَا نُوْرُو تَبْرَاكَاتِ
سِرَه قِسْطَنْطِيْنِيَه تَه يُوْرَه اَوْ تَرَا سَه هَلْتِيْرَه تَه دَه

مكي مصحف

مكي نَسْخَه سَنَه ۶۵۴ هجری پورے پَه مَكِه مَعْظَمَه كِنِي پَرْتَه وَه مُحَمَّدِ بِنِ
جَبْرِ اَنْدَلَسِي پَه سَنَه ۵۹۸ هجرت دَعْلَتَه دَه زِيَا رَتِ كِرْپَه دَوَا

مَوْلَانَا شَيْبَلِي نَعْمَانِي لِيكْلِي دِي چَه دَه غَه دَا سِيَا حَتِ پَه وَخْتِ دَه نَسْخَه
پَه جَامِعِ دَمَشَقِ كِنِي پَرْتَه وَه اَوْ هَعْرِي نِي غَالِبَا دِ نُو لِي سَعِ صَدِي پَه اَخِرِ كِنِي
زِيَا رَتِ كِرْپُوْرِ اَوْ كَشَافِ المَهْدِي صَنَه ۱۵۰۰ كِنِي لِيكْلِي دِي چَه سُلْطَانِ عَبْدِ
الْحَمِيْدِ خَانِ سَنَه ۱۸۰۰ هجرت تَرْدِيْرِ شُوْكَالُو بُوْرِي حُكُوْمَتِ كِرْپُوْرِ وَه
زَمَانِه كِنِي جَامِعِ دَمَشَقِ كِنِي اَوْ رَا لِكِيْدَا وَا دَعْلَتَه نَسْخَه بَكِنِي مَسْجِدِ
شَامِي مَصْحُفِ

مُوْرِيْحِ اَحْمَدِ مَقْرِي سَنَه ۳۰۰ هجرت دَعِ نَسْخَه زِيَا رَتِ كِرْپُوْرِ اَوْ دَا كُوْفِي
نَه دَا اَنْدَلَسِ دَبَا دِ شَاهَا نُو بِيَا دَا سُلْطَانِ مَوْحِدِيْنُو بِيَا دَا سُلْطَانِيْنُو
بَنِي مَرِيْنِ پَه قَبْضَه كِنِي رَا غَلَه اَوْ جَامِعِ قَرْطَبَه كِنِي پَرْتَه وَه قَرْطَبِي وَالْوِ
سُلْطَانِ عَبْدِ المَوْمِنِ نَه وَرَكْرَه اَوْ هَم دَا دَه پَه حُكْمِ ابْنِ الشُّكُوَالِ دَمَرَاكَشِ
دَا رِالسُلْطَنْتِ تَه پَه شَوْلِ سَنَه ۵۰۰ هجرت يُوْرَه سَنَه ۵۰۰ كِنِي خَلِيْفَه مَعْظَمَه
عَلِي بِنِ مَامُوْنِ سِرَه وَه اَوْ هَم پَه دَعْلَه كَالِ دَه هَرِ كَلَه چَه پَه تَلْمَسَانِ
حَمْلَه اَكْرَه نُو دَعِ پَه كِنِي مَرِ شُوْپَه دَعِ هَلَه كَلَه كِنِي دَعْلَه نَسْخَه وَرَكِ شُوْءِ
خُوْبِيَا دَا تَلْمَسَانِ بَا دِ شَاهِي خَزَانِي تَه رَا اُرْسِيْدَه دَه غَه خَا نِي نَه
يُوْسُوْدَا كِرْپَه بِيْعَه وَا غَسْتَه اَوْ فَا سِ تَه رَا وِرَه چَه تَرَا وِسَه هَلْتِيْرَه تَه دَه

بصري مصحف

دَا نَسْخَه دَا مِصْرِ پَه كُتُبِ خَانِه خَدِيُو كِنِي پَرْتَه وَه دَا سُلْطَانِ
صَلَا حِ الدِيْنِ اِيُوْبِي يُوُوْزِيْرِ پَه سَنَه ۸۰۰ هجرت بَكِنِي دَا پَه دِيْرِشِ زِدَه
اَشْرَفُو وَا غَسْتَه

يماني مصحف

يَمَانِي مَصْحُفِ دَا مِصْرِ جَامِعِ اَزْ هَرِ پَه كُتُبِ خَانِه كِنِي اُسْ هَم شَه
دَا بَحْرِيْنِ مَصْحُفِ
دَا دَفْرَانِ سِ پَه يُو كُتُبِ خَانِه كِنِي پَرُوْتِ دَعِ

گوئی مصحف

ذاد قسطنطنیہ پہ کتب خانہ کچنے شتہ دے، حضرت عثمان رضی اللہ
 درے نور مصحفونہ ہم دی پہ دے کچنے دویم مصحف عثمانی دقاہرہ
 پہ جامع سیدنا حسین رضی اللہ عنہ کچنے شتہ۔ دریم مصحف عثمانی دینپہ جامعہ
 ملیہ دلی کچنے ووا کچرے د تفسیر پہ ہلک کچنے کلا و د شوعے نہ وی نو
 ہلتہ بہ پروت وی، غلور مصحف عثمانی د لندن پہ اندیا آفس
 کتب خانہ کچنے شتہ پہ دے لیکل دی، کتبہ عثمان بن عفان، دا
 د مغلوباد شامانوسرہ ووا، د اکبر باچا مہر ہم پر شتہ پہ ہشتاد
 کچنے دامبجر راؤنس لہ گو تونہ و، غلو ہغہ د ایست اندیا با کتب خانہ
 تہ ور کرو۔ د دے یوسل یواتیا صفحے دی او پہ یوصفہ کچنے شادس
 کرینے دی

د قرآن محفوظو لے یودا سے حقیقت ہے، د ہغہ اقرار بحدہ د
 اسلام مخالفینو ہم کرے دے لیکن بعضے مستشرقینو مثلاً گولڈ لیتز
 وغیرہ دمسلمانانو د یقین او عقیدے کمزورے کولو د پارا دے سولویج
 سکو نو پیدا کولو کوشش کریدے، نومونز اس ددے نہ تا سوخو رور
 ددے خلقو اصلی غرض پہ قرآن کچنے گپون او بدلون راوستل دی
 دغے گولڈ لیتز یہودی مستشرق خوبیا پہ دے د یوزور کولے دے
 پہ نقییری مذاہب کچن ہغہ د بیشیرہ اسلامی کتابونو مطالعہ کریدے
 او داخیل کتاب کے د علمی تحقیق پہ تو ما لیکلو لیکن بیا ہم د مستشرقینو
 د عادت پہ تو گدے ددی ہر کتاب تحقیقی او علمی شان کہ لری خو
 سیاسی شان د یوزریات لری ددی یقین دے، چہ مسلمانان د خپلو
 مرکز و نور قرآن او صاحب قرآن نہ د تیکارہ سیاسی طاقت پہ ذریعہ
 لریے سائل ممکن نہ دی نو د خپل اصلی مقصد د تکمیل د پارہے د جنگ

او سیاست د میدان پہ خائے علمی میدان فوراً کر و او داستنار
 پہ زہر جنہ وسلہ دے دمسلمانانو د یقین کمزوری کولو او پہ دو کچنے
 لے د شک د زہر و خور لولو د پارہ د اسلامی تحقیق پہ نور کمزور نہ
 روپئی لگو لے او کتابونہ لیکل لے دکامیابی پہ امید شروع کر ددی دکامیابی آمین نہ ددی
 را، د مغربی طاقتونو سیاسی ترقی او دمسلمانانو سیاسی تنزل چہ دے
 نہ ہغوی دا پر شتونی نتیجہ را ا بنگلہ چہ پر یوتی تو موندے د غالب قومونو
 ہر قسم د غلطہ ہم خبرہ منی او پر یقین کوی:

۱) انگریزی دان یوازے نہ بلکہ تو مغرب زدہ خلق (چہ احساس
 کہتری کچنے مبتلا دی) دیورپ ہر مصنف محقق گنری او د خیل دینی
 عالمانو نہ کر کہ لری، خو بز نو ی تعلیم یا فتنہ خلق د دینی تعلیم نہ نا
 خبرہ د یورپی مصنفینو ہر یو خبرہ ہے تحقیقہ منی او دینی علما و تہ ذکرے
 پہ وجہ ہد او گوری نہ چنا چہ دمسلمانانو دا قسم کمزوری دستشرقینو
 دکامیابی باعث شوے، او مسلمانان پچھلہ ددے نہ پہ شکوک او شبہاتو
 کچنے را کبر شو د قرآن د محفوظیت پہ بارہ کچنے ددی شیعہ اصولاً دا دی

- ① بعضے آیتونو اور وایتونو د قرآن د غیر محفوظ کیدو د لیلونہ نیول د
- ② د اختلاف قرأت او سبعا احرافونہ دلیل نیول د
- ③ د شیعہ و د روایتونو نہ حجت نیول د

موزیہ دا نیول پہ لندون نقل کو او ددے جوابونہ بہ ورا کو د
 بعضے آیتونو اور وایتونو نہ دلیل نیول
 دسورہ اعلیٰ آیت **سَنَقِرُكَ فَلَا تَنسَى اِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ** البتہ
 موزیہ تاتہ ا لوو نو تہ بہ ہیر نکرے خوچہ کو م
 اللہ ا خوار ی،
 دد آیت نہ مستشرقینو دا نتیجہ را ا بنگلہ د چہ د قرآن خوا آیتونہ ہیر کرے

خودا غلط حکمہ دے (ا) چہ دا استثناء صوری دہ حقیقی نہ دہ، پہ علی
اصطلاح کہنے دا قسم استثناء دخیل فضل یا قدرت د اظہار د بارہ
استعمالی بی دے نہ دیوخیز مستثنیٰ کول مطلب نہ وی بلکہ مطلب دا
دے چہ مؤنذ بہ تاتہ قرآن داسے ا لو لو وچہ نہ بہ تے ہیر نکری نو دا
د اللہ فضل او احسان اکثرہ ددے مثال داسے دے، لکہ د قرآن
کریم پہ بل یوحائے کہنے پہ جنت کہنے د جنیا نو د ہمیشہ پاتے کید وینا نو
نہ پس الا ماشاء اللہ چہ ذکر دی، او مطلب تے دا دے چہ جنت
کہنے ہمیشہ لے د اللہ فضل دے، مگوندی اللہ تعالیٰ خودا ہیٹوالے د
جنتی ژوند واپس ہم اغتے شی خود اللہ وعدا دہ چہ واپس تے نہ
اخلی رہ دہ نہ علاوہ کہ دامنہ ہر و اغتے شی چہ نہ بہ تے نہ ہیر دے
خوہلہ کہ مؤنذہ تے ہم نہ ہیر د ل ا غوار، یعنی داستا نہ ہیر د ل
د اللہ پہ مرضی موقوف۔ نو بیا ہم ہیر د ل حکمہ ثابت نہ دی چہ
قرآن کریم پہ بل یوحائے کہنے صفا فرمائیلی دی، چہ مؤنذہ تے تانہ
ہیر د ل نہ غوار و بلکہ مؤنذہ دا خوبنہ دہ چہ قرآن دستاسینہ کہنے،
محفوظ وی، لکہ چہ سورہ قیامتہ کہنے دی۔
ان علینا جمعہ وقرآنہ: سورہ القیامتہ (ستا پہ سینہ کہنے د قرآن جمع
کول د ہیر محفوظ کول اوستا پہ ژ بہ د ہیر د لوستلو ذمہ واری مؤنذہ دہ
پہ دے سورت کہنے د استثنائی صورت جو رہ تے ہد و پریکرا اُس خوہلہ
د ہیر د لوبا ہیرید لو سوال نہ پیدا کیوی۔
(۳) دہیم جواب دا دے کچرے خہ آیتونہ ہیر کپے شی نو دا بہ د ہیر د
منسوخ کید و یو شکل وی پہ دے د قرآن پہ محفوظیت کہنے ہد و خیر فرق
نہ راخی یعنی کوم آیتونہ چہ د حضور علیہ السلام پہ سینہ مبارکہ
کہن اللہ تعالیٰ محفوظ اُس اتل او ہغوی اُمت تہ ا د سول نو ہم دا

قرآن دے او کہ د حکمت پہ وجہ د حضور علیہ السلام نہ ہیر
کپے شونو ہغہ قرآن پاتے نشو، بلکہ خالق کائنات پچیلہ ہغہ
د قرآن برخہ جو رہ نکرہ، لکہ خنگہ چہ ہر حاکم تہ اختیار وی چہ
خپل فرمان کہنے خہ تکی او جیلے لیکے او خہ تکی او جیلے تر لرے کوی دا
کار د فرمان د محفوظیت نہ خلاف نہ دے، دا خود صاحب فرمان خپل
کار دے د بل چا کار خونہ دے، چہ فرمان پریکارہ کیوی د قرآن
کریم ارشاد دے،

قُلْ مَا يَكُونُ لِيْ اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ اَمْرِ بَعْضِہٖ اِنْ اَعْلٰنَ اُكْرٰہُ چہ خہ
تَلْقٰہُ نَفْسِیْ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا یُوحٰی: خیلہ حاد پہ وحی الہی کہنے د د
اِنَّی: د سورہ یونس آیتہ عا: بدال ششم کولے خہ خو صیرف دوحی
تا بعد اری کوم:

حضرت عائشہ حدیث

عَنْ عَائِشَةَ اَنَّہُ عَلَیْہِ السَّلَامُ سَمِعَ | حضور علیہ السلام د شپے دیوسری قرآن
رَجُلًا یَقْرَأُ مِنَ اللَّیْلِ قَالَ یَرْحَمُہُ | واورید و نووے فرمائیل چہ اللہ د
اللہ لَقَدْ کَرَّمَنِ کَذَا وَاَکْذَابُہٗ کُنْتُ | پہ دہ رحم اگری دہ ماتہ فلا نی فلا نی
اَسْمَعُہَا مِنْ سُرُرٍ وَّکَذَا وَاَکْذَابُہٗ مِمَّ | آیتونہ فلا نی سور تو نو

دایا د کبری دو

د دے روایت نہ دا ثنا بتیزی چہ د قرآن دغہ آیتونہ بالکل بیکارہ اوضائع
شول بلکہ د دے سری د لوستلو ذمہ وارا نداے حضور علیہ السلام نہ دا
یاد و، صحابہ کرامونہ ہم یا دور لیکے شوی ہم ورا صحابہ کرام پہ بوسل
لکہ خنگہ چہ دغہ سری ا لوستل، نو پہ دے وجہ د دے آیتونہ د
ضائع کید و خو خہ احتمال پاتے نشویرف دومرہ خبرہ دہ چہ د نبی
علیہ السلام توجہ ورتہ نہ دہ او دغہ سری پہ لوستو د نبی علیہ السلام

تَوْجُّهٌ بِيَاوَرْتَهُ أُشْوَهَ دَلَسَ نَهَ چہ حضور علیہ السلام نیاکل ہیر و
دا خوب عامہ محاورہ دہ خودے سرہ ہر کلمہ چہ قرآن د لیک پہ شکل
کینے موجود دو، لکھو توتہ یادو، نوبیا خوکسانو نہ کہ ہیر ہم شی نو دے
سرہ د قرآن پہ محفوظیت ہیخ اثر نہ پریوخی ۔

یوعامہ ضابطہ یوعامہ قاعدہ دادہ چہ داسے قسم ہر جائے
کینے بکاراخی، ہغہ دادہ چہ قرآن یہ تواتر او
قطعی اجتماع سرہ ثابت دے کا اعتراض دیارہ کوم روایتونہ چہ پیش کولے
شی ہغہ خویا ضعیف وی او بیاریات نہ زیات خبر واحدی، خبر واحد
ظنی وی او ظنی د قطعی پہ مقابله کینے بیکارہ دے، نو حکم داسے بقول قسم
اعتراضونہ بالکل بے حایہ وی ۔

روایت مسعودی روایت

مسند احمد او طبرانی او ابن حبان کینے د حضرت عبد اللہ بن مسعود رضی
نہ منقول دہ، چہ ہغوی بہ قرآن کینے معوذتین یعنی قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ
الْفَلَقِ اَوْ قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ السَّمٰوٰتِ درارہ سورہ تونہ نہ لیکل، دغہ
شان ابو عبیدہ رح پہ روایت د ابن سیرین رح د ابن مسعود رضی نہ نقل
کوی چہ ہغوی بہ سورت فاتحہ پہ قرآن کینے نہ لیکلہ او حافظ
بن حجر د بخاری پہ شرح کینے دے روایتونو نہ صحیح و ثبلی دی خود دے
خوجوابونہ دی ۔

را د سورہ فاتحہ او د دوار و معوذتین و قرأت پہ یقینی تواتر سورہ
ثابت دے نو ظنی خبر دے مقابله کینے ہیغ نہ دے او کچے د ابن مسعود
دا انکار ثابت ہم شی نواجماع او تواتر دیو کس پہ مخالفت نہ ماتیزی کہ
داسے کیدے ہاشوے نوبیا خوب متواتر ہر ج نہ رو پاتے او دین بقول کار
بہ بیارنگ و و، قاضی ابو بکر رضی د ابن مسعود د انکار جواب داور کینے

چہ داد ہغہ د قرآنیت نہ انکار ندے، بلکہ پہ مصحف کینے دنہ
د لیکلونہ انکار دے، حکم چہ لیکل د ہغہ خیز ضروری وی چہ د کومود
ہیر یقین ویرہ وی او سورہ فاتحہ او معوذتین داسے سورہ تونہ دی
چہ د دے د ہیرید و ہدو خہ امکان نہ وو، ہر دا جواب ابن قتیبہ پہ
مشکلات القرآن، کینے ور کرے دے اگر چہ پہ روایت کینے اَللّٰهُمَّ
لَيْسَتْ مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ رَدَادِوَارَةٌ د کتاب اللہ نہ نہ دی راغی دے خو د کتاب
اللہ: مطلب مصحف وی او پورہ مطلب بہ بی د اشی چہ د دے دوارو پہ
مصحف کینے د لیکلو ضرورت نشہ ۔

(۳) ابن الصباغ رح جواب ور کرے دے، چہ دا سورہ تونہ د ابن مسعود رضی
پہ زمانہ کینے متواتر دو مگر ہغوی تہ د تواتر علم نہ وور سیدے
پہ دے وجہ ہے احتیاط کولو خہ وقت چہ دوی تہ د تواتر علم اشنو نو د
خپل قول نہ دے رجوع اکبر، لکہ چہ عاصم رح پہ واسطہ د ر د ابن
مسعود نہ قرأت نقل کریدے چہ دادرے وارہ سورہ تونہ کینے ثابت دی
نودا د خپل رومی قول نہ دے د رجوع کولو دلیل دے

د دے بقول جوابونو ضرورت ہلہ پینیزی چہ د ابن مسعود رضی نہ دے
انکار ثابت شی، لیکن دیرو محققینو د ابن مسعود رضی د انکار تردید کریدے
اودے روایت تہ فی موضوع، باطل او غلط و ثبلی دی ۔

قَالَ النَّوَوِيُّ فِي تَرْجِيحِ الْمَهْدَبِ اَجْمَعَ امام نووی رح پہ شرح مہذب کینے
المُسْلِمُونَ عَلَيْهِمْ اَنَّ الْمَعُوذَةَ تَبِيْنٌ وَ لیکلی دی چہ د مسلمانانو پہ دے
الْفَاتِحَةُ مِنَ الْقُرْآنِ وَ اَنَّ مَنْ اتَّفَقَ دے چہ معوذتین او فاتحہ
تَحَدَّثَ شَيْئًا مِنْهَا كَفَرُوا مَا نَقَلَ عَنْ ابْنِ د قرآن حصہ د کہ چہ خوک دے
مَسْعُوْدٍ رَضِيَ عَنْهُ بَاطِلٌ لَيْسَ بِصَحِيْحٍ وَقَالَ نہ انکار کوی ہغہ کافر دے او کوم
ابْنُ حَزْمٍ فِي تَدْوِيْحِ الْمُعَلِّ الْمَجْتَمِعِ چہ د ابن مسعود رضی نہ نقل دے

هَذَا كَذِبٌ عَلَى ابْنِ مَسْعُودٍ وَإِنَّمَا
 صَحَّ عَنْهُ قِرَاءَةُ عَاصِمٍ عَنْ زَيْدٍ
 عَنْهُ وَفِيهَا الْمَعْوَدَةُ تَانِ وَالْفَائِحَةُ
 رَاتِقَانِ جِلْدًا صَدْرًا : :
 روایت دزد در عاصم قرأت دے، چہ دے بکنی مادرے وارے
 سورتونہ دی

دغہ رنگ امام رازی پہ تفسیر کبیر کین لیکلی دی پہ اتقان جلد عا مشہور کین
 تفصیل شتہ، چہ دابن مسعود الکاکر لوقہ نووی باطل ویشلی دی او ابن حنہ
 ورثہ دروغ او مہر ضوغ ویتلی دی

دَقِرَاتِ اِخْتِلَافِ اَوَاذِ اَحْرَافِ

مُسْتَشْرِقِينَ دَقِرَانَ دَخْرِيْفِ يُوْدَادِ لِيْلِ هَمْ وَرَكُوِيْ چِه دے کئے کنر
 قِرَاءَتُوْنَهْ وَيْ رِيْعِيْ يُوْقِرَاتُ لَيْ نَهْ دَعِيْ نُوْدَادِ لِيْلِ حُكْهْ غَلَطُ دَعِيْ چِه
 تَحْرِيْفِ هَغْدَعِيْ چِه پھ باد شاہی دستا ویز کئے داصل متکلم او د
 دَسْتَاوِيْزِ جُوْرُوْنِكِيْ نَهْ بَغِيْرِ بِلِ خُوْكَ زِيَا تَعِيْ كَعِيْ اَكْرِيْ كَهْ بَادِ شَاْ
 پُجْلَهْ دَعِيْ كَعِيْ زِيَا تَعِيْ كَعِيْ اَكْرِيْ نُوْحِيْجِ عَقْلَسِدْ دَعِيْ تَحْرِيْفِ نَهْ وَاْفِيْ
 دَقِرَانَ پَاكِ قِرَاتِ دُوْكَ قَسْمَهْ دَعِيْ رَا، مَتَوَاتِرَهْ اَوْ رَا، غِيْرُ مَتَوَاتِرَهْ، دَا
 دُوِيْمِ قِرَاتِ دَقِرَانَ حُكْهْ نَهْ دَعِيْ چِه دَا صَوْلِ اِمَامَانَ پَهْ دَعِيْ مُتَقِيْ دِي
 چِه قِرَائِيْتِ دَبَارَهْ تَوَاتِرُ شَرْطُ دَعِيْ، اَوْ هَمْ قِرَاتِ مَتَوَاتِرَهْ قُرْآنِ دَعِيْ
 دَعِيْ نَهْ تَحْرِيْفِ نَهْ ثَابِتِيْرِيْ، تَحْرِيْفِ دَعِيْ تَهْ وَيْلِيْ شِيْ، چِه غِيْرُ قُرْآنِ
 پَهْ قُرْآنِ كَعِيْ دَاخِلِ كَرِيْمِيْ اَوْ يَا دَقِرَانَ خَهْ بَرَحَهْ دَقِرَانَ نَهْ بَهْرِ كَرِيْمِيْ
 نُوْدِ قِرَاتِ اِخْتِلَافِ پَهْ دَعِيْ دَوَالِ وَكَعِيْ يُوْهْمُ نَهْ دَعِيْ لَانُوْرِ دَا چِه اِمَامِ
 زَرَكَشِيْ پَهْ بُرْهَانَ كَعِيْ لِيْ كِيْ چِه قُرْآنِ دَا فَاظُوْنُوْمِ دَعِيْ اَوْ دَقِرَانَ
 قِرَاتِ دَا فَاظُوْدِ تَلْفِظِ اَوْ دَا اَطْرُزْ دَعِيْ، نُوْدِ دَعِيْ پَهْ زِيَا تَوَالِيْ دَا

دَقِرَانَ پَهْ فَاظُوْكِ نَهْ هِيْجِ كَعِيْ زِيَا تَعِيْ نَهْ رَا حِيْ (اِتْقَانِ جِلْدِ عَا صِنَهْ)
 اَوْهْ قِرَاءَتُوْنَهْ

په برهان کئے امام زرکشی لیکلی دی چہ قرآن دوحی هغو الفاظونہ
 ویلی شی چہ حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام تہ دَا حکامو بیبا نولو دبارہ
 کوم چہ پہ معجزانہ انداز نازل شویدی او قِرَاتِ دَدَعِيْ تَلْفِظِ اَوْ
 دَا اَطْرُزْ تَهْ وَيْلِيْ شِيْ، اَوْهْ قِرَاءَتَهْ تَرَاوُوقَا رِيَا نُوْپَهْ تَوَاتِرُ ثَابِتِ
 دِيْ، اَوْ يِيَا دَدَغَهْ اَوْ اِمَامَانُوْنَهْ تَرَحْضُوْرِ عَلِيْهِ السَّلَامِ پُوْرَهْ سِنْدِ
 دَقِرَاتِ پَهْ کِتَابُونُو كَعِيْ مَوْجُوْدِ دَعِيْ، چِه یو راوی دبل نہ نقل کریدی
 لیکن پہ اتقان کئے دابن جزری نہ نقل دے چہ حضور علیہ السلام پورے
 هُمْ دَا اَوْهْ قِرَاءَتَهْ مَتَوَاتِرِ دِيْ :-

وَقَدْ نَصَّ عَلَيَّ تَوَاتِرُ ذَلِكَ كَلِمَةً : دَا صَوْلُوا مَامَانُوْبِنَكَ رَهْ بِيَا نِ كَرِيْمِيْ
 اَنْتُمْ اَلْاَصُوْلُ كَقَاضِيْ اَيُّ بَكْرِيْ : چِه اَوْهْ قِرَاءَتُوْنَهْ سِرَاسِرْ وَحْضُوْرِ
 غِيْرَهْ وَهَوَالِ الصَّوَابِ لِاِنَّهٗ اِذَا : عَلِيْهِ السَّلَامِ پُوْرَهْ مَتَوَاتِرِ دِيْ
 ثَبَتَتْ تَوَاتِرُ اللَّفْظِ ثَبَتَتْ تَوَاتِرُ : نُوْهْرُ كَلِمَهْ چِه فَاظُ مَتَوَاتِرِ شُوْنُوْدِ
 هَيْئَتِهٖ اَدَا بَهْ لِاَنَّ اللَّفْظَ لَا يَفُوْمُ : هِيْجِ تَلْفِظِ اَوْ اَدَا هُمْ مُتَوَاتِرَهْ شُرْهْ
 اِلَّا بَهْ وَلَا يَصِيْحُ اِلَّا بِوَجُوْدِهٖ : : حُكْهْ چِه تَلْفِظِ اَوْ اَدَا فَاظُوْسِرْ تَرِيْ
 رَاتِقَانِ جِلْدِ عَا صِنَهْ : : دِي رَحَانَ لَهْ دَدَعِيْ وَجُوْدِ نَشْتِهْ

صَحَابَهُ رَمَّ قَارِيَانَ

هَغْدَهْ قَارِيَانَ اَوْهْ دِي كَوْمُوْچِهْ نِيْجِ پَهْ نِيْغَهْ دَحْضُوْرِ عَلِيْهِ الصَّلَوٰةِ وَالسَّلَامِ
 نَهْ قِرَاتِ زِدَهْ كَرُوْ، دَقَارِيَا نُوْپَهْ نُومِ مَشْهُوْرِ شَوْلِ، دَرُوْسْتُو قَارِيَانَ
 اَسْتَاذَانَ اَوْ شِيُوْخِ دِي اَوْ دَدُوِيْ قِرَاتِ پَهْ تُوْلُوْ سَلْمَانَ مَلِكُوْنُو كَعِيْ
 خُوْرِ شُوْحِيْجِ چِه تَرَاوُوسَهْ دَا شْتِهْ رَا، حَضْرَتِ عَفَّانِ رَمَّ رَمَّ حَضْرَتِ
 عَلِيْ رَمَّ رَمَّ اَبِيْ بِنِ كَعْبَرِ رَمَّ رَمَّ زَيْدِ بِنِ ثَابِتِ رَمَّ رَمَّ (رَهْ) عَبْدِ اللّٰهِ بِنِ مَسْعُوْدِ

(۶) ابوالدرداء رضی عنہ ابو موسیٰ اشعری رضی عنہما اهل العرفان جلد

ص ۱۰۰
اَوْ قَرَأْتُوهُ

زل ابن عامر رحمہ چہ نومئی عبد اللہ بحصبی دے
 بحصب دحبیر قبیلے دیو شاخ نوم دے دا ہفتہ
 منسوب دے، ابو نعیم و ابو عمران نے کنیت دے، تابعی دے، ذہ
 ذمغیرہ بن ابی شہاب المخزومی نہ قرأت حاصل کرے و واو ہفتہ
 حضرت عثمان رضی عنہ او ہغوی در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ، دا
 عامر بہ ستلنہ ہ کتے پہ دمشق کوفات شو۔

(۷) ابن کثیر۔ نومئی عبد اللہ بن کثیر دارمی، ابو محمد یا ابو عبدتی
 کنیت دے، داد مکے معظمہ قرأت امام و ودوی د مجاہدانہ قرأت
 حاصل کرے و ہغوی ذابن عباس رضی عنہ دوی ذابی بن کعب نہ او ابی
 بن کعب در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ حاصل کرے و ذابن
 عامر دودہ بالواسطہ شاگردان ہشام او ابن ذکوان مشہور دی او
 ذابن کثیر دودہ بالواسطہ شاگردان النبزی او قبیل مشہور و، دا
 ابن کثیر رحمہ پہ ستلنہ ہ کتے پہ مکہ مکرمہ کتے وفات شو۔

(۸) عاصم، عاصم بن ابی النجود نے نوم، پہ قرأت، فصاحت او خوش
 آواز نے کتے مشہور و۔ دوی ذر بن حبیش او ہغوی ذ عبد اللہ بن
 مسعود رضی عنہما او ہغوی در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ قرأت حاصل
 کرے و۔ پہ ستلنہ ہ کتے پہ کوفہ کتے وفات شو ددوی بہ خاصو
 (بلواسطہ) شاگردان کتے شعبہ بن عباس رحمہ او حفص بن سلیمان رحمہ
 زیان مشہور دی۔

(۹) ابو عمرو مازنی بن العلاء عمار البصری، دوی ذ سعید بن جبیر رضی
 او مجاہد رضی عنہما او بیا دے دوارو ذابن عباس رضی عنہما او ہغوی، ذابی بن کعب

او ہغوی در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ قرأت حاصل کرے و
 ذیزیدی پہ واسطہ د ہغوی مشہور شاگردان دودہ ذی راع، ذکوری
 ابو عمر حفص بن عمر المقری العزیز البغدادی المتوفی ستلنہ ہ
 ابو شعیب صالح بن زیاد المتوفی ستلنہ ہ

(۱۰) حمزہ بن حبیب بن الزیات الکوفی مولیٰ د عکرمہ بن ربیع الیمنی دوی دا عیش د ہغوی رضی عنہ
 و ثاب نہ ہغوی ذر بن حبیش نہ او ہغوی ذ عثمان، حضرت علی رضی عنہ
 عبد اللہ بن مسعود رضی عنہ او بیا دوی در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 نہ قرأت حاصل کرے و۔ دے د عربیت د علم قرآن و واو د علم حدیث
 ماہر و وہ پہ ستلنہ ہ کتے پہ حلوان کتے وفات شو، ذ ابو عیسیٰ و واسطہ
 ددوی دودہ مشہور شاگردان سلیم بن عیسیٰ الکوفی خلف المتوفی ستلنہ ہ
 او خلا د المتوفی ستلنہ ہ و واو ددوی دقرات سلسلہ پہ دوارو روانہ
 شوے و۔

(۱۱) نافع بن عبد الرحمن بن ابی نعیم المدنی، دوی ذ ابو جعفر القاری
 او دنور و یا ذابن عیسیٰ نہ قرأت حاصل کرے و، کومو چہ ذابن عباس
 او ذابو ہریرہ رضی عنہما او دے دوارو ذابی بن کعب نہ او ہغوی در رسول اللہ
 علیہ وسلم نہ قرأت حاصل کرے و، د نافع ہم کنیت ابو ریم دے ددوی
 ذ قالون ابو موسیٰ، عیسیٰ بن منیا النخوی، ذ قالون معنی گرا ددہ قرأت
 دیر گرا و و حکم ورتہ قالون و ییلے شی المتوفی ستلنہ ہ اورس و مرش
 نوم نے عثمان سعید المصری دسم، پہ قرأت او خوش آواز نے کتے بیتالہ
 و وہ مصر کتے ستلنہ ہ کتے وفات شو دودہ ہفتہ مشہور شاگردان دی و
 کومو چہ ددہ دقرات سلسلہ چلیدے د۔

(۱۲) الکسائی، ابو الحسن علی بن حمزہ الکسائی النخوی پہ احرام کتے بی
 کساء (خادر) رنگ) آغوستو حکم پہ کسائی مشہور شو، پہ نوم بیت

اوپہ قرآن کئے بمثلہ دو سترہ م کئے وفات شو۔
پہ لشوقاریا نو کئے نور درے دادی۔

رو ابو جعفر یزید بن القعقاع ددوی دقرأت سند دا بن عباس
او ابی ہریرہ رض ددے دو ابروہ ابی بن کعب رض نہ او دگرسول اللہ
علیہ وسلم نہ دے المتوفی سترہ م۔

روح یعقوب بن اسحاق الحصری ددوی دعام ابو عمر بن الملاء
قرأت حاصل کرے وو المتوفی سترہ م۔

را خلف بن ہشام بن ثعلب، کنیت ابو محمد دے دعام بالواس
شاگرد وو المتوفی سترہ م ہر طبقات القراء اول ابن الجزری و

منہل العرفان جلد ۱ ص ۲۵ تا ۴۵

أحرف سبعة پہ اوقو آخر فود نزول قرآن حدیث دیو لیکن
صحابونہ روایت شوے دے ابو عبید بنکارہ کرے

چہ دامتواتردی، اتقان جلد ۱ ص ۳۳ پہ صحیحینو کن دا بن عباس رض درو
الفاظ دادی چہ حضور علیہ السلام انما یثیل چہ جبرئیل علیہ السلام ماتہ

یوحرف اولو لولو مانور ہم غریبہ نہ غوی بہا شریا نول
نزدے چہ اوو تہ را ارسیدل ددے حدیث پہ شرح کئے امام سیوم

پہ اتقان جلد ۱ ص ۴۵ کئے خلونیت اقوال او علامہ آلوسی
المعانی کن اوہ اقوال نقل کریدی، غوریزہ خیرہ دادہ چہ داوود

مطلب د عربو قبیلو او لغتہ دی، گوہ د دیر و فیصیح او و قبیلو و
دادی را قریش (۷) ہذیل، (۸) تمیم (۹) ارد (۱۰) ربیعہ (۱۱) ہوازن

سعد بن بکر دا غورہ قول دے حکم چہ ابو عبید، ثعلب، زہری او
علم او بلکہ عطیہ ہم دے تہ مختار غورہ و ییل دے او بیہقی پہ شعہ
الایمان کئے د سترہ صحیح و ییلی دی، اتقان جلد ۱ ص ۳۳ و روح المعانی

پہ دے قول امام سیوطی دا ہے اعتراض کرے دے، چہ دا اولہ قرأتہ
یوازے دقریشوو، حکم چہ د عمر او د ہشام دقرأت پہ جکرے کئے حضو

علیہ السلام دو ابروہ صحیح او ییل حالانکہ دا داوارہ قریشیان وو، دا ہے
ابوقتیبہ او ابو علی الاہوازی ہروائی، خو حو بن پہ خیال کئے دا اعتراض

صحیح نہ بنکاری، حکم چہ کیدیشی چہ د نبی علیہ السلام زہغہ یو
صاحب دیوے قبیلے پہ قرأت او دویم صاحب د بیلے قبیلے پہ قرأت او ییل

وی نہ دا چہ کیوازے دقریشو دا اولہ قرأتہ لغاتہ وو۔
دا و آخر فوحکمت پہ شروع کئے دا و ووارو لغاتو قرأت

او بیاصرف دیو لغت قرأت مقرر و لو حکمت
دادے (واللہ اعلم) دقرآن بنکارہ بیان دے بلسان عربی مبین

چہ قرآن پہ عربی تہ بہ کئے نازل شوے دے، خو پہ بعض مخصوص الفاظ
کئے د عربو قبیلو اختلاف و ولکہ خنگہ چہ کوئی او لکنو پہ اردو کیں

یا د پینورا و د قند ہار پہ پینتو کئے۔
وما از سلنا من رسول الا بلسان قومہ، موبن زہر، سول د ہغہ دووم

پہ شہر کئے جو کرے وو
بنکارہ خبرہ دا چہ د حضور علیہ السلام خاص قوم قریش و وانعام

قوم نے عرب وو د عربو قبیلے پہ تعصب کئے دو مردہ ریاتے وے چہ
ڑبے پہ خاصو تگو پہ خاص طرز او تلفظ بانہے بہتے مرکونہ کول

نود اللہ تعالیٰ حکمت دا و وجہ اسلام پہا ابتداء کئے کچرے دوی تہ
یوازے دقریشو لغت مخصوص او مقرر کریشی، نو کیدے شی چہ

ددے تعصب پہ وجہ د عربو ہغہ نورے قبیلے دقرآن تہ فیض
وا نخلی نو ہریو قبیلے تہ پہ دے غرض پہ خیل لغت کئے دقرأت
اجازت حکم و کرے شو چہ یو خو بہ دقرآن تہ فیض یاب شی

او بل بہ ذ خیل محرومی پہ سبب د تعقب اوضد بنکار نشی د
 عثمانی رض جمیع قرآن پہ وخت کئے ہر کلمہ چہ اسلام دیر خور شود
 قبیلو خصوصیتو نہ او حان حانی ختمہ شوقہ تول مسلمانان یورونہ
 شول کڈے وغیرہ ہیچ فرق بہ دوی اثر نشو غور دے نو پہ مصحف
 عثمانی کئے صرف د قریشو پہ لغت د نبی علیہ السلام پہ ہومی حکم
 او یا د مذکور علت او سبب ختمید و پہ وجہ انفا کپے شوہ لکھنگہ
 چہ مؤلفۃ القلوب پہ زمانہ د نبوت کئے د زکوٰۃ مصرف وو لیکن فاروقی
 زمانہ کن د اسلام د طاقت اغستو پہ وجہ د علت او سبب پاتے نشو
 حکمہ دوی بیام مصرف د زکوٰۃ نہ خارج کپے شود اسے نور ہم دیر
 احکام امام زرکشی پہ برہان کئے نقل کپیدی چہ د علت او سبب
 ختمید و پہ وجہ ہغہ ختم کپے شوی دی ۔

د قرآن تحریف نا بتلو د پارہ مستشرقینو دا وہ حرفو نہ یا اودہ
 لغثونہ ہم دلیل جو کپیدے ، خود ا حکمہ صحیح نہ دے لکھنگہ
 موبن و ہاندے ذکر کپل چہ تحریف د بل چا زیاتی کمی نہ ویلی شی
 کچرے متکلم د ملتہ اللہ پاک پخپلہ پہ خپل کلام کئے کے زیاتے خہ
 مصلحت د پارہ ا کپی نو دے نہ تحریف نشی ویلے لکھنگہ چہ د
 باد شاہانوا و دنور و حاکمانو پہ حکمونو کئے د ایو عام معمول دے او
 دغہ رنگ د تیر شوی مصلحت پہ بئیا دا ول پہ او و قرآنو نو د قرآن
 دلوسے اجازت او بیاداموقوکول او پہ یو خاص لغت (د قریشو) د
 قرآن قرأت تحریف نہ دے بلکہ دا تصرف الہی پہ خپل کلام رقرآن
 کئے دے چہ پہ دے حق د بتلو و روغو خلفوا اتفاق دے چہ پخپلہ خبرہ
 یا حکو کئے متکلم زیاتے کم کولے شی ، دغہ رنگ منسوخ التلاوۃ
 د د رجم ایت ہم ا گلرہ چہ اول د قرآن برخوہ او بیاد قرآن

نہ ددے تلاوت ا بشکل شو ، نو دا تصرف پہ قرآن کئے د قرآن دنازلو ککر
 پخپلہ وو نہ چہ د بل چا لکچہ فرمائی ۔

قُلْ مَا يَكُونُ لِي اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ
 تَلْفَاؤٍ نَفْسِي اِنْ اَتَّبِعَ اِلَّا مَا يُوْحٰى
 اِلَيَّ (يونس آية ۱۵)

تہ اعلان ا کپرا چہ دا قرآن حہ د
 خپلہ خانہ نشم بدلولے ہر خوم
 دہغے تا بعداری کوم کوم چہ ماتہ
 وحی کپری ۔

دغہ رنگ د خلغ سورت چہ ا بی پہ مصحف کئے وو او بیام نسوخ
 التلاوت شو نو دا تصرف الہی وو د بل چا نہ بے سرہ سرہ دا ہم
 حقیقت دے چہ پہ اعجاز کئے منسوخ التلاوت آیتونہ د قرآن حکم
 مستقل آیتونو سرہ ہرگز برابر نہ دی بلکہ کم دی حکمہ خو معلومین
 چہ د رو جسے نہ ددغے آیتونو د مستقل پریندو اللہ تعالیٰ ارادہ نہ
 وک ا وک قرأتونہ

دا و و حرفونو د حدیث دویمہ تشریح ا وک متواتر قرأتونہ دی ، د
 تحریف اعتراض پہ دے ہم حکمہ نشی کیدے چہ د ا وک و ا وک قرأتونہ
 ہم قرآن دے پہ قرآن کئے دے سرہ ہیچ کئے زیاتے نہ راجی ، پہ دے
 صورت کئے دا و و حرفونو مطلب د تلفظ ا وہ طرڈونہ دی ، د حرف ، مجزی
 معنی ، مطلب نہ دے بلکہ لغوی معنی مطلب دہ ، چہ معنی ا وک
 قرأتونہ دی ، قرأتونہ خود ا و و نہ زیات دی او پہ حدیث کئے ا وک
 یاد پیری ، دا و لے ،

د دے جواب یو ہغہ دے کوم چہ اتقان د جزری نہ نقل کپیدے
 ہغہ وائی چہ ما د صحیحو ، شاذ او د ضعیفو بتلو قرأتونہ چانہ
 ا کرونو معلومہ شوہ چہ آخر کین دا بتول د ا و و نہ بھرنہ دی ر اتقان
 جلد ع ص ۱۱۱ کچرے د ا و و نہ زیاتی ہم وی ، نو د دے ہم خہ پروا

حکے نشہ چہ داؤ نہ مطلب مشہور قرأ تو نہ دی اوبل داچہ لفظ
 داؤور (سبح) دحصر د پارہ نہ دے، دویم دا حدیث د نبی علیہ السلام
 رومیہ دے، او اؤ قرأ تو نہ بیار ستو ظاہر شوی او تصنیف شوی
 دی داخنکہ چل دے، نو د دے جواب دادے چہ اؤ واپہ قرأ تو نہ
 د نبی علیہ السلام پہ وخت بکنے وو، حکے خود ہغوی نہ دا تول داؤو
 مشہور و قاریا نورضہ ذریعہ روایت شوی دی، صرف د دے
 کتابونہ رُستو جو رہ شوی دی۔

دریم اعتراض دادے چہ ہر ایت بکنے خواؤ قرأ تو نہ، نہ جاری
 کیزی، نو جواب دے دادے چہ پہ ہتول قرآن بکنے داؤو قرأ تو نہ
 وجود بنود لے بنو دے نہ چہ پہ ہر ایت بکنے۔

د اسلام مخالفینو پہ مصحف عثمانی خوا اعتراضونہ کریدی
 چہ پہ ہغے کین مشرقین پیش پیشی دی۔ مرنبر اس ہغہ نقل کو وادوار
 پہ وار بہ د ہغے جواب ورکوو۔

① رومیہ اعتراض دادے چہ خہ وخت حضرت عثمان رضی اللہ
 تعالیٰ نہ مصحفونہ ویراندے کریشونو ہغوی اُفرمائیل۔ اِنَّ فِي
 الْقُرْآنِ لِحِكْمًا سَتَقِيْمُهُ الْعَرَبُ بِالسِّنْتِهِمْ رُوحِ الْمَعَانِي جِلْد ۱ ص ۲۵
 پہ مصحف عثمانی بکنے دا سے غلطی دی چہ عرب بہ ئی پہ خپلوڑ بودرے کرے
 ہم داشان پہ فوز الکبیر بکنے دی، نو اول جواب دے دادے لکہ چہ علامہ
 آلوسی لیکے، لَمْ يَصْحَحْ عَنْ عُثْمَانَ اَصْلًا، رچہ داروایت د حضرت
 عثمان رضی اللہ عنہ بالکل ثابت نہ دے۔

② دویم جواب دادے چہ پہ مصحف عثمانی د صحابہ و اجماع دہ
 اور رسم عثمانی ہم وحی سرکہ ثابت دے، نو پہ غلطہ خنکہ اجماع کیدے
 شی، (۳) دریم جواب دادے، چہ حضرت عثمان د مصحف عثمانی

کاتبانوتہ پہ جمع شابا سے ورکرووے فرمائیل، اَحْسَنُمْ وَاَجْمَلُكُمْ
 ناسو دیربنہ اوبنا شتہ کارا کر وئو صحابی پہ غلط کار خنکہ شایب سے ور
 کو لے شی، بل داچہ ابو عبیدہ د عبد الرحمن بن ہانی تہ نقل کریدے
 وائی چہ خہ حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ سہ اؤم کاتبانو چہ دغہ
 مصحف حضرت عثمان تہ ویراندے کروو نو ہغوی قلم دوات طلب
 کروو، او د دے غلطیا نے ئے در سے کہے (۱) لَمْ يَتَسَنَّ تُمْ اَمْ يَتَسَنَّ
 کروو (۲) لَا تَبْدِيْلَ لِلْخَلْقِ ئے لَا تَبْدِيْلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ "کروو، اور (۳) "
 اَمْ هَلِ الْكُفْرِيْنَ ئے مَهْلِ الْكُفْرِيْنَ "کروو، ر تفصیل ویراندے ہم ذکر
 شوے دے (۴) دا سے ورے د کتابت غلطی ہر کلمہ چہ حضرت عثمان

در سے کرے نو نور سے غتے غلطی بہ ئے پہ بکنے خنکہ پرینوے ۴۰
 خلوڑ مر داچہ دل تہ د لحن "معنی غلطی نہ دہ بلکہ د قرآن ہغہ صحیح
 الفاظ دی پہ کوموچہ دغہ وخت د عربوڑ بہ نہ چلیدہ او د ہغوی
 د خبرو پہ طرنا نہ وو، نو حضرت عثمان رضی اللہ اُفرمائیل چہ عرب
 بہ ئے پہ بیابیان تلاوت قابو کرے اوڑ بہ نہ ئے پروا ڈری، دے کینے
 نشہ چہ د لحن دوہ معنی دی (۱) غلطی (۲) طرز کلام د حضرت عثمان
 پہ روایت بکنے دا دہیہ معنی مرادہ دہ کومہ چہ امام د لغت راعب رچہ
 مفردات القرآن بکنے لیکلے دہ خود سے تہ لحن محمود و ییلے شی لکہ د
 عربو شاعروائی: خَيْرُ الْحَدِيثِ مَا كَانَ كُنْزًا رِبْهَ خَبْرَةَ هَفْهَ وَي
 چہ پہ بنہ طرز او ییلے شی) ہ او ہم دغہ معنی د قرآن پہ

وَلْتَعْرِفْنَهُمْ فِي دَلْحِنِ الْقَوْلِ " بکنے استعمال دہ لَعَلَّ يَعْصِمُكُمْ الْلَحْنُ
 بِحَجَّتِهِ د دے مطلب دادے، چہ د مقدمے یو فریق د فصیح طرز کلام
 ماہروی، نو خہ د ہغوی پہ خبرہ فیصلہ کوم کچرے دا خیر واقعی
 د ہغہ حق نہ وی نو دا دگری بہ د ہغہ پہ حق بکنے دا اور یو کچرہ وی

دے حوالہ، مطلب داچہ د لحن نہ یوازے غلطی نہ مرادہ
بلکہ یو خاص طرز تلفظ مراد دے :-

پنجم داچہ د لحن مطلب درسم الخط لحن دے مزید تشریح نے
دادا کہ چہ پہ مصحف عثمانی کینے خہ رسم الخط د تلفظ سرہ مطابق
نہوی، لیکن د ژبے (عربی) والا بہ نے پچھلہ درسنہ کری، لکہ خٹکہ
چہ پہ انگریزی کینے دیر داسے لیکل دی، چہ د تلفظ مطابق نہ دی خو
دے ژبے والا نے پچھلہ درست کوی :-

د تحریف پہ بارہ کینے دابن عباس رضی اللہ عنہما

مستشرقینو دابن
عباس رضی اللہ

خہ روایتونہ نقل کریدی بلکہ روقضی رَبُّكَ پہ حائے ووصی رَبُّكَ
او د مثل نُورٍ پہ حائے مثل نُورِ الْمُؤْمِنِ : دداسے روایاتونہ
نہ خود قرآن پہ معنی خہ خاص فرق نہ پرپووی خوبیا ہم صاحب
د مباحل العرفان ددے خو جوابہ ورکری دی :-

رَبُّكَ هَذِهِ رَوَايَاتٌ ضَعِيفَةٌ : داضعیف روایتونہ دحضرت عبداللہ
لَمْ يَصِحَّ شَيْءٌ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ : بن عباس رضی اللہ تعالیٰ نہ ثابت نہوی
روایتونہ دقرآن دقراء متواترہ نہ خلاف دی حکہ پیکارہ دی
عام جواب دابن عباس رضی اللہ عنہما داسلام مخالفینو خومرہ روایتونہ چہ نقل
کریدی دہغے بتولو عام جواب دادے چہ ابن عباس رضی اللہ عنہما پہ قرآن
اوپہ قراءت کینے دزید بن ثابتؓ او دابی بن کعبؓ شاگرد دے اودادوار
حضرت دہغے کمیٹی ارکان دی کہہ چہ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ دقرآن دجمع
دبارہ مقررہ کرے وہ، نو ددہ دے دوارو استاذانوا نو رولویوصحابہ
چہ د کوموالفاظو دقرآن سرہ اتفاق کرپوی، نو ابن عباس رضی اللہ عنہما
ہیچرے مخالف کیدے نشی نو داروایتونہ اول خوضعیف او بے اعتبار

دی کہ ثابت ہم نشی نو دقرآن دمتواتر و الفاظو مقابله دیوکسی بیان
نشی کولے لکہ چہ بغداد بنا رہ تواتر ثابت دے کہ یوکسی ددے خلاف
بیان ورکری نوہغہ اعتباری او دمنلو نہ دے، اصلی خبرہ دادہ
چہ خوگ صحابہ کرامونہ داسے کچہ خبرہ منسوب کوی نو دادے
دلیل دے چہ دانسبت کوونکے کچہ سرے دے اوددہ خبرہ داعتبار
کولو او دمنلو جو کہ نہ دہ :-

شیعہ او دقرآن تحریف

مستشرقین پچھلہ دقرآن پہ تحریف ثابت کولکینے پاتے راغلہ نو داہونہ
نے خوشی کرل چہ دمسلمانانو یوغتہ فرقہ (شیعہ) دقرآن دتحریف
قابلہ دی اواندا زئے و دلہ ہغہ کینو د کوم چہ دا بنائی چہ د شیعہ و
منلے عقیدہ دہ چہ قرآن کینے تحریف ستہ خودا حکہ غلط دی چہ د
شیعہ و ہم ہغہ عقیدہ دہ کومہ چہ د سنیانو دہ ہغہ داچہ قرآن
پورہ او مکمل محفوظ دے پہ دے کینے دیو حرف کینے زیاتے نشتہ د
شیعہ و ددیروکتا ہونو حوالے دادی :-

۱) شیخ صدوق ابو جعفر محمد بن علی ہابویہ پہ رسالہ اعتقاد یہ کتبیکی
مَابَيْنَ الدُّفْتَيْنِ لَيْسَ بِأَكْثَرَ مِنْ كَوْمِ قُرْآنٍ چہ ددے دودو قایو پہ
ذَلِكَ وَمَنْ نَسَبَ الْيَتِيمَ أَكْثَرُ مِنْ مَنَعِ كَيْدِ دَدِ دے نہ نورزیات
فَهُوَ كَاذِبٌ : ؛ ؛ نشتہ او خوگ چہ موبز نہ دے

نہ دزیات منلو نسبت کوی نوہغہ ددو غٹن دے،
۲) پہ تفسیر مجمع البیان دابوالقاسم علی بن الحسین الموسوی کینے دی
إِنَّ الْقُرْآنَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ : قرآن د نبی علیہ السلام پہ زمانہ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ مَجْمُوعًا : ؛ کینے ہمد غسے جمع و لکہ چہ
مُؤَلَّفًا عَلَى مَا هُوَ الْآنَ وَذَكَرَ أَنَّ مَنْ : اُس دے او کوم امامیہ یا حشویہ

خَالَفَ مِنَ الْإِمَامِيَّةِ وَالْحَشَوِيَّةِ لَا؛ چه دے خلاف کوی نوپ هغه
يُعْتَبَرُ بِخِلَافِهِمْ لِأَنَّهُمْ قَبِلُوا الْأَخْبَارَ؛ حکم اعتبار نشتہ چه هغوی
الضَّعِيفَةَ؛ ضعیف خبر و نہ قبول کریدی :-

سید مرتضے شیعہ لیکي

إِنَّ الْعِلْمَ بِصِحَّةِ الْقُرْآنِ كَالْعِلْمِ؛ داسی قرآن دصحت علم داسے
بِالْبُلْدَانِ وَالْوَقَائِعِ الْكِبَارِ؛ یقینی دے لکہ دشہوور بنا رو نو
دموجود گئی او یا دلویو لو بو تا دینی واقعاتو علم :-

قاضی نور اللہ الشوستری شیعہ پہ مآئب النواصب کن لیکي

مَا نَسِبَ إِلَى الشَّيْعَةِ الْإِمَامِيَّةِ؛ کومہ خبرہ چه امامیہ شیعہ قوتہ
يُوقُوْعُ التَّغْيِيرِ فِي الْقُرْآنِ كَيْسَى؛ منسوب شوے دہ چه هغوی پہ
يَمَا قَالَ بِهِ جُمُوهُورُ الْإِمَامِيَّةِ وَأَمَّا؛ قرآن کینے تحریف متی دا دلولو امامیہ
قَالَ بِشَرِّ ذِمَّةٍ قَلِيلَةٍ مِّنْهُمْ لَا؛ قول نہ دے بلکہ ددوی دیورڈو کی
اعْتَدَا دَبَّهُمْ، وَقَالَ الْمَلْأَصَادِقُ؛ تولى قول دے کوم چه بے اعتبارہ وی
فِي شَرْحِ الْكَلْبِيِّ يَبْطُرُ الْقُرْآنُ؛ او ملا صادق پہ شرح کلینی کن لیکي
بِحَدِّ التَّرْتِيبِ عِنْدَ ظُهُورِ الْإِمَامِ؛ چه قرآن بہ ہر یہ دے ترتیب دولہم
الثَّانِي هَسَمًا؛ امام مظاہر دی :-

محمد بن حسن البحر العاملي دامامیہ شیعہ دلونے محدث پہ خیلہ رسالہ کن
لیکی کومہ نے چه د خط زلفے دیو عالم پہ رد کن لیکلہ دہ چه

ہر کہے کہ تتبع اخبار و فحوص تواریخ و آثارہ چاہم چہرہ اخبارو، آثارو اونوار یخولتو
نہورہ بعلم یقینی میداند کہ قرآن درغایت؛ اگر و هغه یقینا پوہیزی چه موجودہ
درجہ نواثر بودہ و آلاں صحی بہ ضبط؛ قرآن پہ انتہائی نواثر سرہ ثابت دے او پہ
ونقل کردہ و آن درعمر رسول اللہ مجروح و؛ زرگونو صحی بہ کرا مو هغه نقل کرے او
مؤلف بودہ؛ ضبط کریندے او هغه د حضور علیہ السلام پہ زمانہ کن یوحثے شوے او جمع شوے

فروع کافی کتاب الروضة مشکن حضرت علی رضی نہ روایت دے

هُوَ كِتَابٌ كَرِيمٌ فَضْلُهُ وَفَضْلُهُ وَ قُرْآنٌ يُوْعَزُّمَنْدَ كِتَابٍ دے کوم لہر
بَيْتَهُ وَأَوْضَحُهُ وَأَعَزُّهُ وَحَفِظَهُ اللهُ تَعَالَى فَضِيلَتِ أَوْ بَرْدِ كِي وَر كِي دے
مِنْ أَنْ يَأْتِيَهُ الْبَاطِلُ بَيْنَ يَدَيْهِ أَوْ هَفْدُهُ دَبَاطِلُ دَكُونِ نَحْفُوظِ كَرِيمِ

شیخ صدوق دسالہ عقائد کینے لیکي،

الْقُرْآنُ الْمُنْتَرَلُ وَمَا بِيَدِي التَّاسِ؛ نازل شوے او د خلقو پہ لاسرو نو
وَاحِدًا لِأَزْيَادَةٍ فِيهِ وَلَا نَقْصَانَ؛ کینے موجود قرآن یودے چه پہ
هغه کن کے زیانے نشتہ

د شیعہ ددے مستند وحوالونہ پس د احقیقت بناکارہ کیری چه دیوخو
بے اعتبارہ خلقو نہ سواپہ شیعہ وکن ہم پہ قرآن کن د تحریف یادگی زیانی قائل ددی
نور تفصیل دنعمان آلوسی پہ کتاب الجواب التیسج لہما لفقہ عبد المسیح،
کینے اگوری قرآن حکیمہ د مخیر او د ماغ پہ دلور او خونو محفوظ دے او د
قرآن الفاظ او مطالب دوارہ معجز دی :-

د بائبیل تحریف

د دے پہ عکس د بائبیل نہ تاریخی بنیاد شتہ او نہ علی د انجیلونو خو
داحال دے چه د اصل انجیل یوو او اوس خلوردی، او بخار پہ قصص
الانبیاء کینے لیکلی دی چه دیورپ محققین دامنی چه روم بودے
صدور کینے د سکو نہ زیان انجیلونو، چه خہ مودہ پس د هغه نہ خلور
انجیلونہ د نائسیا پہ کلیسا کینے دیو فال پہ بنا چور کرے شو و نورا انجیلو
پرینوے شو،

د پورپ سگتس دزرے کتب خانے نورا انجیل برنا بازا او توجہ دسورت
صریم پہ مطابق د حضرت مسیح پیدائش او زیرے پہ پیغبر اسلام مشتمل

د یو پ خاص شاگرد (فرامرشو) چه دا ایدو نو مسلمان شو دا
 انجیل المنار، پریس کئے چاپ شو دے دے د یورپ محققین په دے متفق دی
 چه په دے انجیلونو کئے یو هم د حضرت عیسیٰ علیه السلام نه دے او
 نه د هغه ترجمه ده او نه د دے هغه سند شته، د مسیحیت مشهور
 دشمن پولوس دامشهوره کړه چه ماته صیح علیه السلام لاس
 را اړه دے، حکم چه هغه غور زید لے و ونه هغه او و نیل چه اُس بد
 صیح په هدایت د مسیحیت د دشمنی په خائے د هغه د تبلیغ کوشش
 کوم هغه او سینت پال مسیحیت گها و د کړه د آثره المعارف مسیحی
 مصنف البستانی لیکي چه لوقا خود مسیحیت یو خراب دشمن سینت پال
 نه مسیحیت راغیته دے او ابنت، کفار، شراب، مردار او خنزیر
 حلالوالے په مسیحیت کئے شامل کړو او د ائے د خرابو یو مجموعو
 جوړه کړه

انجیل متی د زرو نصاریٰ و اتفاق دے چه دا اصلی انجیل نه دے
 او نه د هغه ترجمه ده کچرے ترجمه لے وی نو د ترجمے
 زمانه او د مترجم نوم نه دے معلوم، متی دا انجیل سنه ۳۰ کئ په بیت
 المقدس کئے کینا سترا و دے لیکلو دے خود حضرت عیسیٰ علیه السلام
 صحابی هم ندے، زوین بغانی دا لیکلی دی:

مرقس پطرس گوانا کو په مروج الاخبار کئے لیکي چه مرقس یهودی
 و و د رومیانو په غوښتنه هغه دا انجیل غالباً سنه ۴۰
 کئ ا لیکلو :-
لوقا مستر کمال په رساله الهام کئ لیکي چه د لوقا انجیل الهامی
 حکم ندے چه د پخپله د دے په سر کئے لیکلی دی چه هغه
 دا انجیل شاه فیلس سره د خط و کتابت په پنا لیکل دے، لوقا په انطاکیه

کئے طیب وو، د مسیحیت یو خراب دشمن سینت پال نه مسیحیت راغیته
 دے او ابنت، کفار، شراب، مردار او د خنزیر حلالوالے په مسیحیت
 کئے داخل کړو،
انجیل یوحنا کیتھولک هیرالد جلد ۷ کئے پرو فیسریق نمونقول
 دے چه انجیل یوحنا دشمن نه ترجمه د اسکندر لیکي د یو

طالب علم تصنیف دے (الفاروق باجه زاده ص ۳۲۲)
تثلیث د دائرة المعارف مسیحی مصنف البستانی لیکي چه مسیحیانو
 د تثلیث لفظ د یو لونیرو و چه د سینت پال او پولوس ندوا
 وړید و کوم چه متعصب یهودی و او هغه مسیحی تو حید پر بشک کنده
 کړو او د کامیابئی سائے واغیسته په دے صنم پرستانه عقیده کئ
 مسیحی صداقت ورک شو :-

ختنه او د جنابت غسل نصاریٰ منی چه ختنه ټولو پنیغرانو
 علیم السلام کړیدله، علیه علیه السلام
 سنت و پولوس یهودی د کتاب په مخالف سنن ټول بند کړه چنانچه
 (۱) وَلْيَحْتَضِرْ كَلًّا ذَكَرًا رَهْنًا رَيْنًا د سنت کړیشتی) تورات تکرین
 (۲) قُلْ لَهُمْ فِي يَوْمِ الثَّامِنِ يُحْتَنُّ الصَّبِيُّ رَدْوِي تَرَاوَا يه چه په اتمه
 ورځ د ماشوم سنن ټولے شئ رسفر الاخبار باب ۱۷۱) او حضرت مسیح
 فرمائی چه لَا أُغَيِّرُ شَيْئًا فِي التَّوْرَانَةِ (چه هغه به په تورات
 کئے هېڅ تبدیلی لکوم) متنی باب ۷

(۳) کوم سری نه چه منی اوری نو ټول بدن د په ابرو دینجی او
 حائضه د هم دا لیکلی دی
 (۴) خنزیر حرام د کسفر الاخبار (باب ۷۱) د دے ټولو حوالو ند
 معلومه شوه چه دا انجیلونو او د هغوی د احکامو تحریف تر کوم حد شو دے

دبا ئیبل دتخریف داخلی شہادت
 کچرے تاریخی شہادتونہ او د یورپ د محققینوا اقرارونہ شانہ اُتوونہ
 شی نو بیا ہم بائبل کن چوندنہ دا سے مضامین موجود دی چه د هغه نہ
 ددے تحریف پے بنکاره دول ظاہر بیزی حکم چه دین مذہب کنے
 بنیادی مسہل درے دی :-

① د اوهیت تصور ⑦ د نبوت تصور ③ د عملونو د بدلو تصور یا
 آخرت د ہر مذہب دا بنیادی اصول دی :-

① د اوهیت پہ تصور کن د الله تعالیٰ عظمت، پاکی او تزییہ ضروری دہ
 خکہ چه انسان د هغه صحیح معرفت بیا موندے شی او زرا د هغه د
 جلال او جمال پہ شان د نرا او آباد کیشی،

② د نبوت تصور پہ دل سے یواند از کن پیش کوشی چه د انسان زرد
 او دماغ د نبی د عظمت او عصمت پہ وړاندے ہیبت شی او د هغه د
 فرمانبرداری عشق د هغه پہ درہ کس پیدا شی :-

③ د بدلو تصور او د عملونو د جزا نقشہ د دا سے جوره وی چہ انسان
 د نیکی نہ بلی او بدی نہ و ورلہ کرکه او ویرہ پیدا کوی او د عملونو د
 نتیجہ دینی تصور د هغه پہ فرمانبرداری کولو تیاروی او د گناہ نہ وضع
 کوی، خکہ چه د نیکی د نتیجہ زیرے او د بدی د نتیجہ نہ ویرو لومقصد د
 انسانی شخصیت اصلاح او د جماعتی ژوند پاک و پاکہ، پدے تلہ اُس
 مؤبذ د بائبل تعلیمات او هدایات تلو چه هغه د درے وار تصور
 مقصدونہ ترکوے پوره کوی :-

د اوهیت تصور او بائبل ① خداوند، پہ زمکه د انسان پہ
 پیدا کولو پشیمانہ او د لکیر شو

(نورات پیدا ائشی درس ۴۵) ② پشیمانہ پشیمانہ کیدو

سترے شور کتاب پر سیا باب ۷ درس ۷) د خط کشیدہ الفاظ
 نہ د خدائے تعالیٰ جاہل کیدل - غمزن کیدل او ستری کیدل ثابت بیزی
 چه هچرے د الله د شان سره سمون نخوری :-

③ نہ به بیشکه هغه زمکه ته اُ نہ رسی، د کومے پہ بابت چه ما قسم
 خور لے دے، چه خہ به هلته ستا د استوگنے بند و بست کوم رتولیت
 گنتی باب ۷ آیت ۷ بیا پہ آیت ۷ کن دی) تا ته به حما وعدہ
 ما تکل معلومہ شی، د قسم وعدہ ما تکل یو شریف انسان سره
 نہ بنائی تو خالق کا منات سره به خنکہ اُ بنائی،

④ ترصبا صادقہ پورے یعقوب خدائے سره پر زونے کولے او سحر
 چه خہ وخت تلونو یعقوب پڑ هغه نہ پریشو ترخو چه برکت لے تیز
 وانغستور پیدا ائش باب ۷ آیت ۷ :-

⑤ خدائے پاک به د هغه پلاندا سمان د بیخه را اُ یاسی ر کتاب یسعیا
 باب ۷ آیت ۷ :-

⑥ خدائے د خیمے پہ دروازه ولا د هغه د خله نہ اور او سپیر موند
 لوڑے را اُ تو او سور شو او مندا ککره - خلق موسیٰ او هارون ۴ سره
 خدائے پہ گرسی ناست اُ لیدو او خورل سبیل لے اُ ککره، د هغه جاے
 د وارے پشان سپینے او د هغه د سرویشته ستره او د هغه پشان وولاول
 سلاطین باب ۲۲

⑦ خونی خدائے یهودا پیدا شور عبرانیون باب ۷ آیت ۷

⑧ د خدائے کم عقلی د خلق د عقلمندی نہ او د خدائے کمزوری
 د خلق د زور نہ زیاتہ دہ، تہ خماخوے اُ امانہ نن پیدا شوے :-
 ر اعمال باب ۷ آیت ۷

د دے خوالو نہ تا سو د خدائے بائیلی تصور اندازہ کپٹی، د دینہ

نوره زیاتہ دَخْدَائے بیعزتی خہ کیدیشی، بیاد قرآن دا حکم چہ ،
لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ اَوْ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ بنہ اگورئی چہ دَخْدَائے ہستی
دخہ پہ شان ندہ اونہ دہغہ خوک سیال شتہ

بائیبیل اوک نبوت تصور

۱۶) نوح شراب اُخنبیل اوبدا مستہ شو، دہغہ ستر بر بندہ شو خود
ہغہ خامنوپت کپور پیدائش باب ۷۱

۱۷) لوط علیہ السلام شراب اُخنبیل اوخپلو نو نروسرہ ئے زنا اکرہ
اوماملہ دوہ کرتہ اُشوہ : رپیدائش باب ۷۲

۱۸) حضرت یعقوب علیہ السلام د بڑے د بچو خرمن د لاسہ تاؤ کپہ
اودر و غ ئے اُوئیل اوخپل پلار تہ دوکہ و د کولو د پارہ ئے خپل نوم
عیص اُبنودور پیدائش باب ۷۳

۱۹) د جہور خو ئے سکم د حضرت یعقوب اور وساسرہ زنا اکرہ :
رپیدائش باب ۷۴

۲۰) د موبہنی علیہ السلام پہ غائبید و ہارون علیہ السلام دخلقوپہ وینا
د کالوہت جوہ کپرو او پہ خلقو ئے د عبادت اکر لو او د ہغہ د پارہ
د قربانی و د کولو حکم و ر کپرو او وے وئیل چہ داستاسومعبودے
چہ د مصر د مکہ تہ ئے تاسورا اویستی د خروج باب ۷۵

۲۱) داؤد علیہ السلام پہ چت اُختودحتی اور یا بنجھ ئے پہ لمبا لیدہ
نو پیر عاشق شورا وے بللہ اوز نائے ورسرہ اکرہ چہ د ہغہ خیتہ
شوہ نو د ہغہ خاوند ئے پہ مکر اُوژ لور د سموئیل دویم کتاب باب ۷۶

۲۲) حضرت سلیمان علیہ السلام د ممانعت باوجود موابی اوعمونی
بت پرستہ خپلے نیکے جوہے کرے او نفسانی خواہش ئے دومرہ پہ
چپوشو چہ او د سرو بیگمو او درے سوو خر مو تہ ئے خبرہ ارسیدہ

بیا پہ دی دومرہ عاشق اوزن مرید شو چہ بتولی تہ مائیل شواوپہ
آخری عمر کجے تہ ایمان تہ ہم سلام اکر وراول سلاطین باب ۷۷

ریوحنا باب ۷۸ آیت ۷۱

۲۳) یسوع اُوئیل چہ د آسان اوز مکے تپول اختیار مالہ را کپیشو
رمتی باب ۷۸ آیت ۷۱

۲۴) مانہ چہ خمیرہ ورا ندے راغلی دی ہغہ تپول غلہ او پاکوان
دی ریوحنا باب ۷۸ آیت ۷۲

۲۵) امت د پارہ نبی د عمل نمونہ وی آ یاد نبیا نو د اشان د نبوت
مقصد پورہ کولے شی

بائیبیل او د عملونو بدلہ

۲۶) خمیرہ خلق چہ پہ شریعت تکیہ کوی، ہغہ تپول لغت لاندے
دی رگلیتون باب ۷۸ آیت ۷۳

۲۷) خدائے د چا عدا التونہ نہ کوی ہغہ د عدالت تپول کار خپل جوئے
تہ اُسیار لور ریوحنا باب ۷۸ آیت ۷۴

۲۸) کوم مسیح چہ خمیرہ د پارہ لعنتی جوہ شو ہغہ موبز پہ بیوہ
اغسینوا و د شریعت د لغت نہ ئے خلاص کپرو : رگلیتون باب ۷۸
آیت ۷۵

۲۹) ہغہ یوازے خمیرہ د گناہونو گفارہ نہ دہہ بلکہ د تپولے د نیا
گناہونو ہم د ریوحنا و جے عام خط باب ۷۸ آیت ۷۶

۳۰) یاد دیا نو تہ د گناہ مجبستلو اختیار دے د چا گناہونہ چہ تا سو
بخشئی نو ہغوی اُبخیلے شو او د چا گناہونہ چہ قلکے پریز دئی نو
لکے اُسائے شوے ریوحنا باب ۷۸ آیت ۷۷

آیاد بدے داسے تصوّر نہ پس دنیکی کولو اوڈ گناہ نہ بچ کید جڈن بہ پاتے کیدے شی، دے نہ معلومہ شکرہ، چہ دا توتل تخریفات دی،

شپیزم فصل

مکی او مدنی سورتونہ اوڈ ہفے شمیر اوڈ آیتونو کلو اوڈ حروف نو شمیر پہ بیان کینے

د مکی او مدنی متعلق درے اصطلاحات دی

راں کوم سورتونہ چہ د ہجرت شروع کید وڈ زمانے نہ ورا ندے نازل شوی دی، ہفہ مکی دی او کوم چہ دے نہ رستون نازل دی ہفہ مدنی دی (راں کوم سورتونہ چہ پہ مکہ کینے نازل شویدی ہفہ مکی دی، خود مکہ نہ مطلب خود مکہ اوڈ ہفے خواؤ شا علاقہ دہ، لکہ مثنی، عرفات اوحدیبیہ او کوم چہ مدینہ کین نازل شوی دی، نو ہفہ مدنی دی خود دلتہ ہم خود مدینہ اوڈ ہفے خواؤ شا علاقہ مراد دہ لکہ بدر، احد، سلح، رس کومو آیتونو کین چہ خطاب اہل مکہ نہ دے ہفہ مکی او کومو کینے چہ اہل مدینہ نہ خطاب دے، ہفہ مدنی دی، خو مشہور ہڈو قول دے، د مکی او مدنی پیژندل د صحابہ کرامولہ اقوالو معلومیری لکہ چہ ابو بکر بن عربی پہ «انتصار» کین لیکلی دی پہ دے بار کڈ نی علیہ السلام شیخ قول نہ دے نقل شوے پہ مکی او مدنی معلومو کینے دا فائدہ دہ چہ پہ نزول کین د ورا ندے رستو سورتونو پتہ لگی او دے سہ، د شیخ او تخصیص مسئلہ پہ آسانہ حل کیدے شی ابو بکر بن الحصار نہ منقول دی چہ شل خو پہ اتفاق سرے مدنی سورتونہ دی د ولسو سورتونو کینے اختلاف دے، اونور توتل بیا مکی دی، لیکن ابی بن کعب اوہ ویشٹ سورتونہ مدنی بنائی اونور توتل مکی، زیان تفصل اتقان جلد ۱ ص ۱۹۱ کتے شی،

قرآن د سورتونو شمیر د قرآن د سورتونو پہ شمیر کینے دہ مشہور اقوال دی،

د قرآن سورتونہ یوسل خوا رس دی، مطلب دا چہ انفال او براءۃ خان لہ خانلہ سورتونہ دی،

دویم دا چہ سورتونہ یوسل او دیارلس دی مطلب مے داشو چہ انفال او براءۃ دوارہ پہ یوسورت حسابیری،

د قرآن پہ سورتونو کین د تقسیمولو یوشو حکمتونہ دی ہر یوسورت مستقل معجزے پہ شکل کینے ورا ندے کول،

د یوسرتونکو او یاد و نکوتہ یوقسم تسلی خوشحالی او ہمت ورکول پہ یوسورت ختمولو سہ ہفوی د قرآن یو مستقلہ برہنہ ختم کپہ

متناسب مضمونونہ یو خائے کول (اتقان جلد ۱ ص ۶۶) نت کار یوہ فائدہ د مکی مدنی سورتونو پیژندل یوشو ضابطے،

د کوم سورت کینے چہ «کلا»، لفظ راغلی دے ہفہ مکی دی، د رکلا غظ درے دیرش خایہ پہ پختل سورتونو کینے راغلی دے چہ توتل د

رات پہ آخری نیمہ حصہ کین دی کو آخری نیمہ حصہ زیاتہ مکی خو مشیات کین مدنی دی،

پہ کوم سورت کین چہ سجدة د تلاوت دہ ہفہ مکی دے، سواد سورت بقرة او آل عمران دنور کو مو سورتونو پہ سر

چہ حروف لہجی دی ہفہ مکی دی، مفصل یعنی د قرآن آخری او مہ زیاتہ برخہ مکی دہ رطلاق،

دویم او سورت نصر مدنی دی، پہ کوم سورت کینے چہ حد و دا و فرا ئض دی، ہفہ مدنی دی، پہ کومو سورتونو کینے چہ د جہاد بیان دے ہفہ مدنی دی،

۱۷۰) پہ کومو سورتونو کینے چہ دے مُنافقانو بیان دے ہخہ مدنی دی
رناهل العرفان جلد ۱ ص ۱۹۰-۱۹۱۔

دَقْرَان دَا ایتونو شمیر

د حضرت عائشہ رضہ د شمیر مطابق د
قرآن ایتونہ شیر زره شمیر سوہ او

شیر شیبہ دی،

دقرآن د کلمو شمیر

د حضرت مجاہد د شمیر مطابق د شمیر او
زرہ او دوہ نیم سوہ دی

دقرآن د حروفو شمیر

د حضرت ابن مسعود د شمیر مطابق
د ادرے لک دوہ ویشت زرہ شیر سوہ یوازی

زورونہ پنچہ خلویبیت زرہ دوہ سوہ او درے خلویبیت دی (۲۳۳ ۲۳۵)
زیرونہ یو کم خلویبیت زرہ پنچہ سوہ او دوہ اتیار (۳۹۵) دی :-

پیشونہ آتہ زرہ آتہ سوہ او خلور (۱۱۰) دی :-

نقطے (۲۱) یولک پنچہ زرہ شیر سوہ او خلور آتہ دی

رتاریخ القرآن ص ۱۱۹ او فنون الافنان م د ابن الجوزی

د مختلفو سورتونو مختلف نومونہ

سبع طوال اده ابدہ سورتونہ (۱) بقرہ (۲) ال عمران (۳) نساء (۴)

سورہ مائدہ (۵) سورہ انعام (۶) سورہ اعراف (۷)

سورہ انفال سورہ د سورہ توبہ :-

صیین

داہقہ سورتونہ دی، پہ کومو کینے چہ سل یا بزریات آیتہ وی
سورہ یونس نہ تر سورہ فاطر پورے :-

المثانی

داہقہ سورتونہ دی پہ کومو کینے چہ د سلونہ کمر آیتونہ وی
د سورت یسین نہ تر سورت قی پورے :-

مفصل : د زورویلو بیلو سورتونو نوم دے د سورت قی نہ داخل د

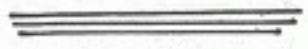
قرآن ترا خردہ پورے، یعنی د شیر ویشتہ سپارے ددریم پاؤ نہ رستو
واخلہ ترا خردہ قرآنہ پورے :-

طوال مفصل : بیادرے قسمہ دی :-

اوساط مفصل : د سورت بروج نہ تر سورت لم یکن ربینہ پورے
بصار مفصل : د سورت ربینہ (لم یکن نہ تر والناس پورے،

بعضو علماؤ پہ نزد طول مفصل د سورت قی نہ تر والمرسلت پورے
واو ساط مفصل د سورت نبأ نہ تر لکھنی پورے، او قصار مفصل

ذالم نشرح نہ تر والناس پورے :-

دَقْرَانِ مُہِمَّات

اول فصل: دَباری تعالیٰ جلَّ مجدہ ہستی

انسانی تاریخ سرہ دَباری تعالیٰ جلَّ مجدہ دثبوت عقیدہ راوا نہ
تول قومونہ او ملکونہ پہ اکثریت پہ دے مسئلہ کنس اتفاق لری
اگرچہ پہ نور و خیز و نو کینے اختلاف شتہ پہ ہرہ ذمہ نہ کنس خص
پہ دے زمانہ کینے دَخدا گئے نہ مُنکر خلق ہر وی، خود اپہ شہ دلہ
یا علم ارا نرہ نہ لری بلکہ د بے علمی نتیجہ دہ، د ملحدانود اورو کے
تولے وائی چہ موبز د سائنس او د محسو ساتو پہ احاطہ کنس خدار
ا نہ موندو بعضہ کم عقل خلق دے تہ علم بالعدم وائی خود اسے
بلکہ داعدم علم دے۔

دَباری تعالیٰ ہستی ہر کلہ چہ د محسو ساتونہ بھزدہ نو پہ دے کن
خدائے خنکہ بیاموندے شی خود دے دامطلب ہر نہ دے چہ خدا
ہدو شتہ نہ او کہ خوک بے عقل گئے دامطلب واخلی نویا بہ داسے
شی لکہ خوک وائی ہر کلہ چہ پہ اوجہ مھے نشی موندے، نو پہ
دریاب کینے بہ ہر نہ وی، یا پہ دریاب کینے سمسرہ ا نہ دینی نو وائی
چہ پہ اوجہ ہم سمسرہ نشتہ، موبز چہ خنکہ ا لیکل ملحدان پخیلہ
ہم دے اقرار کوی پروفیسر لیٹیر (CEATIA) چہ د ملحدانوسر
پینچ دے او ددی غت عالم دے لیک، چہ موبز د کائناتو د اول
اخرتہ ناخبرہ یونو موبز داکارندے چہ دیوانلی یا ابدی ہے
انکار ا کرو لکہ خنکہ چہ موبز داکار ہر نہ دے چہ دا ہستی ثابت
مادی مذہب خپل خان د عقل اول وجود د بحث نہ جگد

ساتی، خنکہ چہ ہغوی تہ د دے ہیج علم نشتہ۔ موبز د حکمت الہی خو
مُنکریو ا ونہ گئے تا بتوونکی موبز کار بالکل د نفی او اثبات تہ میل وی
لیکن د سائنسدانانو اکثریت د خدائے د ہستی قائل دے راکلام
حصہ دوم ص ۱۱

(۱) ایزک نیوتن لیک چہ د کائنات پہ بر خو کنس کوم جو رخت او تناسب
چہ سرہ د زرگونو انقلاباتو د زمان او مکان دے دا بغیر د یو ذات نہ
قائم ساتل مکن بندی کوم ذات چہ اول دے او د علم او اختیار
خاوند دے،

(۲) د دے زمانے د یونو نہ لو گئے ہو بنیاس سائنسدان ہر برت پسند
وائی، د کومورازونو او پتو خیزونو چہ دا حال وی چہ موبز پر خومرہ
زریات غورا و فکر کو و ہومرہ ہغہ نور ہمداسے پتیز وی، دینہ یقینی
ثابتیز وی چہ انسان نہ پور تہ یوانلی او ابدی دا سے یو طاقت شتہ
چہ ہغہ نہ یول خیزونہ صاوریزی،

(۳) د فرانس یو فاضل کیمل فلا مریاں وائی، چہ یول اُستادان پہ دے
خبر پو ہید و نہ عاجز دی چہ جو د موجود کیدل خنکہ ا شو او خنکہ
جاری دے پہ دے پنا د داسے یو خالق خا مخا اقرار کول دی چہ ہروخت
د ہغہ موثر کیدل ہیشہ قائم دی۔

(۴) پروفیسر لینی لیک چہ قادرا و دانا خدائی خما پہ ورا ندے خپلو عجیب
غریبہ کار یگر و سرہ دل سے جلوہ گر کیزی، چہ خما ستر بے وازے
پاتے شی او خہ پاکل شم ہر خیز کینے خواہ ہغہ خومرہ وروکے وی
د ہغہ خومرہ عجیبہ قدرت، خومرہ عجیبہ حکمت او خومرہ عجیبہ
ایجاد موندے شی،

رہی فونسل پہ انسا ٹیکلو پیڈیا یا کینے لیک، چہ د علوم طبعیا تو مقصد

یوازے دانہ دے، چہ خمونبزہ عقل تندہ دمانہ کبری بلکہ دہنے
لوئے مقصد دادے چہ مؤنبزہ دخل عقل نظر خالق کائنات ته و پروردہ
کرو، او دہغه په جلال و عظمت عاشقان شو،

۔۔ ر الکلام ص ۳۹۰

د نوي فکر په رنډا کښ د باري تعالی ثبوت

دنوی فکر خاوندانوته د معرفت الهی په لار کښه دهره شیخ
خندان جوړ شوی دی، د خدای د انکار سره پینځ د امریکه یو مشهور
ملحد دا شېبه پلش کوی،

① د یقیني علم ذریعہ یا جس دے او یا وجدان یعنی جس باطنی (خو
په دے دواړه ولاړو د باری تعالی وجود نه ثابتیږی،

② د باری تعالی ذات او حقیقت د تصور نه پورته دے او د کوم چیز
چہ حقیقت نامعلوم وی، نو هغه به څنگه ثابت ا منلشی،

③ کچرے د خدائے هستی ا منلشی، نو په د نیا کښه موجود شر
د هغه د حکمت نه خلاف دے لهدا داسے کائنات چہ هغه کښه شر
هم شامل دے دغه ذات ته نشی منسوب کیدے،

د دریمے شېبه جواب | د دریمې شېبه جواب دله چہ باری
تعالی په وجدان رحسی باطنی سره

څنگه ثابت دے چہ انسانی اکثریت د وجود د خدائے اقرار کوی کچرے
دیوڅوکسا نوله دے انکار دے نو د هغه وجه داده چہ د هغه وجدان
صیح ندے، لکه څنگه چہ ظاهری حواسو کښه نقصان راتلے شی دغه
رنگ په وجدان یعنی باطنی حواسو کښه هم نقصان راتلے شی کچرے

د ستریزو نظر درست نه وی نو څه ورته نه بشکاردی دغه رنگ کچرے
وجدانی بینائی خرابه شی نو د وجدانی امور و احساس ورته نه کښی
مؤنبزې بویس هم ویلی دی چہ ظاهری جس سره خدائے څنگه نشی
معلومیدے چہ هغه د دے احاطه نه بکړ دے، که بیا هر څوک
خاتمًا زور لگوی، نو د هغه به د مطلب وی، چہ هغه خوب او ترخچ په
ستریزو معلومول غواری، حالانکه هغه د دے احاطه نه بهر د مبصرانو
په ځای د مد و قاتو په احاطه کښ داخل دے، نو د باری تعالی ذات
د ظاهری محسوساتو نه بالاتر د وجدانیو او معقولو نو په احاطه
کښه راځی،

د دویمے شېبه جواب

د دویمے شېبه جواب دادے چہ د دریمے
څیزو نو حقیقت معلوم نه وی څومونزې

منو، نو د خدای په منلو کښه د الاشکال و لے وی، لکه چہ شیخ ندیم الحبر د
خپل کتاب رقتة الایمان بین الفلسفۃ و العلم و القرآن په ص ۳۰ کښ
لیکي چہ سانس دانان ماده، روح او حیات منی او حقیقت لے ورنه معلوم
نه دے، دغه رنگ د عقل حقیقت او ادراک جسی سره د هغه جوړخت
هم معلوم نه دے، لیکن سر د دے، دا څومنی نو د خدائے له هستی په
دے بڼاء انکار کول و لے ځی،

د دریمے شېبه جواب

د دریمې شېبه جواب دادے، چہ
را کچرے کائنا تو کښه د شر داسے

واقعات شته کوم چہ حکمت خد او ندی سره اُس څومونزې په علم
کښه سمون نه خوری، څو کیدے شی چہ ر ستوڅه وخت د دے سمون
څومونزې په علم کښه راشی، په دے خبره اُس څومونزې علم نه ساتل د دے
دلیل نه دے، چہ بل وخت به هم علم نه راځی، لکه څنگه چہ د ابو حقیقت

دے چہ زکوٰۃ کالہ ویراندے انسان تہ دے پروقوانین قدرت
 علم نہ وواوڑ ستور تہ دے علم شو،
 (۲) د عالی واقعات کو کرمی چہ موبز تہ شر بنکاری دھے وجہ
 دادا چہ موبز تہ کہولو واقعاتو در تخریر علم نشستہ کچرے داسے
 کیدے شوے، نودا بنکاری و نکے شر بہ موبز تہ خیر معلومیدو،
 (۳) ابن سینا پہ شفا، کئے جواب ور کرے دے، چہ د دنیا درے حالت
 فرض کو لے شی، (۱) خالص خیر (ب) خالص شر (ج) پر خیر او
 بز شر، د قدرت پہ ویراندے دادریوار لا صور تونہ وو، پر ہومی
 صورت عمل کیدے شو، دویم صورت حکہ نشو کیدے، چہ قلات
 داسے دنیا دہ پیدا کرے چہ تہول د شر شروی، دریم صورت
 کئے خبرے شتہ لکہ دا خبرہ چہ قدرت لہ داسے عالم پیدا کول،
 مناسب و وجہ پہ ہھے کئے خیر زیات او شر کم وے، کہ د شے
 بالکل کت کرے وے، نو تہول بہ خیر خیر پانے شوے وو، خود اسے حکہ
 نشی کیدے چہ د دغہ بز شرکت کو لو پہ وجہ بہ دنیا د پر خیر نہ
 محرومہ وے، لکہ چہ اور د سوخو لو پہ وجہ شر دے بدن، جامے آبادی
 سوخوی، کہ د بز شان شر نہ وے، نو پچھے کرمول اونور، پیرد فائدے
 کارونہ بہ ہرور سرہ ختم وو دنیا بہ خنکہ چلیدہ، یا لکہ او پہ چہ د
 شر اچھے (سیلاب وغیرہ) دیر کم دے مگر د خیر اچھے دیر زیات
 دے د دنیا د دیر و خیزو نوژو نند دے سرہ ترے دے اونور بیشہ پرہ
 خیرونہ پکینی دی، یا لکہ ہوا چہ د شر اچھے (طوفان او بیابان
 اونے د بیخہ را گزاریدل) کم او د فائدے اچھے دیر زیات دے
 پہ دے د ا بونہ زیات د دیر و خیزو نوژو نند و لا دے، اونور
 دیر خیرونہ پکینے، نو قدرت داسے اکرہ چہ بز شرے د دیر

خیر د پارہ پکن پرینبو، اور بہ بیا اور نہ ووجہ پچھے کولے شوے
 او جماعتے نشوے سبز لے دے خوبہ بیا پچھے ہم نشوے کولے اونہ
 بہ پکینے داسے گرمی و کہ چہ پہ پچھنی کینے پر خان کرم کرے وے
 (۴) ابن رشد دے شرے دا جواب ور کرے دے، چہ دنیا کئے
 تہول شر و نہ خان لہ ندی بلکہ خیر سرہ د تابع پہ د ول تہدی
 لکہ غصہ بدہ خودہ لیکن کہ دانہ وے، نو چاہہ ہمہ د قابل مقابله
 نشوے کولے اونہ بہ شے د دخل مال او عزت حفاظت پہ ہغہ وخت
 کئے کولے شو کو م وخت چہ چاہے دے حملہ کولے، شہوت خراب
 دے خوبنکارہ غنہ فائدے داہم دہ چہ دنیا تیرا یاد دہ او تہول
 السانی نسل ہم پہ دے قائم دے د ملحدانود شبہو لریے کولونہ
 پس موبز د نوی فکر پہ نہرا کئے د باری جل مجدہ د اثبات دلائل
 پیش کو،

اول دلیل

د عالم وجود بہ یاری تعالیٰ تہ منسوب وی یا بہ مادے او دھ حرکت
 تہ بے لہ قصد او ارادے او یا بہ مادے او ارادے تہ منسوب وی خو
 سرہ د قصد او ارادے، دے دریم صورت ہیچوک قائل نشستہ نہ د
 خدائے منونکی اونہ ناصونکی حکہ چہ مادے تہ پہ دے متفق دی چہ مادہ
 ارادہ نہ لری اُس صرف دویم صورت د بحث د پارہ پانے شو چہ عالم
 د مادے تہ بے لہ قصد او ارادے اتفاق طور منسوب وی، لیکن داصر
 ہم قطعاً باطل دے حکہ چہ عالم کس حکیمہ نہ ترتیب موجود دے
 او پہ دے د قدرت قوا تین دلیل دے، پہ عناصر و او مرکبات کئے تہ
 شتہ، د پتاتاتو او حیواناتو پہ تخلیق کئے مرتب نظام شتہ د موسونو
 او د شے ور لھے پہ تبدیلو کئی د سیارو پہ حرکاتو کئی یو خاص ترتیب
 دے، چہ د مادے یا دھ د حرکت مسادفہ یا اتفاقیہ نتیجہ نشی

کیدے حکم کچرے کاغذ پہ لسو جڈا جڈا تکرود تونہ ترلسو ہند سے
 ا لیکلے شی بیاپہ یونہیلہ کنس واچولے شی او یونا بینا ما شوم تہ او نیلے
 شی چہ دے نہ یو یو تکرہ را ابا سہ نوکہ ہغہ کرو رو نہ واره دا پرچے
 بیاسی ابا سی ہجرے بہ پہ ترتیب را و کئی، دغہ رنگ کہ دیو قسیدہ
 پیلے پیلے جیلے او تکی پہ یو بوجنگئی کینے واچولے شی او بیاد غسے یو
 اشوم نا بینا تہ دھنے د را و ستوا و نیلے شی نو ہجرے بہ د قسیدے
 پہ اصل ترتیب را و کئی اگرچہ پہ کرو رو نو واره دغہ پیلے پیلے پرچے
 را ابا سی نو د د نیاد امر تبہ سلسلہ بہ دیونا بینا او بے شعورہ ماد نہ
 بے لہ قصد او ارادے خنکہ ظاہرہ شی، ددے نہ دامعلومہ شوہ
 چہ د عالم متعلق رو مے صورت د چہ داد یو حکیم خدا مے پہ قصد
 او ارادہ ظاہر شوے دے، صحیح او معقول دے (قصۃ الایمان بین
 الفلسفۃ و العلم و القرآن لابن ندیم المبرص ۲۶۷ ح)
دویم دلیل توے اوزرہ فلسفہ پہ دمتفقہ دہ چہ د عالم مادہ
 علم، شعور او ژوند نہ لری او پہ کائنا تو کن دادر
 واپہ خیزو نہ موجودی، پہ ژوندی خیزو نو کن ژوند شتہ انسان
 علم او شعور لری پہ خنا و رو کن شعور شنہ نوے تحقیق خوداوائی
 چہ بعض اونیو بو توجنہ ہم شعور شتہ، نو دا خنکہ کیدے شی چہ دا
 خیزو نہ خود د مادے یا د ہغہ د حرکت نہ پیداوی او پچیلہ د مادہ
 د علم، ژوند او شعور درے واپہ و نہ تشہ وی، حالانکہ د نفی محض
 نہ د اثبات، وجود ناممکن دے، لہذا کائنا تو سر چشمہ ہغہ ذات
 کیدے شی چہ ہغہ کینے ذاتی ژوند او علم وی داسے ذات صرف ہغہ
 خدا مے کیدے شی چہ اصل ژوند دے علم او حکیم دے،
دسایم دلیل دانسانیت جوہر فکر او ادراک دے ہغہ چہ پہ

ا نیو بو توجنہ اودہ و و پہ خنا و رو کن دے رخ واپہ لو او پہ انسان
 کنس را وین شو او یو اوچت مقصدے ا غو بنسوا س د خا غا د دے ترقی
 سبب وی د علم الحیات مشہور ماہر د اکثر لائیڈ مارکن لیکر چہ دے
 ترقی ظہور د دے خبرے دلیل دے چہ د کائنا تو د تخلیق اصل
 او بنیاد شتہ چہ خدا مے دے حکم چہ ارتقاء و ترقی، د پارہ
 د منزل وجود ضروری دے، د علم تقاضا دادہ چہ د کوزنی علم
 رازو نہ پہ برنی علم کنس حل شوی وی، د طبعیا تو د پتورا نو و کن بہ علم
 الحیات کینے او د دے د پتورا نو و کنل بیاپہ علم النفسیات کنس د دے
 د پتورا نو و کنل بیاپہ علم تحلیل او تعلیل منطقی کینے او بیاد د دے علم
 د پتورا نو و کنل پہ مقاصد روحانی کنس وی۔

خلوہم دلیل

دانسانی عقل دا خصوصیت دے چہ ہغہ فیڈیت
 نہ کلیت را آخلی او تجر بیڈت او تصوریت پیدا کوی
 مثلا انسانی اشخاصونہ نفس انسانی، حیوانا تونہ نفس نباتی او بیاد
 عالی کنروالی نہ د عالم نفس کئی را آخلی، دانفس کئی روحیت اللہ
 دے چہ ہنول کنروالی ہم پہ دہ ختمیزی د مطلب دا چہ دا آخری
 وحدت دے دے نہ پس بل وحدت نشتہ مترجم

د باری تعالیٰ ثبوت د سلفی دلائلو پر نرا کن

دویم دلیل

دے رومی دلیل نہ مونبر دلیل غرق، حکمہ واپہ چہ
 امام جعفر صادق رح نہ چا د اللہ د وجود دلیل ا غرتو
 نو ہغہ ورتہ ا فرمائیل چہ دریا ب کنس ستا کشتی د و بہ شی تاسہ د ہغہ
 تختہ قدرے نہ وی اولامبو ہم نہ د سخی نو ستا بہ د بیچ کید و خہ امیدای
 نو سائل او نیل چہ و لے نہ، ایامام موصوف او نیل چہ د بیچ کید و
 ظاہری اسباب نشتہ بیام د دے امید لرل د چا پہ آ سراخو بہ وی

دغه آسرا خدا دے، نو داد باری تعالیٰ کہ هستی نفسیاتی دلیل دے
دویم دلیل دے دویم دلیل تہ مؤنبر دلیل ٹلکی حکمہ و ایوچہ امام
 ابوحنیفہ رحمہ یوسائل تہ بہ ثبوت باری تعالیٰ دادلیل
 پیش کرے وو، چہ بو بیروی پخبلہ دیوے غارے نہ کہ دریا ببلے غارے
 تہ نشی راتے نو کہ تول عالم دادومرہ غتہ بیروی بہ پخبلہ خنگہ چلیزی
 درے عالم کہ غتہ بیروی پہ انتظام چلیدل کہ دے دلیل دے چہ دے
 چلوونکے شتہ چہ ہنہ خدا دے دے،

دریم دلیل دے دریم دلیل تہ مؤنبر دلیل ثوقی حکمہ و ایو
 چہ امام شافعی رحمہ اللہ کہ اثبات باری تعالیٰ دیارہ
 پہ دے طرہ پیش کرے وو چہ کہ ثوت پانہے چہ بزہ اُخوری نو پچھے
 کوی چہ کہ رینمو چینیجے اُخوری نو دینیم تر جوری شی او کہ شہد و
 چنی چہ اُخوری نو شات تر جوری شی نو دیوخیزہ درے مختلف خیزونہ
 جو پیدل دے اقرار تہ مؤنبر مجبور وی چہ داد ہنہ قادس مطلق کار
 دے کوم تہ چہ مؤنبر خدا دے و ایو :-

خلورم دلیل دے تہ مؤنبر دلیل صوتی و ایو، حکمہ چہ امام مالک
 دادلیل داسے ورکپے وو چہ ہرکلمہ کیو انسان
 آواز بل سہ نہ ویلاویزی اودغہ رنگ شکل ہم نو معلومیزی چہ دا
 اختلاف دیو عظیم قوت کار دے کوم تہ چہ مؤنبر خدا دے و ایو :-

پنجم دلیل دے تہ مؤنبر دلیل بیضی داسے و ایو چہ کہ چرکے
 آگئی نہ پچے را اوچی او کہ آگئی ہنہ مضبوطہ قلعہ
 ماتہ کرمی او کہ پچی کہ را و تو تروختہ چرکہ ہمداسے پہ آگونا ستہ وی،
 چرکہ کہ دے کینا ستو پابند و ل کہ پچی کہ جو پید و وخت معلومول
 کہ آگئی کہ ماتول وخت معلومید دا بتول الہامی کارونہ دی چہ خدا پید

تعالیٰ پہ الہام چرکے او پچو تہ اُ بنودل، دے نہ کہ اللہ هستی ثابتہ نشوہ
شپنم دلیل دے تہ مؤنبر دلیل بنیاتی و ایو اُ بنو اس کہ قسمائیم
 اُونو بو تود ہنہ کہ قسمائیم پانرو میو و او کلو تونہ
 کہ اللہ تعالیٰ پہ هستی داسے دلیل بنوے دے چہ دے ہو لوما دہ
 یوہ دہ یعنی اوبہ او خاورہ) ادبیا دے نہ عجیبہ مختلف قسمہ خبرونہ
 پید اکیدل دا بنیاتی چہ کہ دیو عظیم قوت کار نامہ دہ کہ چہ
 خدا دے و بیلی شی،

دا قول دلیلونہ امام رازی رحمہ تفسیر کبیر جلد اول کین نقل کریدی
 مؤنبر نور ہنہ واضح بیان کرہ : سعدی رحمہ فرمائی :-

برگ درختان سبز در نظر ہوشیار
 ہر ورقے دفترست معرفت کر برگار

اوم دلیل دے تہ مؤنبر لسانی داسے و ایو، چہ پہ دنیا کینہ
 دے وخت گنرے ژ بے شتہ دا ژ بے اولاد کہ مو
 پلا سربا دخیل ماحول کہ خلقونہ از دہ کوری دی او دا سلسلہ تراخو
 تلے دہ تردے چہ کہ اول انسان کہ دنیا پہ ہارہ کین دا جواب ختم
 شی چہ آخر ہنہ کہ چانہ ژ بہ زدہ کہ چہ بغیر کہ دہ نہ بل ہیشوک
 دغہ وخت کین نہ وو، نو دا بہ مجبوراً منلے شی، چہ دہ ژ بہ الہامی
 وہ او کہ دغے الہام کوونکی نو مر خدا دے دے، اُس مؤنبر باری تعالیٰ
 پہ ثبوت فلسفی او کلاسی دلیلونہ پیش کوو :-

دبازی تعالیٰ کہ ثبوت کلامی او فلسفی دلیلونہ
 ا: دلیل حدوتی : کائنات او عالم ددو و خیزونہ نوم دے، یا بہ
 جسم وی یا بہ پہ جسم اہ اشرہ بل خیز داد و اہ خیزونہ

بالذات وی، او کہ بالواسطہ لہ دوو حالتو بہ خالی نہ وی حرکت
 او سکون، کچرے جسم یا پہ دے ادا نرہ نور خیز و نہ پہ دوو
 وختو کین پہ دوو خایو کین وی نو دامتحرک دے، او کچرے پہ دوو
 وختو کین پہ یو خائے وی نو ساکن دے بیاداد وارہ دیوبل ضد وی
 چہ حرکت راشی نو سکون ختم او سکون چہ راشی نو حرکت ختم
 شی معلومہ شوہ چہ دو وارہ حادث (نو پیدا) دی، دغہ رنگے جسم
 او جسم سرہ تری نور خیز و نہ لہ دے دوو حادث حالتو نو خالی
 نہ وی بلکہ دا بہ ور سرہ نسبتی وی نو جسم او جسم سرہ تری خیز و نہ
 ہم دے پہ وجہ حادث شو، حادث د پارہ محدث رپیدا کوونکے
 ضروری دے کچرے ہغہ پخیلہ ہم حادث وی نو ہغہ د پارہ بہ بل محدث
 ضروری وی او دے نہ بہ تسلسل رد پندا نے قصہ جور شی داسے
 کیدے نشی نو ضرور دالمحدث بہ قدیم وی چہ ہغہ خدائے دے او
 دے نہ د خدائے وجود ثابت شوہ

۲: دلیل امکانی

دھر خیز درے حالتہ فرض کو لے شی مستح
 الوجود چہ د کید و جو کہ نہ وی لکہ دوہ پہ دوو
 کین پنٹہ واجب الوجود چہ د ہغہ وجود ضروری وی، یا ممکن الوجود
 چہ کیدل او نہ کیدل لے دو وارہ ضروری نہ وی لکہ ا بہ چہ رنگ دارے
 ہم کیدے شی او بے رنگ ہم ا س عالم مستح الوجود ٹھکہ نہ دے
 چہ دا موجود دے، او واجب الوجود ہم ٹھکہ ندے چہ دیر خیز و نہ
 پکین ختم شی او اخر بہ بتول ہم ختم شی دا خوشہ موبز بہ ستریز و
 او پینواوخر پہ قیاس معلومو، نو عالم بیامکین الوجود شو دے
 وجود ہم ضروری ندے او عدم وجود ہم ضروری نہ دے لکہ ا بہ
 چہ د ہغہ رنگ ضروری ندے کہ راغلو پکینے نو د ہغہ وجہ بہ

بہر نی وی حکہ چہ دا خیل ہنچ رنگ نہ لری داشتن دعالم وجود
 ضروری نہ وو، کہ موجود شو، نو د اد بہر نی علت نتیجہ دہ دا
 علت کہ ممکن وی، نو ہغہ د پارہ بہ بل علت پکار وی او دا سے بہ
 تسلسل (د پندا نے قصہ) جور شی، چہ محال دے نو فیصلہ دا
 نوہ چہ داعلت بہ ممکن الوجود نہ بلکہ واجب الوجود وی چہ دا
 نور د خدائے دے چہ د ہغہ وجود دا سے ضروری وی چہ د
 بہر نی علت نتیجہ نہ بلکہ ہم د ہغہ دککات دا سے تقاضا دہ چہ د
 عقل د رک پکین نہ لگی :-

دلیل قاسمی

د یو خیز بل تہ چہ نسبت اشی نو دادوہ
 قسمہ دے یا بہ دادویم ترے خیز اصل خیز سرہ
 درخت وی تریہ نہ جد اگیری، لکہ د اور نہ گرمی او تاؤ دے تہ پہ
 بالذات، ویلے شی مطلب بہ لے دا وی چہ دا اور ذات دا غواری
 گرمی او تاؤ دو سرہ خامخاوی، یا یا بہ دویم د گرومی خیز لازم نسبتہ
 وی گلہ بہ وی او گلہ بہ نہ وی دے تہ رما بالعرض، ویلے شی لکہ
 د سرہ گرمی چہ گلہ پکین پہ بہر نی علت (اور، ضرور غیرہ) راخی
 لکہ پکین نہ راخی پہ دے رما بالعرض) خیز کین د علت تپوس
 لکہ بہ و لے گرمی وی او پہ ما بالذات کین د علت داسے تپوس نشی کیدے چہ اور و لے گرم دے
 قاعدے مطابق دکائنا تو وجود او پہ ما بالعرض، ٹھکہ د کچرے پکین یو خیز وی لکہ پکین نہ وی گلہ ریکہ
 پہ وی گلہ نہ وی، نو دلتمہ د سوال خامخا گیری، چہ د کائنات
 موجود دی دے جواب بہ دا اور کو لے شی چہ د اد داسے ذات
 نامہ دہ چہ ہغہ واجب الوجود دے وجود د ہغہ ذاتی او ضروری
 دے، او ہغہ تہ رب العالمین ویلے شی دلتمہ بیابل سوال رچہ اللہ
 موجود دے داسے ختم شی لکہ دا سوال ختم شی چہ اور و لے

اور تہ لکھو

گرم دے، نوپہ دے دلیل د باری تعالیٰ ک ذات اوصفات د وارو
ثبوت کیزی، مثلاً انسان او ک انسان ژوند، علم، لیدل، آوسا یدل،
قدرات، کلام او ارادہ بتول "ط بالعرض" دی، چہ ک دے فیضان ک
پارہ درما بالذات م او ذاتی سر جسٹے ضرورت وی، نو ک انسان بلکہ
ک بتول عالم ک وجود ک پارہ وجود ک باری تعالیٰ او ک صفا تو ک پارہ صفا
د باری تعالیٰ سر چشمہ او خزانہ دہ چہ ہفہ "ما بالذات" او واجب
الوجود ک

۴۔ دلیل اتقانی

پہ کائنا تو کینے حکیمانہ قوانین شتہ، چہ ک
ہفہ پہ زور علنو نو نہ ک معلول اتوا و اسبابونہ
ک مسیبا نو علم مراحی، دا حکیمانہ قوانین دومرہ و سبع دی چہ کمانہ
نہ تراوسہ ک سائنسی پہ ذریعہ خممرہ قوانین معلومہ شوی وی
ک ا د ہفوقا نینوپہ نسبت چہ تراوسہ لا معلومہ ہم نہ دی دیرک
دی، بلکہ ک دے معلومہ قوا نینو نسبت نا معلوم قوا نینو سرہ دہ
دہ کہ دیو خا خکی چہ سمند سرہ دے ہمدغہ وجہ دہ چہ پہ
سائنسی قوانینو کین ترقی لا ترا نہ دہ، پچرے دا حکیمانہ قوانین کم
نو سائنسی ترقی پہ تپہ ولارہ کہ حکمہ چہ سائنسی ک قدرت ک قوا
معلومول، او بنکارہ کولو نو م دے، دا بنکارہ خبرہ دہ چہ دہ
حدہ او بیجسا بہ حکیمانہ قوانین ک قادر مطلق حکیم کیدے شی
ہفہ خدائے دے، ک ا ہچرے ک مادے کار حکمہ نشی جو پیدے چہ
پچلہ ک علم، شعور، حیات او حکمت نہ نشہ دہ،

۵۔ دلیل حبئی

د شاہ رفیع الدین نور اللہ مرقدہ، ک آس
الحبۃ، نوے رسالے مطابق ک بتولو کائنا
پہ خہیرا کین محبت آخلے شوے دے؛ او خصوصاً پہ انسان کین

دیر خریات محبت شتہ بیا ک دے محبت دوہ قسمہ دی :-

۱) یوم محبت ناقصہ :- (۷) دویم محبت کاملہ :-

دویم قسم کمال اولاد محبت دے، او دویم قسم ک اللہ محبت دے
بتول مذہبونہ ک اللہ پہ محبت قائم دی دے نہ معلومیزی چہ محبت
الہی پہ فطرت کین داخل دے، محبت ک موجود سرہ کیزی، مثلاً
مؤنبر خیل ذات یا مال اولاد سرہ محبت حکمہ کوو چہ دا موجود دی
نیشٹ سرہ محبت خرمعنی نہ لری ک محبت ناقصہ دا حال شو
چہ ک ہفہ محبوب د موجود وی نو ک محبت کاملہ د لے محبوب
موجود نہ وی؛ ضرور موجود دے دا ہم دو وجود باری تعالیٰ دلیل
شو، او ک اللہ محبت تہ کامل حکمہ و پیلہ شی چہ د محبت ناقصہ بتول
محبوبات لکہ مال اولاد وغیرہ پہ محبت الہی قریا نو لے شی :-

۲: دلیل التجائی

د دنیا ظلم نہ ک دہ، او پہ ہرہ زمانہ کینے ک
مظلوما نو شیر ک ظالما نو نہ دیر خریات
وی، نو انسانی فطرت ک ظاہری بتولو اسباب او ذریعہ نا امیدئی کینے
د خیل زرہ مضبوط لو ک پارہ او دغنا امیدئی پہ امید کین بد کو لو پارہ
یوغیبی قوت سرہ ک رابطے او ترون پید او لو کوشش کوی چہ ہفہ د
ک بتولو نہ بالا اوقادیر مطلق وی او حالات بد لول و ک ہفہ پہ قابو
کین وی دا سے قسم التجا کانے کما کانے اوزاری پہ بتولو مذہبونہ
کینے شتہ چہ ک ذات الہی ک وجود دلیل دے :-

۳: دلیل ترقیبی

بتول کائنات پہ ترتیب دی، یخنی گرمی
شپہ ورخ، سپر لے او خزان، دستر
حرکت ک حیوانا تو اونباتا تو نشو کما بتول پہ ترتیب دی، دا بتول ک
یوحکیم ذات ک موجودیت حکمہ دلیل دے چہ ک ہر ترتیب

ترتیب و رکوع کے وی، ادیوان حافظ کالفاظ ترتیب دابنائی چہ
 دے ترتیب و رکوع کے شتہ الفاظ پچیلہ یوہل سرہ ترتیب نحو
 ہمد عیہ دکائناتو داغت او حیران کن ترتیب دکواہی و رکوی چہ
 دلترتیبو عظیم ترتیب و رکوع کے شتہ چہ اللہ دے اوہم داد اللہ
 تعالیٰ دہستی دلیل دے،

۸: دلیل شعوری

دا جہان یولوئے عمارت دے چہ دے
 ہرہ پُرزہ د حکمت دکہ دہ اودا دلیل
 دے چہ دے بائی او معمار عقل او شعور خاوند دے نویا
 دے نسبت بے شعورہ مادے کو دا سے نامعقولہ دے لکہ درہ
 کسان پہ یو بیابان کینے یو بنا سستہ کو تہ بیاموی ہفتہ دوارہ ور
 نوئی ہر شے پکینے موجود پہ ترتیب پروت وی اُس دا دوارہ
 کسان پہ دے خیل خیال بنکارہ کوی یووائی چہ دا ہر خہ پچیلہ
 شوی دی کچہ خستہ پچیلہ جورے شوے بی پچیلہ پچے شوے اوس
 پچیلہ ماغلو، بل شو خستہ پچیلہ ورفلے پچے شوے پچیلہ بی یوحائے
 شوے دیوالو نہ چتو نہ وغیرہ پچیلہ جورے شوے قالینو نہ پچیلہ جورے
 شوے دکند و بزور نہ پچیلہ وری را او تہ یوحائے شوے پچیلہ رنگ اوتہ
 رائے دا پکینے پچیلہ رنگ شوے اوبوتی کلونو پر پچیلہ اُشو او
 قالین تریار شو، اوبل وائی چہ دا سے نہ دہ دا تبول پچیلہ نہ دی شو
 کا دماہر انجینئر او کار یگر دپوہے او فکر نتیجہ دکہ دے چہ د عمارت
 نقشہ کے پہ ذہن کن تیارہ کرہ، بیائے ضروری خیزونہ اوسامان
 راجع کر و او پہ ماہرانو او کار یگرانو کے نقشہ پہ مطابق جو رکڑ
 اُس دے دوارو بیان چہ عقل پہ عدالت کینے پیش شئی نو فیصلہ
 بہ دا وی چہ ر و عیہ سرے لیونے دماغ خرابہ دے اودویم

سرے عقل مند دے ڈرومی بیان چوت غلط اودروغ او کدویم بیان
 بالکل رشتیا او صحیح دے دغہ رنلی د جہان د عمارت بارہ کینے د مادہ
 پرستو بیان ڈرومی کس پہ شان دروغ او غلط و کدویم اودمومن او خدا
 پرست بیان بالکل صحیح اورشتیا حکیمانہ او عقلا نہ دے، لہذا عقل
 پہ موجب د جہان د عمارت دکپارہ د خدائے وجود چہ ضروری
 دے او پچیلہ د جہان د عمارت د خدائے ذات، صفات او کما لونو
 ثبوت یوغت دلیل دے

۹: حیاتی دلیل

پہ دنیا کین ژوند مؤنر وینو کور، وچہ شتہ
 مؤنر ژوندی یو دیر نور خیزونہ ژوندی
 دی، نو دا دلیل دے خبرے دے چہ دنیا عالمی حیات رٹاوند
 دکپارہ یو د ژوند سرچشہ او بنیاد شتہ چہ دا حقیقی او اصلی
 ژوندے ذات ہم کرب العالمین دے،

۱۰: ذکری دلیل

دا اللہ پہ ذکر کن کامل خوندا، د انجذاب
 انبساط او ذرہ د اصلاح بننے شتہ، د
 نیشٹ پہ ذکر کن خوندا خولا خہ کوے د سرہ ذکرے وی نہ، نو
 دینہ معلومیری چہ د اللہ ذات موجود دے

۱۱: د اطلاق دلیل

دا قانون دے چہ ک ہر مفید دکپارہ د مطلق
 وجود ضروری دے محکمہ چہ د تقیید او
 تحدید مطلب د وسیع او مطلق خیزونہ یو محدود او مفید خیز حاصل
 دی، مثلاً د مکہ حد بندی ہلہ کیری چہ وسیع زمکہ موجود وی
 دکائناتو تبولو وجود محدود دے چہ زمان او مکان پہ حدود کینے
 مند اورا کیر دے دے دکپارہ د حدود، قبول او د مکان او زمان
 نہ بالاترہ یو ہستی ضرورت دے او دا صرف درب العالمین ذات دے

وجودِ باری تعالیٰ اور قرآن مجید

قرآن دہشتائی چہ د خدا اقرار د انسان پہ فطرت کن داخل دے
 د علم الانسان د مآثر انود ا متفقہ فیصلہ دہ، چہ کوم وخت د علم
 فٹونواوتھذیب ووجود نہ وواو انسان پہ فطری حالت کینے وونو
 ہفہ دا سے وخت کین ہم د خدائے عبادت کریدے، د یوم مشہور
 مکتس مولر، پہ کتاب "الکلام" کین دا خبرہ نقل دہ چہ "خونبزا اسلاف
 د خدائے پاک پہ ورا ندے ہفہ وخت سرتیب کر پھو وچہ د خدائے
 پاک نوم لے ہم نہ ووزدہ، د جسمانی خدائے یعنی د بت عبادت
 دیکھ پس دا سے پیدا شو چہ اصلی انسانی فطرت د مثالی صورت
 پہ پردہ کین پت شہ، اہم دغہ وجہ دہ چہ د دنیا د تاریخ معلوم
 سرہ د دنیا پہ ہرہ برخہ کین د خدائے عقیدہ موجودہ و ا۔ اٹوری
 مصری، کلدانی، یہود، اہل فینیشہ بقول د خدائے قائل وو،
 پلو تارک وائی چہ د دنیا تہ اگورائی، پہ دیرو خایونو کین قلا کلا
 کارخانے، سیاست، علم، فن، کارکسب، دولت بہ نہ وی لیک
 خدائے بہ ہر خائے کین موجود وی، دوحی او الہام متبرک د فرانس
 یوم مشہور فاضل ر فولتیر، وائی چہ زردشت منوسون، سقراط
 بولود یوسردار، یومنصف او یو خدائے عبودت کولو، ہمدغہ
 فطرت دے، چہ قرآن لے دا سے بیا اتوی:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنْ بُنَيِّ أَدَمَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ خَدَاةً وَتُحَمَاةً لِمَا كَانُوا
 يَفْعَلُونَ ۚ فَلَمَّا خَلَّصْتَهُمْ مِنَ زُلُمَاتِنَا أَشْرَكُوا مَعَ اللَّهِ ۚ وَإِنَّ أَكْثَرَهُمْ
 لَفِي ضَلَالٍ عَظِيمَةٍ ۚ وَذُرِّيَّاتُ آدَمَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ۚ وَنَحْنُ عَلِيمٌ ۚ
 عَلَىٰ نَفْسِهِمْ ۚ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ۚ قَالُوا بَلَىٰ ۚ سُبْحٰنَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ۚ
 بَلَىٰ ۚ شَهِدْنَا ۚ نَحْنُ الْآعْرَافُ ۚ آتِيهِمْ كَرِيمٌ ۚ آيَا حَتَّىٰ سَوَّخُوا
 يَمَ نُونُوا ۚ وَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ۚ

لیکن د خارجی اسباب او اثراتونہ کله د فطری احساس د باؤشی نو
 فکہ قرآن خائے پہ خائے د فطرت خیر دارہ کرو،

آی اللہ شک فاطر السموت و الارض القرآن را یا د خدائے پہ بارہ
 کین ہم خہ شک کید بیتی، کوم چہ د آسان او زمین کے موجد دے
 کہ خود خارجی اسبابونہ دا فطری احساس دومرہ د باؤشی چہ
 بوازے د خبر داری اشارہ و رلہ کافی نہ وی پہ دے وجہ قرآن د
 خبر بو او د جس پہ بنیاد د خدائے پہ وجود استدلال اگرو، د انسانی
 تیز او پوھے د شروع نہ، انسان تہ چتہ کومو بدیہی او حیسی !!
 مقدمات تو علم وی ہفہ دا دے، چہ کله ہفہ خہ خیز پہ ترتیب او
 تنظیم بیا مومی نو د ہفہ یقین راشی چہ چا عقلند ذات د ترتیب
 و تنظیم ور کریدے او د بے ترتیبہ خیزونو دا اندازہ اخلی چہ
 دا خیزونہ پچیلہ رایو خائے شوی دی د حافظ یا نظامی د شعر بے
 ترتیبہ الفاظ یومعمولی انسان تہ ور کرہ ہفہ چہ لے سل وارہ وارہ
 ارا و اروی نو ہم بہ تربہ اہکل ددوی ہفہ شعر پچیلہ جو رنشی
 حالانکہ ہر ہفہ الفاظ د شعروی خو صرف د ترتیب ور کولو کسر
 پکینے باقی وی نو دا بہ کله اشی چہ د دنیا دا پہ ترتیب نظام د
 پچیلہ جو ر شوی وی، قرآن مجید د خدائے پہ وجود د اسے استدلال
 کرے دے:

۱) صُوعَ اللّٰهِ الَّذِي اَتَقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ۚ
 ۲) مَا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِن تَتْوِيۡتٍ ۚ
 ۳) فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُوۡرٍ ۚ
 ۴) فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُوۡرٍ ۚ
 ۵) فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُوۡرٍ ۚ
 ۶) فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُوۡرٍ ۚ
 ۷) فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُوۡرٍ ۚ
 ۸) فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُوۡرٍ ۚ
 ۹) فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُوۡرٍ ۚ
 ۱۰) فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُوۡرٍ ۚ

چہ درز پکین چرتہ بنکاری ہ

رَسْمٌ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدْ دَرَكَهُ تَقْدِيرًا
 لَا تَبْدِيلَ لِمَخْلُوقِ اللَّهِ ط
 كُنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ۝
 ہنخ تبدیلی نشی کیدے د خداے پہ طریقہ کس بہ تہ ہنخ تبدیلی نہ
 موے

پہ دے آیتوں کو کس قرآن د جہان د دے صفتہ بیان کریدی راکامل
 او بے نقصانہ دے رے پہ ترتیب او مناسب دے (۳) دد سے اصولو
 اوضوا بطو پابند دے چہ خو ک ئے ماتتو لے نشی ۔
 ن چہ تحقیقات آخری حد تہ سیدلی دی او دکا ثنا تو پہ سو نورالو
 بنکارہ شو، لوئے لوئے فلسفیان او حکیمان پہ دیر شور او فکر سرہ د
 خدا ئے د ثبوت هم دا اسناد لال پیش کوی :-

ارسطو د خداے د وجود، د هغه د توحید او د نیامت قائل وور ملل
 و نخل د شہرستانی جلد ۳ ص ۳۹

راکملین ایڈ و ردوائی چہ انسان هغه وخت حق دق شی چہ داسے
 خلق او بینی چہ هغوی داوائی چہ د ناطق او مکرم مشاهداتوغوی
 عجائب تو پہ لیدو هم داوائی چہ دا صرف د بخت او اتفاق رچپلہ د پیدا
 کیدو نتیجہ دہ، دافرضی احکام لو نہ او عقلی گمراہئی کو مولہ چہ خاند
 د علم محسوسات، تو مریبے دے دے لورہ علم حقیقی یا لکن باطل کو
 دے پہ فزیکل سائنس پوهیدونکی هچرے پہ دے یقین نشی کوئے،
 (۲) هربرت اسپنسر لیکي، دارازونہ چہ ورخ پہ ورخ نودم پارک، کیرہ
 هرکله چہ موبز پہ هغه زیات بحث کوو، نودابه خانجاً منلے شی چہ
 انسان د پاسہ داسے یوازی او ابدی قوت موجود دے چہ د هغه
 موجب داتول خیزو نہ موجو دینی :-

۳) پروفیسر لینہ وائی، کومر لوئے خدا ئے چہ آزی دے، دتولو
 خیزو نو عالم دے پہ هر خیز قاید دے، د خیلو کار یگرو پہ ذریعہ
 حیا پہ ویراندے د اشان جلوہ گردے چہ حیران او بیخودہ شم
 (الكلام جلد ۲ ص ۵۲ و ۵۳)

د باری تعالیٰ توحید

پہ کومر دلائلو چہ د خدا ئے د وجود یقین را حئی هم هغه د خدا ئے
 د یووالی دلائل هم دی، عالم دیرے برخے بنکاری خو حقیقت کس هغه
 یو خیز دے، لکہ خنک چہ د انسان اندامونہ مثلاً ستریزے غویرونہ
 خو پہ لیدو دیر بنکاری لیکن هغه حقیقت کس یو غر انسان دے
 اُس د دے پیدا کوونکے او چلوونکے هم یو ذات دے دوه ندی نودر کو
 نہ بہ زیات خنک وی، حک چہ یو خدا ئے انتظام چلوئے شی، نوبل خدا
 بیابکارہ شو او بیکارہ خدا ئے کیدے نشی او کچرے دوا پر و هم انتظام
 نہ شو چلو لے نود واره خدا یان حک نہ شو چہ دوا پرہ بہ دے دسوی
 او بے وسہ خدا ئے موبز چر نہ دے لیدے، کچرے دوا پر مختلف
 نظامونہ چلوی، نو عالم بہ تس تس شی او کچرے دوا پر یونظام
 چلوی نوبیا هم عالم حک بہ گما و د او ختم شی چہ د عالم حقیقت
 یو دے او چلوونکی د یو حقیقت دوه یازیات حک نشی کیدے چہ د
 وجود او ذات پہ مینخ کس داسے نسبت وی، لکہ د ظرف او مظهر مثلاً
 پنرہ اونچہ، اُس کچرے یو خدا ئے یو ذات تہ یو وجود ورکوی او بل
 خدا ئے هم دغه ذات تہ بل وجود ورکوی، نود غه یو ذات پہ د بیخہ
 ختم شی، لکہ چہ یو پنرہ کس دوه خیر و اُمندے نو هغه شلیزی
 او پنرہ پاتے نشی، د غه رنگ د دوا پر و خدا یا نو پہ دخل ورکولو د
 عالم تباہی دہ او کچرے بل خدا ئے پکین دخل نہ ورکوی نوداسے بیکارہ

او عاجز خدائی نہ وی بل داچہ د اتفاق ضرورت ہلتے وی کوم خائے
 کین چہ د اختلاف نہ ضرر پیدا کیری کچرے دواپہ خدا یان وی نو
 ضرورت او حاجت د اتفاق بہ ورتہ نہ وی
 نہ بہ ورتہ د ضرر ویرہ وی، حکم چہ دادواپہ کمزورئی د خدائی
 خلاف دی، نو دواپہ خدایان بہ خائفا پورہ تصرف کوی او کامل
 دخل بہ ورکوی، نو اس موبز و نیلی دی چہ کچرے دوی دواپہ مخالف
 تصرف کوی نو ہم عالم نس اس او کچرے موافق کوی نو ہم عالم
 تباہ بریاد لکے چہ دواہ منیزہ بوجئی کین دواہ نتہ خان خان لہ
 دواہ دومنہ غلہ آجوی نو ہفتہ بہ پرق ا شلیزی، دادلیل قرآن

داسے بیان کرے دے :-
 لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا: کچرے زمکہ آسمان کینے دیر
 سورة انبیاء آیت ۲۲: : خدا یان وے، نو دواپہ بہ بریاد
 شوی وو
 ہم دغہ وجہ دہ چہ دعوی د توحید پہ ہتو لومذہب نو کین شتہ مشرک
 قومونہ ہم یو ذات فادر مطلق منی :-
 وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ طر سورة : ا کہے، چہ آسا نونہ اوزمکہ
 لقمن آیت ۲۲: : چا پیداکری دی نو خائفا بہ داوائی چہ اللہ پیداکری
 عیسیان رمشرکان منی درے خدایان خوائی، چہ دادے واپہ یودی
 خبرہ غلطہ دہ خوبیا ہم حقیقی گنروالے ہغوی ہر نشی برداشت
 کوئے، باری تعالی سرکہ پہ صفتونو فعلونو او عبادت کین دوی نور شیونہ
 ہم شریک کرے: حکم د کامل توحید نہ محروم شول، پہ ہتو لومذہب
 کینے بوازے اسلام داسے مذہب دے چہ ہفتہ د باری تعالی توحید

دھر قسم شرک د بوئینونہ پاک کرو :-
 د شرک مذمت

۱) شرک د مغفرت جو کہ نہ دے، اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ
 وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَاءُ سورة النساء آیت ۱۱۰
 ۲) پہ مشرکا نو جنت حرام دے، اِنَّهٗ مَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ
 عَلَيِّهِ الْجَنَّةَ وَمَا وُجِهُ النَّارُ ط
 ۳) د مشرکانو توبے نیکی بر باد دی: وَلَقَدْ اَوْحٰى اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِيْنَ
 مِنْ قَبْلِكَ لَنْ اَشْرَكَتْ لِحَبِطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ
 سورة الزمر آیت ۲۵ :-

۴) د مشرک د پارہ د بخینے د عاجز نہ دہ، مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ
 اٰمَنُوْا اَنْ يَّسْتَعْفِفُوْا وَاَلِلمُشْرِكِيْنَ وَاَلِوْكَالُوْدِ اَوْ لِى فُرُوْقِيْ مِنْۢ بَعْدِ مَا
 تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنْهٗمُ اَصْحَابُ الْجَحِيْمِ سورة التوبہ آیت ۱۷
 مشرکین ہم د اللہ پہ ذات او دعالم پہ خالقیت کین دہ سرکہ پہ شریک
 نہ منلو متفق دی، لکہ چہ شاہ ولی اللہ رم بنکارہ فرما نیلی دی
 مشرکانو صفاتی، افعالی او عبادتی شرک کریدے،
 مطلب داچہ د اللہ پہ صفات او پہ فوق الاسباب افعال او عبادت کین
 تے ورسرہ نورے مقدسے ہستیانے شریکے کرے خود اسلام او
 قرآن کوئے خصوصیت دادے چہ دوی د باری تعالی توحید دھر
 قسم شرک د بوئنی نہ پاک کرے تزدے چہ دما فوق الاسباب نفع
 اوضر، مرکزے بوازے د رب العلمین ذات کرے، ولو، قُلْ لَا
 اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا ط سورة اعراف
 حاضر او ناظرے یو ذات خداوندی اگردہ ولو، و هو معکم
 ایتما کنتم ر سورة الحديد آیت ۱۷ :-

علم غیب نے صرف ذات خداوندی سرہ خاص کرو، قُلْ لَا یَعْلَمُ
مَنْ فِی السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَیْبَ إِلَّا اللَّهُ طرسورۃ النمل آیت ۲۷
دھشکلا تو حَل کر لو د پاره ئے بلل هر هغه سره خاص کرکړه :-
فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا طرسورۃ الجن آیت ۱۶ :-

هر قسم عبادت او ما فوق الاسباب مدد دغو بنیتل ئے هم د الله
ذات سره خاص کرکړه :- اِيَّاكَ تَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ طرسورۃ
الفاحه آیت ۱۶ :-

تر دے چه سجده تعظیمی ئے هم الله سره خاص کرکړه کومه چه
نور و دینو تو کین د غیر الله د پاره جائز وکړه اِنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ :-
سورۃ الجن آیت ۱۶

نذار لغیر الله، قسم بغیر اسم الله، طواف لغیر بیت الله ئے بند کړو
او داسه د شاک توله دروازے بند کړه، حقیقت دا دے چه
د خدا ئے د اقرار نه په زړه چه کوم اخلاق اشر غور زیزی هغه بغیر
د دے توحید کامل نه نشی کید دے، د اطاعت، النقیاد، اِحبات،
خشوع، استقلال، توکل او اِخلاص حالت په زړه هله طاری
کید کیشی چه دا خیال او اعتقاد ئے وی چه خمون بن د ټولو حاجتو نو،
ضرورتو نو، امیدو نو، غرضونو او مقصدونو هم یو مرکز دے،
دا شان د آزادئ، زړورتیا او بے نیازی صفتونه د دے توحید کامل
نه بغیر نشی پیدا کید دے کوم کس چه د یو ذات نه یو بل څوک
حاجت روا کړی د هغه سر په هره آستانه د تیبیتید و د پاره تیاروی

نبوت

د نبوت لغوی بنیاد کچرے (نبی) خبر وی، نو د نبی شرعی او عرفی
معنی په د الله له طرفه خبر و د کونکے وی، او کچرے د نبوة په معنی د

رفعه نه منقول وی نو د نبی معنی به د ټولونه لوړ او اوجت شان
والا وی، او کچرے د نبی بمعنی طریق، نه منقول وی، نو مطلب به ئے
دا وی چه پیغمبر عم الله ته د رسید و لار او وسیله ده، په رومبی
صورت کین مهموز اللام او په آخرو دوو صورتونو کین به معتل
اللام وی، د د آشاعره و نه د موافق، شارح د نبی، شرعی او اصطلاحی
تعریف د نقل کړه دے،

مَنْ قَالَ لَهُ اللَّهُ أَرْسَلْتُكَ إِلَى قَوْمٍ غَبَرٌ عَلَى نَفْسِهِمْ أَوْ إِلَى النَّاسِ جَمِيعًا :- چه الله د افرما ټیلی وی، چه
نه ما یو قوم یا ټولو خلقوته پیغمبر لیر لے ئے :-

د نبی رومبی دوه لغوی معنی امام راغب رحمه الله په مفردا تو کین
لیکلی دی، د نبی یو څو خصوصیات دی چه په هغه د غیر نبی نه جدا کړی
د نبوت خصوصیتونه

۱) یو انسان د نبوت د عهد د پاره چو نر کول د الله کار دے، د
عهد و هبی و کسبی نه ده، الله تعالی په ظاهر یا ظن په حال او مستقبل
پوره خبر دار دے چه هغه کوم انسان ته د نبوت فرض په غاړه کوی
نو د دغه فرضو د ا کولو په هغه کین کامل قابلیت او استعداد موجود وی
اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رَسُولَهُ طرسورۃ الله بنه پوهیږی چه د پیغمبرئ
منصب چاله وړ کول په کار دی :-

۲) د نبی علوم هم و هبی وی کسبی ندی، هغه د زکے د کوم ا ستاذ نه
زد کړه نه وی کړی، بلکه د آسانی ا ستاذ نه د آسانی علومو
زد کړه کړی وی، او د زکے په تعلیم کین هغه ا رمی ر نالو سته وی
امام غزالی رح د احیاء العلوم په رومبی جلد کین د عقل د مرتبو
د فرق دا یسے بیان کړه دے چه د خلقو د عقل مرتبے مختلف دی

بعضے دیر غبتی وی چه په بنود لوهم زد کړه نشی کولے، او بعضے
تیز د ماغی وی چه په بنود نه زد کړه کولے شی او بعضے هغه
حضرات دی کومر چه د انسانی بنود لے نه بغیر د خپل زړه په رانوا
علومر حا صدوی، دا پیغمبران علیهم السلام دی،

۳) په شکل و شباهت او په خوئے خصصت کبس دنورو نه ممتاز وی
بخاری وغیره کب دی :-

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نَبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِصُورَتِ
أَحْسَنِ النَّاسِ خَلْقًا وَخُلُقًا: ۱۰ اوسیرت کبسه تولو خلقو
بهتر و :-

۴) په علم او عمل دواړو کبسه کامل وی، د علم کمال ته د اده چه
کبسه غلطی نه وی او د عمل کمال ته د اده، چه کنا ه توهمه کبسی
او د عبادت الہی د حد نه تیریدال دده په عمل کبسی نه وی، نبی د امت
د پاره د عمل نمونه وی :-

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ: نوحکه د کنا ه نه پاک
وی او د خپل عمل غلطه نمونه نه ورکوی، لکه انسان چه د خپل کب
د پاره درزی ته غلطه نمونه نه ورکوی، الله تعالی چه نبی د عمل نمونه
را لیر له نو په هغه کبسی د غلطی ادکنا لا څنکه امکان کبده شی :-

۵) نبی علیه السلام د علم او عمل تکمیل کوی، مطلب دا چه څوک
د هغه تربیت کبسی راشی نو هغوی په علم او عمل کبسی کامل جوړ شی
د هغوی د علم او عمل شان د نورو تولو خلقونه بلند او ممتاز شی :-

۶) د نبی د تعلیم او عملی ژوند نه دا بشاره معلومبسی، چه دده
اصل مقصد عام مصالح دی یعنی دده په وړاندے، د یوکس یا د
بهر او توی د فائده په حائے به عمومی فائده وی :-

۷) د نبی اومر خصوصیت دادے، چه د نبی معاشی ژوند او اخلاقی
کړدار د بے مالئی او مالدارئی په دواړو صور تو نو کبسه یو شان وی
کوم خورا ک سینا ک استوگنه او آغوستنه چه د بے مالئی په

حالت کبسه وی هم هغه ته د مالدارئی په حالت کبسی وی، کومه
عاجزی او خاکساری چه د بے مالئی په حالت کبسه وی هم هغه ته

د مالدارئی په حالت کبسی وی لکه چه د حضور علیه السلام او نورو
پیغمبرانو علیهم السلام، د انبوت د تاریخ په پا نرو کبسه محفوظ دے
کویا ک پیغمبران علیهم السلام په عوامی مفاد و خپل ذاتی مفاد :-

قربا نوی، او د غلبه او حکومت حاصلولو نه پس هم د هغوی د مجزو
نیاز د بندگئی د شان او د هغوی په تواضع هیڅ اثر نه پریوزی،

د پیغمبرانو علیهم السلام د زره ادر روح خدا داد پاکي او صفائی د
هیڅ ماحول نه خراببسی او کنا ه کبسی نه دده مطلب دا شو چه
عامو انسانانو نه د هغوی فطرت مختلف دے :-

۸) د نبی په ژوند کبسی د تصنع تکلف، نمائش، خپل لویئی او د خان
بشاره کولو هیڅ نبنه نه وی، او د هغه محبت او بغض د خپل ذات
د پاره نه بلکه د رب العلمین د ذات د پاره وی، هغه خود
خپل خان حق معاف کوی، لیکن د الله حق نه معاف کوی :-

۹) نبی د الله د فرمانبرداری عملی نمونه وی، هغه په بشاره او پته
په دننه او بهر دو ستانواو د شمنانو سره، په قهر او په خوشحالی
کبسه بلکه په هر حالت کبسه د رضائے الہی د لارے نه یو دزه هم نه اوږی
د کبسه حالات او خانی کیفیات د هغه په استقامت کبسه څه نقص
نشی راو بته کویا کبسه د الله رضا او د شرعے تابعداری د هغه په خبیر

آخله شوی وی،

۱۰) کہ غنہ پہ ذریعہ دے دے دیا رہے عجائبات اور معجزات ظاہریزی
 چہ دہ غنہ دے نبوت تائید پر اوشی۔ پہ شرح مواقف کینے دے معجزے
 اوہ رہے شرطہ لیکلی دی۔

راج دابہ دے خدائے فعل وی رہے عادت خلاف بہ وی، (۳۲) دہ غنہ مقابلہ
 بہ نشی کیدے (۳۳) دے نبوت دعوی دار نہ بہ ظاہریزی رہے دعوے
 موافق بہ وی (۳۴) بل نبی تہ بہ دروغون نہ دائی رہے دعوے کو لو نہ بہ ورنہ
 وی (طبع نو لکچور ص ۲۷ تا ۲۸)

د معجزے اصولی قسمونہ دے دی راج معنوی معجزہ دے خاصا نو دیا
 (۲۲) جسی معجزہ چہ عوامو دے پارہ وی دے حضور علیہ السلام معنوی
 معجزہ قرآن دے، او جسی معجزہ شق القمر، تکثیر طعام و میا ہ
 ریغے خوراک خبناک زیا تہول او دے خوار و خوارو او نو بو تہ خبرے
 کول دی۔

پہ معجزے، کرامت اور کین پیلٹون

معجزہ او کرامت دوا رہے دے اللہ کا روتہ دی، معجزہ کہ پیغمبرانو
 او کرامت لہ ولی، ظاہریزی دوا رہے اختیار ہی نوی پہ اکتساب
 حاصلو لے نشی، بنود نہ اوز دے کہ تے نوی، دے دے دوا رہے سبب
 صرف دے اللہ الادہ وی، پہ خلاف دے سحر چہ دے غنہ معنی دلغت امان
 او مفسرینورم دا بیان کریدے، مَا دَقَّ مَا أَخْلَطَ وَ لَطَفَ، یعنی کوم
 فعل او عمل چہ پہ مخفی اسبابو بناوی ہنہ سحر دے، دے سائنس
 بعضے موجودہ مصنوعات ہم دے سحر پہ تعریف کین دا خلیدے شی، جکہ
 چہ دانسانی فعل دے، دانسان پہ اختیار کین دے پہ بنود نہ اوز کرے،
 کسب او اکتساب، پہ مشق او تجربہ حاصلیری دے نہ علاوہ عادی
 اوردی دے دے اسباب لکہ دے عام کار کسب دا سے بشکارہ او ظاہری

چہ عام خلق پر ہم پوہیزی، کچرے لہ دے دروغون بنی یو خلاف
 عادت کار ظاہرشی نو دابہ معجزہ نہ وی، بلکہ پہ استدراج او سحر
 کینے بہ جکہ داخل وی، چہ دے غنہ مخفی ہنہ اسباب موجودی کوم چہ
 مادی وی او کہ غیر مادی وی، خو تعلیم یافتہ او مشق کوونکی خلق
 نے استعا لوی، عبد اللہ المقنع یا زردشت نہ کچرے دا سے کارونہ
 صادر شوی وی، نو ہنہ ہم پہ دے قسم کین داخل دی، لکہ چہ دے شیخ
 الاشراف او سکاکی نہ ہمداسے امور بشکارہ شوی دی چہ دے نبوت

دعوئی تے نہ لولہ زتاریج کین شتہ دے درنگ دے ابوالطیب المتنبی او دے نو
 متنبی نو نہ ہمداسے کارونہ ظاہر شوی دی دا تہول سحر، استدراج
 تجربو، او تعلیم سہ تعلق لری مثلاً دے شیونکی پہ لاس اچو لو دے شیخ الاضر
 لاس دے او بے نہ را بیکیدل او دے شیونکی تک نہ پس بیالاس جو رہیدل چہ
 پہ حقیقت کینے لاس نہ و بلکہ رومالو، اولکہ دے سکاکی چہ بھدا کین اورد
 دا سے بند کرو چہ یونغرے ہم نہ بگیدو، دے طاش کبری زادہ روحی نہ نقل
 دے رجمالہ مسلمانوں کا نظام تعلیم و تربیت گیلانی جلد ۱ ص ۱۸۱ عاشرم ابن سینا
 پہ آخر دے اشادات پہ یو باب کین اگر چہ دے خوارقو دے خلاف عادت خیزونو
 طبعی اسباب ہم بیان کریدی او پہ تفہیمات کین شاہ ولی اللہ رح دار
 اِنَّمَا الْمُعْجَزَاتُ وَالْكَرَامَاتُ أُمُورٌ أَسْبَابِيَّةٌ غَلَبَ عَلَيْهَا السُّبُوحُ
 فَيَأْتِيَتْ سَائِرُ الْأَسْبَابِيَّاتِ، او خوارق تے پہ متازا سبایا تو کینے
 شمیر کریدی لیکن دہ غنہ مقصد خوارق پوہ تے تزدے کول اودانے
 مقصد تہ دے چہ دے درجہ دے عامو سبایا تو پہ شان کسبی او
 مشقی دے

دنبوت حقیقت

دے نبوت حقیقت خو اللہ تعالیٰ پیٹرنی یا پچپلہ نبی لیکن دے شکل

پہ ذہن کین را وستود پاره امام کا زوی رحمہ اللہ پر مطالب علم لید
 کچھ چہ خہ لیکلی دی دھے خلاصہ دادہ ۱۰ چہ انسان کین دودہ طاقت
 دی، (۱) د خیر او شر معلوم قول (۲) او دویم د خیر د عمل کو لو او د شر
 د بچ کید و طاقت، د رومی طاقت نوم قوت نظری دے او د دویم
 طاقت نوم قوت عملی دے دے دوار و قوتو نو پہ لحاظ د انسان
 دے قہ دی،

(۱) یو ہن خلق چہ پچپلہ پہ دے او صافو کین ناقص وی :-
 (۲) بل ہن خلق چہ پچپلہ خو کامل وی لیکن د ناقصا نو تکیل نشی کو
 (۳) بل ہن خلق چہ پچپلہ ہم کامل وی او ناقصان ہم کاملان کو لے شی
 دکمال بیا مختلفے درجے دی دے آخری حد دادے چہ قوت نظری
 دومرہ کامل وی چہ ددہ پہ خہ علم راشی نو ہن د بالکل صحیح وی او
 غلطی امکان ہدیو پکین وی نہ او د قوت عملی دکمال آخری حد دادے
 چہ ہن تہ د داسے قوی ملکہ حاصلہ وی چہ پچپلہ تر بنہ کارونہ صادر
 او بدئی د صادرید و امکان تر بنہ وی، کوم یو انسان تہ چہ د نظری
 او عملی کمال دا انتہائی درجہ حاصلہ وی ہم دغہ پیغمبر او نبی وی
 (۴) امام غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ، پہ (معارج القدر) اور (المنقذ من
 الضلال) کین د نبوت پہ حقیقت د پوھے لہ پاره چہ کوم تقریر کو
 دے دھے خلاصہ دادہ چہ انسان د پیدائش پہ وخت جاہل وی
 د بتو نہ رومی پہ ہن کینے د مس قوت پیدا کیری چہ پرگرم، بیخ
 او سخت پیڑنی، بیا پہ کہ کین قوت حاسہ او باصرہ پیدا شی چہ پہ
 رنگ او مقدار پیڑنی بیائے د آوری و او خلو قوت پیدا شی چہ پہ
 ہن آواز او مزے پیڑنی او پہ دے د محسوساتو د ختم شی
 بیا یوہ نوے د تیز دور شروع شی چہ پہ ہن دے دھے خیز و نوے

صادی، چہ پہ کوموددہ لاس نہ رسی دا دور پہ او ممال د غیر
 شروع کیری کیری دے دور کین دے خیل، پردی د خوراک خکاک قابل
 بزور نہ او پیڑنی، بیا د عقل زمانہ راشی چہ پہ ہن انسان ممکن،
 مال، صحیح او غلط پیڑنی اُس دے نہ ویراندے یو بلہ داسے دچہ
 د عقل رسائی ہغلنہ نشتر لکہ خنگہ د حواسو چہ د عقل درجے تر سا
 نہ، دے درجے نوم نبوت دے چہ دھے پہ وجہ دوحی پہ رہنما
 ہن ہنہ علوم او معلومات حاصلیری د کوموددہ کو نہ و نہ چہ عقل

جز دے :-
 د نبوت تا بتو لو د پاره د امام غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ، دویم طریقہ
 د چہ نہ بول کارونہ د کولو دی، اونہ د نہ کولو، بلکہ بعضے
 کولو دی او بعضے د نہ کولو، اُس دا سوال پیدا کیری چہ د کولو او
 نہ کولو د کار و نو فرق ہر انسان کو لے شی، او یائے ہن شوک نشی
 یائے شوک کو لے شی او شوکے نشی کو لے رومی دوارہ احتمالونہ
 رابا بطل دی، یوازے دریم احتمال داسے پائے کیری، چہ بعضے انسانان
 چہ ہنوی دا حد و نہ متعین کو لے شی چہ فلا فی عملونہ د کولو او فلا فی د
 اولو جو کہ دی دغہ حضرات پیغمبران او صاحب شریعت دی :-
 (۱) د احقر پہ خیال کین د بعضے لطیفو خیزونو مثلاً د ایمان، کفر د طلعت
 عصیت تا ثبات د عقل د حد نہ بہر دی، لکہ خنگہ چہ معقولات د حواس
 نہ بہر دی نو ددی علم د عقل پہ ذریعہ حکہ نشی حاصلیدے مگر د
 د تاثیراتو علم د یرنیات ضروری دے، حکہ چہ د کثیفو خیزونو
 د تریا قوا و زہر و نفع نقصان معمولی دے لیکن روح سہ د
 پہ وجہ د لطیفو خیزونو اثر قوی وی، مادیا تو کینے لطیف اشیا
 الاثر وی، لکہ ستیم چہ دومرہ قوی الاثر دے چہ ریل کا دے

پر منہ دے وہی، لہذا آدم انسان فلاح دے خیزونو د نفع اور نقصان
 یوازے رب العلیین حکم کو لے شی چہ ہفہ پچیلہ لطیف او خیر دے
 انتہائی مشرف او عظیم دے او انسان بے حدہ کمزور ہے او ذلیل
 پہ دوارو کئے ہیج جو رخت نشو نا تلے لہذا دے د پارہ یو واسطہ داسے
 چہ خہ قدرے نسبت لے د اللہ، ہ وی او خہ د انسان سرہ چہ پہ
 طریقہ د اللہ فیض انسانا نو پورے را ا ر سبوی اودا واسطہ د نبوت
 شی ددے واسطہ بہ داسے مثال وی لکہ داورا و ابو یوحانے کولو د پارہ
 چہ د اور پشان گرم اولطیف ہم نہ دے او د ابو پشان یحز او نبیدا ویکے
 د اور فیض رگرمی) بیغ پہ بیغہ حکم ابو تر نشی منتقل کو لے چہ ددے
 سینخ کنی جو رخت نشہ ہر کلہ چہ د پچکے واسطہ شوہ نو دا اور فیض
 ہلہ ا د سی او ہفہ کرے شی، دغہ حال د محبت الہی اود نبوت د علوم
 چہ د نبی پہ ذریعہ امت او عامو انسانا نو نہ منتقل کو لے شی د روحا
 او ملکیت پہ اعتبار د نبی ذات اللہ سرہ نسبت لری اود بشریت
 انسانیت پہ اعتبار انسانا نو سرہ نسبت لری اودغہ رنگے دیو
 پہ تو کہ د نبی مناسبت مفیض د اللہ) او مستفیض د انسان) د
 سرہ دے :-

رہ) شاولی اللہ نور اللہ مرقدا، پہ حجتہ اللہ کنس د نبوت پہ انسا
 کوہ کلام کریدے د ہفہ خلاصہ حادہ چہ پہ نیاتا تو کنس دہر یو
 جدا خاصیتونہ دی دغہ رنگ د حیوانا نو د ہر قسم خان خان لہ
 دی، دا ہول خاصیتونہ ددوی د صور نوعیہ و فطری غوبنتنہ د
 نوعیہ پہ موجب حیوانا تو لہ چہ د ہغوی د ژوند د پارہ فطری
 عنو، نہ علاوہ بوبل قسم ادراک ہم در کرے شوے دے چہ ہفہ
 اکتسابی او نظری و پیلے شی اودا پہ تجربہ، غور، فکر او پہ ترتیب

بقدماتو حاصلیزی، ددے پہ ذریعہ انسان، تجارت، کار کسب او
 بلوم او فنون حاصلوی، خود اتول علمونہ د انسان بدنی حالت
 ترون لری، ددے نہ بغیر انسان نہ یوبل قسم ادراک ہم در کرے
 دے چہ د ہفہ د روحانیت فطری خصوصیت دے، او ہفہ نہ
 ملکیتہ ہم رو پیلے شی ہم ددے قوت پہ اثر ہفہ د کائناتو پہ کارخانہ
 کو ی چہ دا خہ لہ جو رہ دہ، خہ چا پید ا کرے یم، شوک مالہ روزی
 ی، او خہ د پارہ لے پید ا کرے یم، او ددے سوا گونو پہ جو ا بر تو کئے
 د یو دیر لو لے طاقت اقراری شی، او د ہفہ پہ ویراندے د زاری،
 زئی نہ توالی او د تا بعد اری آداب پہ خائے را ژبری خود مہ ا مود
 پہ یو قانون الہی موقوف دے، چہ د ہفہ د رضائو لے مقرر ہے
 ددے صورت د اجوز کری چہ لہ دیر و مود و پس خپل منظور نظر
 انسان پیدا کری کوم چہ ددے فطری غوبنتنہ (د فرما نبرداری
 تون) د ظہور سبب جو رہ شی دانی وی، پہ اصل مضمون موندے د پارہ
 ضافہ ا کرے، چہ عام فہم شی،

د قانونی دلیل د اللہ جل جلالہ، ددے صفتونہ نول قومونہ او

فیونہ منی، ① حاکمیت ② قدرت ③ حکمت
 او بار و صفتونو تقاضا د ادہ چہ خپل رعیت او انسانی مخلوق باندا
 قانون ا جلوی حکم چہ بے قانونہ حکومت ہسے شرم دے، قدرت
 حکمت ہم بے قانونی نہ منی، نو دا ضروری شوہ چہ د حاکم اعلیٰ او د
 العلیین د ذات یو قانون و موجودوی اودا ہم ضروری دہ چہ انسان
 قانونہ خبردار کریشی حکم چہ بے اعلانہ او بے خبرہ قانون بیکارہ

د قانون د اطلاع دوه صورت کید بيشی، یو عمومی او دویم انتخابی او عمومی داچه الله رب العلمین هر کس ته ځان ځان له په هر ملک زمانه کښ ددے خبر ورکوی، خودا د الله د شان او عظمت نه ځکه خلاف ده، چه یو حقیر انسان امیر یا بادشاه هم داسه نه کوی چه کور په کور دگرزی او هر هرتن ته د خبر ورکوی، نو دویم صورت اوس داسه مناسب دے چه الله تعالی یو غوره انسان اټاکي او د هغه په واسطه د خپل قانون خداوندی نه خبر کړی چه د خلقو دین دنیا بشی، او عدل او انصاف قائم شی، او د خیر او شر د عملونو د نتیجونه خبرشی د داسه منتخب او نمائنده حاکم اعلی هستی نوم د شریک په اصطلاح کښ ښی اور رسول دے :-

(۶) د جې د لیل د انسان په فطرت کښه د جسمانی ضروریاتو لکه خوراک، شیناک، نکاح وغیره) محبت هم پروت دے، او د روحانی ضروریاتو (د الله) محبت هم، په دنیا کښه د بتولو قومونو او مذاهبونو د ایشمیر، عبادت کا هونه ددے، صحیح یا غلط مظاہر دی، د عبادت طریقو وی او که غلطه خو مطلب ته الله سره د محبت ثبوت دے، هر که الله پاک د ټولو خلقو محبوب دے او د محبوب، ضالبتول هم فطری غوښتنه ده خود ارضایو پټ خیز دے چه د هغه اظهار به په کلمه نه چه په قیاس او انکل دغه کلام د الله کوم پالک او اعتباری ذات چه بنکاره کیری هغه ته ښی اور رسول وینل شی، او په دغه کلام د اخوښی او ناخوښی متعین حدود و د شریعت په اصطلاح کښ خو باطله عقیدے، ښه او خراب خوښونه او نارا و عملونه وینل شی (۷) عدلی دلیل، انسانان د خپل ذات باقی ساتلو د پاره د خیزونو محتاج دی، خوراک، شیناک، او ځان ته خاییکه، او د

نوعه د باقی ساتلو د پاره ددنه علاوه د نکاح او د ښه هم محتاج وی دا خلوس ضروریات ټول انسانان غواری او طلب کوی، هر کله چه هر انسان پرخپل شهوانی او په نزوی قوت د ضروریات لټوی نو ځان ځان په جگر ښه او کشمکش پیدا کیری او هر یو به خپل غضبی قوت غوښتنه کوی، ددے جگر و او شر ختمولو د پاره د انصاف قانون په ښکار دے چه د هر انسان خپل خپل حق محفوظ کړی اوس به دا قانون د چا وی (۸) دیو انسان یا د گنډوانسانانو ر پارلیمنټ) او یا به ته خدا ته جوړوی، په رومبی د ژو صورتو کښه د عدل مقصد نه پوره کیری، ځکه چه د عدل قانون جوړولو د پاره دا خیزونه ضروری دی :-

۱) کامل علم او کامل حکمت چه د خیر و شر حد نوم متعین کولو کښه غلطی ا نشی :-

۲) رحمت او شفقت چه د بعض او عناد په وجه د قانون په جوړولو کښه بے انصافی ا نشی :-

۳) پیره داری به، پکښه نه وی چه د قانون په جوړولو کښه د خپل قوم د خپلو وطن دارو لحاظ ا نشی او د نور و حق ا نه و هله شی :-

انسان کښه د درې واړه صفتونه نشته دده علم مکمل نه ددے د پوره شفقت شته او نه د پیره جښه نه پچ کید شی، خود خدا ته په ذات کښه د اداریاوه صفتونه پوره درل نشته، دده په علم کښه غلطی نشته د دنیا ټول انسانان دده پیدا شوی بندگان دی ددے د ټولو یوشان معبود دے، نور رحمت او شفقت ته هم په یوشان دے او پیره جنیه، پکښه هم ځکه نشی راتله چه الله یو قوم قبیلے یا وطن سره هېڅ تعلق نه لری دده شان دے تصور نه هم اچت او بالادے، قانون جوړولو هم ددے ذات حق دے او دا قانون د کوم پرگزیده بنده، معتمد

اور منتخب نمائندہ پہ ذریعہ چہ لیری دابئی اور رسول عم دے ۔
 رہے تو وسطی دلیل : بتول مذہبوں ، دا خبرہ منی چہ انسان ہندہ
 خدائے پیرندگی اور عبادت کو لے شی چہ ورتہ دھندہ ہنمائی
 لیکن عامو انسانانو او د خدائے پہ مینج کئے دمرتبہ پہ لحاظ ہیج مناسب
 نشستہ ، عامر انسان دیرلانداے او د دنیا خالق انتہائی بلند دے مزی
 شوہ چہ انسانانو کین کا اللہ د فیض حاصلو لو دا سے بزرگزی د واسطہ
 دی چہ بیا دغہ فیض عامو انسانانو تہ ہفہ اکر سوری ، یو طرف تہ
 د بشریت پہ واسطہ انسانانو سرہ ترے وی او بل طرف نہ د روحانی
 پاکیزگی او بلندی پہ برکت اللہ جل جلالہ سرہ مناسبت لری د
 پہ حقیقت کئے د فیضان الہی واسطہ وی چہ د دی پہ ذریعہ د خالق
 کائنات فیض انسانانو تہ ر سبزی مثلاً موز د اور فیض د گرمی او تہ
 سر سول غوار و چہ د ہفہ نہ چائے یا پخ کرے جو کرے ، خود او بو
 او اور جو رخت نہ راجی یو گرم دے بل بیج یو اوچ دے بل گوند یو واسطہ
 دیکھے بکار دے چہ د ہفہ پہ ذریعہ د اور گرمی اُبو کئے نتوزی او مقصد
 حاصل شی یا داسے لکہ شاہ ولی اللہ رحم فرمائی ، روح انسانی رچہ لطیفہ
 ربانی دے دیر لطیف دے او انسانی بدن کثیف دے دے دوار و جو رخت
 بشور اتلے اللہ د جو رخت را وستو د پارہ چہ د روح انسانی فیض بدن
 انسانی تہ اوسی واسطہ د روح طبعی ر ہفہ براس چہ وینے نہ پیدا کیری
 بے پیدا کرے چہ د انسان پہ بدن کئے خوڑ وی ، ہمدغہ رنگ پیغبران
 علیہم السلام د اللہ او د عامو بندگانو پہ مینج کین واسطہ دی ، د رُشد
 او ہدایت دا شکل د اللہ د عظمت سرہ بنائی لکہ د نصاری و د عقیدے
 مطابق اللہ پہ شکل د عیسی علیہ السلام یا د ہندوانو د عقیدے مطابق
 اللہ پہ شکل د رام بشن مہادیو او اتل غلط او د فطرت خلاف دی ۔

اول دا چہ لرمجدود خدائے د انسان پہ شکل کئے محد و کیدل د عقل
 خلاف دی ، دویم :- خدائی د انسان پہ شکل کیدلو سرہ خیلہ خدائی
 قائمہ نشی سالتے او بل دا مجدائے پاٹ کین بہ ہم د بشریت حاجتوںہ
 او ضرورتوںہ راشی ، بیا بہ خدائے پاتے نشی ، دسریم :- دا چہ د انسان
 پہ شکل سہی خو خدائے پخیلہ ہادی شو اُس بہ چہ دے کوم عمل
 کوی ہفہ بہ د خدائے عمل گنرے شی ، نو انسان بہ د ہفہ تابع
 پہ دے عمل کین خکے نشی کو لے چہ ہفہ بہ دا عذر لری چہ انسان
 د انسان پشان عمل خو کو لے شی مگر د خیل خالق او خدائے پشان
 عمل کو ل ناممکن دی ،

خلو رم : دا چہ پہ انسانی جامہ کین د خدائے را تلل مفید نہ دی
 خکے ہفہ د چار عیسی یا رام چندس پہ شکل کئے چہ را شی نو بتول
 تعلق بہ ئے ہم دے سرہ براہ راست وی ، او نور و انسانانو سرہ بہ ئے
 بالواسطہ وی ، خکے چہ ہر انسان کین خوبہ د دغہ عقیدے مطابق
 خدائے نشی نتوتے ، لہذا پہ خائے دے چہ خدائے تعالی د انسانی
 تشکل ذلت پہ سر واخلی ، او پخیلہ د فیض واسطہ شی دا خبرہ دیرہ
 معقولہ دے چہ یو غورہ کرے انسان د فیض واسطہ جو رہ کیری
 چہ د ہفہ عمل د انسانیت ر بشریت پہ وجہ د نور و انسانانو د پاسرہ
 نمونہ جو رہ شی یو انسان بادشاہ پخیلہ کوخہ پہ کوخہ نہ گری او نہ
 د بل چاہے شکل کین گری ، صرف خیل ہونمائندہ وزیر وغیرہ مقرر کیری
 چہ ہفہ د نہ احکام او قوانین نوروتہ ر سوری :- د اسلام د نبوت تصور
 د تہ لونہ زیات معقول دے ہفہ د فطرت سلیمہ او د دنیا د روش
 بالکل مطابق دے ،
 پنجم :- دا چہ پہ شکل د بل ر عیسی یا رام چندس کین د را تلو مطلب دادے

چہ پہ ہننے ظاہر شوے دے نو دا خبرہ حکم غلطہ دہ چہ د خدا
 جلوت گاہ او مظہر دنیا ہر یو خیز دے :-
 ذرا نقدیسی دلیل : خداوندی احکام پیر بندل د ہننے منل او گول
 دہرے وارہ ضروری، دا حکامو پیر بندلو او پوہ د پارہ د معلّم د ہننے
 منلود پارہ د تقدّس رپا کئی، او د گولو د پارہ د مقدّسے رپا کے،
 نونے ضرورت ری، چہ د تعلیم، تسلیم، او تعیلل پہ ذریعہ دین
 الہی باقی پاتے شی، کہ دا سے نہ وی د دین سلسیلہ بہ کت شی او د
 دین جاری سانلو د پارہ د دے ربط او تروں دا سے یو محسوس شخصیت
 سرہ ضروری دے چہ د ہننے عظمت، تقدّس، محبوبیت، پہ زہرو
 کتے دا سے مضبوط وی، چہ کلہ ہم تر جہ اوزی او دا حیثیت ہم دہنی
 کیدے شی، حکم دہنی تصور دین د پارہ ضروری دے چہ د ہننے
 محبت او تقدّس د دین د شعے رو بنانہ سانلو د پارہ د تیلو کارو کئی

ختم نبوت

د ختم نبوت مسئلہ د اسلامی تاریخ پہ یو دور کین ہم د شک شبے
 جو کہ نہ دہ پاتے شوے او نہ پہ ہننے د بحث کولو خہ ضرورت گنرے
 شوے دے، لیکن د پاک او ہند پہ برصغیر کین انگریزی حکومت
 د خپلو مفاد او د تاریخی اسلام د شنئی د تکیل د پارہ د اسلام پہ
 دے مرکزی عقیدہ گذار کول ضروری اگنرل د پارہ د دے چہ د مسلمانان
 یوولے ختم شی د دے سازش پورہ کولو د پارہ د پنجاب د ضلع کور،
 داسپور نہ انگریزانو تہ دا سے یو سرے پہ گوتوراضے چہ د دے
 مقصد پورہ کولو د پارہ د مناسبت و ہننے د انگریزانو پہ حمایت

خپل یو امت جو رکرو او د نوی نبوت بنیا دے اگنرلو دیر کتا بونہ
 ایکل چہ د ہننے بنیا دی مقصد و نہ درے دی :-
 ① پہ خپل شخصیت او دعور و زور د رکول :-
 ② د قرآن تحریفونو تہ معارف و تیل :-
 ③ د مسلمانانو پہ د شنئی او د انگریزانو پہ دوستی زور لگول :-
 د دہ بتولہ کاروائی ہم د غہ خلاصہ لری، لکہ اقبال مرحوم وائی :-

سلطنت اغیار را رحمت شمر د	رقصہائے گرو کلیسا کرو مرد
---------------------------	---------------------------

ترجمہ د غیر قومونو د انگریزانو حکومت تے رحمت اگنرلو د گری خوالن
 گدا کھانے اگنرے او مر شو :-

د نا خبرہ مسلمانانو دا ایمان بیچ کولو د پارہ پہ ختم نبوت خہ بیان کول
 ضروری دی، د اسلام مثال د یو عمارت دے او د اہم عمارت درے
 نقشے وی چہ انجنیر تے جوڑ وی :-

① ذہنی او فکری نقشہ ② تحریری او کتابی نقشہ ③ خارجی نقشہ
 اسلام د عقائد و اخلاق و عبادا تو یو عمارت دے د ہننے پورہ نقشہ پہ
 علم الہی کین محفوظ دہ، بیاد انفسہ د کتاب او سنت پہ شکل کین جوڑ
 شوے چہ دا د عمارت اسلام یو تحریری نقشہ اگنرہ، بیباخوار لس سورہ
 کالہ د مسلمانانو جاری عمل د دے نقشے او عمارت اسلام یو بھرنے
 وجود و دادر عوارہ یو بل سرہ گدی یو خائے واخلی دی د اللہ پہ علم
 کینے د اسلام حقیقت ہو بہو د قرآن او حدیث پہ شکل کین بنا کارہ شو
 او قرآن و حدیث کین د اسلام چہ کوم حقیقت و وہم ہننے د مسلمانانو
 پہ ذہن او فکر کین پر لہ پسے نسل پہ نسل منتقل کیدو، د اسلام پہ

بنیادی امور و کتب مسلمانانوا اختلاف انکرو اگر چه په نور و امور و
 کینے اختلافا و، هم دغه وجه ده چه په اسلام کینے دیرے فرته پیدا
 شوے خو ترینه هغوی د ختم نبوت په بنیادی حقیقت کین شمسیم
 اختلاف انکرو البته د کتاب الله او سنت نبوی نه د بھر و تو په چل
 انکار کیدے شو او همدغه ا شو، په دے مسئله په دوؤا بختونو، بخت کوو
 عقل (۱) نقل : په نقل کین به په درے خیزو نو بخت کیری
 (۱) کتاب یعنی قرآن او ختم نبوت (۲) حدیث او ختم نبوت (۳) اجماع
 او ختم نبوت، او د دے نه پس به د ختم نبوت په عقلی اړخ بیان کوو :-

ا: قرآن او ختم نبوت

د قرآن حکیم د سلو آیتونو نه زیاتو
 کینے د ختم نبوت مسئله بیان شوید
 خود کوتاه والی په خیال مونږ یو خوا ایتونه را جو نر کوو، رو هه په سوت
 اجزاب کین دے :-
 مَا كَانَ مُحَمَّدٌ ابًا أَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ : محمد صلی الله علیه و سلم ستا سو په سر و
 وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتِمَ النَّبِيِّينَ ط وکان کینے د چاپلا نه دے لیکن د الله رسول
 اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ : او په ټولو نبیانو مهر دے، او الله په
 هر خیز خبر دار دے :-

د آیت با بخصوص په ختم نبوت دلالت کوی، یعنی د نبی علیه السلام په
 تشریف آوری سره د ټولو نبیانو په سلسله مهر ا لگیدو، ا س به چاته
 هم نبوت نشی ور کولے، چاته چه ملاویدا و هغه ملاو شو او هغوی د
 نبوت دور د ټولو نه حکم ر ستو کیشودے شو چه دان نبوت به ترقیامته
 چلیری په آخره زمانه کین به حضرت مسیح علیه السلام د دوری د امتی په
 حیث ر اخی، ټول پیغمبران ا س هم په خپل خپل خاکه پیغمبران دی مگر
 د نیا کین صرف د محمد د نبوت عمل جاری او ساری دے، او الله ټول

خیزونه پیژنی تر دے، چه دا هم پیژنی چه زمانه د ختم نبوت او
 خاکه د ختم نبوت کوم یود دے په «خاتم» کینے د دت، په زیر د و پرو
 قاریانو قدرت دے، او د دت، په زور د حسن او د عام قرات دے،
 د لړیومی قدرت یعنی خاتم د خاتم النبیین معنی د ټولو نبیانو
 ختمونکے او د دت، په زور خاتم معنی د ټولو نبیانو مهر خو کد و اړ و
 قرأ تونو مطلب یود دے هغه دا چه هغوی صلی الله علیه وسلم آخری
 نبی دے او د دوری نه پس د نبوت دروازه بنده شوه، حکم چه د مهر
 معنی د نبوت بندیز، دا یو بلیغ انداز دے، چه پر قرآن سنت او عربی
 لغت متفق دی، د کومو کافرانو په نصیب کین چه ایمان نه وو، د هغوی
 په باره کین د ایمان بندیز په لفظ د مهر بیان کرو، فرمائی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ
 أَعَانَدَارُ تَهُمُ أَمْ لَمْ تَنْدَارْهُمْ لَا
 يُؤْمِنُونَ ○ ختم الله علی
 قلوبهم و علی سمعهم و سورا
 البقرة آية ۷۰) : : :
 يقينا خه خاص خلق داسے کافر دی
 چه نه هغوی ویزوے او که نه
 ویزوے هغوی به ایمان نر لوری
 حکم چه د هغوی په زړونو او غوږونو
 مهر لگیدلے دے :-

کچرے دلته د مهر معنی د ایمان دروازه بندیدل وی نو په خاتم
 النبیین کین هم د مهر معنی به خاتم د نبوت بندیز وی، لکه صاحب
 قرآن پخپله دا تفسیر کړې دے په مسلم کینے د ابو هریره او په
 ترمذی او ابو داؤد کین د ثوبان رض نه مرفوعا روایت دے چه
 قیامت نه وړا ندے به د جالان او دروغ ثران د نبوت دعوا کړی
 وَأَنَا خَاتِمُ النَّبِيِّينَ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، حالانکه زه خاتم النبیین یم خا
 نه پس چاته نبوت نشی ملاویدے هم دا الفاظ د حدیث یفرض
 نه طبرانی او احمد مرفوعا نقل کړیدی په روایت د ابو هریره رض

پہ بخاری اور مسلم کتب نبوت تشبیہ داسے یو کورسره ور کریدہ
 چہ دھے تعمیر ک نبوت ک خستوشوے وی دھرنی ک نبوت مثال
 بے دیو خستہ ور کریدہ، اوپہ دغه عبارت کینے صرف دیو خستہ
 خائے خالی وی نو حضور کو فرمائی چہ ختم ہفتہ، فَاَنَا هَذِهِ الْمَلِيْنَةُ وَاَنَا
 خَاتَمُ النَّبِيِّينَ : کہ ابوہریرہ رض نہ مرفوعاً حضور علیہ السلام شپن
 خصوصیات ذکر دی چہ پہ ہفتہ کین شپن خصوصیت، وَوَحْتَمَ بِي
 النَّبِيُّونَ، یعنی پہ ما کہ پیغمبری سلسلہ ختمہ شوہ رداۃً مُسْلِمٍ
 فِي الْفَضَائِلِ، پہ فتنۃ الدجال بن کہ ابوامامہ رض نہ مرفوعاً روایت
 نقل دے، وَاَنَا خَيْرُ الْأَنْبِيَاءِ وَأَنْتُمْ خَيْرُ الْأُمَّمِ (یعنی آخری نبی
 یم اور تا سوا آخری امت یمی، دغه رنگ پہ صحیحینو کینے حضرت علی
 تہ کہ حضور، علیہ السلام دا فرمائیل "أَنْتَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ
 مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي"، یعنی ستا تعلق ماسرہ ہغہ دے
 کوم چہ کہ ہارون علیہ السلام د موسیٰ علیہ السلام سرہ رو سیواد
 دے چہ ہارون علیہ السلام پیغمبر واد خمانہ پس پیغمبر نشی کیدے
 دغه رنگ د صحیحینو دا روایت چہ رَلَمْ يَبْقَ مِنَ النَّبُوَّةِ إِلَّا الْبَشَرَاتُ
 کہ نبوت ہتھی پاتے نشو سواد رشتینی خوبونو پاس تیرشوی د ختم
 آیت پہ بارہ کین پخبلہ صرنا پہ (إِنَّمَا اللَّهُ أَوْ هَام) ص ۲۵۲ ۲۵۳ کن داسے
 لیکی رمگردار سول ختم کوونکے د نبیا نو دے، دا آیت چہ حرموز نبی
 نہ پس بہ بل نبی د نبیا کینے نہ لائحی پہ رحمانۃ البشری ص ۱۱۱ کن لیکی،
 أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ الرَّبَّ الرَّحِيمَ الْمُنْفَضِلَ سَمِعِي نَبِيْنَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 خَاتَمَ الْأَنْبِيَاءِ بَعْدِي سَمِعْتَنَّهُ وَفَسَّرَ نَبِيْنَا فِي قَوْلِهِ لَا نَبِيَّ بَعْدِي
 بَيِّنَاتٍ وَأَضْحَجَ لِلظَّلَامِيِّينَ، پہ ایام الصلح ص ۱۱۱ کن لیکی ر حرموز نبی
 صلی اللہ علیہ وسلم د خاتم النبیین تفسیر پہ لا نبی بعدی سرہ افزائیلو

چہ خمانہ پس بہ بل نبی نہ وی او د حق طلب کوو نگو لہ پارہ دا
 خبرہ بنہ بنکارا دہ پہ حدیث (لَا نَبِيَّ بَعْدِي) کن رر لا، و لقی
 عام لہ پارہ دے (کتاب البریة) ص ۱۱۱ کن لیکی آنحضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم بیا بیا فرمائیلی دی، چہ خمانہ پس بہ بل ہتھی یو نبی نہ لائحی
 او حدیث د لا نبی بعدی) داسے مشہور و و چہ چاہم د دے، پہ
 صحت کینے خبرہ نشوہ کو لے او قرآن شریف ر چہ لفظ کینے یقینی دے
 پہ خپل آیت کریمہ، وَلَكِنْ رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ) سرہ ہم
 د دے تصدیق کوی، چہ پہ حقیقت کن حرموز پہ نبی بانڈے نبوت
 ختم شویدے، پہ تریاق القلوب ص ۳۷۵ کن لیکی۔

ہست او خیر الرسل خیر الانام	ہر نبوت را برود خداختام
-----------------------------	-------------------------

د دے تصریحاً تونہ پس پہ دے خبرہ کن ہتھی شک شبہ نہ پاتے کیزی
 چہ ذکر شوے آیت پہ ختم نبوت کن د قطعی الثبوت کید و نہ
 علاوہ قطعی الدالات ہم دے،

د خاتم النبیین لفظ او د عربو لغت

- ① پہ رُوح المعانی کن دی چہ ر خاتم) مَا يُخْتَمُ بِهِ) تہ و بیب، شی لکہ
 خنکہ رطایع ۳ ر ما یطبع بہ و بیب، شی،
- ② پہ مفردات د امام راغب کن دی، وَخَاتَمُ النَّبِيِّينَ لِأَنَّهُ خَتَمَ النَّبُوَّةَ
- ③ وَفِي الْمُحْكَمِ لِابْنِ سَيِّدَةَ وَخَاتَمُ كُلِّ شَيْءٍ وَخَاتَمَةُ عَاقِبَةٍ وَآخِرَةٌ
- ④ وَفِي التَّهْدِيْبِ، لِأَنَّ هَدْيِي وَخَاتَمُ النَّبِيِّينَ أَي الْخَيْرُ هُمْ؛
- ⑤ وَفِي لِسَانِ الْعَرَبِ وَخَاتَمُهُمْ وَخَاتَمُهُمْ الْخَيْرُ هُمْ،
- ⑥ وَفِي تَاجِ الْعَرُوسِ، الْخَاتِمُ بِالْفَيْحِ وَالْكَسْرِ مِنَ أَسْمَائِهِ

عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ الَّذِي خَتَمَ النَّبُوَّةَ بِمَجِيئِهِ :
 ﴿٤﴾ وَفِي مَجْمَعِ الْبَحَارِ، وَخَاتِمٌ بِالْفَتْحِ بِمَعْنَى الطَّالِبِ أَيْ شَيْءٍ يَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي :
 ﴿٥﴾ وَفِي الْقَامُوسِ الْخَاتِمُ الْخَيْرُ الْقَوْمِ كَالْخَاتِمِ وَخَاتِمُ النَّبِيِّينَ أَيْ الْخَيْرُ مِنْهُمْ
 ﴿٦﴾ وَفِي كَلِمَاتِ أَبِي الْبَقَاءِ وَتَسْمِيَةُ نَبِيِّنَا خَاتِمَ الْأَنْبِيَاءِ لِأَنَّ خَاتِمَ الْقَوْمِ الْخَيْرُ الْقَوْمِ ثُمَّ قَالَ وَنَفِي الْأَعْمَ يَسْتَلْزِمُ نَفِي الْأَخْصِ :
 ﴿١٠﴾ وَفِي الْقَعَّاجِ وَخَاتِمٌ بِكسر التَّاءِ وَفَتْحُهَا كَلِمَةٌ بِمَعْنَى وَاحِدٍ وَالْمَجْمَعُ الْخَوَاتِمُ وَخَاتِمَةُ الشَّيْءِ الْخَيْرُ لَهُ وَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتِمُ الْأَنْبِيَاءِ

دخاتم النبیین لفظ او مفسرین کرام

دا صحابہ کرامونہ دم مرزا تر زمانے پورے یا دہکے دستو پورے دقرآن حکیم چہ خومرہ تفاسیر یا ترجمے شویدی تولو دخاتم النبیین تشریح دا کریدہ چہ دخضور علیہ السلام نہ پس بل چا تہ نبوت نشی ملاویدہ لیکن خہ وخت چہ گوردوا سہوری د نبی جورید و عم اُخویر و نو پہ اول کینے خونہ بلکہ پہ اخر کینے دختم نبوت خپلہ عقیدہ او خپلہ تشریح دے د پارہ بدله کرہ چہ پخپلہ ہم نبی جور شی او پہ دے کین د امید خلاف کامیابی دہ تہ اُشوہ

دہفہ خپل بیان دے چہ خما داکمان ہم نہ و چہ مسلمانان بہ د نبوت جاری پاتے کیدل قبول کری، لیکن انگریزی تعلیم اودم نگریری حکومت حمایت اود دین د پوہ او عظمت ختمید و دانہ کیدو کک کار کیدو کک کہو : اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رٰجِعُونَ ﴿١﴾ تردے چہ دے مصنوعی نبوت د یو کامیابے او فاکہ منہ دے فیکٹری شکل اختیار کرو او مردن سازی لہ د تبلیغ اسلام پہ نوم د فیکٹری پہ آمد نئی کتے بنہ زیاتے اُکرو

اوبل طرف تہ ددے نبوت پہ مونتو کد عہد واد تھو اگانو بان اودرین دا نو پہ دے دوی محسوسہ کرہ چہ دا بتول ہر خہ پہ دے خود ساختہ نبوت دایمان دا ورو برکت دے، یا پہ نور تو کو کین د مرزا معجزہ دلا د کو دے چہ اکثریت د مسلمانان نو مجرور دے، کچرے د حال تو یا خونی د غفلت دا رفتار و نو عجیبہ ندہ چہ د مسلمانان پہ سہ یوبل اسرا بیل سورشی اود غہ وخت بہ بیابھیغ تدابیر خہ کار نشی کولے ع

دیدہ مردم شناسے با بدت	کشورے محکم اساسے با بدت
سیر مرگ و زندگی برکاشاد	مُشید رومی حکیم پاک زاد

ہر ہلاک اُمت پیشین کے بود : زانکہ بر جندل گمان بُردند عود :
 (اقبال مرحوم)

د امام المفسرین ابن جریر طبری پہ خپل تفسیر کین فرمائی :
 وَاللّٰهُ رَسُوْلُ اللّٰهِ وَخَاتِمُ النَّبِيِّينَ الَّذِي خَتَمَ النَّبُوَّةَ فَطَبِعَ عَلَيْهَا فَلَا تَخْرُجُ لِاحِدٍ بَعْدَهُ اِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ وَبِحُجُوِّ الَّذِي قُلْنَا قَالَ اَهْلُ التَّوْبِيلِ
 یعنی دوی د الله ہفہ رسول او خاتم النبیین دی کوم چہ نبوت ختم کرو او پہ ہفہ مہر انگولوا د ہفہ نہ پس بہ ہیچا د پارہ ترقیامتہ نشی پرائتے کیدے او ہمد غہ

دک د تفسیر امامانو، صحابہ کرام و اوتا بعینوا فرمائیل
 د حضرت علی بن حسین نہ ابن جریر نقل کوی
 کسر التَّاءِ مِنْ خَاتِمِ النَّبِيِّينَ بِمَعْنَى : خَاتِمِ النَّبِيِّينَ ذَاتِ، پہ زیر چہ معنی تہ ختم النبیین الے قولہ وقرء : بہتے داوی چہ ہفوی بتول انبیاء ذلک فیما یدکر الحسَنُ وَالْعَاصِمُ ختم کرل پہ قاسم یا نو کین د حسن ر

وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ بِفَتْحِ التَّاءِ مَعْنَى : او عاصمہ نہ درت پہ زور خانہ
آتہ اخرا النبیین رجدل ۳۳۷ : نقل دے پہ دے معنی چہ دے آخری
پیغمبر دے،

(۳۲) تفسیر ابن کثیر کن دی :-
فَهَذِهِ الْآيَةُ نَصٌّ فِي أَنَّهُ لَا نَبِيَّ
بَعْدَهُ وَإِذَا كَانَ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ فَلَا
رَسُولَ بِالطَّرِيقِ الْأُولَى لِأَنَّ
مَقَامَ الرِّسَالَةِ أَحْضُ مِنْ مَقَامِ
النَّبُوءَةِ فَإِنَّ كُلَّ رَسُولٍ تَجِيَّ وَلَا
يُنْعَكِسُ وَبِذَلِكَ وَرَدَتْ
الْأَحَادِيثُ الْمُتَوَاتِرَةُ
مِنْ حَدِيثِ جَمَاعَةٍ
مِنَ الصَّحَابَةِ (ابن کثیر جلد ۱ ص ۱۰۰)

یولوئے ہولی حضور علیہ السلام نہ نقل کریدی، ورنہ دے لیک :-
لِيَعْلَمُوا أَنَّ كُلَّ مَنْ ادَّعَى هَذَا : دے کپارہ چہ امت پہ دے خبر
الْمَقَامِ بَعْدَهُ هُوَ كَذَّابٌ أَفَّاكَ : شی چہ حضور علیہ السلام نہ پس
دَجَالٌ (جلد ۸ ص ۱۰۰) : خوک چہ ددے مقام نبوت (دعوے کوی ہفہ
دروغون، دروغ تیونکے اودجال دے،

(۳۳) تفسیر کشاف کن دی :-
خَاتَمَ بِفَتْحِ التَّاءِ بِمَعْنَى الطَّائِعِ : خاتم دتے پہ زور معنی (رمہر)
وَيَكْسِرُهَا بِمَعْنَى الطَّائِعِ وَقَائِلِ (پہ زیر معنی کے مہر لکونے)
الْحَجْتِمْ وَتَقْوِيَةٌ فِرَاةٌ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ : اوددے معنی تقویت قرآن دعب
مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَكِنْ تَبَيَّخَتْ النَّبِيِّينَ : اللہ بن مسعود رضی اللہ را ولی چاہے

فَإِنْ قُلْتَ كَيْفَ يَكُونُ اخِرَ الْأَنْبِيَاءِ
وَعَيْسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ يَنْزِلُ اخِرَ
الزَّمَانِ قُلْتَ مَعْنَى كَوْنِهِ اخِرَ الْأَنْبِيَاءِ
أَنَّهُ لَا نَبِيَّأُ أَحَدًا بَعْدَهُ وَعَيْسَى مِّنْ
نَّبِيِّ قَبْلِهِ - زمانہ کتب د آسانہ ر کوزہ بزی نوجواب تے دادے چہ د
حضور علیہ السلام نہ پس بہ بل خوک نبی نشی جو رو لے اوعیسوی علیہ
السلام خود ورنہ دے نہ نبی جو رو دے،

(۳۴) یہ تفسیر روح المعانی کن دی :-
وَالْمُرَادُ بِالنَّبِيِّ مَا هُوَ أَعَمُّ مِنَ الرَّسُولِ
فَيَلْزَمُ مِنْ كَوْنِهِ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ كَوْنُهُ
خَاتَمَ الْمُرْسَلِينَ، وَالْمُرَادُ بِكَوْنِهِ
خَاتَمَهُمْ انْقِطَاعُ حُدُوثِ وَصْفِ
النَّبُوءَةِ فِي أَحَدٍ مِنَ الثَّقَلَيْنِ بَعْدَ
عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِهَا فِي هَذِهِ النِّشَاةِ
لَا يَقْدَحُ فِي ذَلِكَ مَا جُمِعَتْ
لِلنَّبِيِّ الْأُمَّةِ وَاشْتَهَرَتْ فِيهِ
الْخَبَائِرُ وَلَعَلَّهَا بَلَغَتْ مَبْلَغَ التَّوَاتُرِ
مَعْنَوِيٍّ وَنَطَقَ بِهِ الْكِتَابُ عَلَى
قَوْلِ وَوَجِبَ الْإِيْمَانُ وَكَفَرُ مُنْكَرُهُ
لَفَلَا سَفِيَةً مِنْ نَزْوِلِ عَيْسَى عَلَيْهِ
السَّلَامُ اخِرَ الزَّمَانِ لِأَنَّهُ كَانَتْ
تَقْبَلُ لِحَاثِي تَبَيَّنَا بِالنَّبُوءَةِ فِي هَذِهِ
النِّشَاةِ : ایمان پہ ہفہ واجب دے، اوددے منکر فلسفیان کا نرسول

دنبی مطلب د رسول نہ عام
دے نوھر کلہ چہ حضور علیہ
علیہ السلام خاتم النبیین شونو
خاتم المرسلین خاتما شواو
د ختمونکی مطلب داچہ نوے
نبوت پہ تقیثونو بیرون پیادہ
کنیم شوھر کلہ چہ نبی علیہ السلام
پیغمبر شواو ختم نبوت دوسے
عقیدے خلاف نہ دے پرکوسے
چہ امت اجماع کریدہ اوپہ ہفہ
کنیم مشہور احادیث وار ددی
اوکیدے شی چہ د تواتر معنی
درجے نہ رسیدالی وی اوپہ
کوسے چہ قرآن تصریح کریدہ او
اوددے منکر فلسفیان کا نرسول

(یعنی نزول د عیسیٰ علیہ السلام پہ آخرہ زمانہ کن) حکمچہ دے
حُبُونِز د نبی علیہ السلام نہ وہا ندے نبی شومے دے

(۷) پہ تفسیر مدارک کن دی،
خَاتَمَ النَّبِيِّينَ يَفْتَحُ السَّامِيَّ قِرَاةً
عَاصِمٍ بِمَعْنَى الطَّابِعِ أَيِ الْخَيْرِ هُمْ
لَا يُنْتَبَهُ أَحَدٌ بَعْدَهُ وَعَيْسَى مِنْ
نَسَبِ قَبْلِهِ وَغَيْرُهُ بِكَسْرِ السَّامِيَّ
بِمَعْنَى الطَّابِعِ فَأَعِيلَ الْخَيْرِ وَتَقْوِيَّةُ
قِرَاةُ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

السلام نہ ورا ندے پیغمبر شومے دو: او د عاصم نہ بغیرد تلو قاریا نو
قرأت دہے پہ زبردے چہ معنی نے ختم کورنگے او مہر لگورنگے دے او
د ابن مسعود قرأت ددے تائید کوی

(۸) پہ ذرقانی شرح مواہب کن دی رخاتم النبیین، ای الخیر ہم
د خاتم النبیین معنی آخری نبی (جلد ۳ ص ۲۷۲) ہم دا پہ
تفسیر د بحر المحيط جلد ۱ ص ۱۳۳ او ابوالسعود پہ حاشیہ د تفسیر
کبیر جلد ۳ ص ۱۷۱ کن لیکے

(۹) شفاء قاضی عیاض رح پہ تفسیر د آیت رخاتم النبیین کن لیکے
رطبع بریلی ص ۳۷۲ :-

مِنْ أَدْعَى مِنْهُمْ أَنَّهُ يُوعَى إِلَيْهِ : چہ خوک د رحی لا تلو خیل خان نہ
وَأَنَّ لَمْ يَدْعَى النَّبِيُّوَةَ إِلَى أَنْ قَالَ : دعوی لری اگر چہ دعوی دے دینے
فَهُوَ لِأَعْمَلِهِمْ كَقَارِ مُكِنِّ بُونَ : کے نہ وی خود اتول کا فردی نہ
النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَنَّهُ : علیہ السلام نہ ددو غو نسبت
أَخْبَرَ أَنَّ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَلَا نَبِيَّ : کوونکی دی، حکمچہ ہفتہ خیر

بَعْدَهُ وَأَخْبَرَ عَنِ اللَّهِ أَنَّهُ خَاتَمُ
النَّبِيِّينَ وَأَنَّ أُرْسِلَ إِلَى كَافَّةِ
النَّاسِ وَأَجْمَعَتِ الْأُمَّةُ عَلَى حَيْلِ
هَذَا الْكَلَامِ عَلَى ظَاهِرِهِ وَأَنَّ مَقْبُومَهُ
الْمُرَادُ بِهِ دَرَنُ تَأْوِيلٍ وَلَا تَخْصِيصٍ
فَلَا شَكَّ فِي كُفْرِهِ هُوَ لِأَنَّ الطَّوَائِفَ
تَطَعًا جَمَاعًا وَسَعًا :

کفر کن ہیج شک نشته کور چہ بلہ معنی ددے خِلان کوی :-
(۹) امام غزالی رحمہ اللہ لیکے :-

أَنَّهُ لَيْسَ فِيهِ تَأْوِيلٌ وَلَا تَخْصِيصٌ وَ
مَنْ أَوْلَهُ بِتَخْصِيصٍ فَكَلَامُهُ مِنْ
أَنْوَاعِ الْهَدْيِ يَأْتِي لَا يَنْتَعِ الْكُفْرَ
بِنَكْفِيَّةٍ لِأَنَّهُ مُكَدِّبٌ لِهَذَا النَّصِّ
الَّذِي أَجْمَعَتِ الْأُمَّةُ أَنَّهُ غَيْرُ مَا وُلِّ
وَلَا تَخْصُوصِ (الاقْتِصَاد) :- :-
تأویل او تخصیص پدے کن نشته

دغہ مرنگ د تفسیر و پہ تلو کتا بونو کن د رخاتم النبیین ہم دامعے
بیان شویدے او پہ آنا روکن د غلور شپیتو صحی بہ کرامونہ د ختم نبوت
ہم دا معنی مغقول دہ :-

د سَلُونَهُ زِيَاتُوا يَتَوَلَّوْنَ قُرْآنَ كُنْ بِه عموی انداز د امسئلہ ثابتہ دہ چہ د
حضور علیہ السلام نہ پس بل چاتہ پیغمبری نشی و رکولے چہ ہفتہ موز

س د شعونا نا تو پہ ذیل کن بیا توو خود دے نہ ورا ندے د قادیانیا نو
بو شو تخریفونہ او شیطانی و سوسے لرے کول غوار و چہ د خاتم النبیین
آیت سرہ تعلق لری :-

آیت سرہ تعلق لری :-

رُومِے تخریف

کچرے د خاتم النبیین معنی آخری نبی وی نو
 د حضرت عیسیٰ علیہ السلام نزول د دے خلاف
 دے دے جواب تیر شوچه د ختم نبوت معنی دنوی نبوت کرور کیدو بندیز دے دے زور
 پیغمبر نہ پیغمبری واپس اغستل نہ دی، مراد، پہ دور محمد بنی د عیسیٰ
 علیہ السلام را تلل داسے دی لکه یوگور نو د صوبے د بل گور نو صوبے تہ
 پہ دے حیثیت را شی چه د دے صوبے دا حکام و دلاندا ہے وی، بلکه پہ
 غورا و ژور کتوسره معلومیزی چه د عیسیٰ علیہ السلام را تلل
 د ختم نبوت دلیل دے، کچرے آئندہ کنی د نبوت سلسله ختمہ نرور
 نو د تیر شو و پیغمبر انونہ یوازے د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د راوستو
 هیچ ضرورت نہ کو، د تیلونہ دیو پیغمبر عیسیٰ علیہ السلام را دستل
 د دے خبرے دلیل دے، چه د انبیاء علیہم السلام شمیر د حضور علیہ
 السلام پہ نبوت ختم شو، لہذا د تیلونہ ہم دغه یو پیغمبر حکم مخصوص کریشو
 دویم تخریف

د خاتم معنی مہر دے یعنی د حضور علیہ السلام
 نہ رُستو کچرے پیغمبر جو پیدا نو دودہ علیہ السلام
 پہ مہر او تصدیق سرہ بہ جو ریزی، نواول خود جن داتپوس کو دچرے
 چه دامعنی د عربی لغت پہ کو مکتاب کنی لیکل دے او پہ کوم حدیث کنی
 دے او پہ کوم تفسیر کنی دا تشریح شویدہ؛
 پہ قرآن متواتر حدیثو او اجماع امت کنی خود مہر معنی بندیز داغلی د
 لکه ختم اللہ علی قلوبہم۔ او الیوم نختم علی اتواہیم۔ نو د دے
 تیلو پہ خلاف د مہر معنی جاری کول کله کید نشی، حکمہ چه بچیلہ
 ہم د مہر معنی بندیز کیدلا، او کچرے جاری کول مراد وی، نو پیغمبر
 د حضور علیہ السلام خہ خصوصیت شوچه دنور و پیغمبر انونہ پس نبوت او د حضور
 علیہ السلام نہ پس ہم جاری او کچرے دے نہ مطلب نبوت جاری ساتل وے نو پہ دے

خوارس سووکا لو کنی کم ناکم سئل نبیان خوبہ داغلی ووکتہ چه د
 حضور علیہ السلام کمال خوبینہ بنکارا شوے وے کتہ، او کچرے نبوت
 د حضور علیہ السلام پہ تابعداری ملا ویدے، نو بیابہ د کسبی
 وے وہبی بہ تہ دے، د دے نہ علاوہ پہ دے صورت کچے بہ داہم
 مثل پکاروی، چر پہ دے خوارس سوہ کالہ کنی د پیغمبر اسلام صلے
 اللہ علیہ وسلم، داسے یو کا مل متع پیدا اشوجہ دھے پہ بدل کنی
 مفر تہ نبوت ور کچے شوے وے، پہ دومرہ زمانہ کنی ہیله د
 نگریز پہ مہر بانئی یوازے پہ آدیہ ورت کنی ہم یو پیدا اشوجہ د
 مفر تر آخرہ بچیل نبوت کنی شک وو، کله اصرار او کله بہ انکار
 نر دے چه د هغه منونکی پہ د تیلو کنی تقسیم شو۔

دویم تخریف

پہ آیت د خاتم النبیین کنی د (النبیین)
 الف لام ذہنی یا عہد خارجی دے
 چه مطلب ہے صرف تشریحی انبیاء دی گویا کہ حضور علیہ
 السلام د تشریحی انبیاء و خاتم دے، جواب دادے چه عہد
 خارجی د پارہ پہ تیر شوی کلام کنی د تشریحی انبیاء و علیہم السلام
 کو ضروری دے خود لتہ نشنہ او عہد ذہنی د پارہ دا ضروری
 ہ استغراق هلنتہ میکن نہ وی لکہ آکلہ الذیئب۔ او۔ اشتر اللحم
 منذ عامۃ اهل الاصول، والعربیۃ۔ لام التخریف سؤل و دخلت
 المفرد او اجمع تفسیر الاستغراق الا اذا كان معهودا
 فیات ابی البقاء ۳۷) و فی الکشف رجاصتہم وان دخلت علی
 جمع و فی المرضی ج ۱ ص ۱۳ فاذا کم یکن للبعضیۃ لعدم دلیلہا
 رجب گونہا لیل استغراق۔
 علوم تخریف خاتم النبیین کنی الف لام استغراق حقیقی

د پاره نه دے بلکه د عرقي د پاره دے، یعنی تشريعی انبیاء مراد دی نه چه مطلق انبیاء لکه **رَوَيْتُكَوْنُ النَّبِيِّنَ** کن چه صرف بعضه هغه انبیاء مراد دی چه د بنی اسرائیلو په زمانه کن وو، جواب ته دا دے چه استغراق عرقي هلته آغسته شی کوم خائے چه استغراق حقیقی ممکن نه وی لکه **رَجَعَ الْأَمِيرُ الصَّاعَةِ** حکمه چه د توله دنیا د نذر کولو ترا جمع کول د عرف او عادت په لحاظ ممکن نه دی، لیکن په دخاتم النبیین کن بے تکلفه استغراق درست دے، او **يَقْتُلُونَ النَّبِيِّنَ** کن استغراق ممکن نه دے، صوبز تپوس کور چه **وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّنَ** دارنگ و وضع الکتاب و جاتی شی بالنبیین، او اذ اخذ الله ميثاق النبیین کن استغراق حقیقی مراد دے اوه عرقي به

نَحْمُ تَحْرِيفِ | دخاتم معنی د کولته غم دے چه مطلب

لے زینت رینا شت) دے یعنی حضور علیه السلام د انبیاء و علیهم السلام بنا شت دے، جواب ته دا دے چه حقیقی معنی مراد اغستل تر هغه حال نه ده ترخوچه مجازی معنی مراد اغستل صحیح نه وی او دلته خو حقیقی معنی مراد اغستل صحیح دی او لغت حدیث، او اجماع دا معنی متعین کبیده لهذا دلته مجازی معنی اغستل غلط دی که داسه نه وی نوبیا به د قرآن د یو لفظ معنی اهم نشی متعین کیده او هر لفظ به د مجاز او ناولو کابره جوړه شی او حقیقت به ورک شی، د صوم، صلوة او زکوٰۃ نه یو لفظ معنی به بدلے شی د خاتم النبیین آیت نه پس صوبز د قرآن حکیم خو نورو نبیونه پیش کولو **کمالی دلیل :- دویم آیت، الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ** و انعمت علیکم نعمتی و رضیت لکم الاسلام دینار المائدة آیه (۱۰۰)

په دے آیت کن د دین دکمال اعلان ا شوه د بخاری د حدیث په موجب هغه ورخ د عرقي ده، مظهری کن دی چه دے نه پس حضور علیه السلام یو آتیا ورغے ژوند دے وو، ابن کثیر د دے آیت په پاره کن لیکي چه دا آیت په اامت د تبولونه لولے نعمت دے، **حَيْثُ اكْمَلْتُ لَهُمْ دِينَهُمْ فَلَا يُجْتَنِبُونَ إِلَىٰ دِينٍ غَيْرِهِ وَلَا إِلَىٰ نَبِيٍّ غَيْرٍ ذِي طِبْتِهِمْ وَلِهَذَا جَعَلَهَا خَاتَمَ الْأَنْبِيَاءِ وَبَعَثَهُ إِلَى الْإِسْلَامِ وَالْحَقِّ**

امام را زی د دے آیت په تفسیر کن لیکي، **إِنَّ الدِّينَ مَا كَانَ نَاقِصًا الْبَيْتَةَ بَلْ كَانَ أَبَدًا كَامِلًا كَانَتْ الشَّرَائِعُ النَّازِلَةَ كَانَتْ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ إِلَّا أَنَّهُ تَعَالَىٰ كَانَ عَالِمًا فِي أَوَّلِ وَقْتِ الْبَعْثَةِ بِأَنَّ مَا هُوَ كَامِلٌ فِي هَذَا الْيَوْمِ لَيْسَ بِكَامِلٍ فِي الْغَدِ وَلَا يُصَالِحُ فِيهِ لِأَجْرَمَ كَانَ يَنْسَخُ بَعْدَ النَّبِيِّتِ وَكَانَ يَزِيلُ بَعْدَ التَّحْكِيمِ وَأَمَّا فِي الْآخِرَةِ مَا فِي الْبَعْثَةِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ شَيْعَةً كَامِلَةً وَحَكَمَ بِمَقَانِهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَالْشَّرْعُ أَبَدًا كَانَ كَامِلًا إِلَّا أَنَّ الْأَوَّلَ كَمَا كَانَ إِلَى يَوْمٍ مَخْصُوصٍ وَالتَّانِي كَمَا كَانَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلِأَجْلِ هَذَا الْمَعْنَى قَالَ الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ :- دا آیت په لاندینو وجهو په ختم نبوت دلالت کوی (۱) د دین کمال پخپله د دے دلیل دے چه د حضور علیه السلام بعثت د تبولونه آخر کن ا شو چه د نبوت په فهرست کن هیڅوک منبی باقی پاتے نشو :-**

(۲) د نبی راتگ په دین کن د پاتے نقص لرے کولو د پاره، یا خروخت پورے د چلیدلو نکو احکامو د تسخیر د پاره یا په دین کن د کرے شوی تحریف لرے کولو د پاره وی لیکن قرآن او دین اسلام کمال دے په دے کن ترمیم او تسخیر نشی کیده او په (۱) **إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ** (ط) کن د قرآن د الفاظو او معنوبلکه د تلفظ د

دَحْفَاظَتِ اِعْلَانِ دَعَى لِهَذَا اَدَّ تَحْرِيفِ لِرَعَى كَوْلِهِمْ ضَرُورَتِ نَشْتَه
 بَاقِي دَعَى اِتْجَادِ اَوْ تَبْلِيغِ كَارِ اِتْهَلِ اُمَّتِ نَهْ يَهْ جَمْعِ وَرَكِبِي شَوْبِدِي اَلَكِه
 فَرَمَائِي كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَامُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ
 تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ط . نُوْحُكِه دَعَى بِلِ نَبِي ضَرُورَتِ پَانِي نَشَوِي
 (رِس) كَجَرِي نَبُوْتِ جَارِي وَي نُو دِي نِ اِسْلَامِ بَه نَاقِصِ پَانِي شِي اَوْ اَسْلَامِ
 اِتْهَلِ اِحْكَامِ بَه فَضُولِ ثَابِتِ شِي حُكِه چِه خُو پُو رِي مَسْلِمَانِ بَه دَعَى
 نُو يِ نَبِي اِيْمَانِ رَا اَوْ نَبِي نَبِي نُو يَه قُرْآنِ ، حَدِيثِ اَوْ يَه اِتْهَلِ اِسْلَامِي
 شَرِيْعَتِ دَاوَلِ نَه تَرَا اِخْرَجَا دَا اِيْمَانِ رَا اَوْ رُو بَا دُجُو دِ بَه كَا فِرَا و هِمِي شِه
 جِهَنَمِي وَي . نُو دِي نِ كَمَالِ بَه يَه دَعَى نَبِي اِيْمَانِ رَا اَوْ رُو بَا نَدِي فِضْهِي
 اَوْ يَه هَفِي بَه دَا اِيْمَانِ رَا اَوْ رُو نَه بَغِي رِي نِ نَا مَكْمَلِ بَلَكِه كَا لَعْدَامِ وَي ،

مِثْقَاتِي دَلِيلِ

اَيْتِ دَاوَا اَخَذَا اللهُ مِثْقَاتِ النَّبِيِّنَ لَمَّا اَتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابِ وَ
 حِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهَا وَ
 لَتَنْصُرُنَّهُ : يَعْنِي خَه وَخْتِ چِه اَللهِ تَعَالَى دَنْبِيَا نُو عَلِيْهِمُ السَّلَامِ نَه
 وَعَدِي وَاغْتِي چِه حَه بَه تَا سُو تِه كِتَابِ اَوْ حِكْمَتِ دَر كُو مِ اَوْ دِ هَفِي نَه
 رُسُو تُو دَا اِيْمَانِ رَا شِي چِه سَتَا سُو دَا سَمَانِي كِتَابِ نُو تَصْدِيقِ كُو يِ
 نُو تَا سُو بَه يَه هَفِي اِيْمَانِ رَا اَوْ رِي اَوْ دِ هَفِي مَدِ بَه كُو يِ — دَا دِ اِتْهَلِ
 اَنْبِيَا اَوْ عَلِيْهِمُ السَّلَامِ نَه يَه عَالِمِ اَرْوَاحِ كِي نَه وَعَدِي اَغْتِي شُو بَه وَا
 يَه دَعَى اَيْتِ كِي نِي رُتْمِ جَاءَ كُمْ رَا سُو لٌ ، نَه حَضْرَتِ نَبِي كَرِيْمِ صَلِي
 اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرَادِ دَعَى اَوْ دَعَى دِ اِتْهَلِ اَنْبِيَا اَوْ نَه رُسُو تُو تَشْرِيفِ
 رَا اَوْ رِلِ ثَابِتِي رِي چِه دَعَى خَبَرِي دَلِيلِ دَعَى چِه مَشِيْتِ اِلْهِي كِي نَه
 خُو مَرَا اَنْبِيَا عَلَيْهِمُ السَّلَامِ چِه مَقْدَرَا وَا ، نُو هَفِي اِتْهَلِ دَعَى دِ حَضْرُو
 عَلَيْهِ السَّلَامِ نَه وَا نَدِي ، مَبْعُوْتِ كَرَلِ اَوْ دَعَى عَلَيْهِ السَّلَامِ دَعَى دِ

نَه يَه اٰخِرِ كِي نِي رَا اَلِيْر لُو دَعَى نَه دَا هُمُ مَعْلُوْمِه شُو اِ چِه دَعَى بَعْتِ دِ
 بِنْدِي زِ بَا عَثِ نَه بَلَكِه دِ اِتْهَلِ يَه اٰخِرِ كِي نِي دَعَى عَلَيْهِ السَّلَامِ مَبْعُوْتِ كُو يِ
 دَا اللهُ بِهَا مَشِيْتِ كِي نِي مَقْدَرَا وَا

دَلِيلِ عَمُو يِ دَلِيلِ

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ
 اَلْبَانِيَّةِ جَمِيْعَانِ الَّذِي لَهْ مُلْكُ
 السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ جِ دَا اَعْرَافِ اَيَّةِ عَمَلِ اَوْ تَبْرُكِ الَّذِي
 نَزَلَ الْفُرْقَانِ عَلَيَّ عَبْدِي لِيَكُوْنُ لِلْعَلَمِيْنَ نَذِيْرًا (سُوْرَةُ الْقُرْآنِ
 اَيَّةِ عَمَلِ) اَوْ وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَلَمِيْنَ (رِسُوْرَةُ الْاَنْبِيَا
 اَيَّةِ عَمَلِ) دَا اِتْهَلِ دِلَالَتِ كُو يِ چِه دَنْبِي كَرِيْمِ صَلِي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْتِ اِتْهَلِ
 قُو مَرُو نُو اَوْ زَمَانُو دِ پَا سَرَا وَا نُو قِيَا مَتِه پُو رِي اِنْسَانَانِ دَعَى عَلَيْهِ السَّلَامِ
 يَه اُمَّتِ كِي نَه شَامِلِ دِي ، دَا دَلِيلِ دَعَى چِه دَعَى عَلَيْهِ السَّلَامِ نَه پَسِ بَه بِلِ
 خُو كِ نَه مَبْعُوْتِ كِي نِي ، اَوْ دَعَى عَلَيْهِ السَّلَامِ يَه مَوْجُو دِ مَشِي كِي نَه دِ بِلِ
 نَبِي رَا نُو ضَرُورَتِ حُكِه نَشْتِه ، چِه دَعَى عَلَيْهِ السَّلَامِ رَا كَمَلِ الْاَنْبِيَا
 دِي ، لَكِه چِه نَه رِنَه پَسِ دِ دِي وِي بَلُو لُو اَوْ دِ رِي اَبِ نَه پَسِ دِ پَرْتِ ضَرُورَتِ
 نَشْتِه ، يَه مَا كَانِ مَعْمُوْدًا اَبَا اَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ) كِي نِي رُو جِي دِ حَضْرُو
 عَلَيْهِ السَّلَامِ دَنْسَبِي پَلَا رُو اَلِي نَفِي اَشُو اِ ، اَوْ يَه رُو لِي كِي نِي رُسُو لٌ اللهُ وَ
 خَاتَمِ النَّبِيِّنَ) كِي نِي دِ رُو حَانِي اَوْ دِي نِي پَلَا رُو اَلِي نَفِي ثَابِتِه مَعْلُوْمِه
 شُو رِه چِه دِ حَضْرُو عَلَيْهِ السَّلَامِ يَه دِي نِي پَلَا رُو اَلِي كِي نِي دِ بِلِ چَا شَرَكِتِ
 نَشِي كِي دِي لَكِه خُنْگِه چِه يَه نَسَبِي پَلَا رُو اَلِي كِي نِي دِ سَرَا هِي خُو كِ شَرِي كِي دِي
 نَشُو ، حُكِه چِه دِي وِ سَرِي هِي چَرِي دُو اِ نَسَبِي پَلَا رَانِ نَشِي كِي دِي .
 نُو دِي اُمَّتِ دُو اِ رُو حَانِي پَلَا رَانِ خُنْگِه كِي دِي شِي ، هِي چَرِي نَشِي كِي دِي
 دُو حِي قَبَلِي دَلِيلِ : يُؤْمِنُونَ بِمَا اُنزِلَ اِلَيْكَ وَمَا اُنزِلَ مِنْ
 قَبْلِكَ (سُوْرَةُ الْبَقَرَةِ اَيَّةِ اَيَّةِ عَمَلِ) وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ رُسُوْلٍ

إِلَّا نُوحِيَ إِلَيْهِ آتَهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ، رِسْوَةَ الْأَنْبِيَاءِ آيَةٌ ۲۵
 رَسْمٌ وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَنْ أَشْرَكَتَ
 لِيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ مِنَ الزَّمَانِ آيَةٌ ۲۶
 رَسْمٌ وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا أَنْهُمْ لِيَاكُلُوا الطَّعَامَ
 سُوْرَةُ الْفُرْقَانِ آيَةٌ ۲۷

۲۵) وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِمَّنْ قَبْلِكَ رِسْوَةَ الْأَنْعَامِ آيَةٌ ۲۶
 ۲۷) قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ رِسْوَةَ آلِ عِمْرَانَ آيَةٌ ۱۸۳
 ۲۸) وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ
 سُوْرَةُ فَاطِمَةَ آيَةٌ ۳۱

پہ دے، ایتوں کو مبارک کہنے اور یہ داسے نور و آیتوں کو مبارک کہنے دوحی الہی
 کا سے ذکر دے، چہ ہفتے پہ قید (قبلت) سرہ مقید کرے شوے
 دے، کچرے ما بعد کن خرومی یا نبوت وے نودا (قید) دگمراہ کولو
 سبب و، حکہ چہ بیابہ د "ما قبل" دوحی سرہ د "ما بعد" دوحی ہم
 ذکر کول ضروری و اور مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ سرہ بہ دَرْمِنْ خَلْفِهِ
 ذکر ہم ضروری وے او کم ناکم، وحی، خوبہ لئ (مطلوب) پرینے و
 چہ دما بعد دوحی گجائش پکن ہم پانے وے،

وَعَدَىٰ دَلِيلٌ ۱
 قَالَ الَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا
 النُّوْرَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ، أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

سُوْرَةُ الْأَعْرَافِ آيَةٌ ۵۷
 داسے نول آیتوں پہ کوموکن چہ صرف د الله اور سول پہ اطاعت د
 جنت او فلاح وعدا شوے دے، نودا (نبوت) د ختمید و دلیل دے وے
 کہ بل نبی را قی ظلی وے او کہ بُرُوْرِي، نوجنت او فلاح بہ د ہفتہ پہ
 منلوہم موقوف دے، نوبیا بہ د داسے آیتوں مضمون د رست نہ وے،

بہر کیف دے نہ ہم معلومیری چہ وحی بندہ دے

حدیث او ختم نبوت

(۱)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ ۱
 مَرُفُوْعًا أَنْ مَثَلِي وَمَثَلُ الْأَنْبِيَاءِ مِنْ
 قَبْلِي كَمَثَلِ رَجُلٍ بَنَى بَيْتًا فَأَحْسَنَهُ وَ
 أَجْمَلَهُ إِلَّا مَوْضِعَ لَبْنَةٍ مِنْ زَاوِيَتِهِ
 فَعَمَلُ النَّاسِ يَطُوفُونَ بِهِ وَيُعْجَبُونَ
 لَهُ وَيَقُولُونَ هَذَا هَلَا وَضَعْتَ هَذِهِ
 اللَّبْنَةَ قَالَ فَاِنَّا اللَّبْنَةُ وَانَا خَاتَمُ
 النَّبِيِّينَ ۲
 اے! نوے فرما نیل، چہ دغہ آخری خبنتہ خہ یم او خہ خاتم
 النبیین یم:

(۲)

إِنَّ لِي أَسْمَاءَ أَنَا مُحَمَّدٌ وَأَنَا أَحْمَدُ إِلَى ۱
 قَوْلِهِ وَأَنَا الْعَاقِبُ وَالْعَاقِبُ الَّذِي ۲
 لَيْسَ بَعْدَهُ نَبِيٌّ رِجْزَارِي وَمُسْلِمٌ ۳
 چہ د ہفتہ نہ پس بل بنی نہ وی رنجاری مشکوٰۃ شریف باب ۷

۳) لَوْ كَانَ بَعْدِي نَبِيٌّ لَكَانَ عَمْرُؤُكَ مِنَ الْخَطَّابِ ۱
 نو ہفتہ بہ عمرون وور مشکوٰۃ مناقب عمر رضوانہ او ہام مشکوٰۃ ۲۳۷

۴) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَلِيٍّ ۱
 أَنْتَ مِثِّي عِزَّةً لِهَرُونَ مِنْ مُوسَى، إِلَّا أَنَّهُ ۲
 لَا نَبِيَّ بَعْدِي رِجْزَارِي وَمُسْلِمٌ ۳
 باب مناقب علی ۴ و و صرف دوصرہ دہ چہ خاتمہ پس بل نبی نشنہ

رہی گانت بنو اسرائیل تسوسہم
 الانبیاء کما ہلک نبی خلفہ وانہ
 لان نبی بعدی ویلکون خلفاء فیکثرون
 بخاری شریف جلد ۱ ص ۴۱۹ و مسلم
 نہ پس بل نبی نشئت عنقریب کخلفاء
 کتاب الایمان

کرامو سلسلہ بہ شروع شی چہ کنو بہ وی

مرزا الیکی چہ وحی اور سالت بہ ختروی مکرولات ، امامت او خلافت بہ کلہ
 نہ ختمیزی (مکتوب مرزا استشید الاذہان جلد اول ص ۷)

۷) اِنَّ الرِّسَالَةَ وَالتَّبْوَةَ قَدْ انْقَطَعَتْ : سالت او نبوت ختم دے دے
 فَلَا رَسُوْلَ بَعْدُ وَلَا نَبِيَّ (ترمذی وصحیح) : نہ پس نہ نبی نہ رسول وی ،

تحفہ بغداد مرزا ص ۱۰۷ و مرزا ازالہ اوہام کتب لیکی چہ اسوہ نبی وحی اور سالت
 نہ قیامتہ ختم دے ، پہ آئینہ کمالات ص ۳۳ کن لیکی رد سے بہ ہجرے انشی

چہ اللہ تعالیٰ خمونہ نہ نبی علیہ السلام نہ پس بل خوک نبی کوی او وہ لیزی
 او دا بہ ہم انشی چہ سلسلہ نہ نبوت ختمیدو نہ پس بیا جاری کوی ، پہ

ہیامۃ البشری ص ۳۳ کن لیکی ، چہ نہ حضور علیہ السلام دو فالت نہ پس
 وحی ختمہ شوہ او اللہ تعالیٰ پہ دہ علیہ السلام نہ نبیا نوخاتہ کہ

حقیقۃ ص ۳۳ ضمیمہ عربی کن لیکی اِنَّ رَسُوْلَنَا خَاتَمَ النَّبِيّیْنَ وَ عَلَیْهِ
 انْقَطَعَتْ سِلْسِلَةُ الْمُرْسَلِیْنَ

۸) عَنْ اَبِي مُوسٰی مَرْفُوْعًا اَنَا مُحَمَّدٌ وَاَنَا اَحْمَدُ وَاَنَا الْمُتَّقِي رَد و الا مسلم
 جلد دوم ص ۲۶۱ قَالَ النَّبِيُّ الْمُتَّقِي الْعَاقِبُ ، یعنی زہ آخر الانبیاء ہم

۹) اَبُو بَعِيْرٍ فِي الْحَلِيَّةِ عَنْ اَبِي ذَرٍّ مَرْفُوْعًا : نَبُوٌّ هُوَ نَبِيُّ اَدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ
 يَا اَبَا ذَرٍّ اَوَّلَ الْاَنْبِيَاءِ اَدَمُ وَالْاٰخِرُ هُمْ مُحَمَّدٌ ، او آخر محمد صلی اللہ علیہ

و مسلم دے ابن ہجر بہ فتح الباری کن دے حدیث نہ صحیح و بیلی وی ،

مرزا پہ حقیقۃ الوحی ص ۱ کن لیکی ، او کہ تولونہ آخرے محمد مصطفیٰ
 صلی اللہ علیہ وسلم پیدا کرو ، چہ خاتم الانبیاء او ختم الرسل دے ،
 ۱۰) عَنْ اَبِي اُمَامَةَ مَرْفُوْعًا اَنَا الْاٰخِرُ : یعنی زہ آخر الانبیاء او تا سو
 الْاَنْبِيَاءِ وَاَنْتُمْ اٰخِرُ الْاُمَّمِ : آخِرُ الْاُمَّمِ یعنی (ابن ماجہ)
 ۱۱) عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى

مَرْفُوْعًا لَيْسَ يَبْقَى بَعْدِي مِنَ النَّبُوَّةِ : یعنی خاتمہ پس بہ سوا کہ رہنیا بونو
 اِلَّا الرَّوُّ يَا الصَّالِحَةَ (نسائی و ابوداؤد) : بل ہیچ برخہ پاتے نشی ،

دارنگ رانا آخر الانبیاء و مسجدی آخر المساجد مسلم جلد
 اول ص ۳۳) وَ فِي الْبَرَارِ وَ مَسْجِدِي اٰخِرُ مَسَاجِدِ الْاَنْبِيَاءِ ، یعنی زہ

آخری بنی یم او خاتمات کہ انبیاء علیہم السلام کہ جما تولو خاتم دے
 دارنگ د دو سو و نہ زیات احادیث کہ ختم نبوت بارہ کن موجود کہ

او پہ دے عقیدہ قائمہ شویدا ، کہ قرآن پہ ہیچ آیت او کہ احادیث پہ
 ہیچ حدیث کن نہ نبوت کہ سلسلہ جاری کولو خبر نہ دے و رکبے شوے

نہ کہ صحابہ کرام و نہ نہ تا بعینا و تبع تا بعینور ، نہ کہ دوی نہ پس زمانہ
 سوا کہ مرزا د چا کہ عقیدہ پاتے شویدا ، پہ دا سے صورت کن بعض

قیاس نہ علو او انوی ترا شلی تا ویلوسہ کہ نبوت جاری کولو عقیدہ
 پیدا کول کہ عقل او دین نہ کہ محرومی خورہ غت دلیل دے ،

اَللّٰهُمَّ اَحْفَظْنَا مِنْ هَذِهِ الشَّقَاوَةِ :
 ختم نبوت او اجماع امت

ابن خلدون لیکی ، چہ پہ دے امت کن رو مبئی اجماع ، نہ نبوت
 دعویہ کولو پہ وجہ کہ مسیلمہ کذاب پہ کفر او قتل انبوت او د ہفہ

نورے خرا بنی صحابہ کرام و نہ نہ کہ ہفہ کہ قتل نہ پس معلومہ شوے
 او دفعہ رنگ بے اختلا فہ اجماع صدی پہ صدی کن نبوت د دعویہ

ار

پہ کفر، ارتداد اور قتل باندے جاری دہ اوپہ دے کیں د تشریحی
 اوڈ غیر تشریحی نبوت ہیج تفصیل نہ دے پینتے شوے۔ خاتم النبیین
 للشیخ الأئود ص ۳۰۳، علامہ قاری شرح فقہ اکبر مجتہباتی ص ۱۰
 کہنے یکی دَعْوَى التَّبَوُّةِ بَعْدَ بَيِّنَاتٍ كُفْرًا بِالْإِجْمَاعِ، دغہ رنگ د تفسیر پہ
 عاموکتا بونو، د حدیثو پہ شرحو اوڈ حلیمہ کلام پہ کتا بونو کیں د مدعی نبوت
 پہ کفر د اجماع اُمت نصریح شوبدہ :-

ختم نبوت اور دلالت

د الله نه بغیر د هر چیز شروع او ختم بدل دواہ ہ وی د نبوت ہم
 شروع او ختم بدل ضروری دی، د انسانی ژوند او مہمی زمانہ د ماشوموالی
 وک، رور و انسانی عقل کینے اضافہ کیدلے لکہ ځنگکچہ د ماشوم والی دوخت
 لباس د ماشوم د بدن و دے پہ جوہ بد لیزی۔ د خاتم الانبیاء علیہ
 السلام زمانے پورے د انسانی عقل او شعور دہ مکملہ شوہ نو د غروخت
 انسان تہ د کامل شریعت او نبوت غونداے نعت عطا کولو ضرورت وو
 چہ قرآن پہ الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ سرہ د شریعت کاملہ عطا
 کولو اعلان اکرو، اَوَاثَا مَخْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ كَرِيْمًا لَّهٗ لِحْفِظُوْنَ سرہ
 د دین او شریعت د حفاظت ہم اعلان اُشودے لہ پارہ چہ انسان د بل
 نبی ڈرا تلونہ پہ مستقبل کیں بالکل بے طبع شی، حکم چہ تکمیل دین او
 حفاظت دین دواہہ شویدی د کوم د پارہ چہ د نبی ڈرا تلو ضرورت وی
 تبلیغ خود اُمت اوڈ علماء کرامو کار دے چہ د ہف د پارہ د نبی ضرورت
 نشتہ لکہ قرآن کیں دی، كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرَجَتْ لِلنَّاسِ تَامِرًا زَان
 بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَيْتُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ، اَوْ لَوْلَا اَنْبِيَائُ بَعْدَكَ، د احادیث پہ ڈر منشور کتبی د خاتم
 الْخَيْرِ وَيَا مَرْوَانَ بِالْمَعْرُوفِ وَبِنَهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ او د مثال پہ ڈر
 اُمت د تبلیغ فریضہ پہ قول د اکثر سمنیہ یوازے شیخ معین الدین

نوی (۹۰۰۰۰۰) لکہ ہندوان مسلمانان کول، اد اکرہ ر نقش حیات
 تاریخ اسلام د دے کواہ دے چہ حضور علیہ السلام د خپل وصال نہ پس
 تقریباً یوںک یا پاؤ باندے لگ مسلمانان پرینی و و اون نوی کرورہ
 (۹) مسلمانان دی، چہ د اُمت پہ تبلیغ مسلمانان شول، نو دا خود
 د معقول کار دے چہ اُمت پہ کوششونو او تبلیغ سرہ د نوی کرورہ مسلمانان
 پہ دینا کینے موجود وی لا تبلیغ جاری دے او پیا د ہم د کوم یونہی تلل
 ضروری وی چہ دے کرورہ و نو مسلمانان نو تہ کافر اوائی او یوازے یو شو
 خریدانو او چیلہ کانو تہ مسلمانان اوائی گو یاد دہ ر اقل د کافرانو،
 مسلمانانو کو د پارہ نہ بلکہ د مسلمانانو کافر نو د پارہ دی فِئِمُؤِنِمْوُ

د مرزائی و سوسو جواب

د نبوت مسئلہ د اسے بنیادی دہ چہ د کفر او ایمان پہ منح کینے د فوق
 او ستونکی پو لے کار ڈر گوی، هر کله چہ مرزا ایا نوڈ نبوت جاری سانو
 د مسئلہ د قرآن، حدیث، اجماع اُمت، صحابہ تابعین، فقہاء، متکلمین
 و د محمد ثبوتہ خلاف بیاموندہ نو خپلو پینورا تپنکولو د پارہ لے دیو شو
 کشفینورچ پہ مبہمو عبادا نو نو دا نرہ اکرہ اگر چہ پہ نور و حا یونو کیں
 لے ہمدغہ مصنفینورچ پہ خپلو صریحو عبار نو نو د ا حقیقت صفا بنکارہ
 لے دے دے خوشودا پورہ کول ہم یولو لے مرض دے چہ ہف نہ د خلاصید و
 اس د چانہ رسی نو دا و سوسے او دلیونہ مؤینو بنکارہ کوڈ اوور سرہ
 دے جو ابونہ ور کوڈ :-

پہ حضرت عائشہ مرزائی افتراء

مرزبان وائی چہ حضرت عائشہ رض فرمائیلی دی مَوْلُوَاِنَّہٗ خَاتَمُ
 الْبَشَرِ وَلَا تَقُولُوا لَآ نَبِیَّ بَعْدَہٗ، د احادیث پہ ڈر منشور کتبی د خاتم
 النبیین د آیت تشریح د پارہ، اوڈ مجمع البحار پہ قلمہ کیں پہ مست

شسته خواصی عبارت بل شان دے چہ مرزا یا نو بکین ددو کے د پار
گپ گوت کرے دے، دالفظ صدیقہ رضہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام یہ
سلسلہ کن ارشاد فرمایے دے رَا صُكَّهَا فِي حَدِيثِ عَيْسَى أَنَّهُ يَقْتُلُ
الْحَيَّزِيرَ وَيَكْسِرُ الصَّلِيبَ وَيَزِيدُ فِي الْحَلَالِ أَنَّهُ نَزِيدٌ فِي حَلَالِ نَفْسِ
بِأَن يَتَزَوَّجَ وَيُولِدُ لَهُ وَكَانَ كَمْ يَتَزَوَّجُ قَبْلَ رَفْعِهِ إِلَى السَّمَاءِ
فَزَادَ فِي الْهَبُوطِ فِي الْحَلَالِ فَحَسِبْتَنِي يُؤْمِنُ كُلُّ أَحَدٍ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ
وَيَتَّقِنُ أَنَّهُ بَشَرٌ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا خَاتِمَ الْأَنْبِيَاءِ وَ
تَقُولُ إِلَّا نَبِيَّ بَعْدَكَ، ددے پورے عبارت نہ معلومہ شوے چہ
صدیقہ رضہ فرماتے چہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام آسمان تہ خستہ
نہ ورا نہ دے نکاح نہ وو کرے آسمان نہ را کوزیدانہ پس بہ نکاح کو
اولاد بہ لے ہم کیسری او پہ حلالو کن د اضافے مطلب ہم دادے د
خورجی او صلیب پرستی خاتمہ بہ اگری او بتول اهل کتاب بہ ددہ بہ
او بشریت ایمان او یقین را و ہی نو پہ دے وجہ حضور علیہ السلام تہ
الا نبیاء وائی لیکن لا نبی بعدک کہ دے بنیاد دے دایمی چہ حضرت
علیہ السلام د آسمان نہ دراکوزیدانہ انکار اگری، د هغوی، بنکار
مقصد داؤو، چہ حضور علیہ السلام خاتم الانبیاء ہم دے او د هغه نہ
بل نوے نبی نشی جو رہے دے درومی جو رہی حضرت علیہ السلام د
رانلود انکار دہا زہ دالفظ ماہ استعمالی، حکم چہ صدیقہ رضہ
د نوی نبوت د نفی قائلہ دہ مسند احمد جلد ۱ ص ۱۲۹ کن صدیقہ
حضور علیہ السلام نہ مرفوعا روایت کریدے (لا یبقی بعدی من النبوة
إلا المبشرات والرؤیا الصالحة، جو روایت د عائشہ رضہ مجهولہ
ہم دے

پہ حضرت علی دروغ تہل

داچہ حضرت علی د حسیبوا استاد ابو عبد الرحمن السلی نے و میلی روایت

روایتہ رخاتمہ، پہ زور لولوہ۔ ددے جواب بنکار دے چہ حضرت علی
بہ یزد راجح قرأت د زور والہ و او موزو ہا ندا ہے پہ دیلو نویان کہہ
دے چہ دے معنی پہ لحاظ دفتے او کسرے فرق نشتنہ پچیلہ حضرت علی رضہ
نبوت د بندیز د حدیث راوی دے، بخاری او مسلم کہتے شتہ چہ أنت
نبی بمرکہ ہرؤن من موسی الا انہ لا نبی بعدی
پہ شیخ اکبر د دروغ تہل
داچہ شیخ اکبر د ولی د پارہ نبوت ثابت کریدے، جواب دادے چہ د
موفیاً ورم پہ اصطلاح کن د نبوت لغوی معنی ائبائے عن الغیب
مطلقاً وحقاً او الہاماً، هغوی وحی نہ شرع او الہام نہ غیر شرع وائی
روندی ہے خوشی اکبر د دامنی چہ د شرعی نبوت دروازہ بندہ دہ کہ
پہ فتوحات مکہ جلد ۲ ص ۲۵۹ کن لیکے: ان الرؤیا جزء من أجزاء
النبوة فبقی للناس فی النبوة هذا وغیرہ ومع هذا الا یطعن اسم
النبوة ولا النبی الا علی المشرع راجح صاحب الوحی خاصہ او متہ
لیکے، فما تطلق النبوة الا لکن النصف بالمجموع فذلك النبی
تلك النبوة حجرت علینا وانقطع، او ہر ددہ نہ پہ البواقیت
مصرکہ طبع مصر کن نقل دی، هذا باب اخلق بعد موت محمد صلی اللہ علیہ
وسلم لا یفخ لاحد الی یوم القیامة لکن بقی للاقریاء وحی الالہام
الذی لا یشرب فیہ:

پہ امام غناب دروغ تہل

داچہ پہ مجد المحيط جلد دریم ص ۲۱۳ امام غناب پہ حوالہ داخبرہ
موجودہ دہ چہ پہ ار باب اطاعت کن بہ نبی د نبیا نو سرہ شامل وی
جواب دادے چہ دے نہ مراد دہومبئی انبیاء علیہم السلام وی حکم
پہ امام موصوف د ختم نبوت نصیرم کریداک کہ چہ د ختم نبوت مطلب

داعیہ بیا نبوی، اَنَّهُ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ لِأَنَّهُ خَتَمَ النَّبُوَّةَ أَيْ تَمَّتْهَا بِحَيْثِيَّةِ
پہ جلال الدین رومی دروغ تزل: قولی،

فکر کن در راه نیکو خد متے

تا نبوت یابی اندر امتے !

دے نبوت مقصد ہغہ قُربِ الہی دے چہ کہ نبوت دنیض نہ
حاصلیزی اصل نبوت تیر مطلب نہ دے حکم چہ رومی پچھلہ کہ
ختم نبوت قائلہ دے، لکہ دفتر پنجم کتب یکی: ع

بارسول اللہ رسالت راتمام

تو نمودی پچھو شمس بے غمام

اوپہ خلورم دفتر کتب یکی ع

ابن ہسمہ افکار کفران زادشان

چون در آمد سید آخر زمان

پہ علامہ قاری دروغ تزل

پہ موضوعات کبیر مشہ کتب دا حدیث، لَوْ عَاشَ إِبرَاهِيمُ لَكَانَ
نَبِيًّا قُلْتُ مَعَ هَذَا أَيْ الضَّعْفُ لَوْ عَاشَ إِبرَاهِيمُ وَصَارَ نَبِيًّا وَكَذَا
لَوْ صَارَ عُمَرُ نَبِيًّا لَكَانَ مِنْ أَتْبَاعِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَعِيسَى وَخُضْرَاءَ
وَالْيَاسِينَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ فَلَا يَتَأْقِضُ قَوْلُهُ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ إِذَا مَعْنَى
لَوْ يَأْتِي نَبِيٌّ بَعْدَهُ لَا يَنْسُخُ مِلَّتَهُ وَكَمْ يَكُنْ مِنْ أُمَّتِهِ،

دے جواب دادے چہ کہ ابراہیم اور عمرہ نبوت کہ دے،
ہم نوہ حضور علیہ السلام پہ وخت کتب بہ وونہ چہ کہ حضور علیہ السلام

نہ دُستور مانہ کتب کچرے عیسیٰ، خضر او الیاس علیہم السلام را حی
نوغہ پخوانی (روان دینی) پیغبران دی نوبی ندی او چہ را حی نو کہ امتی
پہ حیثیت بہ را حی، پچھلہ علامہ قاری رحمہ اللہ تعالیٰ پہ شرح شمائل
باب اول ص ۳۳ کتب فرمائی ملی دی،

أَنَّهُ خَتَمَهُمْ أَيْ جَاءَ الْخَيْرُ هُمْ فَلَا نَبِيَّ بَعْدَهُ أَيْ لَا يَنْبَأُ أَحَدٌ بَعْدَ فَلَا
يُنَافِي نَزُولَ عِيسَى مُتَابِعًا لِشَرِّعَتِهِ مُتَمَدًّا مِنَ الْقُرْآنِ وَالسُّنَّةِ
رَوَقَالَ فِي الْمُرْقَاتِ جَلَد ۳ ص ۳۳ الْمَقْفِي مَنْ قَفَا أَشْرَهُ إِذَا نَسَعَهُ
يَعْنِي أَنَّهُ أَخَذَ الْأَنْبِيَاءَ الْأَوَّلِيْنَ عَلَى الْخَيْرِ هُمْ لِأَنِّي بَعْدَهُ وَقَالَ
فِي شَرْحِ الْفِقْهِ الْأَكْبَرِ الْمُجْتَبَأِ ص ۳۳ وَدَعْوَى النَّبُوَّةِ بَعْدَ نَبِيِّنَا
كُفْرًا بِالْإِجْمَاعِ،

دغہ رنگ حدیث در کوعاش ابراہیم لکان نبیًا دا بن ماجہ روایت
دے چہ یہ پکنی ابوشیبہ ابراہیم بن عثمان ساقط راوی دے رتہذیب
التہذیب صحیح حدیث د بخاری داعیہ دے کوفصی ان یتکون بعد
محمدا نبی عا ش ابنتہ ولیکن لا نبی بعدہ:

پہ امام ربانی مجدد الف ثانی باندروغ تزل

دامام ربانی پہ مکتوبات جلد ۷ مکتوب ۷۱ کتب کیل

حصول کمالات نبوت مرتابان را بطریق تبعیت و دراشت بعد از بعثت خاتم الرسل
علیہ و علی جمیع الانبیاء و الرسل الصلوٰۃ و التحیات منافی فائیت اونیت،

لَا تَكُنْ مِنَ الْمُتَرَدِّينَ ۵، مرزا یانود دے عبارت نہ دے تا بتولو کوشش کریں
چہ امام ربانی رد کہ نبوت جاری پاتے کید و قائل دے، خود سے نہ دے

مغوی مطلب کہ بعضوا جزاؤہ نبوت کمالات حاصلول دی، نہ چہ قول
کمالات کہ نبوت، یعنی نبوت شرعی، حکم چہ امام موصوفہ پچھلہ دویم دفتر

۱۳۳ اومہ حصہ مکتوب ۷۱ کتب دا اهل السنۃ د عقائد او پہ بارہ کتب یکی

و خاتم الانبیاء محمد رسول است و عیسی علیه السلام که نزول خواہد نمود عمل بشریت او خواہد کرد و بعنوان اُمت او خواہد بود، او در نزوم حصہ ششم ص ۳۵ و ۳۶ مطبوعہ امرتسر تختی کلان کہنے یکی، اول انبیاء آرم علیہ السلام و آخر ایشان خاتم نبوت نشان حضرت محمد رسول اللہ است و عیسی علیہ السلام کہ از آسمان نزول خواہد فرمود متابعت شریعت خاتم الرسل خواہد نمود، داہنول بیان دہم زمانہ ایت خلاصہ دے، دختہ نبوت نہ علاوہ اہ دے کہن د حضرت عیسی علیہ السلام نزول د آسمانہ ذکر دے، او کہ یوحنا د متعلق مرزا پچھلہ پہ "شہادۃ القرآن کہن لیک، داوینا چہ مجید د بانندے ایمان را و پرل فرض نہ دی او پر بدل دی انحراف) حکمہ چہ اللہ تعالیٰ فرمائی،

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ
 پہ شاہ ولی اللہ دروغ تہل

پہ تفہیمات الہیہ جلد دویم ص ۲۴۵ تفہیم شاہ صاحب لیک ختم بہ النبیین آئے لایوجد من یا مرہ اللہ سبحانہ بالتشریح علی الناس، دے عبارت نہ مرزا یا نو دا مطلب را بشکلو چہ د علیہ السلام نہ پس صرف شرعی رتشریحی) نبوت بند دے، حالانکہ د تشریح شاہ صاحب در پچھلہ پہ تفہیمات جلد دوم ص ۲۴۵ کہن کریب فرمائی، وَ صَارَ خَاتَمَ هَذِهِ الدَّوْرَةِ لَا يُبْکِنُ أَنْ يُوجَدَ بَعْدَ نَبِيِّ، اویا جلد ۱ تفہیم ص ۲۴۵ کہن لیک، مُحَمَّدٌ صَلَّى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ وَ دَعْوَتُهُ عَامَّةٌ لِجَمِيعِ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ وَ هُوَ اَفْضَلُ الْاَنْبِيَاءِ بِهَذِهِ الْخَاصَّةِ وَ بَعْوَا ظُرُفِ اٰخَرٰى وَقَالَ فِي حُجَّةِ اللّٰهِ فِي حَيْثُ بَدِءَ هَذَا الْاَمْرَ نُبُوَّةَ اَلْفِ اَلْقَبُوَّةِ اِنْفَضْتُ بِوَفَاةِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ اَلْخِلَافَةُ لَا سَيْفٌ فِيهَا يَمْتَلِئُ عُثْمَانُ وَ اَلْخِلَافَةُ

بِشَهَادَةِ عَلِيِّ كَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ وَ خَلِجُ الْحَسَنِ، او پہ دے فارسی ترجمہ د خاتم النبیین کہن بیا لیک، نیست محمد بدر بیچ کس از مردمان شما و لیکن پیغمبر خدا و محمد پیغمبران یعنی بعد از اوے هیچ پیغمبر نباشد،

پہ مولانا محمد قاسم دروغ تہل

مرزا یا نو مولانا محمد قاسم رح نہ دختہ زمانی انکار منسوب کریدے حالانکہ ہغوی، پچھلہ فرمائی، کچرے اطلاق او عموم شتہ نو خاتمیت زمانی ثابت دے کچرے دا سے نہ وی نو د خاتمیت زمانی لزوم منل دلالت التزامی خاتمیت ثابت دی، بل خواہد نبی علیہ السلام دا قسم تصدیق دانت متی بہتر لہ ہارون من مؤسی الا انک لا نبی بعدی، چہ پہ ذکر شوی، طرز د لفظ خاتم النبیین، نہ ما خود دی، پہ دے باب کہن کافی دی، حکمہ چہ دامضمون تواتر نہ رسیدے دے او پہ دے دامت اجماع ہمدہ، اگرچہ الفاظہ "لَا نَبِيَّ بَعْدِي" پہ سند متواتر منقول نہ دی، نو د الفاظہ عدم تواتر باوجود التواتر معنوی پہ دا سے دی، لکہ د فرضہ د رکعاتو نو د شمیر تواتر چہ منکرے کا فردہ دارنگ د دے، "لَا نَبِيَّ بَعْدِي" منکرہم کا فردے، پہ تحذیر الناس ص ۲۴۵ کتب خانہ امدادی، او پہ مناظر عجیبہ ص ۳۵ کہنے لیک خاتمیت زمانی خپل دین او ایمان دے البتہ د ناحق تہمت خہ علاج نشتہ

پہ مولانا عبدالحی دروغ تہل

مولانا موصوف پہ "دا فع الوسوس فی اثر ابن عباس" ص ۲۴۵ کہن لیک دی، رد اہل سنت علماء ہم کا خبرہ ہنکارہ کوی، چہ د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کر، سالت کہن ہیشوک نبی خاوند د نوی شریعت نشی کیدے کوم نبی چہ پہ د زمانہ کہن داعی، نو ہفہ بہ د شریعت محمدی تابع دی نو پہ ہر تقدیر بعثت محمدیہ عام دے، جواب دا دے چہ دا

مضمون دترمیکہ ک نور و طبقوا و ک هغوی د انبیاء متعلق دے لکہ کدے
وضاحت پہ «ر زجر الناس» صکتہ کن چہ دوی کرے دے، ختم نبینا
حقیقی بالنسبة الی انبیاء جمیع الطبقات یعنی آتہ لکم نعت النبوة
لاحد فی طبقہ، او مجموع الفتاوی جلد اول ص ۹۹ کن مولانا مصروف
لیکی «قال ابو شکور فی التمهید اعلم ان الواجب علی کل عاقل ان
یعتقد ان محمدا کان رسول الله والآن هو رسول الله وکان
خاتم الانبیاء ولا یجوز بعدہ ان یكون احدا نبیا ومن ادعی النبوة
فی زماننا یكون کافرا» دداسے بناکارہ خبر و کولو با وجود کور
داو تیلی شی، چہ دے دے د ختم نبوت منکر و !!!

ختم نبوت د علامہ اقبال رح پہ نظر کن

۱) لیکی چہ «قادیانیت د یهودی مذہب چر بہ دے، احمبا پہ
نزد بھائیٹ د قادیانیت نہ زیات مخلص دے، حکمہ چہ بھایان
بنکارہ د اسلام مخالف دی، لیکن قادیان د اسلام خواہم اصول
ظاہری طور قائم ساتی مگر پہ پتہ د اسلام د روح او مقاصد
مہلک دی، د قادیانی فرتے د خدا ئے داسے تصور چہ ہفہ حایس
دے، او ہفہ سرہ د دشمنانو د پارہ بیشمیرہ زلزے او بیماری
او دوی د نبی پہ بارہ کن داتخیل چہ ہفہ مجوسی وی او دوی
عقیدہ چہ ک مسیح روح کن تسلسل دے رہ ہرہ زمانہ کن بیل بیل
صبح راتے شی د ایونہ و وچہ بس ختم شو (العیاذ باللہ مترجم)
داتولے عقیدے داسے دی چہ د یهودیت عناصر لری گویا کہ دا تخریک
یہودیت طرف تہ واپس بوتلل دی، حرف اقبال رح ص ۲۳۳ مرتبہ
لطیف احمد شروانی

۱) پہ اسلامی ایران کن د مؤبدانہ اثر لاندے ملحدانہ تخریک

اوجت شول او هغوی د بروز، حلول او ظل وغیرہ اصطلاح کانے
دے لہ پارہ روانے کرے چہ پہ کن دتناسخ تصور پت کرے شی،
د دے اصطلاح کانورڈا نول، پہ دے وجہ ضروری و وجہ د مسلمانانو
پہ زرو نوا اول وارید انہ لگی تر دے چہ د مسیح موعود اصطلاح ہم
اسلامی نہ دہ بلکہ اجنبی دہ چہ شروع ئے ہم د دے مؤبدانہ تصور نہ
شویدہ، حکمہ چہ د اصطلاح کانے مؤبدانہ د اسلام د ہومی دور
پہ تاریخی او مذہبی کتابون کینے نہ ملاد پزی»

رحرف اقبال، ص ۲۳۳ و ۲۳۴

۳) قادیانی تولے د اسلامی یووالی د دشمن دے مسلمانان د ہفہ تخریک

پہ معاملہ کن دیر حساس دی، کوم چہ د هغوی د یووالی د پارہ خطرناک
وی، چنانچہ ہر یودا سے مذہبی جماعت چہ پہ تاریخی طور، خود
اسلام سرہ تہری وی، لیکن خپل نبیاد پہ نوی نبوت ابردی، او دوی
پہ الہامو تو اعتقاد نہ لرونکی ہول مسلمانان دوی کافر یولی دا
خو مسلمانان د خپل یووالی د پارہ خطرہ کنری حکمہ چہ اسلامی یووالے
پہ ختم نبوت مضبوط پیزی :- (رحرف اقبال ص ۲۳۳) مرنرا محمود
خلیفہ دوم پہ آئینہ صداقت ص ۳۵ کن لیکی، ہر ہفہ مسلمان چہ د
حضرت مسیح موعود پہ بیعت کن شامل ندے نو ہفہ کافر دے د اسلام
د دائرے نہ بھر دے، اگر چہ ہفہ د مسیح موعود نوم ہفہ نہ وی اور پتہ
(۲۴) خہ پہ دے ہفہ شک شبہ نہ لرم چہ دا احمدیان د اسلام
او د ملک دوار و غدا اران وی رد اقبال رح خط د جواہر لال پہ نوم، ختم
زارہ خطونہ، حصہ اول ص ۲۹۳ مرتبہ جواہر لال مطبوعہ جامعہ ملیت
نولے پہلے اندیاں

۵) خبا پہ رائے کن د قادیانیا نو صرف دوا لارے دی چہ با خود

خیلو رُو نرو تقلید اُکری او یا د ختم نبوت تا ویلونه پریزیدی او هغه د خپل پوره مفهوم سره قبول کړی، کدوی دانوی تا ویلونه صرف په دے غرض دی چه ددوی شپږ د اسلام په حلقه کښی وی چه سیاسی فائده واخلی ر حریف اقبال ص ۱۳۶-۱۳۷

۶) خما په رائے کښ حکومت د پاره بهترینه طریقه کار به دا وی چه هغه قادیانیا ن یو بیل بوتی له امنی چه دا به د قادیانیا نو د پالیسی عین مطابق وی او مسلمانان به هم دروا دارئی داسے معامله کوی که څنگه چه پورنو مذهبونو سره کوی، اودا د قادیانیا نو د پالیسی مطابق څکه دی چه د دویم خلیفه مرزا بشیرالدین پخپله خطبه په حواله د الفضل اخبار ۲۱ اگست ۱۹۱۷ حضرت مسیح موعود فرمائی، چه د هغوی (د مسلمانانو) اسلام بیل او څو بنز اسلام بیل دے، د هغوی خدا ښه بل او څو بنز بل دے، د هغوی بل او څو بنز صحیح بل دے دغه رنگ څو بنز په هره خبره کښ اختلاف دے، :

۷) د علامه اقبال انگریزی حکومت ته مشوره، په نوی د ستور کښ د اقلینو نو د تحفظ خیال ساتلے شوے، دے خما په خیال کښ قادیانیا ن به د حکومت نه د جدا کید و په مطالبه کښ وړاندے والے نه کوی خوملت اسلامیة د دے مطالبے پوره حق لری چه قادیانیا ن د جدا کړے شی، کچرے حکومت دا مطالبه نه منله نو د مسلمانانو به شک وی چه حکومت د دے نوی مذهب په جدا کولو کښ ډیل کوی، حکومت په ۱۹۱۹ د سیکمانو د جدا کید و د مطالبے انتظار اُ نکرو اُس د قادیانیا نو د دے مطالبے ولے انتظار کوی حریف اقبال ص ۱۳۷ باندے علامه اقبال لیکي، په غونځ کښ قطع تعلق په نکاح او نورو معاملو کښ د مسلمانانو به با ښکارت او د ټولونو د پریزیا ت دا اعلان چه د نیائے اسلام کافر ده، اودا د اسلام نه دومر

زیاتہ لری ده څومره چه سیکمان به د هند وانو نه لری نه وی څکه چه سیکمان او هندوان خو خپل مینځ کښ و دو نه کوی، هر کله چه قادیانیا ن په مذهبی، معاشرتی معاملو کښ څان جدا کړی، نو په سیاسی ډول مسلمانانو کښ د شامل پاتے کید و د پاره ولے پریشانوی ارفخرا اقبال ص ۱۳۷

۸) پابندی په باغی جماعت لگول پکار دی، علامه اقبال انگریزی حکومت نه لیکلی دی، کچرے دیو تو مریو والے په خطر ه کښ وی نو هغه د پاره سواد دے بل علاج نشته چه هغه د عنادی ټولونو په خلاف مدافعت اُ کړی، اُس سوال دادے چه د مدافعت طریقه څه وی! هغه دا ده چه اصل ټولی ته د دوا دارئی تلقین اُ کړی شی حالانکه د هغوی یو والے په خطر ه کښ وی او باغی ټولی ته د هغه تبلیغ پوره اجازت وی کوم چه دروغو لیکلو به ډک پک وی ا ر حریف اقبال ص ۱۳۷

زلا وایم چه د مرزا دایو کښل د کور و نو کښلونه زیات دی کوم چه هغه په ایښه کمالات ص ۱۳۷ کښ لیکلی دی چه څوک مانه مښی او خما د دعوے تصدیق نه کوی او ایمان پر نه را و لری نو هغه ټول د زنا اولاد دی،

قیامت، معاد او مجازات د اعمالو د قیامت نومونه

د کوم څیز نومونه چه گنړی نو دا د هغه د لوڼے والی دلیل دے، دا لله تعالی نومونه گنړ دی دا هم د الله تعالی د لوی شی دلیل دے، امام سیوطی رح پښه وړالسافرة فی امور الاخره، کښ د قیامت آیتیا نومونه ذکر کړیدی رصت مطبوعه کاشی رام لاهور) موبز په هغه کښه بنکاره مشهور نومونه ذکر کوو

۱- السَّاعَةُ

قیامت دانومله دُوُو و جهودے، یوله دے و جھے چه قیامت به ناگهانہ لائی، لکه چه یو کینتہ تیریدون

پس ناگهانہ چه دویمہ کینتہ لائی، او دویمہ له دے و جھے چه قیامت کنی داوینوا آخرینو حساب به پہ لبز وخت مثلاً یو کینتہ کنی ختم شی اوهم دامعنی دَرَسْرِبِ الْحَسَابِ دے اوهم دامعنی دَحَضْرَتِ عَلِيِّ رَضِيَ

منقول دے، إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ آتِيَةٌ عَنَّا
۲- الْقِيَامَةُ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أَجُورَكُمْ

يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِثْلَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ سورة العنكبوت آية ۱۸ دے نوم و جھ دا دے چه دے دے معنی ادریدال دی، او په دے ورخ بہ بتول خلق ملائکے او روح بہ دے الله په ممکن ترهغه وختہ ولا پروی تزکومے چه الله تعالی جل شانہ اُغواہی۔

۳- الْقَارِعَةُ

قَرَعُ زَبْرَةَ دَرَزْدُوا و پچولوتہ و بیله شی، ددے ورخ دَویرے نہ بہ ہم زہونہ دَرَزَبِرِي و کَ چیری

القَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ

دَادْحَقٌ نَهَ مَا خُوذَدَس، ددے نوم مطلب دَابَسُوْدَلِي

۴- الْحَاقَّةُ

چه دا ورخ حَقْرَدَة او په دے کن دَشک شَبِيه خَمَرٌ كُنْجَانِشْ نَشْتَه مَالْحَاقَّةُ مَالْحَاقَّةُ

۵- الْوَاقِعَةُ

دَا دَرُوْعٌ نَهَ مَا خُوذَدَس، مطلب دا چه ددے بَرَوَاقِعٌ کیدو کنی هِجْ شَک نَشْتَه بلکہ دا خَاخَا وَاوَقِعْ کیدو کنی

۶- الْغَاشِيَةُ

حَقِيْقَتِ دے رَاذَلُوْقَعَتِ الْوَاقِعَةُ لَيْسَ لَوْ قَعْنَهَا كَاذِبَةٌ (دَغَشِي) معنی پَتِيُوْل دِي، ددے ورخ له هَيْبَتَه

حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ

بِه زَهُونَه پَتِ شَي وَاخْلَقَ بِه اَوْ تَرَشِي هَلْ اَتَشَكُّ

بِه زَهُونَه پَتِ شَي وَاخْلَقَ بِه اَوْ تَرَشِي هَلْ اَتَشَكُّ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ

۷- اِرْزُقَةُ

دَرَا رَفٌ معنی نَزْدَس کیدل رَا رِزْقَ الشَّيْءِ قَرِبٌ، اودا ورخ دَحَقِيْقَتِ پِه اَعْتِبَارَسَا نَزْدَس دے حُکْمَه چه

خَاخَا رَا تَلُوْنِکَه خِيَز نَزْدَس وِي اَو تَلُوْنِکَه خِيَز لَرَس وِي، بله دا چه مَرگ دَ قِيَامَتِ دَرَوَا زَه دَة اَو مَرگ نَزْدَس دے رَا رِزْقِ الْاِرْزُقَةُ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللّٰهِ كَا شِفَاةٌ

۸- يَوْمُ التَّغَابُنِ

اَغْبِن تَكْنِي اَو دَوِکَه تَه وَاثِي، پِه دے ورخ به دا بِنکَا رَا شَي چه پِه دُنِيَا کِن کوم خلق پِه دَوِکَه کِن

چه دَعْمَر عَزِيْزِ قِيَمَتِي بَر خَه تُي پِه کوم مَضِر و خِيَز و نُو کِن تَبِرَه کَرَا اَو دَوِکَه کوم قِيَمَتِي حَلُو نُونَه مَحْرُومَه وَا، ذَلِيکَ يَوْمُ التَّغَابُنِ

۹- خَافِضَةٌ

ذَلِيْلَه کُوُوْنِکَه وِرْخ چه دِيْن نَه اَو رِيْدَالِي حَلَقِ پِه پِه دے ورخ پِه جِهَنَم کِن پِه دِيْر لَانْدَس ذَلْت کِن وِي

۱۰- رَافِعَةٌ: اُجْتَوُوْنِکَه وِرْخ کومو حَلَقِو چه دَدُنِيَا پِه رُوْنَد کِن دِيْن عَمُوْرِي کَرِيْدَة هَعُوِي پِه پِه دے ورخ دَجَنّت پِه لُوْر و اُجْتَوُر دَشَهْنَشَاهِيْتِ مَقَامِو نُو کِن وِي، خَافِضَةٌ رَا نِعَةٌ

۱۱- الظَّامَةُ الْكُبْرَى

دَدَس معنی لُو پِه هَلَه کَلَه دَه اَو دَ قِيَامَتِ نَه بِلَه نِيَا نَه هِيْجْ هَلَه کَلَه نَشْتَه چه پِه دے

کِن بَه دَ تَلُو وَا نَسَانَا نُو دَ قَسْمَتِ اَبْدِي فَيَصِلُه کِيْرِي رَفَا ذَا جَاءَتِ الظَّامَةُ الْكُبْرَى، قِيَامَتِ اَوْ حَشْرُ لَشْرَدَانَسَالِي رُوْنَد دَبِرَه ضَرُوْرِي خَا نَکَه دَه چه پِه دَس حَرَامِي خُو شَحَالِي اَو تَبَاهِي دَار و مَدَار دَس

اَو دَ قِيَامَتِ پِه بَارَة کِن دَرَس خِيَز و نَه دَغُوْر مَکَر جُو کَر دِي، رَا دَ قِيَامَتِ و جُوْدَه چه دَامُو نَزْدَه قِيَامَتِ صُوْرَتِ نَه وَا لُو، رَا دَ قِيَامَتِ مَقْصِدِ يَعْْنِي دَعْمَلُو نُو بَدَلَه چه دَامُو نَزْدَه قِيَامَتِ نُوْم تَه وَا لُو

رَا دَ قِيَامَتِ مَقْصِدِ يَعْْنِي دَعْمَلُو نُو بَدَلَه چه دَامُو نَزْدَه قِيَامَتِ نُوْم تَه وَا لُو

دَرَا رَفٌ معنی نَزْدَس کیدل رَا رِزْقَ الشَّيْءِ قَرِبٌ، اودا ورخ دَحَقِيْقَتِ پِه اَعْتِبَارَسَا نَزْدَس دے حُکْمَه چه

خَاخَا رَا تَلُوْنِکَه خِيَز نَزْدَس وِي اَو تَلُوْنِکَه خِيَز لَرَس وِي، بله دا چه مَرگ دَ قِيَامَتِ دَرَوَا زَه دَة اَو مَرگ نَزْدَس دے رَا رِزْقِ الْاِرْزُقَةُ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللّٰهِ كَا شِفَاةٌ

۸- يَوْمُ التَّغَابُنِ اَغْبِن تَكْنِي اَو دَوِکَه تَه وَاثِي، پِه دے ورخ به دا بِنکَا رَا شَي چه پِه دُنِيَا کِن کوم خلق پِه دَوِکَه کِن

چه دَعْمَر عَزِيْزِ قِيَمَتِي بَر خَه تُي پِه کوم مَضِر و خِيَز و نُو کِن تَبِرَه کَرَا اَو دَوِکَه کوم قِيَمَتِي حَلُو نُونَه مَحْرُومَه وَا، ذَلِيکَ يَوْمُ التَّغَابُنِ

۹- خَافِضَةٌ ذَلِيْلَه کُوُوْنِکَه وِرْخ چه دِيْن نَه اَو رِيْدَالِي حَلَقِ پِه پِه دے ورخ پِه جِهَنَم کِن پِه دِيْر لَانْدَس ذَلْت کِن وِي

۱۰- رَافِعَةٌ: اُجْتَوُوْنِکَه وِرْخ کومو حَلَقِو چه دَدُنِيَا پِه رُوْنَد کِن دِيْن عَمُوْرِي کَرِيْدَة هَعُوِي پِه پِه دے ورخ دَجَنّت پِه لُوْر و اُجْتَوُر دَشَهْنَشَاهِيْتِ مَقَامِو نُو کِن وِي، خَافِضَةٌ رَا نِعَةٌ

۱۱- الظَّامَةُ الْكُبْرَى دَدَس معنی لُو پِه هَلَه کَلَه دَه اَو دَ قِيَامَتِ نَه بِلَه نِيَا نَه هِيْجْ هَلَه کَلَه نَشْتَه چه پِه دے

کِن بَه دَ تَلُو وَا نَسَانَا نُو دَ قَسْمَتِ اَبْدِي فَيَصِلُه کِيْرِي رَفَا ذَا جَاءَتِ الظَّامَةُ الْكُبْرَى، قِيَامَتِ اَوْ حَشْرُ لَشْرَدَانَسَالِي رُوْنَد دَبِرَه ضَرُوْرِي خَا نَکَه دَه چه پِه دَس حَرَامِي خُو شَحَالِي اَو تَبَاهِي دَار و مَدَار دَس

اَو دَ قِيَامَتِ پِه بَارَة کِن دَرَس خِيَز و نَه دَغُوْر مَکَر جُو کَر دِي، رَا دَ قِيَامَتِ و جُوْدَه چه دَامُو نَزْدَه قِيَامَتِ صُوْرَتِ نَه وَا لُو، رَا دَ قِيَامَتِ مَقْصِدِ يَعْْنِي دَعْمَلُو نُو بَدَلَه چه دَامُو نَزْدَه قِيَامَتِ نُوْم تَه وَا لُو

رَا دَ قِيَامَتِ مَقْصِدِ يَعْْنِي دَعْمَلُو نُو بَدَلَه چه دَامُو نَزْدَه قِيَامَتِ نُوْم تَه وَا لُو

رسد قیامت تفصیلات مثلاً قیامت کیفیت، وزن و اعمال، حوش کوثر، پل صراط، نور، جنت اور دوزخ اور اسے نور دیر،
 کہتے ہیں کہ قیامت اور معاد صورت ذکر کو
 اور دے عقلی اور نقلی دلیلوں سے پیش گوئی،

د معاد اور قیامت نقلی ثبوت

۱) بتول آسمانی دینوں سے قیامت قائمید اور یہ دوبارہ زندوں
 متفق دی اور بتول آسمانی ملتونہ دامنہ، پہ شرح مواقف جلد ۱۰ تم ۲۹
 کتب داخل موجود ہے، اَجْمَعُ أَهْلَ الْمِلَّةِ وَالشَّرَائِعِ عَنْ خَيْرِهِمْ عَلَى
 جَوَارِحِ وَرُقُوعِهِ: یعنی بتول ملتونہ اور شریعتونہ متونکی خلق و حشر
 اجساد پہ جواز اور وقوع بانندے متفق دی۔

۲) بتول پیغمبران علیہم السلام قیامت خبر و کول کریدی کہ کوثر
 چہ زیات رشتینی خلق پہ بنیاد موبکین نشستہ قرآن پورہ تفصیل سرہ
 کہ قیامت بیان کریدے اور یہاں دے پہ بارہ کتب، مَصْدِقٌ لِمَا مَعَكُمْ
 فرمائیل دے ثبوت دے چہ قرآن کہ تیر شہود آسمانی کتا بونو دامرلو
 او عقائد تصدیق کوی نو حکمہ دا کہ نبوت، قیامت اور مجازات اعمال
 وغیرہ پہ بارہ کتب دے و مبنو آسمانی کتا بونو ہم تصدیق کوی، کہ قیامت
 نہیسی کہ آخرت ژوند کہ نیا کہ ژوند نہ دیر زیات او پائیدار دے
 وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى، دآخرت ژوند بہتر او پائیدار دے او بیائے
 اُفْرَمَائِيلَ، اِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى
 دامضمون کہ حضرت ابراہیم اور حضرت موسی علیہما السلام پہ صحیفوں کے
 موجود دے۔

د فلسفیانہ انکار تردید

فلسفیانہ حشر اجساد نہ انکار کریدے کہ عملونو بدلہ ہغوی ہم مہنی

خوبصورت سعادت اور شقاوت روحانی اور بعضے دے تباہی پر صورت
 کہتے ہیں بہ دے تر دید گوئی، خوا اول دا اول چہ کہ فلسفہ کہ قوانینو
 پہ مطابق ہمہ کار دے منلو جو کہ نہ دے، حکمہ چہ دوی ہر ممکن
 کہ قدرت اور طاقت لانندے مہنی اور اظاہرہ کہ چہ حشر کہ اجساد
 ممکن حکمہ دے چہ کہ حشر یوجزء انسانی روح دے، دویم کہ بدن
 ذرے، اور دیم کہ بدن جو رہنت، دادرے وارہہ خیزونہ ممکن دی چہ
 پر قدرت الہی شتہ دادرے وارہہ خیزونہ کہ مرگ نہ و ہانندے
 دا اللہ پہ ایجاد موجود شوی وو، کچرے دا ناممکن او متنع وے نو اول و خل
 بہ ہم نہ و موجود شوی دوبارہ ژوندی کیدل خوا اس عقل نہ دیر
 نزد دے دی کہ منلو کہ بارہ دا قرآن بیان کریدی، «وَهُوَ أَعْلَمُ
 وَكَهْ الْمَثَلُ الْأَعْلَى» سورة الروم ایتہ عیضہ انسانی قدرت ذکا
 مطابق دوبارہ پیدا کول دے و مہنی خل پیدا کولونہ زیات آسان دی
 ہر کلمہ چہ اللہ دیر لوئے دے نو ہغہ نہ دے دوارہ و تخلیقونو کتب ہنغ
 فرق نشستہ۔

د نیشستہ کوشہ

فلسفیان بل انکار پہ دے قاعدہ کوی چہ نیشست سرہ خیزونہ
 بدلیزی مطلب دا چہ اول خیز یو وارہہ ختر شئی نو دویم وارہم ہغہ
 شے بیانشی موجودیدے کہ وی نو ہغہ بہ بل خیزری، نو دا غلطہ کہ چہ
 پہ قیامت کتب بہ ہو بہو ہر ہغہ انسان بیاد دوبارہ ژوندے شی، داشہ
 بالکل باطلہ کہ حکمہ چہ کہ اول وجود نہ مانہ یوہ او کہ بل وجود زمانہ بلہ نو
 کہ اولے زمانے وجود ختم شواو پلے زمانے کتب بیاد موجود شواو ختر شے بدلندے
 او ہم ہغہ شے دے، کو مچہ روجہ و مطلب دا شوچہ دلہ نشی کیدے
 چہ پہ یوزمانہ کتب یوشہ ختر شئی او ہر پہ دے زمانہ کہ ہم دے ہغہ شے بیاد

موجود شی نودہ کن ہیج اشکال پاتے نشو چہ پہلہ زمانہ کنے دیو خیز
 بعینہ وجود کیدی ایشی او پور تہ ذکر قاعدہ ک فلسفیا نو غلطہ دہ، دا اعتراض
 خود خندا او ر دے چہ اولہ زمانہ د اول شخصیت جزو و، بلہ زمانہ بہ د
 بل شخصیت جزو وی ہم د رومی شخصیت نہ حکمہ چہ زمانہ ک شخصیت
 جزو ہیچرے نشی کیدے ہفہ مشخصہ ندا کہ دا سے وہ نو دن سرے
 بہ ہفہ پڑونے حکمہ نہ وو چہ زمانہ بدلہ شویدا، د پوہ د پارہ یو آسان
 مثال، یوانسان پہ یوزمانہ رڈ نیا، کن موجود صر (معدوم) کیدو سرہ
 پہ برزخ (بلہ زمانہ) کن ورگ او پہ قیامت رپہ ریبہ زمانہ کن ہم دہ انسان
 دا سے مثال لوی لکھ چہ یو سرے دلا ہور نہ کراچی تہ لا رشی، زمانہ بدلہ
 شوہ مقامات بدل شو او سرے ہم ہفہ دے اول وار لا ہو کر موجود وو
 رڈ نیا) چہ روان شو نو نہ لا ہو ر کن وو او نہ کراچی کن وو معدوم شو
 (برزخ) او کراچی نہ چہ اُرسید و نولا ہو ر کن نہ وو ر آخرت) دادے
 زمانے بکالے شوہ یوانسان معدوم شو او بیا موجود شو، خو ہمد غر
 انسان دے او بالکل بدل نشو، نو دا اعتراض بالکل غلط شو چہ زمانے
 پہ بدل لیدو سرہ شخصیت بدل لیری کچرے دا سے وہ نو ک مکان پہ بدل لیدو
 بہ شخصیت بدل لیدو کوم سرے چہ پہ لا ہو ر کن وی نو ملتان تہ پہ تلو
 او ر سیدو بہ د ہفہ شخصیت بدل شرے وو حالانکہ دا سے نہ کیزی،
 دویم دا چہ دیو والی دار و مدار د اصلی اجزا و او د ر کچہ پہ یو والی دے دے
 نہ بغیر کچرے بل چہ فرق راشی نو پہ شخصیت خہ اثر نہ غور زوی، مثلاً
 کچرے دیو سری رنگ محکب سپین وو بیا گرم ملک کن پہ ہر کن کار
 کولو سرہ ک ہفہ رنگ کہ تور ہر نشی نو سرے ہر ہفہ دے بدل نشو
 د غہ رنگ کہ د پنچلسو کالو یو سرے د ویر شو کالو نشی نورنگ او قد او
 غب والی کن فرق راتلو سرہ بہ ہم دا ہفہ سرے وی کوم چہ ورا پد و

پو حکومت ہم د ہفہ ک نو کروی تنخواہ ور کونو نہ پہ د غہ بنیادا نکار نہ
 کوی او د غتوالی او او بد والی پہ وجہ یو عدالت چرے
 د چامقدومہ نہ دہ خارجہ کچرے چہ تہ اُس بل سرے تے، د غہ رنگ
 کہ د نیک یا بد عمل پہ وجہ کچرے شکل اور نگ کن شہ فرق پہ آخرت کن
 ہم شی، اصلی اجزاء تے ہم ہفہ وی کوم چہ د نیا کن وو نو دا بہ ہم ہفہ
 سرے گنرے شی کوم چہ د نیا کن وو،

د معاد پہ بارہ کن مذہبوتہ

د روج متعلق دوہ رائے دی، اول دا چہ جسم لطیف دے، دویم دا چہ
 مجرد غیر مادی دے دے اختلاف پہ بنیا د معاد پہ بارہ کن د شرح موافق
 مصری جلد آتم ص ۲۹۷ د نقل مطابق پنچہ اقوالہ دی :-

- ① معاد صرف جسمانی دے، حکمہ چہ بدن اور روح دوارہ جسمونہ دی
 د صرف د کثافت او لطافت فرق دے، نور عا دہ ہم د جسم ا شوہ د ا د اکثر و
 متکلیب نو د اسلام قول دے چہ روح جسم لطیف امنی :-
- ② معاد صرف روحانی حکمہ دے چہ د جسم ا عا دہ کثافت یوازہ پہ طرح
 د سعادت او شقاوت دار و مدار دے، د لویونان د فلاسفر الہین قول دے
- ③ معاد جسمالی اور روحانی دوارہ دے، دنیا جسم اور روح دوارہ حویارہ موجود شتہ دا قول حنی، اقوالہ
 یو بدل لیدو سرہ، معمرہ دقاخرینو امامیہ د لویا کثرو صوفیا و دے دا قول حضرت روح تہ مجرد غیر مادی
- ④ معاد بہ نہ جسمانی وی او نہ روحانی، دا قول د یونان تہ طب د حکیمان
 د معاد د کیدو او نہ کیدو ہیج فیصلہ ندا ک نشوہ توقف دے، چہ
 دا قول د جالینوس دے دہ تہ د اشک پر یوتے دے چہ روح د ہفہ
 مسزاج نوم دے کوم چہ پہ صر ہی ختم شو او کہ د ہفہ جوہر نو م دے چہ مرگ
 نہ پس ہم باقی وی دا پنچہ اقوالہ ک انسان د بدن اور روح سرہ ترو ن لری خو
 یو شبکم قول د تناسخ ہم شتہ چہ ہفہ د حکماء ہندا او د یونان د بعضے

حکما و اود بعض منسوب الی الاسلام خلقود ے مثلاً احمد بن حابط چہ
د ابراہیم نظام شاگرد ے ابو مسلم خراسانی ، محمد بن زکریا ، طیب
رازی او قرامطہ :

د مجازاة درے شکله

د آخروالے د پارہ د ابن حزم مثل مثل جلد ۱ ص ۱۸۱ کوری
د مجازاة اعمال درے شکله دی ۔

را د جثو حشر ے د بعث بعد الموت پہ شکل کینی اود مجازاة اعمال بہ د
جنت اود دوزخ پہ شکل کینی وی ، دانائے د اهل اسلام اود آسمانی
مذہبوں نو اولو دہ ۔

(۲) د جثو حشر نہ بغیر صرف روح د نیکی اوبدائی اثر (خوندا اود بدی)
محسوسوی ، د اقسام مجازاة د حکماء الہیین قول دے ،

(۳) د نیک اوبد عملونو پہ بدلہ کینی د یوانسان روح بل انسان تہ بداید
تناسخ بجانا اة اعمال دے ، بعض حکماء د یونان اواکثر حکماء د ہند د اقول
گوی ،

تتقید

د ادوارہ آخیری قولونہ د انبیاء علیہم السلام د اجماع اود آسمانی
کتا بونونہ خلاف دی اود عقل او فلسفہ پہ بنیاد ہر غلط دی ، یوازہ روحانی
مجازات خو خک غلط دے چہ اعمالو کینی بدن اود روح دوارہ شریک دی او
بدلہ بہ یوازہ روح تہ ملاویزی اددے مثال دلے اگنرئی ، لکہ یوشل
اوبوند د انا زو غلا کوی ، روت کچہ او پوخ انا رنہ پیژنی اوشل انا روتہ
رسیدے نشی دوی ، د ایسے مشورہ اگری چہ روت لاندے نشی او
شل پہ اوبزہ سور کوی انا ررا ا شو کوی د باغ مالک د ادوارہ عدالت تہ
وراندے کوی دوارہ د خان خلاصولو خپل خپل د لیلونہ اوائی پوند
وائی چہ زہ وینم نہ نو غلا خنک کولے شم پوخ او کچہ انا رنہ خنک ا پیژندل
اوشل بدوائی چہ خہ انا روتہ رسیدے نہ شوم ما غلا خنک اگری ا

نوشکارہ خبرہ دہ چہ غلا خوشوے دہ بلکہ دوارہ سرہ پہ موقع
پولے شوے دہ نو د علالت فیصلہ بہ ضرورتا وی چہ غلا دوارہ کوی
دوارہ پہ فلا کین شریک دی نو سزا بہ ہر دوارہ و تہ و کولے شی ، ہم
امثال د روح اوبدن دے ہر یو یوازہ یوازہ نیک اوبد عمل نشی
پہ ہر کھلہ چہ نیک اوبد عمل پہ شریک دوارہ کوی نو جزاء اوسزا دوارہ و تہ
شریکہ پکار دہ :

د علاوہ یوازہ ، د روحانی مجازاة حقیقت د خوب دے چہ شوک تہ
د فائدے خوب اوبینی نو ہضہ تہ صرف پہ خوب کینی خوندا اوارام وی او کہ
پہ خراب خوب اوبینی نو پہ خوب کینی ورتہ بے خوندا او تکلیف محسوس
نودا قسم جزا سزا لو بے توتے دی د اعمالو پایدارہ او خو چندہ زیادہ
پکار دہ چہ انسان د ہضم پہ طمع خہ بنہ عمل اگری شی د خوب د مزد
طع ہجھوک بنہ عمل نہ کوی اودے سرہ ہجھوے د انسان اصلاح نشی
دے د بنہ عمل شوق پیدا کولو ، بدکہ دلے پکار دہ چہ د دنیا د فائدے
پہ خو چندہ زیادہ تہ فائدہ پہ آخرت کینی ملاؤ نشی اوبیا پایدارہ
وی ، لکہ یومر کید ویکے سرے خپل یتیم کید و نکی خو تے د پارہ
یوسری سرے لس زردہ (.....) روپی امانت کیزی دی ، د خوب دنا پایدارہ
رما صلولو پہ خاطر دغہ سرے کہ دغہ یتیم تہ دغہ خپل امانت پہ
یا کینی و کوی نو کور عقل او پائمل بہ خک بیکارہ شی چہ د لسوز و روپو
بقی فائدہ د خوب او تصور پہ فائدہ بیلل دھو بنیام اوروغ سری
دے اودا باہت د امانت سپار لو ہم نشی چوریدے د امانت سپار
د ہضم بد لہ کار و کولے شی کومہ چہ دے تہ پہ خو چندہ زیادہ تہ وی
میدارہ او حقیقی وی لکہ پہ آخرت کینی د لسوز و روپو امانت سپار لو
نقہ صان کولو او قریبا نئی و کولو پہ بدلہ کینی چہ دہ تہ جنت یا د آخرت

نور لعنتونه و رکبیشی : دتناسخ رد

را دتناسخ په شکل کښ د عملونو بدله و رکول د عقل په موجب په دے وجهو درسته نه دے ،
 را دتناسخ له انصافه خلاف حکم دے چه په عمل کښ بدن او روح دواړه شریک دی او دتناسخ په شکل کېدل له صرف روح نه و رکول په مثلاً د یو جرم انسان روح د مرگ نه پس په یو ذلیل چوری کښ یا په ذلیل خاوری او غنا ور کښ ولېو له شی نو سزا به یوازے روح ته و رکول په بله د خندا خبره دا چه د بداسری د بدن په خائے به سزا د جوړ باد ذلیل خنا وراو د خاوری بدن ته و رکولے شی ، نو دا خود خریه خائے کلونه دا غل شو بله دا چه دے خائے نه به دا روح د بدله د پاره کړه خواغی او بل بدن ته چه لار شی ، نو دا بدله به د چا کړے شی د ټولو نه که ورسره د نژدې څه خیال اکرې څانودے د غت اړوند او جنجالی اشک جوړېږی نو ځکه دے بس کومر دتناسخ قائل کېدل په تصور خان یا دی مترجم دلته دا خیال هم غلط دے ، چه بدن صرف د عمل له ځکه دا په مجازة اعمال کښ بشریکول ا نه ی پکار او دے ته سزا و رکول به دا یے ویکه د یو قائل ټوپک ته سزا و رکول او یا د یو مسخر او ټپکار تیشئی او کړندئی ته جزا و رکول کومر چه جومات یا خانه کې جوړه کړی وی ، دا خیال ځکه غلط دے چه بدن آله نده بلکه پخپله او کوونکے دے آله خود فاعل نه جدا وی د هغه جزء نوی لکه یو نوره لیکن روح او بدن چه یو خائے شی نو هله څوک بڼه یا بدن به شی نو اصل فاعل بدن دے چه د روح په ادا نړه یو عمل کولے شی چه د روح د بدن په هرا ندام کښ ننوتے وی نو بڼکاره شوه چه آله ځکه دے چه دا د روح په غم او خوشحالی کښ خا غنا شریک و

نو ټوپک د قاتل ، او تیشئی کړندئی د خانه کې د معیار په غم او خوشحالی کښ هچرے نشی شریک دے ،

د تناسخ د پاره دا دلیل باطل دے چه انسان د حیوانا تونه چه را آخلی یا د غریبه کورنئی یو ذلیل انسان چه مصیبتونو کښ مبتلا شی ، دے بڼیا د د ا دے ، چه یو انسان بد عمل کړېوی ، نو د هغه روح په ذلیل فنا وریا ذلیل بل انسان کښ ننوی او دارنگ هغه وړاندی کښ ته پخپل عمل بدله د خنا وریا د انسان د ذلت په صورت کښ ملاو شئ باطل ځکه دے چه د خاړو و فطری تقاضا دا دے چه انسان تر کار واخلی او د پاره د جرم سابق هېڅ ضرورت نشته ځکه چه د د نیا نظام چلو لو د پاره د حکمت الهی تقاضا او ظهور دے ، کچرے انسان دے د کار نه ا هئے نو د خاړو وجود به لغو او بے فائده و د ا هم د حکمت الهی د شان خلاف دی ، دغه رنگ د بڼیا د مو خوشحالی او بد حالی د هغوی فطری تقاضا دے چه غنی د د فقیر نه کار واخلی ، فقیر د اجرت محتاج او غنی د هغه د کار محتاج دے په دے احتیاجونو د انسانی تمدن ربط قائم دے نو د نیا نظام پر چلیږی که دتناسخ تصور کېږی راغلو نو انسانی تمدن به بالکل د بے وړے شی د انسا فانونو معیبتونه او غمونه هم د حکمت الهی نه خالی دا یے نه دی چه د صحت او خوشحالی په حالت کښ د شکر د بڼه و د مرض او د بد حالی په حالت کښ د صبر د بڼه انسانی کمالات بڼکاره وی او په دے د الله لږے او نژدے بڼدگان پیژندے شی .

په تناسخی مجازات کښ د جرم علم نه وی

تناسخ په نامنلی صورت کښ یو حیوان او انسان ته دا علم نه وی چه هغه د کوم جرم په بدله کښ عذابولے لئی ، یو انسان عدالت کښ خو مجرم نوردے شی په هغه د تا بتولو خواری ا کریشی هله پس ته سزا

ورکولے شی، لیکن تناسخ پہ صورت کنی دالله عدالت دلو بو تو قونبکال
 کولے شی کوم کنی چہ نہ تحقیق وی، نہ مقدمہ چنول وی او نہ مجرم نہ
 دخیل خیل جرم پتہ وی چہ داسزا ہفہ نہ کوم جرم پہ بدلہ کنی
 ورکولے شی العیاذ باللہ، نو حکمہ دتناسخ داعقیدہ د عقل نہم خیل
 دمرک او پیدائش شمیرکنی دجورخت نشولے دتناسخ تردید داسے
 دتناسخیانو پہ خیال کچرے د حیوانانو پیدائش دانسانانو دبداعیلو
 د پارہ د بدلے پہ نتیجہ کنی وے نو پکار دادہ چہ بدوانسانانو دمرک
 پہ مناسب شمیر کنی ہو مرہ خنا ورا و حیوانات پیدائش کولے خولے
 حکمہ نہ دہ چہ موئز وینو مثلاً یوورخ کنی یو لگ انسانان مری چہ پہ
 ہفہ کنی نیم خہ بلکہ نیات مجرمان او بدکار وی، خوبل خوانور حیوان
 ہم پہ دغہ ورخ کرور و نہ اوارگونہ پیدائش کنی نو معلومہ شوہ چہ دجور
 پیدائش د مجرم نو خونو دتناسخی جنجال نتیجہ نہ دہ بلکہ دابدائی تحقیق
 پہ دول دالله تعالیٰ د حکمت پہ جو پیدائش کنی حکمہ دتناسخ عقیدہ باطلہ
 دتناسخ د تردید یوہ غتبہ وجہ داہم دہ، چہ دتناسخ پہ صورت کنی پہ
 منل ضروری وی چہ د مجرمانو انسانانو د حیوانانو خونو یودی حال
 موئز وینو کورو چہ دجد اجدادی انسانانو خونو کنی عقل او نطق
 لیکن حیوانی روحو نہ داہم ندی یا مثلاً پہ پیشو کنی کچرے کر انسان روح داہم
 وے د انسان روحی فطرت کنی د مری نہ کرکہ پر نہ دہ دا ہیچرے
 نشی کیدے چہ پیشو کنی رانوتو نہ فوراً پس فطرت داہم بدل شی چہ
 مریے پیسے مندا کگری داوے نیسی او پہ خوندے اُخوری ہر کلمہ چہ د فطرت
 فوراً بد کیدل نامعقول دی د انسان او حیوانی روحو فطرتو نہ جفا
 جفادی پہ دے وجہ دتناسخ عقیدہ سر: تردیابہ نامعقولہ دہ
 ہر کلمہ چہ د مجازات اعمال دوہ صورتہ زیوارے د روح معاد دتناسخ

اونا معقولہ ثابت شو، نو دے جوف یو صورت باقی پاتے شو ہفہ داچہ
 د مری بدن اورکوح دوارہ ژوندی کریشی او د حساب کتاب نہ
 پس د جنت اودوزخ پہ شکل کنی پہ دہ قانون مجازات نافذ کریشی، داخبرہ
 یوازے پہ آسمانی شریعتونو او دانیائے کورامو علیہم السلام پہ تو اشتر
 ثابتہ نہ دہ بلکہ عقل او فلسفہ ہم داموزون او معقول گنری، پہ ظاہر
 خودا دیرہ گرانہ بنکاری لیکن حقیقت کنی ہیچ گرانہ نہ دہ
 د معاد جسمانی حقیقت پہ دؤر قاعدہ مبہمی دے، یو داچہ دامرک دے
 او محال نہ دے، بل داچہ دا دتخریب او تعمیر الہی نتیجہ دہ :-
د جسمانی معاد رو وجہ دلیل | د مجازات اعمال پہ خاطر روح
 سرکہ د جسم دویم بارہ ژوندی
 کیدل میکن دی او محال نہ دی، د محال دوہ معنی دی، یو غرضی چہ مطلب
 گران والے او سخت والے وی لکہ یوسری نہ داو نیل چہ راخہ لاہو ہاتہ خو
 ہفہ خدر اگری چہ شتم تلے دا بل ور پورے اُبلنی چہ خاٹھا بہ ٹے نو ہفہ
 اوائی چہ ناممکنہ (محالہ) دہ نو دے مطلب بہ داوی چہ تلل راتہ گران
 دی، خو کہ روان کرے ٹے وے پکت ہر خہ ٹے ورتہ بر کرے وے د ہفہ
 ارادہ شوے وے نولا ہو، نہ تلل ناممکن او محال نہ ہو، او بل د فلسفہ
 ناممکن او محال دے معنی ٹے داچہ نفی اثبات یو خاتے کیدل چہ ہیچرے
 نشی کیدے لکہ یوسریے یو کمرہ کنی پہ یو وخت شتہ ہم او نشتہ ہم یا لکہ
 دوہ پہ دو کینے پنچہ چہ تولہ دنیاد دے ضرب حاصل ہفہ خلو، بناائی
 چہ پنچہ نہ وی، نو خلاصہ مطلب بہ ٹے داوی چہ پنچہ نہ دی خو پنچہ دی
 نو قیامت او معاد پہ دے معنی محال نہ دے او کچرے محال پہ معنی د مشکل
 او د سخت واخلو نو ہفہ بہ وی خورا انسان د پارہ چہ د ہفہ بول کارونہ
 پراسبابو بنادی او اللہ تہ پہ دے معنی ہم محال حکمہ ندے چہ، اِنَّمَا امْرُؤُکَ

اذا اراد شيئاً ان يقول له كُنْ فيكون، اوله داچه متواتر خبر صادق ددے تصدیق کرے دے، نوخک دا صحیح دہ، چہ دیو ممکن تواتر سرہ تصدیق اُشی یا اعتباری ذریعہ سرہ دا ثابت شی نو دھے پہ واقع کید وکین ہیخ شک شبہ نہ پائے کیری، مثلاً تیرشوی وخت کنی دجا پان هیرو۔ شیما پہ ایتم بیم تباہ کیدل یو ممکنه معاملہ وہ ہرکھ چہ اعتباری ذریعہ سرہ ددے تصدیق اُشونو بتوے دُنیا اُمثله، دغہ رنگ د موجودہ دُنیا پہ شپیل کراسر نیل علیہ السلام رچہ ایتم ہم نہ پہ اربونو ددے زیاتہ قوی دے تباہ کیدل ممکن اُمر دے اور سرہ ددے تصدیق آسمانی کتا بو تو اود انبیاء علیہم السلام غوندے رشتینو هستو پہ پرلہ پے شہاد تو نو کرے دے نو بیا ددے یہ واقع کید وکین ہیخ شک شبہ نشی کیدے۔

د جسمانی معاد دویم دلیل د معاد جسمانی حقیقت ورا نول او جبرہ ول دی مطلب

داچه دد نیا نظام ورا نہ دل او د آخرت نظام جوہ ول د معاد جسمانی حقیقت دے دا بہ اللہ کوی نرگوانہ خک نہہ کچرے انسان مے گرانہ گنری نو ہغہ کمان تگوری او پہ دے قیاس کوی لکچہ شل مند آتی اُچتوے، شی او میرے مے نشی اُچتوے حالانکہ دوارہ حیوانات دی خالق او مخلوق خوبرا کیدے ہم نشی اللہ داسے قوی دے چ نسبت مے د مخلوق سرہ کول ناممکن دی نو ہغہ نہہ دا ہچرے گرانہ نہ دہ چہ ہغہ خپل جوہ کرے تعمیر رز نبیا ورا ن کوی او دھے پہ خائے بل تعمیر آخرت اُکری، حکم چہ داسے خور انسان لگیا دے کوی یو عمارت ورا نوی او بل دھے پہ خائے جوہ وی، نوخک اللہ تعالیٰ چ بے انتہا قوی دے، یقیناً داسے کولے شی چہ عمارت دد تبا ورا ن کوی

او عمارت د آخرت پیر آباد کوی، او ہمدغہ معاد جسمانی او قیامت دے چہ ددھے در ستولے اور شتی نوالے پہ عقل ثابت شرہ،
د قیامت او معاد جسمانی دریم دلیل خالق کائنات انسان

تہ روجہ ژوند ور کپور لیدلے کنٹے شی) پہ ہغہ وخت چہ ددہ نور و نشان ہم نہ وو، هل آتی علی الا نشان چین من اللہ ہر کم یکن شیباً صد کوراً، سورہ دہرآیہ علی او بیا بہ تی پہ قیامت کنی د مجازات اعمال د پارہ ژوند دے کوی، انسان تہ روجہ حل بے نمونے پوٹے جوہ کول دیر گردن دی نمونہ چہ پیدا شی نو بیا لکھے ہنہ فقہ ہم جوہ ولے شی، روجہ د انسان ہیخ نمونہ نہ وہ خدائے بے تکلیفہ پیدا کرونو دے قوی ترین هستی نہ دوبارہ پیدا کول د انسان خک نہ گردن کیدیشی لکھ فرمائی:

لما بدأنا اول خلق نعیذہ و وعدا، مؤمنون انسان روجہ حل جوہ کپور علینا انکنا فعلین رسو انبیاء دویم حلی ہم داسے جوہ کپور ایہ عنک، دا کھون بچہ وعدہ ددہ مؤمن بہ ضرور داسے کوہ، و ضرب لنا مثلاً ونسی خلقہ قال: انسان پہ مؤمن مثال خیر وی من نخی العظم وھی رمیمہ قل: چہ دا ورا ستہ ہدوکی بہ خوک یجیبہم اذنی انشا ہا اول مکرہ: ژوندی کوی، رھغہ چہ خپل سورہ یس ایہ عنک و، پیدا اشی ہیر کرونوم نہ ورتا وایہ چہ چار و جہ واری پیدا کرے و رھغہ بہ کدے دویم وار ہم ژوند دے کوی، بلکہ دویم ایت شریف کنی دی:

وهو اھون علیہ: دا دویم بارہ پیدا کول د روجہ وی واری پیدا کولونہ دیر آزیات آسان دی

دے خبر و سرہ قیامت پہ عقلی رنگ کب ثابت شود آسانی لے پہ انسانی نسبت ا خود
گوندی اللہ تہ دو بارہ پیدا کول یوشان دی ،

وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى : (دَا اللہ د پارہ اعلیٰ کمال دے)

دمعاد خلو رم دلیل

یود رزی چہ کویت او شیروانی جوہ ولے شی نوہغه بہ خادر پہ
چہ آسانہ شکہ جوہ ولے شی چہ دایو کار کندی (دے دغه رنگ
پیدا کول د آسان چہ اللہ کریدے نو دویم بارہ پیدا کول د ورتگی
غوندے رہہ نسبت د آسمان انسان پیدا کول خوبیا دیر آسانہ
شکہ چہ کار (پیدا کول) یوتے ،

ءَاَنْتُمْ اَسْنَدٌ خَلَقْنَا اَمَّ السَّمَاءِ بَنِيهَا : آيا سنا سو پیدا کول گزان دی کہ د
رَفَعَ سَمَكًا فَسَوَّاهَا سُرَّةَ النَّزْعَاتِ اَيْتَمَّ آسمان چہ اللہ جوہ کر واد ویر
پہ اوچت خائے هغه کیبشودو :

یعنی آسمان تہ چہ اگورے نو د هغه پہ نسبت انسان د ویر کو تے دے
هرکله چہ اللہ تہ د آسمان پیدا کول کین هغه تکلیف تہ ورت د انسان پہ
پیدا کول کین بہ ورتہ شکہ تکلیف وی ، پنا پہ دے د انسان دوبارہ ژوند
د عقل نہ خلاف تہ دے ،

دمعاد او مجازات اعمال پنجم دلیل

سواد انسانہ کل کائنات د انسان د خدمت او فائده لپا رة
پیدا شوی دی رَوَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَ اَلْاَرْضِ : د آسمان و نوا
د ز هکے ټول کائنات اللہ تعالیٰ ستا سو پہ کار او خدمت کین لگیا کریدی
خو انسان لے د طاعت او عبادت خداوندی لپا رة جوہ کریدی
وَمَا خَلَقْتُ الْاِنْسَانَ اِلَّا لِيَعْبُدُنِي : مؤنبر پیر یان او بنیا دم د
خدا لے د عبادت د بارہ پیدا کول او د عبادت نتیجہ د دے فائده دی

کچوے قیامت دوبارہ ژوند ، مجازات اعمال ، جنت او دوزخ هغه ندوی
نو د عبادت هغه فائده بنکاره نشو ، له دے و جے د انسان پیدا کول
عبث شو ، او په دے پنا د کائنا تو پیدا کول هم عبث شو او په دے وول
به (العیاذ باللہ) د اللہ د اتول کار و نه عبث ثابت شی ، چه د اللہ تع
د حکمت له شأنه خلاف دے د اللہ تعالیٰ حکمت دادے چه د انسان د
عبلو نو پوره نتیجہ د په قیامت بنکاره شی د حکم چه د نیا کین دا هغه نشی کید
د مؤنبر و رواندے تفصیل سره بیان کریدی ، چه د اللہ د عمل د کارخان
عبث ثابت نشی او د دے او د انسان په پیدا کول کین د اللہ حکمتونه هم
بنکاره شی ، په دے خبر و د قیامت عقلی ثبوت راخی

د قیامت او مجازات اعمال شپږم دلیل

اللہ پاک انسان بیکاری د پارہ نه دے پیدا کرے : اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ
اَنْ يُّتْرَكَ سُدًى : (القیامة آیت عدد ۱) یاد انسان دا خیال دے چه دے
په بکاره ویرینودے شی دغه نشان ، اَلْحَسْبُ لَكُمْ اَمَّا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَاَنْتُمْ
اَنْتُمْ اَلْاِنْسَانُ اَلَّا تَرْجِعُونَ : سورة المؤمنون آية ۱۲ : آیاتا سو
گمان کوئی چه تا سو مؤنبر عبث پیدا کری بیئ او د علونو نتیجہ ورتلو د
پاره به قیامت کین مؤنبر نه بیر نه راخی خود نیا کین بنه او بد دوا رة
قسم انسانان شته ، خوک ظالم خوک منصف ، خوک نا فرمانه خوک
فرمانبردار ، خوک متقی ، خوک فاجر و غیره ، د نیا ټول قومونه د
اللہ د عدل او انصاف متنه کوی د دے په جوہ د اللہ تعالیٰ سلوک د
ټولو سره یوشان نه دے په کار حکم چه د اللہ عدل په بنکاره نشی
لکه یو انسان په بادشاه چه د افریق کوی وفادار او باغی سره یوشان سلوک
نه کوی وفادار له انعام و ر کوی او باغی له سزا و ر کوی په دنیا کین
دا هغه نشو کیدے رو با ټی تفصیل سره بیان شو دے .

نوڈ انسان دویم ژوند دے اللہ دے قسم انصاف کولوک پارہ ضروری شو
 هدا قیامت دے اود مجازات اعمال ورخ ده چه دک عقل له ا کچه ضروری
 ثابته شوه او قرآن ددے بیان دلعه کپیدا ۰
 اَمْ يَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۙ آيَاتٍ لَهُمْ فِي حَيَاتِهِمْ وَفِي أَمْوَالِهِمْ لَقَدْ جَعَلْنَا لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ۚ وَكَانَ صِدْقًا مِّنْ رَبِّكَ
 کالفسیدین فی الارض اَمْ جَعَلُ الْمُتَّقِينَ ۙ به الله باندے یقین کوونکی او
 کالغفار ۰ نیکوکاره خلق مفیدانوسره برابر سا تو او خدا ترسوسره
 بد بد کردار وپه شان سلوک کوو، ر هچرے نه

د قیامت او مجازات اومردلیل

دا ضابطه شته چه هر مرکب لاصلی یا مصنوعی د باره مفرد ضروری
 دے لکه انسان چه دخا ورے ابره هور اودنه اصل مرکب دے نوخان خان
 له ددے مفردات هم شته خالصه خاوره، خالص اوروغیره وصنوعی
 مرکب ر شربت شنجبین د اوپور سه کے اوچینو نه جور دے دادره واره
 خالص خبز و نه خان خان له هم موجود دی دا ضابطه په امیانو، اعراضو،
 جواهر و او اوصافو بنو باندے حاوی ده. مثلا د یوزر وک رنگ چه
 تور او سور رنگ نه مرکب وی، نو د ادا پره خان خان له خالص هم
 شته، د نیابکن غم او خوشحالی یومرکب دے چه هرا انسان کنی دا
 دوا ره جمع وی، دا به انسان په د نیابکن نشته چه مکمل و خوشحالی له وی
 او هیچ غم و درد سده نه وی، اودا به هم نشته چه بتول یغم وی او خوشحالی
 هلو وی نه نوک تیر شوے قاعدے په جوی د خوشحالی او غم نه مرکب
 د پاراه خالص مفردات خان خان له پکاری چه خوشحالی خان له یواکه
 موجود وی لکه جنت کینے د نیکانو د پاراه او غم و خان له یوازے موجود وی
 لکه دوزخ کنی د بدانو د پاراه، او هم ددے نه د قیامت مجازات اعمال
 اود جنت اودوزخ نبوت کینکے ۰

د قیامت او مجازات اعمال اتم دلیل

په د نیابکن بنه خلق هم

اگنره لکه بتول انسان بودا به مجموعه وی، چه اگنه علی اوقیعتی اجزاء
 هم وی، خسیس او کیمه درجه والا اجزله پکینے هم وی لکه د غنوبوتی
 کنی یوا علی جزء د غنمودا نه ر غلمه ده او بل ادنی جزء دے دوزخ او بوس
 دی دان نه د بنیادم خوراکه ده او بوس د نگر و خوراکه ده ددے بیلول
 پکاری چه هغه د پاراه په درمن کنی ددے غوبلول او لوزول پکاری
 غله به د انسان معدے نه حی او بوس به د نگر و معدے نه حی، د غه
 رنگ میدان حشر درمن اگنره چه هغه کینے د نیکانو و بدانو بیلول
 مقصد دی و امتاز د الیوم ایتها المجرمون ۰ سورہ یس آیه عه
 (دے مجرمانو د نیکوکارو نه بیل شی)

اِنَّ یَوْمَ الْقِیَامِیْنِ کَانَ مِیْقَاتًا لِّلنَّبِیَّآءِ اَیَّدِعْلَاج د نیکانو و بدانو د بیلولو ورخ
 تکل شوه ده، نیکان به خپل فطری خالے جنت نه لاره شی گویا کنی جنت
 انسانی معدا شوه او بدان به خپل فطری مقام دوزخ نه لاره شی گویا کینے
 دا دوزخ حیوانی معدا شوک، اودا به شوه لکه نیکان غله او غم وی
 او بدان لکه بوس او روحه چه د حیوانانو خوراک شی یا سوز له شی په
 شونو وغیره کنی

د قیامت او مجازات نهم دلیل

د انسان په فطرت کنی د خالص
 آرام او خوشحالی تقاضا پرته
 ده انسان د فرد په شکل کنی وی که د قوم یا د وطن په شکل کنی وی ارنقا و
 تقاضا دده په فطرت کنی خا مخا وی اُس دا آرزو پوره کیدل ممکن لکه
 وی چه مؤنر و راندے تفصیل سره بیان کریدے چه نامیکن شما هشت
 او آرزو باندے بتول د نیامتیقه کیدے نشی لکه د ساه اغستونو نه بکیرد

ژوندی پاتے کید و خواہش، هرکله چه دخالص راحت او خوشحالی
 د تمنا پوره کید و امکان ثابت شو نو په دنیا کین د دے پوره کولو انتظام
 یو خوله دے و چه نشو کیدے چه دنیا اوزمکه تنگه دایول انسانان
 پکین په یوخل نشو جمع کیدے او بل داچه خالصه خوشحالی او راحت پدینا
 کین شکله نشی کیدے چه یو بادشاه چه دیر خوشحاله او آرام کین بکاری خو
 ذرکود غمونه ورسره وی لکه د حکومت اوریو و ذرعیت بغاوت او مرض
 بیماری د خپلو خپلوانو مرگ د بل ملک حمله وغیره، اوس عقل رایتین
 لری چه قدرت د دخالص راحت او خوشحالی غوندے فطری خواهش
 پوره کولو انتظام کړی وی لکه چه دنور و پتولو فطری خواهشا تو انتظام د
 حکه کړیدے چه په فطرت کین د اغرنی خواهش د پوره کولو انتظام د
 قدرت ذمه داری دایه ده چه هغه حکیم او عادل دے دایه خواهش
 په فطرت کین نه ورختیوی کوم چه نه پوره کید ویکه وی او انسان پرین
 تزیزی، اوس دے پوره کیدونکی خواهش دپاره دیولوت بل جهان ضرورت
 دے چه هغه پوره دیر وسیع اولوتے وی او دانسان د فطری خواهش د
 جنت په شکل کین پوره شی، لا خوف علیهم ولا هم یحزنون رسوره
 البقره آیه ۶۴ نه به (په جنت کین) د چاغم وی او نه به دویرے اندیشنه
 و لکم فیها ما تشئونی انفسکم و لکم فیها ما تداعون سورة حم
 السجد آیه ۲۱ رتا سوکاملو انسانانو له پاره به په جنت کین هغه خیزونه
 وی کوم چه ستا سوزر، غواری یا ئے تا سو په بنگاده اغوا لری) هلته
 په خوانی وی لود اتوب به نه وی، صحت، غذا به وی او مرض او محتاجی به
 نه وی، دے خبر ورسره قیامت او جنت خوعقلا ثابت شو مگر په دے
 بنیاد دوزخ دے ثابت پدی چه دا د جنت ضد دے او معرف الاشیاء
 یا ضد ادها، هرکیز په خپل ضد پیژندے شی، شپه هله پیژندے شی چه

دوخ پیژنی، سپین به هله پیژندلشی، چه تورا پیژنی گرم به هله
 پیژندے شی چه یخ پیژنی په دے قاعده دوزخ هم ضروری شو چه هغه
 نه بدان یعنی د نیکانو ضد مجرمان لارشی، جنت به همیشه وی بتول
 آرام او راحت به وی دوزخ به هم همیشه وی، بتوله بے آرامی او تکلیف
 به وی د الله د انصاف تقاضا ده چه بتول جنت ته نه بوئی نوجهنم
 حکه ضروری شو، کوم قوم چه د جنت اقراری دے هغه دوزخ هم منی
 دے کینه خه اشکال نشنه، حکه چه جنت او دوزخ د دنیاوی عملونو نتیجه
 ده د نیا کین بنه او بد عملونه او خلق و ونو قیامت کین هم د دے نتیجه
 په دغی فرق پکار وه چه د الله تعالی انصاف او عدل پوره بنگاره شی

د قیامت او مجازات اعمال لسم دلیل

د بشر اصلاح د نیا بتول قومونه دایه خوبنوی چه هغه د خدای
 او نذ بنیاد موصوف ضائع کوی چه انسان ژرند په اطمینان امن او خوشحال
 کین تیرشی هر پر دے اوانه هر قوم په هر دور کینه د بشری اصلاح دپاره
 انتظامونه کړیدی مختلف ادارے جو په کړی مگر زبه پوره اصلاح نشو
 د اصلاح عقلی اسباب در دے دی:

- ۱) تعلیم
- ۲) قانون حکومت
- ۳) او عقیده د مجازات اعمال
- ۱) په تعلیم خود نیک و بد عمل نه واقفیت راشی لیکن د عمل کولو باعث
 کیدے نشی،
- ۲) دویم سبب قانون هم په اصلاح بشری کین پوره کامیاب نشو حکه چه
 جرمونه روح کوی تزکومه چه روح کین پاکیزگی او انقلاب نه وی راغله
 نو د جرمونو سلسله نه ختمیوی قانون په دے د جهو مجرم ترپه سزاو
 کولو کین، پوره کامیاب نه دے، هرکله کینه د قانون حکومت نشی کید
 په غیر علا تو کین نه قانون نشته او نه حکومت، کچونه قانون او

حکومت وی نوبیا هم مجرمان دا سے خائے او دل سے وخت کنی جر م
 کوی چه هلته خوک گواہ نه وی په ده بنا هغه د سزا نه بیج شی او د
 اصلاح کار نا مکمله پاتے شی،
 بعضه خائے کن گواہ خو وی لیکن ربتیا گواهی نه کوی ده
 بعضه خائے کن گواہ کواهی کول غواهی مگر د مدعی علیه له اریخ هغه
 ته خه مالی لالچ یا ویره ورکول هغه د گواهی نه بند کوی،
 بعضه خائے کن ربتیا گواهی اشی لیکن د مخالف فریق د وکیل په جر چه
 دغه گواهی مسکو که اری اثره شی، او مجرم د سزا نه بیج پاتے شی،
 کچرے جرح سره هم گواهی صحیح ثابت ه شی نو فیصله د حج په لاس کن
 ده هغه غلط هم کولے شی با مخصوص هغه وخت چه په زریه کنی تر
 رحم او خدا ترسی نروی، نور شوت او سفارش فیصله په بل مخ واری او کچر
 سزا نه بیج شی،
 کچرے سزا و او کولے شی نو هغه به د جر م په جو به هومره سخت نه وی خوک
 چه جر م سخت وی، دا شیو نه چه وی نو قانون جر مونه نشی بند کولے
 همدغه وجه ده چه قانون او سزا گانه خورشته مگر جر مونه زیاتری
 او قیدیان ربتیا یان م ورخ په ورخ دیما د دیبزی، بنا په ده اصلاح
 بشری کار د زره ر ضیم نه دا هغه شروع کول پکار دی چه اول خود کچر
 انشی او بیبا که اشی نو د سزا نه بیج نشی، د ده صورت دا ده چه
 په زریه او صبر کچه د مجازات اعمال، او قیامت دا هغه پخه عقیدت ده
 چه هغه نه سر ی ساره دا فکر پیدا شی چه هر گناه او حق تلفی کول خیل
 خان په آخرت کنی تبا ه کول دی او د خور و خور فانی فانی و په بدل کنی د
 آخرت هغه دانسی فائده بیلا دی چه دیو عقلمند سزای کار نه ده
 دا هغه عقیده ده کولے چه غله او داکوان (عرب د جاهلیت) فربت

خوک جو رکول او د ده عقیده د پوخر والی په وجه د هغوی زریه او
 په مانغونه دا هغه روینا نه شو چه د هغوی نه د جر مونه، ظلم او حق تلفی
 نور نشان ورک شو د بشری اصلاح همدغه یو کچر به نخه ده کولے چه د
 مجرمو او مشاهدو په بنیاد خپلواصلی اثراتو نه د نیا واقف کړه هم
 دغه یوه ادا نشی چه د بشر مکمل اصلاح پر کیده شی، هغه ده د
 مجازات اعمال، قیامت پخه عقیده او دارنگ قیامت او مجازات
 اعمال عقلا تا به بشر

د قیامت او مجازات یو لسم دلیل

انسان د کائناتو یو قیمتی جر د ه خور و او ژوندی لند ده آسمان
 نه مکه او غرونه د دیر ه موده را هیه دی لیکن د انسان ژوند لکه د
 لیس د مرگ په یو چپه ختم شی لکه د چا کور کچه چه د خاوره لوغے وی،
 او د سر و زرو هم نو خاورین په زر تر زره ختم شی او دغه قیمتی د سرو
 لوغے په دیر ه موده پاتے وی خکه چه قیمتی خیز خوک خان نه نه لریه
 کوی، دغه نه معلومیزی، چه د قیمتی انسان سره مناسب بل قیمتی
 اورد ژوند د کوم کنی چه ده ته به د عملو نو په له ملا ویزی او دا به
 نا بتول غوازی چه د خسیسو شیو نو په مقابله کنی د قیمتی انسان عمر
 و هم دیر زیات وی و ران الدار الاخره لیه الحیوان، د انسان اصلی
 ژوند د آخرت ده، چه د قاعده پنا شو ه فرق د خسیس اذنه
 او د قیمتی اصلی پوره بشکاره شی، دغه ده قیامت دغه ده مجازات
 اعمال او دغه ده آخرت به

ده مجازات او قیامت دو لسم دلیل د نوی سائین
 د اکتر خزاندا لیکي، چه د نوی دنوا په جو رکړ انسان شخصیت په
 دغه خیزو نو په کاره کیزی: (۱) نیت (۲) قول (۳) فعل

را نیت د انسانی نفس لاندے پر شعور کن محفوظ دے چه هغه يو
 خيال هيركهي خوب كين ئے اگوري او بيا ورنه را يا د شي .
 ۲) او قول د هوا په چپو كچي محفوظ دے چه په ريدي يائي نظام بوخوا
 بل خوا نه و لے را ابر و لے شي ددے رفتار په يو سيكنه كين يولاك
 او شپك اتيا زره (۱۸۶۰۰) ميله دے ، ټول احوال په فضا كين محفوظ دي
 خو يوبل سره كچي وچي داسے آله لاندے پيدا كومه چه د يوبل نه را بيل
 كوي كيدے شي چه ر ستو پيدا شي ، په خلاف دريډ يائي نظام نه چه
 په اوگدا والي دريډ يو ستن په مختلفو لاندو نورو بوا برو لوسره مختلفو
 خايونونه آوازونه را كاري او يوبل سره كچي وچي كين نه حكه چه دكو
 چه په اوږد والي كين بيلے دي دغه رنگ هر فعل په فضا كين بو حرارت
 پريزي چه په نژدے وخت كين په نوي علمونو معلو مو لے شي ، ليكن
 په ډير وخت تيريد و سره داسے آله لاندے نه ده ايجاد چه
 هغه د فضا نه بيرته را واخلي كيدے شي چه ر ستو داسے آله هم پيدا شي
 دے تقريبنه د اخرت وجود درست ثابتيزي چه په هغه كين د نيت
 قول او فعل (چه محفوظ دي) نتيجه مرتبه شي ،
 دے نه علاوه د ما هر ين ارضياتو د تحقيق مطابق د زكے په خيسته
 كين ديارلس سوه (۱۳۰۰) درجه كرمه شته حالانكه داو بويشو لوه پاره
 سل درجه كرمي كافي ده . ددے نه علاوه هر كال د زمكے نه په نژدگوني
 زلزله پيدا كيږي د بعضي پته اگي او د بعضي اگي دد هغه كرمي
 نتيجه ده كومه چه د زمكے په خيسته كين پرته ده ادا ټول او د سمندار
 دا بو تر مخو لے ددے خبره دليل دے چه جهنم د زمكے او سمندار د
 لاندے اودا ټول د جهنم اثرات دي .

د قيامت تفصيلات

د قيامت كيفيت | د قيامت حقيقت دوه خيزونه را يو د دے
 جهان ورا ټول او د بل جهان را خرت جوړ
 داداره الله د دو ټوكوسره تړلي دي ، اول ټوكل تخريب د پاره دي او
 دويم ټوكل د تعمير د پاره دي تخريب په حقيقت كين د د نيامرگ دے
 نامر عادت داډے ، چه مرگ نه ورا نيدے هه مرض اورغ وي هغه
 چه په علاج بنه نشي نو دغه رنغ د طبيبانو په خيال كين لا علاج ده او
 هلاك وي ، نو هغه رنخور تر هلاك شي ، ټول انسانان مجموعه يو
 جسم اگنره هر كله چه هغه رنخور شي نو ددے قاعده مطابق علاج
 لے كوي شي كه علاج لے ميكن نه وي نو لا علاج شي او هلاكت نه نژدے
 شي او بيا د الله قانون د هلاكت په ده نافردي شي او هلاك شي ، د
 نسان د پاره نو د ټول كائنات خادمان دي هر كله چه انسان نه وي نو
 ياد ددے ټولو نو دوكا نانو هغ ضرورت پاتے نشو نو حكه د انسان هلا
 سره دا ټول كائنات ا تر لے شي او هلاك شي نو دغه قيامت ددے
 ددے نه ورا نندے حالت د د نيا ددے مرض موت اگنره چه د شريعت
 په اصطلاح كين دے ته ا شرطا الساعة يا د قيامت نشانے وي لے شي كه
 چه يو سړي كين د مرگ نه ورا نندے د مرگ نينا نې بنكاده شي تر مرگه
 بړه شان وقفه وي دا خو وركوي انسان دے خود ټول عالم د مرگ
 حالت حكه مختلف دے چه دا د يو انسان په نسبت ډير لوښے شے دے
 نو دده د مرگ او نينو د مرگ كين به ډيره وقفه وي ددے نينے د
 مرگ علامت كبري دي كوي چه شريعت بنود لي دي .

عالمی مرض موت یا قیامت نینے

د خلقو ایمان او هغه سہا تری ضروری خیزونه عالم د پارہ لکہ
 د ژوندکو روح مثال لوی، دے کن چه ثومره کموت راجی هومره عالمی
 صحت د پارہ مرض دے د امرض چه عالمگیر شکل اختیار کمری نودا
 به د عالم هلاکت او د قیامت د پارہ به غتے نینے وی اودے ر نثر تبه
 مهلک وسیع شی لکه چه احادیثو کنی دی :-

(۱) د ابن مسعود رضی الله تعالی عنہ روایت ہے چه قیامت به په شریر
 انسانانو قاعیری (مسلم شریف)

(۲) حضرت انس رضی الله عنه حضور صلی الله علیه وسلم نه نقل کوی چه خور
 پورے الله الله و کونکی مؤمنان وی، نو قیامت به نه قائمیری،

(۳) حضرت حذیفه رضی الله تعالی عنہ روایت شریف نقل کرے دے چه قیامت
 به نه هغه نه قائمیری خور پورے چه د دنیا اقتدار د بدترینو خلقو لاس
 کنی رانشی رترمذی شریف)

د احادیث بنائی چه هر کله بدی عالمگیره ندوی نو قیامت به نه کیری او دا
 د هلاکت عالم نیند ده او کچرے لید ایماندا خلق پاتے وی نو په مسلم
 کنی د حضرت عائشه رضی الله عنہا روایت مطابق الله به دیر بنیاسته هوارا لیزی
 او په دے به د مؤمنانو د خورنه قبض کمری او قیامت به یوازے په بد خلقو
 قائم شی بنا په دے قیامت قائم لو کنی پورپ چه اهرام کردار ادا کیری دے
 د دوی نولو علومونو ایمانی عقیدے او ایمانی عملو زخم کولی دیلونه
 دادی :-

د امریکه د هم جنسیت پرستانو فیض د لواطت د حامیانو د انجمن
 د رپورٹ د روزنامہ جنگ ۲۰ اپریل ۱۹۶۶ سنه کنی روح دے، په مطابق د امریکه
 فوج کنی یو کور او یا لکه (۱۹۰۰۰) هم جنسیت پرستان یعنی لواطت

کوونکی دی او د امریکه په عامو خلقو کنی هر خوروم سہ په لواطت
 کینے بوخت دے :-

یوازے په برطانیه کنی خوارس لکه (۱۳۰۰۰۰) هغه حرامیان وار په دی
 د کو موغٹرونه چه شپا رس یا اولس کاله دے :-

هر کال د حرامیانو ورو پیدا نش او یازره دے د حمل غور د لولو او د
 پیدا نش بند و نونه علاوہ دی او سطا هر خوار لسم کس حرامی وی سنه
 د رپورٹ مطابق په سلو کنی نوی امریکنیا ن په زنا کنی او او یا په سلو کنی

په لواطت بوخت دی، د دوی اندازہ ده چه سنه پورے به هر پنجم
 پیچه حوامی وی د رپورٹ د ترجمان اسلام ۴۴ مئی سنه (۱۹۶۶) مغربی

تهدیب چه کومه خونریزی کویده په هغه ورا ندینے جنگ عظیم
 موجوده جنگونه او ایتمی وسیع استعما لوی، د خداکے او دا خلا
 نه انکار دے سو داو شواب د دوی د ژوند یوغتہ بر بنه ده په ریدکا تو

او اخبار د نود روغ خبرے خور ول د کامیاب سیاست نیند گتے شی
 او تعجب دادے چه د اگنا هم نشی گنلے، لکه انگلستان او کنیدا چه د
 لاسونو په پر قار کنی د لواطت د جواز قانون پاس کرو،

د شیلی پوک

د جمع په ورخ به د سرافیل فرینتے په ذریعہ شیلی
 پوک وهلے شی په دے کنے به د جلالی تجلوه د و موره

زیات طاقت وی چه د هغه خدائی اثر نه به دا بتول عالم درے ورے شی

دا پوکل به په حقیقت کنی د الله د مسمیت د صفت مظهر وی چه هغه نه
 به په هر چیز برنی او کورنی، باندے موت او فنا طاری شی، د قرآن بیان
 وَ نَبِّحُ فِي السُّورِ فَصَوْفُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ شَيْلِي بِه ا پوکل شی نو د آسمان
 وَ مَنْ فِي الْأَرْضِ الْأَمَّا شَاءَ اللَّهُ سوره : اوزکے کائنات به هلاک شی
 زم آیت ۶۷

سوا د هغو چه الله ته هلاکول ته غواړی :

د هلاکت نه داخیزونه مستثنی دی را ددو زخ کار کونکی ضربتے رس
حبت او د هغه خورسے غلمان حکم چه د دوی، پیدا ایش د بقا د پار
دے فنا د پار نه دے، (۳) خلود مقر بے فریبته (۴) او مدثرات
الامر کومونه چه کار اغستل وی، د شهیدانو دوحونه چه هغوی سره د
همیشه ژوند وعده ده، ر بدو والسأ فرزة فی امور الآخرة (کین - د
مستثنیات د حدیثونه ثابت کړیدی، هم په دے کتاب کین د بیهقی
په روایت د مقابله منقول دی چه د شپیلنی د دائرے فراخی د
د آسمانونو او د زمکو د فراخی برابر ده .

دویم پوکل

قرآن شریف کین دی ر کتم نفع فیها اُخری فَاِذَا هُوَ
قِيَامٌ يَنْظُرُونَ هـ سورة الزمر اية عشان :

دو باره شپیلنی پوک و هلو سره په سره انسانان او حیوانات بتول
ژوندی شی هم دا د ابن عباس رضی الله نه په بدو والسأ فرزه "کین منقول
دی، طبرانی مقدم رض نه په حسن سند نقل کړیدی چه د بچی نه تر پوک
په تول را ژوندی شی، کوم حمل چه د وخت نه وړاندس غورزییدل
وی کچرے د هغه اندامونه پوره وی او سا ه پکین راغلی وی، نو ژوندس
کولے به شی که داسے نه وی نو نه به شی ژوندس کولے، د بتولو به ع
در دے دیرش کاله وی،

د پوکل به د الله د "محمی" صفت مظهر وی، د قرآن د ذکر شوی، د
آیت ترجمه داده چه د دویم باره به، شپیلنی پوک و هله شی نو نه
مړی به ولاړ وی او کوری به (په دواړو پوک و هلو کین به د خلویینتو
وقفه وی، د بخاری) په دے خلویینتو کالو کین به خلوییت ور مخے د
ن د چکه سپینو او بو باران کیزی چه د مړو په خاورین قالب به ورین

اودا به په انسانی شکلونو کین بدلیری، په بدو والسأ فرزه "کین د ابو الشیح د
روایت مطابق په شپیلنی کین د بتولو دوحونو به، شپیر سړی دی هغه
کین به د غدر و حونه وی په پوک و هلو به بتول خپلو خپلو قالبونو ته،
راوا لوزی او پکین به داخل شی، د بدن د ذکر و جمع کولو عمل به د زلزلے
په ذریعه وی، لکه قرآن والی ران زلزلة الساعة شتی، عظیمه
د سورة الحج ایه علی هر کله چه د ژوند د کالبوت شکل پخپله یا د
مدبرات الامر فریبته په ذریعه جوړ شی، نو عرش به هغه سپین
آب حیات خلویینتو ور مخو پورے پر و کړی،

په دے به دغه خاورین قالب د کالبوت په غو بنین قالب (کالبوت کین) بدل
شی، او بیا به دا هچرے نه بدلیری او نه فنا کیری، د انسان د وجه و جړ
درماء القناع او د زکے د اوبونه وو، او دا وجود به د رماء الحیات او
د عرش د اوبونه وی،

او ابو هریره رضی الله د حضور علیه السلام نه نقل کړیدی چه دے ته
(رماء الحیات) حضور علیه السلام فرمایلی دی، په دویم پوک به
دغه تیارو قالبونو (کالبوتونو) کین د حونه منتقل شی او د حونه به را پاسی

د پوکو د حکمت بیان

د دنیا نظام په مادی اسبابو روان دے، نو په دنیا کین پیدا کیدل هم
په وار واری، او مرک هم، نه بتول خلق یو خائے پیدا کیری او نه بتول
خلق یو خائے مړی، بلکه پیدا او بخت او مړ کیدل په وار وار او ورو وری،
لیکن د آخرت جهان د معنویاتو او د جلال او د تدارت جهان دے دے ته
عالم د فعیات ر په یو خل فوراً هم و پیلے شی، نو د دنیا بتول الهی
او انسانی آبادی به په یو خل ختم کړی شی او په دویم خل پوک و هلو
باندس به په یو خل سمندستی بتول مړی را ژوندی شی، لکه چه فوخ په

پہ یوشیلی جمع کیزی اوپہ یو خود ییزی، انسان پہ رومی ژوند
رد نیابکن دمور پہ خیمتہ د بنیاد صود قابونور کالبونور (برابز کولو
کار رمد بترات الامر، فرشتونوز وغستواو دغه رنگ روح قبض
کول اوسره کول ئے هم ددغه فرشتو پہ ذریعہ کول ۱

وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوْا اَيْدِيْهِمْ : فرشتے ذروح قبض کولو د پارہ لاس
قُلْ يَتَوَكَّلْ عَلَىٰ مَلِكِ الْمَوْتِ الَّذِي ذُوُّوْا يَه چہ ستا سوروح
وَكُلُّ بِيْكُمْ (سورہ السجدہ آیت ۷) : ہغہ فرشتے قبض کوی کوے چترتاسو
مقردی

دے آیتونو پہ صوجب د فرشتو پہ ذریعہ پہ د نیابکن اللہ تعالیٰ انتظام
د ژوند اوسرگ اچلو لو، دے نہ د اللہ تعالیٰ احتیاج او کمزوری نہ بلکہ
خپلہ باد شاہی بنکارہ کول وو، دواپہ پوک وهل بہ حضرت اسرا قیل
علیہ السلام کوی حکم چہ در اسجدوا لادم، د تقاضا مطابق د مکی
قولونو خادمانہ حیثیت پورہ بنکارہ شی، تردے پورے چہ جنت اودوزخ
پورے قول انتظام اوجہمت د انسانانو پہ فرشتے کوی، د جہنم انتظام
فرشتے چلوی او جنت کین د اسلام اچولو فرض بہ ہم د فرشتو پہ سپرد
وی قرآن کین ذکر دی، پہ رومی پوک وهل بہ اللہ تعالیٰ تجلی د امانت
پہ کانا توور خود زوی اور پہ دویم پوک وهلوسہ دہ د احیاء و ممرو
ور خود زولے شی، دورا تو لو پہ پوک وهلو کین بہ ہم نظر اوباقاعدک دی
شروع بہ د علویانو (آسمانوی) نہ کیزی، لکہ اذ السماء انشقت
(الانشقاق آیت ۷) وکومر تشقق السماء، بنا ئی چہ آسمان بہ مات کد
شی کومر چہ دد نیاجت دے دغه رنگ اذ الشمس کوکرت ۵ و اذ
النجوم انکد کت (التکویر آیت ۷) پہ مطابق دکا ئنا تو رو بنا نہ
قول تسم ستوری بہ بیکارہ او ختم کریشی رواذ البحار تجرت سورہ

الانفطار آیت ۷ اور ذالبحار سجرت سورہ التکویر آیت ۷ پہ
مطابق بتوے خوبے او ترخے او بہ یوحائے کریشی او پہ گرمی سر
بہ ختم کریشی ددے گرمی نہ بہ او واورا لگی بیا بہ غرونہ پہ گرد
اوغبار کین بدل کریشی زمکہ بہ خودہ کریشی، لکہ قرآن فرمائی، وَاذْکَا
الْبِحَالُ نَسِفتٌ رَوْبُستِ الْبِحَالُ بِنشأه فکانت هباءً منبثاً سورہ
الواقعه آیت ۷ غرونہ بہ والوزولے شی، اودرہ ذرہ بہ کریشی او تر پہ
خوروور گرد وغبار جو رہی، بیا بہ دویم پوک وهلونہ د تعمیر انتظام
کیزی اوسری قول بہ را ژوندی شی او د اللہ پہ محکین بہ پہ قطارونو کین
ا دریزی

دمحشرن مکہ

دمحشرن مکہ بہ، دد نیادنا مکے نہ بکلا وی،
يَوْمَ تَبْدَلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ) پہ دغه ورخ بہ د دنیا د زمکہ
نہ بلکہ کربہ شی دویم داچہ صفات بہ ئے بدل شی اودریم داچہ یوار بہ ئے
صفات بدل شی اوبل وار بہ ئے ذات بدل شی، غورہ قول دادے چہ
صرف صفات بہ ئی بدل شی، د بخاری اومسلم شریف کین د سهل بن سعد
نہ مرفوع حدیث را غلے دے، يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ أَرْضٍ بِيضَاءَ
عَفْرَاءَ كَقَرَّةِ النَّعِيِّ لَيْسَ فِيهَا عِلْمٌ لِأَحَدٍ، او پہ صحیح بخاری د ابوسعید
خدری رضی اللہ نہ مرفوع حدیث را غلے دے،
تَكُونُ الْأَرْضُ حُبْرَةً وَاحِدَةً) معنی شہ دادا چہ خلق بہ پہ داسے زمکہ
را پاسولے شی، چہ سپینہ غنم، لکہ بہ وی لکہ دمیدے ددوم ئی پشان
چہ پہ دے بہ ہیخ قسم نینہ نہ وی، د ابوسعید د حدیث ترجمہ دادا
چہ دازمکہ بہ د یودوم ئی پہ شان وی، بعض روایتونو کتے چہ دچاندی
ذکر دے، نو د هغه مطلب صرف سپینوالے دچاندی پشان دے،

بیهقی کتب دابن مسعود رضی اللہ عنہ بہ صحیح سند الفاظ نقل دی،
 تَبْدَلُ الْأَرْضُ مَنْ أَرْضًا كَأَنَّهَا فِضَّةٌ، یعنی دد نیاز مکہ بہ پہ دا سے نامکہ
 بدلہ شی چر لکہ دچاندی بہ سپینہ وی، ابن جریر د زید بن ثابت
 نہ مرفوعاً حدیث نقل کریدے بہ۔
 إِنَّهَا تَكُونُ يَوْمَئِذٍ بَيْضًا مِثْلَ الْفِضَّةِ، داز مکہ بہ پہ دغہ درخ لکہ د
 چاندی سپینہ وی دغہ نہ معلومین چغورہ قول د صفا تو بدلید د دے۔

دمؤمن خوراک خبناک

پہ میدان حشر کین بہ نامکہ دیک یک پشان وی او مؤمنان بہ دے نہ
 خوراک کوی، بدور الشافریہ ص ۱۱۱ کین منقول دی، چہ مؤمنان بہ د
 خپلو قدامونولہ طرفہ دغہ ز مکہ نہ خوراک کوی، او دگوشر ہغہ او بہ بہ
 شکی کوے چہ د پیونہ سپین، وارے نہ بیخے او د شاتو نہ خورے وی،
 حافظ بن حجر فرمائی، دادے دیارہ چہ مؤمن تہ د حشر پہ او بردہ
 مودہ کین دلورے، تندے خہ تکلیف نہ وی، بدور السافریہ ص ۱۱۱ کین د
 طبرانی معجم اوسط نہ مرفوعاً حدیث منقول دے، چہ د عرش دلالت
 بہ د اللہ لہ طرفہ بود ستر خوان خورشی، چہ پہ دے نعمتو نہ او د خوراک
 خبناک دا سے خیزو نہ او میوے وی، چہ چاہ نہ وی لیدی، نہ بہ تی پیر
 خیال کین راغلی وی خوپہ دغہ خوراجہ بانداے بہ روژ تیان مسلمانان
 خوراک کوی د هغوی پیژندگی بہ دا وی چہ د هغوی د خلونہ بہ دمشکو
 او د کسٹوری د خوشبو نیو د کوزے خیزی،

بیان د حوض کوثر

قرآن فرمائی، اِنَّا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ، ابن عباس رضی اللہ عنہما چہ دغہ نہ
 حوض کوثر مراد دے، پہ میدان حشر کین بہ دھر پیغبر د هغہ د امت
 پہ جوہر حوض وی او پہ هغے کین د حضور، علیہ السلام حوض دینولونہ

لوئے وی، دامضمون ترمذی شریف کین د سمرہ رضی اللہ عنہہ د مرفوع
 حدیث پہ صورت کین داخل دے، د حضور علیہ السلام حوض کوثر
 پہ میدان حشر کین کیدل د شیر پنجو سورہی حصا بہ ونہ نقل دے چہ پہ
 هغے کین خلور خلفاء کرام رضی اللہ عنہم عشرہ مبشرہ هغے دی، پہ ظا ہر بہ
 هغہ حوض خلور گتیز وی، او خلور وارہ غا پے بہ پے یواننا ازہ وی
 چہ خلور وارہ بہ یوازے یوازے د یو یومیاشت پہ منزل او بردے وی
 د هغے لویتے او کلا سونہ بہ د آسمان د ستور د شیر نہ هغے نیاتے وی
 خود هغہ ستور کوم چہ موزن او عواموتہ پہ نظر بنکاری د او بورنگ بہ
 د پیو پشان سپین د شاتو نہ زیات خوراک او د وارڈ نہ بہ بیخے وی دا
 بہ هغہ خلق خبئی کوم چہ د مؤمن نہ علاوہ د سنت نبوی نابعدار
 وی، بدعتیا نونہ بہ دگے و رکولے او دے نہ بہ لرے کولے شی دا بدعت
 لکہ د خوارجو، روافضو او معتزلہ و اعتقادی وی او کہ عنلی وی، ظالمان
 بہ ہم دے نہ شرے شی دا بتول، و آیات د حدیثو د بدور السافریہ ص ۱۱۱
 نہ ترمذی اکٹے شی، حوض کوثر پہ حقیقت کین د سنت نبوی یا د کتاب
 او سنت جسمانی صورت دے چہ دے نہ بہ یوازے پہ کتاب او سنت عمل
 کوونکی فائدہ اگھتے شی حکم چہ آخرت کین بتول اعمال بہ جسمانی صورت
 اختیار ہی بد عملونہ بہ د مضر شیونوار نیک عملونہ بہ د فائدہ مند شیونوار
 صورتونہ اختیار وی،

عمل نامے

پہ قرآن کریم کین ذکر دے

كَامَّا مَنَ أُولَى كِتَابِكُمْ بِمِثْلِهِ فَسَوْفَ: چا تہ چہ پہ بنی لاس عملنا مہ
 يَحْسَبُ حَسَابًا يَسِيرًا وَيُنْقَلِبُ إِلَى وَرَكْرِ يَشِي نَوْهَعًا بِآسَانٍ حَسَابِ
 أَهْلِهِ مَسْرُورًا ○ دَامَا: ورکوی او پہ خوشحالی بہ جنت کین بچل

مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ وَرَأَى ظَهْرَهُ فَسَوِّفَ: اهل وعیال تہ را اُرسی او چاہتہ
یَدْعُوا كِبُورًا وَيُصَلِّي سَعِيرًا سورة: چہ دے سالہ طرفہ عملنامہ ور
الانشقاق آیت ۷۷: کہے شی نو ہغہ بہ ہلاکت ہلاکت چغہ
او پہ دور ز کبہ بہ اغور زیری:

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ: چاہتہ چہ بہ نبی لاس عمل نامہ
هَذَا مِرْقَرٌ أَذْا كِتَابِيهِ إِنِّي كَلَمْتُ أَنِي: ور کہے شی، نو ہغہ بہ دوشما
مَلِقٌ حِسَابِيہ: نہ نورد تہ بنائی چہ اگوری خما عمل نامہ خما پہ دنیا
یقین و وجہ پہ دے ورخ بہ اللہ تعالیٰ سر لا خما ملاقات وی:

رسورہ الحاقۃ آیت ۷۷

وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ: اوچا تہ چہ پہ چپ لاس کبہ عملنامہ
يَلِيْنِي لَمْ أُوْتِرْ كِتَابِيہ: رسورہ: ور کہی شی نو ہغہ بہ افسوس کوی
الحاقۃ آیت ۷۷: چہ دا عملنامہ خوما تہ نہ دے واکرے شوس،
إِقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ: ہر کس تہ بہ دے خدائے تعالیٰ حکم
حَسْبًا رِبِّي اسْمَائِيلَ آیت ۷۷: وی چہ خپلہ عملنامہ اگولہ او تہ
پخپلہ دخیل حساب لہ پارہ کافی تہ:

بدور السافرا صکتا تا ۱۰۹: کبہ د ا حاد یثو پہ بنیاد بیان کہے شوس دے
چہ تولے عملنامے بہ دے لوج محفوظ نہ عرش تہ را ورے شی کوم بہ چہ پہ دغہ
ورخ میدان محشر کبہ وی او جمع بہ کہی شی نو اللہ تعالیٰ بہ بیاد خاص ہوا
پہ ذریعہ ہر کس تہ خپلہ خپلہ عمل نامہ د ہغہ د عمل پہ مناسب لاس کبہ
ور کہی او د ہرے عملنامے رومی الفاظ اقرأ کِتَابَكَ بہ ددہ اودرہ
دے پلار نو سر آواز کولے شی او حکم بہ ور تہ کولے شی دا عمل نامہ بہ
لوسنی او نالوسنی بول لوسنی شی، پہ دے وجہ حدیث شریف کبہ دی چہ
د اولاد ہنہ نو موثر بندہ شی، چہ د چا نسب ثابت نہ وی نو ہغہ بہ دے

د مور پہ نوم بطلے شی، داد عقل خلاف نہ دے چہ نالوسنی بہ ہم خپلہ
عملنامہ لو بستے شی، کوم علم چہ خدائے پاک د ا ستاد پہ ذریعہ بندے
شی، ہغہ بغیرا ستاد ہ پہ الہامی طریقہ ہم بندے شی لکہ دا نبیاء علیہم
السلام علوم اور حیوانا نو علوم لکہ د جولا د خپلے جالے جوہر و لو علم، د شاتو
د محبتی د خپل کبہ جوہر و لو علم میں روتہ د اجتماعی امور و علم کوم چہ
پہ علم حیوانات کبہ بیان شویدی، دے زمانہ کبہ نہ نہ تہ دے پرسید لو
حروفو پہ ذریعہ تعلیم و کولے شی ما پہ مشرق پاکستان کبہ پخپلہ لیدی

گواہی

ا۔ د انبیاء علیہم السلام او د علماء کرام گواہی

د جرم ثابتولو د پارہ د مضبوطا و اعتباری خلفتو گواہی ضروری وی
انسانا نو د تولو نہ پو وجہ د انبیاء علیہم السلام پہ ذریعہ حق خبرے
او د خدائے تعالیٰ حکم و رسیدنی دی پہ دا ہے خلقو بہ پخپلہ پیغبران
علیہم السلام گواہان جوہر زیری او کج رہے دا د پیغبران و انوار ثانور علم کوا
د رسولی وی نو ہم دوی بہ پر گواہان جوہر زیری، قرآن کریم قرمانی
وَجَائِي بِالنَّبِيِّ وَالشَّهِدِ اءِ اَوْرَ كَيْفِ اِذَا جُنَّا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدٌ
وَجُنَّا بِكَ عَلَي هُوَ لاءِ شَهِيدًا ارساد آیت عنک

۲۔ د کرام کا تیسنو گواہی

دویم دا چہ د احکام و خدائے و ندای نہ د انسانا نو خلاف کول او نہ کول
پہ خشکے بشکارا کولے شی، پہ دے بہ درے قسمہ گواہی پیش کولے شی
د ا د کراما کا تبین گواہی کولے چہ بیگناہ فرشتے دی ر کوم یقوم الا شہاد
ای الملیکۃ، ا و اذ ایتلقی الملتقین عن الیمین وعن الشمال
قَعِيدٌ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ اِلَّا لَدَّبِيرٌ رَبِّ قَيْبٌ عَتِيدٌ

جَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ ۝ كَوْمِ وَخْتِ چرک انسان
عملونه دوه مراغستونکی فر بنتره را اخلی او کینرا و چپ طرف نه
ناستوی خه لفظ د خولے نه و توسره شیش لگوونکے تیاروی اوهر
کس به دایه راخی چه یو فر بنتره به فی راوی او دویم به فی گواهی وی، که
دُر مشور په حدیث مرفوع کن دی چه دادوه فر بخت به هم هغه
وی کوموبه چه نیکی او بدی لیکله به

۳- داندامونوگواهی

کوماندامونوچه عمل کرے وی د هغه به هغوی پخپله هم گواهی کوی
اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا ۝ نَنْ رر به موبند دوی په خولو مهر
اَيُّ يَهُمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا ۝ اَلْكَوْا و د دوی لا سونه به موبند
يَكْسِبُوْنَ ۝ ر سوره يس آية ۴۵ ۝ : سره خبره کوی او د دوی پینه به
هم د هغه عمل گواهی ورکړی کوم چه دوی به کول به

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَرْوْنَ اَنْ تَشْهَدُوْا ۝ او تا سونشی بیج کیده چه به تا سو
عَلَيْكُمْ سَمْعَكُمْ وَلَا اَبْصَارَكُمْ وَلَا ۝ گواهی اگری ستا سو فور و نه سترکه
جُلُوْدَكُمْ رَحْمَ السَّجْدَةِ اَيَّة ۵۱ ۝ : او خر هغه به

وَقَالُوا الْجُلُوْدُ هِيَ لِمَ شَهِدْتُمْ ۝ او دوی به خپلو خر منو ته وانی چه تا سو
عَلَيْنَا مَا قَالُوا اَنْطَقْنَا اللّٰهُ الَّذِي ۝ خمو بند خلاف و لے گواهی اگری هغوی
اَنْطَقَ كُلُّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلْقَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ ۝ به وانی چه موبند هغه حد لے گویا نه
قَرَالِيَهُ دُر جَعُوْنَ ۝ رَحْمَ السَّجْدَةِ اَيَّة ۲۱ ۝ : کړو کوم چه هغه گویا نه کرے دے
او هغه تا سو و و چه وار پیدا کړی بی او هغه ته به واپس حتی به

۴- دخاله گواهی

قرآن کریم فرمائی، اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ ذٰلِكَ اَخْبَارًا هَالِكًا ۝ اَلْزُلْزَالِ اَيَّة ۲۱ ۝ ابن
عباس رضه د دے، آیت په تفسیر کن فرمائی، زمکه به د انسان د هغه

عمل خبر و د کوی کوم لے چه په دے کرے دے، دا بتول خلو ر نسیمه گواهی
شوے، د پیغمبر انوار فر بنتره علیهم السلام گواهی اعتباری ده حکه چه دواړه
گناه نه پاک دی، نوره دوه گواهی رداندا مونوا و د خله هم اعتباری
حکه دی چه د اختلاف عادت دی دوی پخپله خبره نشی کولے الله پاک
بتر خبره را ابا سی لکه خنکه چه دوی به پخپله هم دا بیان کوی نو
والله تعالی نه زیات اعتباری به بل خوک وی،

دا اعتراض غلط دے چه اندامونه او خاله ژ به زلری نو خبره
به خنکه اگری، حکه چه یو انسان جامید شی، رکیست او تپپ، کین
خبره محفوظ کولے شی، خه وخت چه غواری نو هغه خبره آوری،
نوالله تعالی خوپه طریق اونی دا لے کولے شی، بله دا چه د الله کار دے ژ به
نه خبره ابا سی او که پینولا سولونه حکه چه بقول اندامونه د خو بیته
دی اول لے ژ به نه خبره را و سته اُس د نورو اندامونو نه د الله پاک
قدرت او طاقت چه ا منلے شی، نو داسه خبر و مملو کن بیا هغ بیس پیش
نه وی، دے نه علاوه د نوزی تحقیق به نبیاد جوادانو او حیوانانو کن د مرتبو
په جوړ ژوند همرشته او گویائی هم لیکن د انسان نه علاوه د نورو گویائی

د انسان د غور و نونو نه بچه د ده
اَيُّوْنَهُ ۝ وَكَانَتْ نَسْلَةً ۝ عَلَيْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ، وَاِنَّ مِنْهَا لَمَنْ يَلْمِظُ
مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ يَسْبِغُ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۝ كُلٌّ
قَدْ عَلِمَ صَلْوٰتَهُ وَتَسْبِيحَهُ،

حضور علیه السلام سهه دکانرو او د اوبن خبره په احادیثو کن ثابته
وی دا بتول شیرونه بنائی چه هر خه خبره کولے شی خو فرق دادے
چه د اخویا انسان او ریدے نشی او یا پر پوهیوی نه، خو آخرت کن به
د دے عادت په خلاف او ریدلے شی حکه چه آخرت هم د نا آشنا

شئو نوجهان دے، ہے خوتول ہر خہ اللہ تہ معلوم دی، دکوا ہوا و د
 عملنا موضوعت ہفہ نہ نشتنہ خوبیاہم داسے اللہ دے دیارہ کوی چہ
 بنیاد م تہ پخیلہ خیل عمل لیا دشی او پخیلہ پسخان اقرارا کروی او
 گواہان پیر د ثبوت دیارہ پیش کریشی، چہ دانلہ عدل وانصاف بنہ
 واضح شی، حکمہ چہ اقرار او گواہان د مدعی ثابتولو مضبوط دلیلونہ
 دی ہم ہفہ چہ دیرہ اعتباری دی او جرحہ پرخکہ نشی کیدے چہ دوی
 غیر جانب داری لک پیغمبران او فریضتہ علیہم السلام، داندامونو
 شہادت یو قسم اقرار دے چہ بتولونہ مضبوط ثبوت دے،
 البتہ د خائے گواہی حکمہ دیرہ اعتباری دے چہ وپا نندے بیان ا شو
 چہ داد اللہ نعل دے او پدے یو شہادت ہم جرحہ نشی کیدے
 حکمہ چہ بنیادی جرحہ دوک دی یو دا چہ گواہی بے اعتبارہ ثابت کریشی
 دلند داسے ہم نشتنہ حکمہ چہ پیغمبران فریضتہ مکان اواندامونہ بتول
 اعتباریان دی د علماء و تصدیق بہ ہم پیغمبران کوی، حکمہ د گواہی
 ہم اعتباری شہو، اودویہ دا چہ دکوا ہا نوجانب داری ثابت کریشی دتہ
 دا ہم حکمہ نشتنہ، بلکہ چہ انسان سرہ ددوی ہیخ لاندے بانندے
 ہیچر تہ نشی کیدے چہ داسے تیرکون د یو بل سرہ ا لری بکہ داندامونو
 گواہی خوی بتولونہ زیاتہ اعتباری حکمہ دے چہ دا پخیل خان اقرار دے
 دوی بہ پخیلہ ہم پندہ گناہ عذابیری،

د عملونوتول

قرآن فرمائی

وَلَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ؛ موزن بہ د انصاف تہ دتہ
 فَلَا تَطْلُمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ رِيحٍ مُّبِينَةٍ؛ پدورخ ابدو بیابہ پد چاہم حکم
 حقیقہ مرن خرد دی ا تہ ناط و گئی بنا خسیبہ نہ وی او کجریے د عمل وقتدار داری

د دے برابر وی ہر جہہ فی موزن نا و لو، اوموزن حساب د بارہ کافی یو
 وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ؛ (دھیامت پد ورخ د عملونو تلک حق دی)
 فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّا ضِيقًا؛ چہ دچا تولونہ دل نہ
 وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُمَّهُ هَاوِيَةٌ رَسْرَسَةٌ؛ شو، نو ہغوی بہ زرہ
 س القادر آہ عتق پورے کندان کن وی، او دچا تولونہ چہ سپک
 شونو ہفہ لکاو نرہ کندہ دکہ،

داسے نور و آیتونو کمز و احادیثو و اہل سنت د علماء و اجماع
 سرہ ثابتہ دے چہ عملو، تہ بہ تلیشی، البتہ معتزلہ بتول او سلفو کن
 مجاہد، اعمش او ضحاک داوائی، چہ تلک د عملونو نشتنہ، کوم خائے چہ
 وزن لفظ راشی نو د ہفہ مطلب برابرے او عدل الہی بہ وی پورہ مطلب
 دا چہ اللہ بہ د عمل پد برابر (زیلتے کھ بہ تہ وی) د ہفہ جوکہ د انصاف
 فیصلہ کوی خودا قول حکمہ غلط مے چہ وزن او میزان پد قرآن کن
 دروند والی او سپکوالی سرہ موصوف دے کہ انصاف مطلب وے
 نو دے سرہ دروند والے او سپکوالے بہ ذکر تہ و وچکہ چہ انصاف دروند
 سپک نشی کیدے نو دچھوٹو رائے داسے صحیح دکہ، چہ دغرتلہ بہ جسمانی
 او حسی وی، معنوی تلہ (انصاف) ترندہ مراد۔ د میزان حتی بہ
 ثبوت کنی د سلمان فارسی رض د امر فوج حدیث دے،

يُوضَعُ الْمِيزَانُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَوْ وَضِعَ تِلْهُ بِأُذُنٍ شَيْ هَفَهُ بِدَوْمَرٍ
 فِيهِ السَّمُوتُ وَالْأَرْضُ لَوْ سَعَهُ؛ فراخدی کجریے بتول آسمانونہ
 او زمکہ پد دے کنی کینودے شی نوز پکنی بہ خائے شی،

حافظ بن حجر رح د احادیث د بخاری د آخری حدیث پد شرح کنی حاکم
 نہ پد روایت د سلمان رض او ابن مردویہ تہ پد روایت د عائشہ رض او
 بیہقی تہ پد روایت د انس رض او طبرانی نہ پد روایت د ابو ہریرہ رض نقل کرینا

او ابن المبارک رحمہ اللہ روایت ہے کتاب الزهد، ابوالقاسم
 لسکائی نے کتاب السننہ او آلوسی نے یہ تفسیر سورۃ اعراف میں نقل کر دی
تلاہ یو کہ دہ کہ گنہ د حافظ بن حجر پہ رائے تله یوہ دہ
 فوکلہ کہ کججمع پہ صیغہ ذکرشی نو
 ہنہ داعمالو بہ اعتبار سرادخہ چہ اعمال گنہ روی نوجمع اعتباری شوہ
 یا مراد کججمع د سے نہ تعظیرووی، مطلب ہے دا کہ یو دہ خود لوئے
 والی پہ وجہ ددہ و پردہ چہ گنہ ورتہ او بیٹے شی لکہ گنہ بت قوم
 نوح بن المرسلین، حضرت نوح علیہ السلام نے تعظیماً پہ گنہ و پیغمبران
 شہر کرو د بعضو رائے دہ چہ تله پہ گنہ وی، یاد ہر گنہ د پارہ بیلہ
 بیلہ، تله دہ او یاد ہر عمل د پارہ بیلہ بیلہ تله دہ، خوئے وجہ قول
 غور یزد دہ:

د موزون لهم بیان

د جا عملو نہ بہ تله شی، او د چا بہ نشی
 تله، تسطانی رح د امام غزالی رح نہ
 نقل کریدے چہ ددہ بڑو لو عملو نہ تله نشی، او د نور و تلو مکلفو
 بہ تله شی، ① معصومین د گناہ نہ پاک خلق پیغمبران علیہم السلام
 خو غما بہ نزد دے کس د مسلمانانو وارہ او بیونی ہم شامل دی،
 ② بل تلوے خلوار بہ اونوی کو رہہ ر..... م..... خلق دی، ③ دریم
 تلوے د کفارو تلو د پارہ مقابلہ ضروری وی بہ نہ و مہود و و کس د مقابلہ
 بد عمل نشہ او پہ دریم کس د مقابلہ نیک عمل نشہ، دارنگ پہ
 آیت **فَلَا تُقِيمُوا لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَرِثَاتًا** کس دا بنکارہ دہ چہ د کفار
 عملو نہ بہ نشی تله لیکن امام بخاری رح د تلو د پارہ د عملو تلو ہم
 منی لکہ فرمائی **إِنَّ أَعْمَالَ بَنِي آدَمَ وَكَوْلَهُمْ يُورَثُونَ**، چہ د تلو
 بنیاد صو قول او عمل بہ تله شی، او دا قول حافظ بن حجر او علامہ

آلوسی رحیہ اللہ ہم غورہ گنہ لے دے نو، **فَلَا تُقِيمُوا لَهُمْ يَوْمَ**
الْقِيَامَةِ وَرِثَاتًا، کس بہ د تلو نہ مطلب قدر او مرتبہ وی، یعنی
 د قیامت پہ ورخ دا لله پہ نزد د کفارو د عملو نو ہیچ قدر او عزت
 بہ نہ وی بلہ خبرہ دا چہ امام قرطبی د تلو د پارہ اعمال
 متضادہ ضروری نہ گنہ د کفارو د نیکی چا بری بہ نشی وی
 او د کفر بہ ترخا چا بریہ دروند وی، یا کچرے د کفارو صدقے
 او خیر انورہ، د عذاب د کیفیت پہ کم والی کس مؤثر اگنہ لے شی نہ پہ
 کیفیت کس کچرے ہنہ پہ بل چا بری کس پرا تہ ہم وی نو د کفارو
 کنا ہونو پہ مقابلہ کس د دیر کمالی پہ وجہ د کفر چا بریہ دروند
 پاتے شی،

دویم قول د سبکی رح پہ شرح عقائد کس امام ما تریدی نہ منقولہ
 چہ د کفارو د پارہ بہ د تمیز او فرق معلوم تلو تلو پہ ہنہ د
 معلوم لے شی چہ د کو مو کفارو گنا ہونو او کفر زیات دی نو د ہغوی
 بہ عذاب ہم سخت دی او د ہغوی پہ نسبت پہ کفر او گناہ کس کہ کفایت
 بہ د ہغوی نہ لہر شان کم عذاب وی اگر چہ ابدی عذاب کس نہ بہ
 بتول کا نران شریک وی دا فرق بہ د کیفیت رزیات تالی او کمالی وی
 حافظ بن حجر د ابولہب او ابوطالب د قصو نہ وا دلیل نیوے د
 چہ د کفارو بعضے نیکی د کمالی د سبکی وی د عذاب باعث جو رہے
 شی، د سورہ مؤمنون د آخر آیت نہ د کفارو د عملو تلو ثابت ہیں
وَأَمَّا مَنْ حَقَّ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ : چہ د تلو سبکی وی د
الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ : خلق وی کو مو چہ خیل خانو نہ
خَلَدُوا فِيهَا : تلفیح و جوہرہ الشارح : پہ نقصان کس غور دی روہ جہنم
وَقَدْ فِيهَا لُحُورٌ : اَلَمْ تَكُنْ : کس بہ ہمیشہ وی د درخ اور بہ

اَيَّتِي تَشْتَلِي عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا بِرَهْمَوِي مَعْنُوهُ سَوْرُوِي اَوْ حَوْلِي بِهِ
 نَكَّدًا بُوْنٌ ○ رَايَةٌ عَشْرَتَا ١٥٠ : يَكْنَى وَرَايَةٌ وَي، دُوِي تَهْ بِأَوْ يَجِيْلُ
 شَيْءٌ جِهَ آيَاتَا سَوْتَهَ حَمَا آيَتُوْنَهَ وَوَأَوْرُوْلَهَ شَوِي جِهَ هَفْتَهَ تَا سَوْدَرُوِي كُنْزِلُ
 آخِرِي فِقْرَهَ رَفَكُنْتُمْ بِهَا نَكَّدًا بُوْنٌ، نَهْ كَفَرٌ ثَابِتٌ شَوَاوِي رُوْمِي فِقْرَهَ
 وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِي بُيُوتُهُ، نَهْ دَعْمَلُوْنُو تَوَلُّو ثَابِتٌ شَوِي

دَمُوْرُوْنُ بِيَانُ

په میزان کین به خه تلله شی؛ په دسه کین دسه
 قوله دی اول ذابن عباس رضی الله عنہ قول ده

چه أعراضوا و اجسامونه به جسم جوړ کړیښی او تلله به شی او داسه
 الفاظ رَیْقَلِبُ اللهُ الْأَعْرَاضَ أَجْسَامًا، قَسْطَلَانِي رَجُّ نَقْلُ کړیښی، او
 بدور السافره، ص ١٥٥ کین د بیهقی د شعب الا بیان دا الفاظ نقل دی
 یُوْتِي بِالْحَسَنِتِ بِأَحْسَنِ صُوْرَةٍ وَ یُوْتِي بِالسَّيِّئَاتِ بِأَفْجِرِ صُوْرَةٍ،
 یعنی نیکی به په ښه شکل او بدی به په خراب شکل کین راوړی شی،
 طبیی دمشقوة شریف په شرح کین دسه قول ته ترجیح ورکړی ده :
 دویم قول دادسه چه عمل ناه به د عملونو د لزومیت په اعتبار تلله شی
 د دسه دلیل حدیث در البطاقه) ده او دامام ترمذی رح و عبد الله
 بن عمرو بن العاص نه نقل کړی ده او ښه رح حسن نه ورت و نیلی دی
 او ابن حبان هم په خپل صحیح کین دا حدیث راوړی ده دسه چه الفاظ لاندی
 یُوْتِي بِالسَّيِّئَاتِ وَ یُسَبِّحُ وَ یُسَبِّحُ بِسَجَلًا فَتَوْضِعُ : یعنی یوکم سل غنبت کتا بونه به
 فِي كَفَّةٍ وَ یُوْتِي بِالْبَطَاقَةِ فَتَوْضِعُ : یوچا بری کین کیښودل شی، او یو
 فِي أُخْرَى فَطَاقَتِ السَّجَلَاتِ وَ : ورکوتی پرچه د کاغذ به بل چا بری
 تَقَلَّتِ الْبَطَاقَةُ : ښه کیښودل شی، نو دغه یوکم سل کتا بونه به
 سپک وی او هغو ورکوتی پرچه به درنه شی،

دسه تا امام الحرمین ترجیح ورکړی ده او و نیلی دی چه دروند والی به د

اجر پداندازی، قرطبی رح هم دا غوره کستر له د کا و ذابن عمر قول ده
 دریم قول دادسه، چه هم عملونه به تلله شی چه په هغه د ترمذی او
 ابوداود هغه مرفوع حدیثونه دلیل دی او ابن حبان د دسه تصحیح
 کړی ده د حدیث الفاظ دادی :

مَا يُوضَعُ فِي الْمِيزَانِ أَحْسَنُ مِنْ خُلُقِ حَسَنِ رِبِّهِ مِيزَانُ كُنِي بِهِ ذَبْنَهُ
 خُوْنَهُ، ذَبْنِيَاتٌ خَائِسَةٌ عَمَلٌ بَلْ نَشِي تَلَلٌ) دسه له حافظ بن حجر
 ترجیح ورکړی ده، د عملونو تلل به پنخوا د عقل نه لویه خبره کستر له
 شوه لیکن اوس خو په تهر ما میتر د بدن یا د موسم درجه حرارت
 معلومیدسه شی، حالا نکه دا عرض دسه، خمون په نزد دسه دوه
 واروا قوالو کین اختلاف نشته، کیدیشی چه په دره واروا طریقو
 (عمل د جسم په شکل، عمل د عملانه په شکل او عمل پخپله) دسه
 د باره تلله شی، چه په آخری فیصله کولو کین هغه قسم د شک شبهی
 ظاهری صورت ښکاره نشی،

امام ذهبی رح د علم په فضیلت کین د عمران بن حصین نه د رسول الله
 صلی الله علیه وسلم حدیث نقل کړی ده چه د علماؤ سیاهی او شهیدانو
 وینه به تلله شی خو د علماؤ سیاهی به در نه دی ربه و السافره ص ١٣١

تَلُوْنُکَ

تَلُوْنُکَ د عملونو به خوگ وی، د مختلفو روایاتو په بنیاد دسه کین خلو قله
 را الله جل مجدده به تلونک وی، دا امام غزالی قول دسه (الدررة الفاضلة
 فی کشف علوم الاخره) او دلیلک د قران د آیت نبول دسه، وَ
 نَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطَ، یعنی موږ به اړیکه ده حآن ته الله تعالی نست
 کړی دسه .

د دویم قول دادسه چه تلونک به ملک الموت وی او و پرو د آنس بن

مالک نہ دے روایت کرے دے (۳) دے ہم قول دادے چہ تلوک
بہ آدم علیہ السلام وی پہ معجم صغیر کین طبرانی دابوهریرہ
یہ دے الفاظ نقل کریدے،

يَا دُرَّ قَدْ جَعَلْتَكِ حَكِيمًا بَيْنِي ۖ اے آدم علیہ السلام مانتہ خما او دین
وَبَيْنَ ذُرِّيَّتِكَ قَوْمًا الْيَتِيمَانِ ۖ اولاد پہ منجھ کین منصف مقار کرے
خہ میزان سرکہ ادریزہ

(۳) خلودم قول دادے چہ تلوک بہ جبرائیل علیہ السلام وی داروین
ابوالقاسم الاسکائی د حذیفہ پہ روایت نقل کریدے،

خما پہ نرد دے خلود و اولو قول کین خہ اختلاف نشتہ داتول صحیح دے
اللہ نہ کے تلوک پہ دے وجہ اویلو چہ تول بہ د هغه بہ حکم کین وی
او عام طور حکم کونکے تہ ہم د هغه کار کوونکے ویلے شی، پہ دنیا کین کو
پولیس چہ چالان اگری د هغه بیان اغسل پہ عدالت کین ضروری وی دے
رنگ عزرائیل علیہ السلام دسر و چالان کریدے د اللہ تعالیٰ پہ عدالت
کین بہ کدہ بیان او موجودگی ضروری وی :-

دنیا وی عدالت کین دقانونی مشیر ضرورت وی دغه رنگ د اللہ
عدالت کین دجبرائیل علیہ السلام پیشی دے د پارہ ضروری دے چہ
قانون رقرآن د اللہ لہ جانبہ راوی ہے دے او د قانون شکنی پہ
مقدمہ کین ددہ پیشی ضروری دے :-

د اولاد آدم علیہ السلام مقلامہ پیشی دہ نودسہ پرست پہ حیثیت
حاضری ضروری :-

د عملونو تلو حکمت

اللہ عالم الغیب د عملونو د ذرے ذرے نہ خبر دے، نو د اللہ
عملونو تلو کین ہیج عرض نشستہ خو عملونو تلو د عدالتی کاروائی

تکمیل یو ذریعہ دہ (۱) عمل کوونکے د عملناے پہ ذریعہ د خپلو
عملونو نہ خبر شی کہ ہیر کوی تے وی نور یا د بہ شی ورتہ رنگہ پہ
د اگری کتو چہ تیرشوی خیزو نہ رایا دیری (۱) او تقسیاتی طور بہ امنی
چہ داتول درست دی پہ ڈ بہ اقرار اگری، او کہ لہ کوی، لکن
اقرا کتبتک د کفی بنفسک الیوم علیک حسیبا، چہ دے
حکمت تہ اشارہ شویدہ :-

(۲) د عملونو تلو سرہ نسبت معلومیزی چہ نیک عمل یو پوتہ
او د اللہ لہ طرفہ د هغه بدل دغر نہ ہم لوئے انسان تہ پہ دے تلو د
اللہ د فضل لوئے والے بنکار کول دی، او د بد عمل پہ سزا کین د
اللہ پاک انصاف بنکارہ کول دی :-

(۳) د انبیاء علیہم السلام د علماؤ، د فرشتو، داندامونو، او د خلک
د گواہوتیر و لو نہ مطلب دا ظاہر ول دی چہ داتول کار او عدالتی
کارروائی پہ حقیقت او انصاف بنا دے :-

(۴) د دے ہولے کار و ایئی مقصد د ابنکارہ کول دی، چہ انسانی
اعمال دوسرہ اہم دی چہ داتول انتظامان د هغه د پارہ ہم پہ دے
وجہ کیری چہ د کائناتو د تخلیق مقصد انسانی اعمال و :-

د غوریزا و ناغوریز پیژندل

د نیکی او بدی د چاہرو ذرنید و او سپکید و پیژند لو کین ددے
قولہ دی ددے نیا د قاعدے پشان د آخرت ہم دا قاعدہ دے چہ
درون چاہرے بہ بنکتہ او سیک بہ پور تھی دا د جمہورو علماؤ
قول دے :-

(۲) دویم د دے پہ عکس دے مطلب دا چہ کوم چاہرے پور تھی
هغه بہ دروندا او کوم چہ بنکتہ تھی هغه بہ سپک وی، خکے چہ چیز

اور مرکز د میلان بہ آخرت کین بدلیبری د نیکو مرکز بہ پور تروی کوم
حائے چہ جنت دے او د بند و مرکز بہ بنکتہ وی کوم حائے چہ دوزخ دے
د غنہ قول د ہدرا الدین زرکشی دے (البرہان فی مکر القرآن) او
شاہ عبدالعزیز غورہ کربیدے (فتح العزیز)

(۳) دریم قول دادے، چہ د نیکو د چاہری نہ بہ یونورانی سنن را اوزی
داد نیکو د دروند والی نینہ دلا او د بند و چاہری نہ بہ نوراد تیرو
سنن را اوزی نو داد بند و دروند والی نینہ دلا، دا قول علامہ اوسوی
د سورة قارعہ پہ تفسیر کین نقل کربیدے۔

دستول مقام

حکیم ترمذی بہ نوا در الاصول کین او ابوالقاسم الانسائی پہ کتاب
السنة کین نقل کربیدی چہ میزان بہ د الله پہ وپاندے ادرولے شی،
د نیکئی چاہرے بہ د عرش پہ بنی ابرخ او پورے بہ ترحمت وی، او بدئی
چاہرے بہ د عرش چپ ابرخ تروی او پورے بہ ترحمت وی،

د پل صراط تیریدل او نور

پہ قرآن کین دی

وَ اِنَّ مِنْكُمْ اِلَّا وَاِرِدْ هَا بِرَاغَانِ عَلٰی : پہ تاسو کین بہ دا ایسے ہشوک نہ وی چہ د
رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ۝ نَمَّ نَجْحِي : پل صراط پہ ذریعہ بہ جہنم کین نہ والی
الَّذِيْنَ اَنْقَضَ وَاَنْقَضَ الظُّلُمِيْنَ فِيْهَا : داد الله پرے کربے فیصلہ رہے
حَتْمًا ۝ د سورة مريم آیت ۶۱ : بہ د الله نہ ویکریتہ کرکے خلق مؤمن تھلا
او ظالمان بہ ورتے پہ گوچہ وور غور زور و کرکے پکین بہ تے پوریزو :

پہ دے آیت کین د کردی چہ تہول خلق بہ جہنم کین و اردی، مسئلہ حمد
حاکم سرہ د سنن د نصیحہ او بیہقی ابو سمیہ نہ پہ اسناد د جابر
صرفو عا نقل کربیدے چہ د (و اورد) معنی دا خلیل دی او دارنگک

مستدرک حاکم کین ابن مسعود رض او ابن عباس رض نہ ہم منقول دی
چہ د ہف مطلب د تہولو جہنم تہ دا خلیل دی امام قرطبی رح دا
قول غورہ کربیدے، دویم قول دادے، چہ وار دیدلونہ مطلب
د پل صراط پہ ذریعہ جہنم نہ تیریدل دی، دا خلیل ندی، دا
قول امام نووی غورہ کربیدے، دا قول پہ مستدرک احمد او ترمذی
کین دا ابن مسعود رض نہ صرفو عا نقل دے، پہ کوم کین چہ دا ہم د کردی چہ
خوک بہ د برینشا پشان تیریزی، او خوک بہ د ہوا پشان خوک بہ د
تیراس پشان خوک بہ د ہما غلنو پہ پشان خوک بہ د سورلی پشان
او خوک بہ د جہنم پہ اور زخی شی او تیر بہ شی او خوک پہ پکین
اغزیزی :

دہیم قول د وار دیدلونہ مطلب تہ دے کیدل او دوزخ لیدل دی چہ
حساب بہ دوزخ سرہ تہ دے وی، بیابان کا قرآن پہ دے کین غورہ دے
شی او مسلمانان بہ جنت تہ ارسولے شی، لکہ خنکہ چہ د حضرت موسیٰ
علیہ السلام پہ قصہ کین، و کما وود د ماء صائین را غلے دے ددے مطلب
پہ او بو کین سوتل نہ دی بلکہ ہفے نہ تہ دے کیدل او حواتہ ورتل دی،
کچرے رومی قول تہ اگورے، نوڈ ہر چہ جہنم تہ نتوتل بہ د عذاب
د پارہ تروی بلکہ پہ نیکانو خلق بہ د جہنم اورا شر نہ کوی او لکہ دا براہیم
علیہ السلام پہ ہغوی بہ دغہ اور یح او سلام، جو رہی لکہ طبرانی
او بیہقی کین چہ خالد بن معدان نہ منقول دے چہ ہم مینا تہ تہ پتہ
ہم نہ لگی، نو ا بہ وائی چہ موبز خور و وعدے د الله مطابق جہنم تہ
وارد نہ شو نو د الله طرفہ بہ جواب ورکریشی، مگر تہم علیہا و کھی
حاکم مدلا، تاسو پہ ہفے تیر شوئی لیکن ہفہ مہ وو، طبرانی رح او ابن عدی
د یعلی بن مہنہ رض نہ صرفو عا روایت کربیدے چہ دوزخ بہ مؤمن تہ وائی

تیرشہ ستا نور حیا اور مرکب و رجز یا مؤمن اظفا نورک لہی
 بدو و السافرة، ص ۳۵ و ص ۳۵۳ د پگ صراط پہ خطرناک وخت کنس بہ
 تیارہ وی، دلاس نطہ بہ نہ بنکاری، کا عملو پہ مناسب بہ پہ مؤمنانویان
 نور تقویٰ بعضو سرہ بہ دغر ہومرہ ر نرا وی، بعضو سرہ پہ د فحور
 داؤفہ پہ سمون او تولونہ کم د نیک عمل خاوندانوی سرہ د کتہ گوٹہ پہ
 سمون ر نرا وی ر ابن جریر عن ابن مسعود عن دارنہا چہ او ویئی نو
 منافقان بہ مومنانو نہ خواستہ کری،

أَنْظُرُوا نَأْفِقِينَ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ : بَرِّشَانِ حِصَارِ شَيْءٍ چہ مؤمن ہم ستا
 ارجعوا ورا کما التمسوا نوراً : پد نرا کنس تیر شو نو ہغوی بہ جواب
 ور کری چہ د نیا تہ لار شئی او ہغہ نکلے نہ نرا را و کری
 حکمہ چہ نرا د عمل نہ حاصلیزی او دا العمل د نیا دہ آخرت نہ دے
 آخرت ر دار الجزاع دے ر بدو و السافرة مع تشریح ص ۱۶۷

د صراط حقیقت

د پل صراط رغونہ د دیلوے ستیشن د پل پشان معلومیزی، ابن عساکر
 د فضیل بن عیاض رض نہ نقل کریدے چہ د جہنم د پاسہ د پل صراط او رتو
 د پختلس زور... کالو کمنزل پر اندازہ دے دے پہ درے و بر خو کن
 یوہ برخہ پور د تختل دی، بلہ دریمہ برخہ را کو زیدل دی او میںمختی د پخت
 ہوار بیغ تلل دی، ر بدو و السافرة بہ بقی کن داس رض نہ صرفو عامنقول
 دی چہ ر اذق من الشعر و احد من السیف،

او دغر رنگ پہ مسلم کن د ابو سعید خدری رض او ابن جریر کنس دا بن
 مسعود رض نہ او مستدرک حاکم کنس دی چہ د بعضو د پارہ پہ د ویستہ نہ
 نہرے او تورے نہ تیرہ او د بعضو د پارہ بہ د میدان پشان فراخہ وی

پل صراط او د نور حکمت

پل صراط بانندے تلل بہ د موقف میدان حشر نہ شروع کیزی او
 دا پل د دوزخ د پاسہ دے، کمنہ چہ تیر شئی نو د جنت حد بہ شروع
 کیزی، او بیا بہ جنت تہ داخلیدل وی، لکہ۔ کمنہ چہ بدو و السافرة
 کنس د روایا تونہ ثابت دی، دیو قول مطابق کہ قول خلق بہ پہ جہنم د پاسہ
 تیریزی نو اہل تقویٰ تہ بہ ہیج تکلیف نہ وی خو کفار او فجار تہ بہ
 تکلیف وی، او کچرے د بل قول مطابق جہنم تہ داخلیدل ہر کنس د پارہ
 ضرور تہ نو اس بزور بانداے مؤمن بیان کریدے چہ متقیانوتہ، بہ
 تکلیف او پتہ ہر حکمہ نوی چہ د جہنم اور بہ ہغوی تہ یخ او سلام وی

او بخیلہ قرآن کریم کنس ہم ذکر دے۔
 ثُمَّ نَحْنُ الَّذِينَ أَنْفَقُوا وَنَدَّرُ الظَّالِمِينَ : بیا بہ مؤمن تقویٰ داروتہ د پل
 فِيهَا جَنَّتِهَا ○ سورہ مریم آیت ۷۵ : صراط او د دوزخ اور نہ خلاصہ
 ور کم و او کفار او فجار بہ ور تہ پر گوم وود او غوزو، پل صراط بہ ویستہ
 نہ نرے او د تورے نہ تیرہ صرف کفار او فجار و د پارہ وی د ہر چاد پارہ
 بہ داسے نہ وی، لکہ اس بزور بانداے مؤمن دامدائل بیان کریدے، ہان
 کچرے د تولو ہم دغہ یولار د پل صراط وی، نو بیا ہم د مؤمن خم خطرہ
 نشتہ، لکہ چہ امام بدر الدین زرکشی پہ ر البرہان فی علوم القرآن
 کنس ذکر کریدی، چہ عالم آخرت کنس بہ جیز او مرکز بدلیزی د دنیا
 د ستور مطابق بہ نہ وی بلکہ د شاہ ولی اللہ رحمہ اللہ د قول مطابق
 احکام د روح بہ پہ احکام د بدن غالب وی د کفار و مرکز میلان بہ بنکتہ
 یعنی جہنم آرخ تہ وی، او د نیکو کار او تقویٰ دار و مرکز میلان بہ پور تہ
 یعنی جنت ارخ تہ وی لہذا کفار بہ د تول پل زور پر پرتو پہ وجہ رضی شئی
 ارنک دورنگ بہ شی او در زور گنڈا بہ شی او د تقویٰ دار و میلان

اوزور بہ پورنہ وی دپل ہتھ بوج اوزور بہ پر نہ پر بوزی، اوہیج تکلیف بہ ورنہ نہ وی، ددے مثال دا سے دے چھوٹک دتورے پتیرو پینہ کیر دی نو تکلیف وی، بلکہ زخمی کیری، لیکن کہ پینہ اوچتہ کیری اوپیا دتورے پہ تیور دپورنہ نہ پرے پینہ کیری، نوہیج تکلیف بہ ورنہ نہ وی حکہ حکہ چہ دقدم میلان پورنہ آہر نہ دے، بلکہ گوزا آہر نہ دے دے، حیزا و مرکز بدلید و وجہ دادہ چہ کفار و پہ دنیا کن جہنی عملونہ کیری دی چہ دھے میلان اومائے مرکز جہنم نہ او جنتیان بہ کجنتی عمل بہ وجہ خپل میلان اومائے جنت نہ لوی باقی جہنم دکفر او گناہ مثالی صورت دے، او جنت کایمان او عبادت مثالی صورت دے، دگنا ہوو مجزاج گرم داوراوتیرے دے، او دایمان او نیکنی مزاج بیج او دتور دے کوم نہ چہ دنی علیہ السلام بہ دے دے عاکن اشارہ دے۔

اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَا عَمَاءِ النَّبِيِّ وَالْبُرْدِ، اے خدا یہ جھانگنا ہونہ دو لو او دگنی بہ او بوا وینزہ، یہ صحیحین کن حدیث دے، حُقَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَايِرِ وَحُقَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ، رجعت تکلیفونو کن کیر دے او دوزخ خواہشا نو کئے کیر دے،

جنت نہ تلو دپارہ دپل صراط نہ تیرید و مطلب دا حقیقت نکارہ کول دی چہ شریعت بانہ دے عمل کولو دپارہ دے خلقوہر قسم تکلیفونہ تیر کیری دو او جنت دپارہ دے سرک تیار کرے وو، او دتورانی عملونو پہ وجہ ہغوی نورانی دار السلام او جنت ترا رسیدہ، او چاد شریعت پہ پل او پہ سرک بانہ دے نل پرینی وویا خہ پہ شریعت تلک او خہ پچیل طبیعت تلک حکومت پہ سرک شریعت تلک لک چہ دوی تہ پہ دنیا کن گران معلومیدل دغہ رنگ بہ آخرت کین ہم دجنت پہ سرک رپل صراط تلل دوی تہ گران وی مطلب دا چہ آخرت عالم مثال دے، شریعت لہ پہ اللہ تعالیٰ دقیامت،

پہ ورخ دپل صراط شکل ور کیری دچا چہ دے سرہ پہ دنیا کئے تعلق وو، خپل خواہشات تے پریشی وواو پہ شریعت تے عمل کولوہر قسم تکلیفونہ برداشت کول او تیر بانئی ور کول دوی تہ دشریعت دپارہ آسان وودوی شریعت سرہ داسے خان عادت کپے وو چہ ہم پہ دے کن بہ ورتہ آمار مرزا او اطمینان حاصل وو، نوہغوی بہ پہ دیرے آسانئی فراخی اور نرا کن پہ دے تیر شی، او خپل مرکز میلان (جنت) تہ بہ ارسی کوم چہ دینکو او بنیگر و مرکز ہم دے، او کوم خلق چہ پہ دنیا کن داسے نہ ورو، شریعت سرہ تے تعلق نہ ساتلو پہ دے بانہ دے عمل کولو تہ دے سا دو بہ وہ، خپل خواہشات بہ تے پہ دے غورہ کنرل، نوہغہ خلق پہ پل صراط ہم نشی تیریدے دا بہ ورتہ دتورے نہ تیرہ شی او دویینتہ نہ بہ نہ شی، لکہ خٹکہ چہ ورتہ دنیا کن بنکارید واد دے نہ دتیرید وپہ خٹکے بہ خپل مرکز میلان (دوزخ) تہ گذارشی کوم چہ دینو او گناہونو مرکز ہم دے،

دتور اسباب

الصَّلَاةُ نُورٌ، وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ، الصَّبْرُ ضِيَاءٌ، وَالظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ،

پہ پل صراط بہ رنر او دنوخ، قرآن، وی او باہہ دظلم بہ نہ کولو سر خاص صبری بدور السافرہ صے

پل صراط بانہ دے تیریدل دگومو عملونو پوجہ آسان بیری
 ① کمزورے سرے دحکومت دظلم نہ پہ خپل اثر سوخ خلا، صول
 رطبرانی عن عائشہ رض

② ددین کار دپارہ جھانٹو نوسرہ تعلق لول او ہم پہ دے غرض
 جھانٹو نونہ بیابار تلل ر بزار یا سناؤ حَسَنٍ عَنِ أَبِي الدُّدَّ دَاؤِ

۱۹۲) پہ خپلہ رائے پہ دین کین دزیاتئی نہ خان سائل، او دسنت تعلیم ورکول ددیلی فی الی انابہ بد ورا سا فورا صراح

جنت اودوزخ

داهل السنّت والجماعت په دے عقیدہ اتفاق دے، چه جنت اودوزخ پیدا دی، امام ابوالحسن اشعری په مقالات الاسلامیین و اختلاف المضلین کین ر یلفظ ما اجمع علیه أصحاب الحدیث و اهل السنّة، مطلب دا چه اهل حدیث او اهل سنّت په کومو عقائد او چه متفق دی د هغه په تفصیل کین فرمائی: **وَأَنَّ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ مَخْلُوقَتَانِ** د جنت اودوزخ پیدا شویدی

امام ابن قیم رحمہ صحابہ کرام و تابعینو تبع تابعینو اهل السنّة والحدیث فقہاء و اهل تصوف په دے عقیدہ اجماع نقل کپید (ہادی الارواح د معتزلہ و داوینا غلطہ دے چه اُس جنت اودوزخ نہ دی پیدا د قیامت په ورخ بہ پیدا کپیری چه ضرورت بہ ئے هغه وخت وی، غلطہ حکمہ دے چه اُس د دوار و موجود والے عبث نہ دے بلکہ په دے کین فائدے دی،

د جنت اودوزخ د اُسنی موجود والی دلیلونہ

- ۱) **تولوا نبیاء و علیہم السلام** د جنت زبیرے ورکپیدے او ویر و لو تاثیر هله قوی وی چه دادوار، اُس موجودی،
- ۲) په صحیح احادیثو کین: د مرک پہ رخت او په قبر کین د جنت دوزخ لیدل او د هغه اثرات محسوسول ثابت دی چه داددے د اُس موجود والی دلیل دے، په صحیح احادیثو کین داعہ ذکر دی، چه د بعضی نیکانو

لکه شهیدانو، صدیقینو، انبیاء و بعضی مؤمنانو و خویشین له مرکز د جنت د نعمتونو د فائدے آخله او بدکاره خلق د دوزخ تکلیفونہ پیروی د قیامت نہ ورا ندے د نیکانو او بدانو د جنت اودوزخ سربط او ارتباط دا بنائی چه اُس هم دادوار د موجودی او د قیامت نہ ورا ندے ددے پیدا کیدل واقسم فائدے لری

د جنت اودوزخ د وجود نقلی دلایل

په قرآن کریم کین د آدم علیه السلام په جنت کین آستوکنه او بیازمکه نه را تلل ذکر دی، دا جنت آخرت والہ هغه دارالثواب دے، (دا صحیح قول دے) د امام رازی رحمہ الله د اقوال د ابوالقاسم بنی معتزلی او د ابو مسلم اصفهانی نقل کول رچه د آدم علیه السلام د کین دوحائے د زمکے یو باغ وو، او پخپله د امام رازی په دے کین خپلہ رائے نه بنکاره کول، یاد ببنائی داوینا چه داد اوم آسمان جنت وو، یا د بعضی صوفیانو ر داوینا چه د جبل یا قوت یو باغ وو، یا د یهود و نصاری و د باغ عدنان یا فلسطین یا اصفهان متعین کول، ټول د عقل او نقل نه خلاف دی.

وجوہات دادی

د آدم علیه السلام د کین و حائے آسمانی جنت وو، هر کله چه د جنت لفظ په لام د تعریف سره ذکر شی او په الفاظو کین زمکے د یو باغ مراد کولوخه قرینہ هم نه وی نو جنت نہ بہ مطلب هلند دارالثوابی باخصوص په دے صورت کین چه د قرآن الفاظ په دوو فرینو دا کوا هی کوی چه د آدم علیه السلام د کین، و حائے آسمانی جنت وو، یو خویشیورت طہ کین چه کوم صفتونه د جنت بیان دی هغه هم آسمانی کیدے شی کوم چه دارا لجزاء دے زمینی نشی کیدے، هغه داسه چه الله تعالی آدم علیه

السلام نه د جنت بو تلو نه پس افرمائیل، فلا تُجْرِبَنَّكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى ○ إِنَّ لَكَ أَنْ لَا تُجْرِبَنَّ فِيهَا وَلَا تَعْرَى ○ وَأَنْتَ لَا تَقْتَضِي فِيهَا وَلَا تَضْحَى ○ سورة طه آیه ۱۱۹ تا ۱۲۱ دایم صفتونه د دنیا د هیچ مقام نشی کیده. مثلاً داچه د جنت نه په و تو پس به تاته تکلیف وے کتن به لورده نه وی، بر بندې بدل به نه وی، آسده به نه وی، بوغور به نه لکی، دا ټول خصوصیات د بکرنی جنت کیده شی د زمینی نه، د دنیا یو باغ کتن کومه فائده چه کیده شی هغه د دنیا په بل باغ کتن هم کیده شی چه دا اول باغ نه لا اوزی مگر نورے خلور فائده د دنیا په هیچ یو باغ کتن نشی کیده،

دویم په سوره بقره کتن وی، قُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدَاوَةٌ ○ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ○ (سورة البقرة آیه ۱۷۳) په دے آیت کتن د جنت نه په را کوزیدو دوه نیتج مرتبه کپه اوله داچه ستاسو د اولاد په مینج کتن به د شمنی وی لکه خنکه چه وړاندیا د فرشتو په ژبه هم ظاهرا کپه شوه و، اَجْعَلْ فِيهَا مَنْ يَفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ ○ وَنَحْنُ نَعْلَمُ مَا نَعْمَلُ ○ په دے آیت کتن اهبطوا کوزشی بیائے د جمع په لفظ افرمائیل چه ستاسو اولاد به دیوبل د شمنان وی، او بل داچه ستاسو او ستاسو اولاد استوگنه به تر ټا کلی وخته پورے په زمکه وی اودے نه به فائده حاصلول وکچرے د آدم علیه السلام د کیدو وخت آسمانی نه وے نو دا الفاء به الله تعالی نه وے و نیل حکه چه د شمنی خود که د ژوند خصوصیت دے او دا به کے هم نه وے و نیل چه د کوزیدو نه پس به تاسو زمکه کتن اسیزی حکه چه د زمکه نه د کوزیدو او

د زمکه دیو باغ نه بل باغ په تلو دا به الفاظ هیچ معنی نه لری، زمکه نه زمکه نه کوزشی، د زمکه دیو باغ نه اوزی او پد زمکه کتن اسیزی معلومه شوه چه د زمینی باغ نه دو بلکه آسمانی جنت و لور، باطنی ذلت دے او بر بندې و لیک ظاهری ذلت دے، تنده باطنی گرمی دے او د ظاهری گرمی د دے په مینج کتن جوړه نه دے، د آدم علیه السلام د کیدو وخت دے ټولو نه پاک و،

د آدم علیه السلام د کیدو وخت متعلق استند لال

د حدیث استند لال | په صحیح مسلم کتن د ابو هریره رضی الله او او د حدیث یفرد نه مرفوعاً حدیث دے چه د

قیامت په ورځ به د آدم علیه السلام اولاد د آدم علیه السلام نه جنت پیرانتو غوښتنه ا کړی د دے په جواب کتن به حضرت آدم علیه السلام ا فرمائی وَهَلْ آخَرُكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ إِلَّا الْآخِطِيَّةُ ○ اَبِيكُمْ، چه تاسو خوجنت نه هم ستاسو د پلار غلطی را ویستی یی، د کنه معلومیزی چه د قیامت جنت هم هغه دے کوم نه چه آدم علیه السلام ا را ویسته شوه و، هر کله چه د جنت ا سنے وجود ثابت شو نو دوزخ هم خامخا حکم موجود دے چه د فریق هیتوک قائل ندے،

قرآنی استند لال | د جنت په باره کتن قرآن کریم فرمائی اَعْدَتْ لِلْمُتَّقِينَ ○ اود دوزخ په باره کتن فرمائی اَعْدَتْ لِلْكَافِرِينَ ○ دواړه د ماضی صیغ دی، مطلب دے چه جنت او دوزخ

د وړاندے نه موجود دی، دریم دلیل دادے چه فرعون سره د فرعونیانو هر کله چه غرقیدل نو قرآن فرمائی اَعْرَفُوا قَادِحِلُو اَنَارًا ○ دا هم دواړه د ماضی صیغ دی چه په تیره شوه زمانه کتن د فرعون او فرعونیانو غرقیدو سره هغوی اور جهنم ته ټپو سته شوه،

کچھ قیامت نہ ورنہ دے دوزخ وے نودوی شے تہ داخل کرے شوم
 ک آدم علیہ السلام د کبر حائے جنت وویہ دے د شہبوازل
 ک آدم علیہ السلام د کبر و خاکے جنت الخلد نہ منلو شیہی دادی
 ک جنت کین داخلہ بہ قیامت پہ ورخر وی، خواد م علیہ السلام د قیامت
 نہ ورنہ دے جنت کین خنگہ داخل شو
 ک جنت کین بہ بر بند تیا اوغیو نہ رائلل نہ وی، کہ دا جنت الخلد وے نو
 آدم علیہ السلام تہ دا دوارہ ہلتہ خنگہ پلین شوکن۔
 ک جنت پہ آسمان کین دے چرتہ چہ امر او نہی نشتہ او نہ مکلف کیدال
 نو آدم علیہ السلام تہ د صغ رہی حکم خنگہ ہلتہ راغلو،
 ک آسمانی جنت تہ داخل نہ ہی ہلتہ نہ و تل نشتہ، نو بیا آدم علیہ السلام
 ہلتہ نہ و لے اویستے شو۔
 د دے خلو روا رہ جواب ہم یو دے، ہفتہ دا دے چہ داخلور وارہ خبر
 ہفتہ وخت د پارہ دی چہ د قیامت پہ ورخر بہ مؤمنان د نیک اعمالو مکہ نہ بلکہ آسمانی جنت دے او دوی زمینہ ژوند کین د دے حاصلو
 پہ نتیجہ کین داخل شی او دے تانید د قوائی آیتونو سیاق او سباق د ہارہ د انبیاء علیہم السلام د ہدایا تو او دھغوی د تعلیماتو مکمل پیروی
 دے کوم کین چہ داخلور وارہ خبرے پہ جنت کین د قیامت د داخلہ سرتی
 ہفتہ دا شبہ چہ د جنت نہ ریستے شوے شیطان بیا جنت تہ
 د سوسے اچولو د پارہ خنگہ لارو،
 نو اول جواب دا دے چہ و سوسے اچولو د پارہ جنت تہ دا خلیل ضرور
 نہ دی دا بھر نہ ہم کیدے شی نکہ نمرچہ کرور و نومیلہ لری۔
 موہن تہ گرمی اورینوارا ر سولے شی، حالا نکہ نمرچیم کشیف دے
 جسم لطیف ر شیطان خود دے نہ زیات ہم لریہ نہ دتو د نہ
 زیات مضبوط اثر خورد وے شی، دویم جواب دا چہ شیطان پہ جنت
 کینے د استوگنے نہ بند و د ہسے پینید واد امتحان او زمینت کول

د نہ وو، دریم دا چہ د شیطان بندیز قاتونی دو قاتونی بندیز
 ک جرمات د بندیز خلتے نہ پہ پتہ اوغلا غلتیا تے شی، دا اللہ د پت
 ک مکیکن نہ دی لیکن اللہ د خہ حکمت د وے نہ ددہ پہ دغہ قسم
 ک کین خہ دخل ا نکرو۔
 ک مہ شبہ دادہ چہ آدم علیہ السلام پہ زمکہ خلیفہ جو رہ شوہ و
 ک آسمان جنت تہ و لے بو تے شو، د دے جواب دا دے، چہ د اللہ
 کت ددہ پہ دغہ بو تلو کین د ایسے و لکچہ د عیسیٰ علیہ السلام
 ک آسمان تہ پہ خیز و لووا بیا پہ زمکہ را کوز و لو کین خہ حکمت دے،
 ک آسمانی جنت کین ک آدم علیہ السلام د استوگنے او د ارفے د خوراک
 ک وجہ د ہفتہ را کوز و لو کین د اللہ تعالیٰ حکمت
 ک د مہ حکمت دا و وجہ د آدم علیہ السلام پہ اولاد کین
 د اشعور مضبوط کپ ریشی چہ د دوی اصل وطن
 د ہفتہ وخت د پارہ دی چہ د قیامت پہ ورخر بہ مؤمنان د نیک اعمالو مکہ نہ بلکہ آسمانی جنت دے او دوی زمینہ ژوند کین د دے حاصلو
 پہ نتیجہ کین داخل شی او دے تانید د قوائی آیتونو سیاق او سباق د ہارہ د انبیاء علیہم السلام د ہدایا تو او دھغوی د تعلیماتو مکمل پیروی
 دے کوم کین چہ داخلور وارہ خبرے پہ جنت کین د قیامت د داخلہ سرتی
 ہفتہ دا شبہ چہ د جنت نہ ریستے شوے شیطان بیا جنت تہ
 د سوسے اچولو د پارہ خنگہ لارو،
 نو اول جواب دا دے چہ و سوسے اچولو د پارہ جنت تہ دا خلیل ضرور
 نہ دی دا بھر نہ ہم کیدے شی نکہ نمرچہ کرور و نومیلہ لری۔
 موہن تہ گرمی اورینوارا ر سولے شی، حالا نکہ نمرچیم کشیف دے
 جسم لطیف ر شیطان خود دے نہ زیات ہم لریہ نہ دتو د نہ
 زیات مضبوط اثر خورد وے شی، دویم جواب دا چہ شیطان پہ جنت
 کینے د استوگنے نہ بند و د ہسے پینید واد امتحان او زمینت کول

دویم حکمت

لکہ خنکہ چہ دے واقع نہ معلومیزی، دویم حکمت پہ دے کین د الله دنا فرمانی دانسی خطر ناگو نتیجیونہ د انسانانو ریکورل دی، آدم علیہ السلام د انسانا پلاسا او د خدا کے تعالی محبوب او مقبول بندہ او هر کله چہ هغه په دایه کار (هغه اونے نه خورل) چہ گناه هم نه وه روکم بخدا که عزمان د نه خارج کړی شو نو د گناه نتیجی خوبه دے نه هم نایسته خدا په وی کن هغه نافرمانی د الله ده کوه سره چہ قصدا او اراده شامله وی قتل گواه دے چہ د آدم علیہ السلام دے فعل کن اراده دنا فرمانی نه وه خکه چہ جنت د شرعی احکامو مخائے نده چہ د هغه خلاف کول کن ا بولی نو دا حکم تشریحی نه وو بلکه تشفیوی وو، د حکم تشفیوی د ا مطلبی وی، چہ مثلاً یوم الکفر بخورتنه د پر هیز کولو مشوره په دے عرض کړی، چہ د دے په خلاف کولو کین د رنخور نقصان دے هر کله چہ بد هیزی ا کړی نو د د الکتر هیز نقصان ا نشور دے حکم عدلی ا نقصان د رنخور ا شو چہ رنجی نریات شو یا بل رنج بحر پیدا یا دا حکم عام وو د هذی الشجره، نه مقصد د الله تعالی دغه قسم بولو او نونه بند بزوا او آدم علیہ السلام دیوسه خاچه ارنه بند تریه مطلب واغستو دا غلطی اجتهادی وه او په اجتهادی غلطی عذاب نشسته سوال پیدا کیزی چہ هر کله د گناه نه وه، نو قرا فرمائی، وَعَصَىٰ اٰدَمُ رَبَّكَ فَغَوَىٰ (چہ د دے جواب داد دے چہ حقیقت کین عصیان او غوا یت نه وو بلکه په صورت د دے رو د دے ژ بے د قواعد و په لحاظ هغه نیکنی نه هم بدی و پیلے شی کوم چہ د بدی هم شکله وی، لکه د جزو سَبَّیْنَه سَبَّیْنَه مَثَلِهَآ سورة الشوری ا عت اَوْفَمِنْ اَعْتَدَىٰ عَلَیْکُمْ فَاَفْتَدَىٰ عَلَیْهِ بِمِثْلِ مَا اَعْتَدَىٰ عَلَیْکُمْ

وره البقرة آیه ۱۹۳، و می آیت کین دے د اشکنی په وجه د بدی د لے ته بدی او میله حالانکه بدل اغستل جائز دی، دغه رنگ دویم آیت کین د زور ظلم بدل اغستلو ته د هه شکلی په وجه زور او بیله شو، حالانکه بدل اغستل خه بدی د گناه خبره نه ده، هر طور د ا هه خلق وائی چہ د سپیره بدل لے په سپیره واغستو سپیره د واره یوشان دی مگر د و می سپیره ناجائز او دویمه سپیره جائز صرف شکل کین د واره سپیره یوشان دی، خلاصه د بولو هر و دا چہ دے واقع کین د الله دا حکمت بنودل وو چہ هر کله آدم علیہ السلام د ا هه یو کار ا کړ وو چہ صرف شکل او صورت د گناه وو د حقیقت گناه نه وه (مگر په نتیجه کین دے د جنت نه را ا بشکلو د هغه آرام او پایان نعمتو نه تر واغسته شو او د دنیا په تکلیف د ا ژوند اغستونو سرگردانو کین دے مبتلا کړ وو او کار هم یووونو هغه کسانو ته عبرت کول وو کوم چہ حقیقی گناه کوی او یوه مرغه بلکه بتول عمر په گناه هونو ا آدم وی نو د هغه به خه حال وی خورسه خطر نا کے نتیجه بهمه د باصت په ور خرا ا وزی، او هغه همیشه ژوند به خه خورسه خواب وی،

دریم حکمت

دریم حکمت داد دے چہ جنت دار د راحت اوزمکه دار د محنت دے لهدا په دے دار د محنت کین دین پاره محنت کول د حقیقی راحت یعنی د جنت د حاصل کولو ا کی یوه ذریعه وه، په دے وجه زمکه کین تکلیف تیر کړی مشقت ا کړی چہ د جنت حجت مو نصیب شی،
 بهراختی نرسید آنکه محنت نه کشید،
 د دنیا نظام هم د ا هه جوړ دے چہ شوک محنت کوی نو هغه راحت بیا موی،

خلوہم حکمت

آدم علیہ السلام اور دابلیس کے واقعہ انسانیت کا ثبوت اور کون
 چہ شیطان کا انسان دہتو لو نہ لو گئے دشمن دے دہغہ گار د اللہ
 نابعداری نہ لے کول اوپہ خواہش نفسانی کین لے اب مکل دی
 انسانیت اور بلیسیت کین بہ جاری عداوت وی، خود انسانی کامیابی
 بہ دے کین پت دے چہ ہغہ دابلیسی خویند ارکونہ خان انسان
 اودہ نہ دخیل پلار مقام اوخیل وطن اصلی بہ گوتور شی گوند
 د اصلی وطن نہ بہ لاس وینچل وی،

پنجم حکمت

جنتی ژوند نہ دہر مکے شہوند نہ د آدم علیہ السلام لا بد تو لو
 حکمت دا ہم ووجہ د جنت د خوشحالو د ک ژوند د دنیا د غم
 چک ژوند سرہ مقابلہ کوی اود اتاریخی حقیقت د بہ اولاد آدم
 السلام کین برابر جاری وی چہ غور یزیش وند د آخرت دے حکم
 دوی د دنیا بہ جنجالو نو کین اکرمید و سرہ آخرت او د جنت حقیقی
 شانہ اند غور زوی او د ک الاحق ک خیر ک ابغی را علی آیت
 د انصوہ چہ د آخرت او د جنت بقول عمری او ہیشہ ژوند دیر
 د اولاد آدم بہ ہغہ کوششو نو کین د بچلٹی چہ پیدا کوی کوم
 د جنتی ژوند گتلو ک پارہ کوی،

شپروم حکمت

آدم علیہ السلام قصہ دابلیسی عداوت ہنکارہ کولو د پارہ یوا
 پہ دے کین د اللہ تعالیٰ دا پتہ حکمت ہنکارہ کول دی چہ انسان د ہا
 دابلیسی عداوت وجود لہ دے وجہ ضروری دے چہ ہغہ د دے
 خان محفوظ کولو د پارہ ہر دخت تیار سیری او د دین د دے حفظ

غیب دشمن د دشمنی خیال پہ انسان کین د دین د حفاظت خیال
 او چند بہ پیدا کوی، انسانی وجود یوور کوٹے حکومت اگنرہ د دے
 اندامونہ د رعیت پشان اوروحے دیو بادشاہ پشادے، قانون الہی
 و شریعت د دے ور کوٹی حکومت آئین او دستور دے شیطان اور
 بلیسیت لگی شی دغہ اندامونہ بہ بغاوت کولو آمادہ کوی، چہ دغہ
 دستور نہ مہی کچرے د انسان روح د خپل دے حکومت پہ بچ کولو
 او بہ حفاظت کین پاتے راشی نو دشمن بہ پر خیتہ و اچوی او د دے
 انسانی اندرونی مہلکت بقول انتظام بہ گنہ و د کوی (کہ من صبا لبنان
 کین چہ اسرا نیلو کول) او کچرے د دشمن د چالو نو ہر دخت یگرافی
 کوی، د حکومت د حفاظت خیال ساتی او دغہ انتظام بہ مضبوط وی
 نو بلیسی چلو نہ بہ بقول ہنکارہ شی، د دے ہنکارہ مثال د پاکستان
 حکومت دے چہ بہ خوا کین د بہارت یومکارہ دشمن حکومت موجودہ
 کچرے دا دشمن نہ وے نو حکومت او عوام د پاکستان دواہ بہ بے فکرہ
 ناست و د خپل ملک د بچ کولو او د حفاظت د جوش د ک انتظام بہ نہ
 کولو او د پاکستان بری، پوری او فضائی فوج بہ د نیشٹ برابر و جکی
 وسلہ او جنگی قوت نہ بہ ہنکارہ نہ راستل، دا خود غیب دشمن بہارت
 صدقہ دہ چہ پاکستان کین د فاعی ساز و سامان مخ پہ ترقی دے،
 مطلب دا چہ د انسانیت د تکمیل دا دابلیس پہ دشمنی کین پت دے
 لکہ چہ حضرت علی ہجویری مشہور بہ داتا گنج بخش، خپل ہغہ سرید
 دا بے پورہ کوی کہ چہ د دشمنان د ضرور نو شکایت کوی، دا وقعا
 علامہ اقبال بہ خپلو شعور نو کینے دا بے بیابانی ع

ہستی اور رونق با ناز است	راست عیونم مگر ہم یار است
فضل حق داندا گہ زمین قوی است	برکہ دانائے مقامات خودی است

کشت انسان را عیب باشد بحاب

مکنانش را بر انگیزد ز خاک

د جنت د ژوند حقیقت

د جنت حقیقت او نعمتونه دو سره اوجت دی، چه د انسان په خیال کپنه هم نه شی را تله :-

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً لِّمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۰۰﴾ سورة السجدة آیه ۱۰۰ پیژنی کوم چه ما پت ساتلی دی دوی د پاره د سترگو یخواله دے، چه د دوی د عملونو بدله به وی،

په بخاری او مسلم کین دا ابو هریره رده په روایت د حضور علیه السلام ارشاد منقول دے، چه الله پاک فرمائی چه ما په جنت کین هغه نعمتونه تیار کړیدی چه نه خو کومو سترگو لیدلی دی او نه کومو غوړو لو د دے تعریف آوری دے، او نه کوم یوزره د دے خیال را وستے شی، د د نیا نعمتونو سره د دے نعمتونو هیخ مناسبت نشته، ځکه د دے اصل حقیقت بغیر د لید او استعماله مهکن نه دے خود انسان پوهولو د پاره د دے اجمالی پیژندگلی د علوم آخرت په ضمن کین ضروری وه لیکن د انسان پوهه د د نیاوی څیزونو د پورته د پاره ځکه د د په دغه رنگ کین قرآن شریف او حدیث بیان اگړه،

ابن عباس رضی الله فرمائی، چه د جنت نعمتونو د پاره د د نپوی شپولو کوم الفاظ چه استعمال شویدی داصر د کسسی او تعبیری مناسبت په وجه دی گوندی د آخرت د نعمتونو حقیقت د د نیا ک نعمتونو نه بالکل مختلف دے، ځه وایم چه جنت کین به هم اوبه وی، او په د نیا کپنه هم اوبه شته لیکن په دواړو کین د آسمان او زمکے فرق دے کچر دے د توله د نیا

دولت ا لگولے شی او په هغه یو کلاس شربت تیار کړی شی نو دا به د جنت د اوبو په مقابله کین د ا صے وی چه په لید و به د هغه چانه سرخون ورځی چاچه د جنت اوبه خنبلی وی ځکه چه د جنت په اوبو کین موندونکی خوند و نه بدنی او روحانی اثرات هغه دی کوم چه د د نیا په هغه خنجاک کین نشته،

د آخرت د ژوند اجمالی نقشه

قرآن حکیم د جنت د ژوند په منفی انداز کین دا نقشه را بیکله ده، لَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۱۰۰﴾ هغه ژوند د ویرے او د غم نه بیخی پاک د دے، او په مثبت انداز کین د دے بیان کړی دے،

وَلَكُمْ فِيهَا مَا نَشْتَهُیْ اَنْفُسِكُمْ ﴿۱۰۰﴾ ترجمه: یعن د جنت په ژوند کین به هغه و لکم فیها ما تندرغون ﴿۱۰۰﴾ نزلآ شی ملا ویری کوم چه په زړه کین تیر شی او هغه شی به هم ملا ویری کوم چه السجدة آیه ۳۱ و ۳۲: اغونبته شی، او پخپله د انتظام کولو

ضرورت ځکه نشته چه هلته به خلق د الله پاک ټول عمری میلان د وی، ټول عمری انتظام به هم د الله پاک وی، په بدو ویر السافر به مذكور ا حاد یثو کین د دے پاک ژوند دا تفصیل بیان دے،

عَنَاءٌ لَا فُقْرٌ ﴿۱۰۰﴾ صَحَّةٌ لِّاَمْرَضٍ ﴿۱۰۰﴾ یعن د جنت په ژوند کین بې نیازی شبات لا همر حیات لا موت: او غنی ټوب دے، فقیری او محتاجی پکین نشته، ظاهری او باطنی تندرستی به وی اورنخ پکین نشته ځوانی شته بو د ا ټوب نشته، ژوند شته، مرگ نشته دا هغه لنډه نقشه ده، چه د هغه مطابق یومینت ژوند به په د نیا کین ټولو د لوه باد شاه تندرستی نصیب شوه په د دجه د الله ارشاد دے: وَرِثَ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لِهٰی الْحَيٰرَاتِ ﴿۱۰۰﴾ سورة عنکبوت آیه ۱۰۰

چه یوازے دآخرت ژوند حقیقی دے، په حدیث شریف کینے راخی چه دیو جنتی سرری طاقت به دیوسلو مضبوطو خورانا نو هو صره وی هیشه دپاره او هیز کموت پر یکنی نه راخی دهغه بنائست به بیمثاله وی ادپه هغه کین به زیات ولے راخی، لکه چه په صحیح احادیثو مبارکوکین ثابت دی، ددے نه ملاوه داچه ددیدار الهی خوند به دومره وی چه بل هیز دجنت خوند به دے ته نه رسی ۶

دقیامت په نینوکین دحضرت عیسی علیه السلام اسمان نه راکوز نیدال په بحث کین شامل دی ۶

دحضرت عیسی علیه السلام اسمان ته خیزول داوخت دهغوی ژوند او په آخره زمانه کین په زمکه راکونډول دمسلمانانو اتفاق عقیده ده حکمچه په تیر شوو خوارلس سووکالوکین په دے کین هیز یومسلمان عالم اختلاف په دے نه دے کپه چه دا دتولون ددعه صفامسئله ده چه اسلام او ددے انکار نشی جمع کیدد په بحرالمحیط تفسیر جلد ۲ ص ۶۶ کین دامام ابن عطیه نه داجماع الفاظ منقول دی ۶ ۶

حَيَاةَ اِسْمِ بَعْثِهِ اِلَى الْيَوْمِ وَنَزُولُهُ : تر دے ونه دمسیر علیه السلام مِنَ السَّمَاءِ بِجِسْمِهِ الْعَنْصَرِيِّ فَمَا اجْتَمَعَ : ژوند سره دجسمه او جسم عنصري عَلَيْهِ الْأُمَّةُ وَتَوَاتُرُ بَعْثِهِ الْأَحَادِيثُ : سره دآسمان نه دده راکوز نیدال ددعه یو عقیده ده چه په دے امن متفق دے، اوله متواترو احادیثو ثابت ددے په جامع البیان تفسیر کین دآی متوفیک، "تفسیر تفسیر وچیزه نقل شویده" وَالْاجْتِمَاعُ عَلَى أَنَّهُ حَيٌّ فِي السَّمَاءِ يَنْزِلُ يَقْتُلُ : په دے اجماع ده چه الدَّجَالُ وَيُؤَيِّدُ الدِّيَّانَ : حضرت عیسی علیه السلام پر آسمان کین ژوند ددے، راکوز یزی به دجال به قتل کوی او دین اسلام به مضبوط ددے، دارنگ دامام شوکانی رح په ۸ ساله راالتوضیحه فیما تنوا تترکی

الْمُنْتَظَرِ وَالذَّجَالِ وَالْمَسِيحِ، او دامام سیوطی رح په الأعلام بحکم عیسی علیه السلام، کین هم تواترو اجماع مذکور ده، صحیح الکرامت ص ۲۳ کین امام شوکانی رح یوکم دیرش احادیث دعیسی علیه السلام د نزول په باره کین ذکر کولو نه پس دتواترو اجماع ذکر شویده، دغه ربک حافظ ابن حجر په تلخیص الخیر، کتاب الطلاق کین لیکلی دی، الإجماع علی أَنَّهُ رُفِعَ بِدَلِيلِهِ حَيًّا، یعنی په دے اجماع ده چه هغه سره د بدن نه ژوند دے پورته کپه شویده،

دارنگ په رفیع الباری کین دادریس علیه السلام د ذکر سره دحضرت مسیح علیه السلام په نزول اجماع منقول ده، دغه رنگ په تفسیر ابن کثیر کین د نزول تواتر صفا بنکاره کپه شویده، دانشان را، مرزا غلام احمد، براهین احمدیه ص ۶۶ دحضرت مسیح علیه السلام داسی ژوندون او ددوباره راتلونو تصریح کپیدا، او دا کتاب دده داقوار مطابق هغه وخت لیکل شوه دے چه هغه پخپل خیال کین بنی وودایام الصلح ص ۶

۶۷، مرزا غلام احمد براهین احمدیه حاشیه ص ۶۶ کین داین حدیث عمدا، په تفسیر کین لیکلی، چه په دے کین دمسیح علیه السلام په جلالی اندازا تلوته اشاره ده، کپه نری نه قبله، نو هغه زمانه هم دا تلویکه ده چه مسیح علیه السلام به سره دجلالت په دنیا راکوزشی، وجلال الهی به گداهمی نیست او نا بود کوی، کما زمانه دغه زمانه دپاره د ارهاص په توگه واقع شویده ۶۶

۶۸، مرزا غلام احمد براهین ص ۶۶ کین، د هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ تفسیر ددعه بیا نوی چه هر کله حضرت مسیح علیه السلام دویم ځلی دے دنیاته تشریف راوړی نو د هغوی په لاس به دین اسلام

پہ بتولوا فاتوا و آقطار و کین خورشى، رهم، مرزا غلام احمد پہ ازالہ
 او هام ص ۲۵۵ کئے لیکي چه آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم عمرہ قتل نہ
 منع کرواوسے فرمائیل کچرے دا دجال وی نوہدہ صاحب عیسیٰ علیہ
 السلام بن مریم دے ہفہ بہ کے قتلوی صوبزہ دے نشو قتلوالے
 د مسیح علیہ السلام ڈر وندون او کدھفہ ڈنرول پہ مسئلہ بہ مو بنر
 دقرآن، حدیث، تاریخ، او عقل پہ رنرا کین مختصر بحث کوڑ۔ داجماع
 پہ رنرا کین مو بنر پہ دے مسئلہ بحث ا کروا

د مسیح علیہ السلام ژوندون دقرآن پہ رنرا کین

را، و مکروا و مکرا اللہ، و اللہ خیر: یهود و د حضرت مسیح علیہ السلام
 المکیرین آل عمران آیت عکسہ: پہ خلاف چل ا کروا و اللہ د ہفہ
 د بیچ کولو چل ا کروا، د اللہ چل د بتولو چلنو و اللہ نہ دیر بنہ دے
 مرزا صاحب ددے آیت دامطلب بیان کدی دے ر یهود یا نوہ حضرت
 مسیح علیہ السلام د پارہ د قتل او سولئی چل چو پکرتے وو، خو دا
 خدائے تعالیٰ مسیح علیہ السلام تو وعدہ و رکرتے او وے وئیل چه تا بہ زہ
 خیل ٹان تہ ما پور تہ کرم، راربعین جلد دریم ص ۷
 بیاب آئینہ کمالات ص ۱۰۰ کین لیکي چه د وعدے الفاظ دلالت
 کوی چه ہفہ دیرہ زر پورہ کیدو کتھ دکا) بیامرزا صاحب پہ ازالہ
 او هام ص ۲۵۵ کین لیکي چه بیاد دے نہ پس کے ہفہ علیہ السلام د ہغوی
 ر یهود و) پہ حوالہ کپور۔ پہ چا بکونو ا دھلے شو، کٹھل آوری دل سپیرے
 خونرل توتے مسخرے و ر پورے کیدل ہفہ ا لیدل آخرے پہ سولئی
 اخیڑ لو، دامرزا فی تفسیر یوازے بے دلیلہ او تحریف دقرآن ندے ،
 بلکہ یولو تے بہتان دے او د ذات الہی د شان ہم خلاف دے د مرزا پہ
 قول یهود و د حضرت مسیح علیہ السلام خلاف چل ا کروا و اللہ پاک د

د ہفہ د بیچ کولو چل ا کروا و بیایہود و ہفہ پہ بکونو او کپور و اوہلو
 کٹھل کے ہم ورتہ ا کرل توتے مسخرے کے ہم و ر پورے ا کرے پہ
 سولئی ہم اخیڑ لو، او بیامہم قرآن دا اذیل چه اللہ خیر المکیرین
 دے، ددہ چل دیر بنہ او کامیاب شو، کچرے دمرزا فی تحریف دا دغانہ
 چو بہ کپے بتوتے ہم ا خطے شی چه د سولئی نہ را کوز و لو پہ وخت
 یهود و ہفہ صرا کٹرو لو، لیکن آخری سنگئی کے پاتے وے چه پہ علاج
 کولو بنہ شو بیاکشہر تہ لارہ و او دیرہ مودہ کپس پچیل مرگ مرشو
 خوبیا ہم ددہ د مرگ پہ لارہ کین د یهود و غلط فہمی یو بتد جو ر نشو
 او نہ خہ ہجیبہ واقعہ اشوہ۔

پہ ذکر شوی آیت کین د روح اللہ د حفاظتی تدبیر د یهودی چلی سرہ ۶
 مقابلہ کولو کین د اللہ د تدبیر د پورہ کامیابی اولوئی بیانول مقصود
 دی، لیکن د مرزا پہ تفسیر کین ددے وعدے الہی سرہ ہم یهودی ہجیبہ
 حضرت مسیح علیہ السلام سرہ ہر ہفہ خہ ا کرل کوم چه ہغوی غوختل
 او بیامہم د مرزا پہ قول تدبیر الہی او د ہفہ وعدہ بلندہ او کامیاب
 شوہ، مرزا پردے شان د حضرت مسیح علیہ السلام او دقرآن والا خدا
 د یهود و پہ مقابلہ کین توہین او تذلیل ا کروا،
 کچرے د ماغون کپور و لے او اتحاد نہ وے نو د آیت مطلب سفادے چه
 یهود و د حضرت مسیح علیہ السلام خلاف چل ا کروا چه ہفہ بیغزتہ
 شی او سولئی تہ اخیڑ و لے شی، لیکن د اللہ تدبیر د ہفہ د بیچ کولو و،
 لہذا د اللہ پاک تدبیر غالب شو ہفہ کے آسان تہ پور تہ کروا و یهود
 د ہفہ یو وینتہ ہم کور نکرو، غوالس سو و کالونہ خود قرآنی علوم
 ماہرا تو صعا بہرہ او تابیین نور و غیرہ د آیت نہ دامطلب واعستو
 لیکن پہ خوار لیسے صدی کین د مسیحت د کان پر استوار الا دانا معقول

وَمَطَّهْرَكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَسُوهُ أَلِ عِمْرَانَ آيَةَ عَمَّهُ
 یعنی زہا بہ دمکراؤ نہ تا او ستامور بی بی پاکہ کرم، لکہ چہ کلام نظام
 دقرآن اوڈ محمد رسول اللہ پہ ذریعہ اکرے شو، د عیسیٰ علیہ
 السلام اوڈ ہغوی ذوالدے ژوند بے داغہ وے،
 (۴) یو پریشانی داہم وہ چہ خما دہور تہ کولو پسی بہ خما د تابعدار
 بچہ حال وی ہوا اللہ تعالیٰ اُفرمائل، وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ
 فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَسُوهُ أَلِ عِمْرَانَ آيَةَ عَمَّهُ چہ تر
 قیامتہ بہ ستا تابعداران ستا پہ میکراؤ غالب وی، دا وعدہ
 نہ ہم حقیقت دے، د اسرائیل وچود پہ دے وعدے خکہ اثر نہ
 آچوی چہ قرآن پچیلہ د یہرود د ذلت او مسکت د وہ استثنائی صورت
 بیان کریدی، یو دا چہ یہود مسلمانان شی اوڈ اسلام پہ پناہ کن
 راشی، اوڈ وہیم دا چہ د یومر عیسائی پہ پناہ کن راشی، اَلَا بِحَبْلِ مِّنْ
 اللّٰهِ وَحَبْلِ مِّنَ النَّاسِ سورہ ال عمران اُس کہ اسرائیل مرجی دی
 نو پہ دویم استثنائی صورت کن حکم چہ دوی د برطانیہ امریکہ آؤ نورہ
 عیسائی قوم نو پناہ آغستویہ و جا صوبہ دوی د یہود و اقتدار
 او قوت د عیسایانو پہ آسرا قائم دے لیکن د مسلمانان اذیت دار د
 عیسایانو د آسراے حاجتمند نہ دے خواہ امریکہ وی او کہ روس وغیرہ
 دوی کہ محتاج دی نو خپل منہ کن د اتفاق لکہ اللہ تعالیٰ فرمائی بہ
 وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا رَسُوهُ أَلِ عِمْرَانَ :
 او بل د سامان قوت تیا آؤ لو، لکہ چہ فرمائی وَاعْتَصِمُوا بِاللّٰهِ
 اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ قُوَّةٍ ط ہر کلمہ چہ مسلمانان متحد شی او خپل مشترک
 دولت پہ قوت جمع کولو، کن صرف کرے، نو مسلمانانہ بیا ہچوک نیکت
 نشی و رکولے، خوہلہ چہ پہ حبل اللہ او اسلام بانڈے عمل

کوی نہ چہ مغربیت تہ کچول اُنسی او پہ اسلام کنس بخریف اکرے
 دیورپ د قوت راز ہم اسلامی اجزاؤ بانڈے عمل کول دی، لکہ
 سامان د قوت جمع کول گوندی ہسے خو پہ غیر اسلامی اجزاؤ بانڈے
 عمل کولو پہ وجہ دوی د بیکزوری شویدی، غیر اسلامی اجزاؤ دادی
 چہ دوی خدائے او آخرت ہیر کر بیگز، د پیغمبرانوح علیہم السلام اخلاقی
 قدرونہ تے د خپل ژوند او تہذیبہ تمدن نہ خارج کریدی، دنسل
 او وطن غوندے بتا نو عبادت کوی، نہ نا، لواطت، جواری شراب
 نوشی، سود، عیاشی مغربی طاقتورہ دومہ کمزوری کریدی چہ دوی
 روچہ نم برطانت دکو، یا او ویب کا نگ غوندے دیر معمولی طاقتور
 دلا سہ و ہلے کیری اُس خوتو سہ تہ جور شویدی خوتو بہ نہ قبلین
 داد مغرب زدہ مسلمانان نو بد قسمتی وہ چہ دوی کمزوری زہنوں
 دوی لہہ د سامان قوت پہ پرینود و چہ اسلامی جزء دے، او د
 ہغوی اخلاقی کمزوری پہ خان کن پہ دا ستور چہ غیر اسلامی جزو دے
 مجبورہ کرے، او پہ خپل لوے قوت اسلام کنس تہ بخریفونہ اکرل او
 کوی، او د یورپ خطرناک شیطانی تہذیب پہ خان کن راوی،

۳- وَ يَكْفُرْ هُمُ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ
 بَهْتَانًا عَظِيمًا وَقَوْلِهِمْ اِنَّا قَتَلْنَا
 الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ كَمَا سَوَّلَ اللّٰهُ
 وَمَا قَتَلُوْهُ وَمَا صَلَّوْهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ
 لَهُمْ ط وَاِنَّ الَّذِيْنَ اَخْتَلَفُوْا فِيْهِ
 لَفِيْ شَكٍّ مِّنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ
 اِلَّا اِتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوْهُ يَقِيْنًا
 بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ ط وَكَانَ اللّٰهُ
 دے دے او نہ تے پہ سولگی کریدے و ہر

دیہود وہ زہونود ہدایت د بندیز
 مہر کیڈ لے دے دوی د کفر پہ وجہ
 او پہ حضرت مریم بانڈے د غبت بہتان
 تر لولہ تور پورے کولو، پہ وجہ او پہ دے
 وجہ چہ دوی وائی چہ مرید خدائے
 رسول عیسیٰ خوے د مریم بی بی و تے
 دے حالانکہ نہ دوی ہغہ قتل کرے

عَزِيزًا حَكِيمًا وَإِن مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ
 إِلَّا لَتُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِمْ وَكَيَوْمَ
 الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ سَهْيًا
 النساء آية ۱۵۷ تا ۱۵۹

نه دے قتل کرے، بلکہ اللہ تعالیٰ ہفتہ خپل طرف نہ پورے کہے دے، ہفتہ غالب اور حکمت والا دے، ڈا اہل کتاب بو ہتھ پو پوے بہ دا سے نئی خرابان بہ پلہ، دہفتہ دمرگ نہ روچے را وری اوک قیامت بہ ورخ بہ ہفتہ پہ دوی گواہی پہ دے آیت کہنے خوشیزونہ بیان شویدی،

را بودا چہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام نہ قتل شوے دے او نہ بہ سولی خیزوے شوے دے، خاک چہ دقتل او دسولی قائل دی، ہفتہ بنکارہ غلط دی، حکمہ چہ قرآن شریف بنکارہ ددے ردا کہو، دمرنا یا نو یاد متیرزا داوینا چہ پہ سولی خیزوے شویدے، لیکن ہلتہ نہ دے مر شوے نو دا خبرہ ہم کہہ دیہود و انصاری و دقرآن نہ خلاف دہ و ماصلبوک، دامعنی کول چہ پہ سولی اخیڑوے شوخو پہ سولی مرشو دعر بود لغت نہ خلاف دہ، دصلب) معنی پہ سولی خیزول اوک ماصلب) معنی پہ سولی نہ خیزول دی دا خو قطعاً دقرآن تحریف دے چہ دماصلبوک، دامعنی اُشی چہ یہود و حضرت عیسیٰ علیہ السلام پہ سولی اخیڑو لوخر ہلتہ مر شوے

رس) پہ آیت کہن د ماقتلوک یقینا، نہ پس افرما تیل، بل رقعہ اللہ اکیہ طے حضرت عیسیٰ علیہ السلام قتل نشوار اللہ پاک خپل طرف تہ پور تہ کہو، پہ ماقتلوک، او بل رقعہ اللہ، دوارو کہن ضمیر (ک) حضرت عیسیٰ علیہ السلام تہ راجع دے او عیسیٰ دروچ او جسم دوارو نوم دے مطلب دا چہ روغ روح سرہ دجسہ پور تہ اخیڑوے شی حکمہ چہ د

پہ نتیجہ کہن جسم بے روح پانے شی نو دعدم قتل مطلب بہ جسہ سرہ دروچ پور تہ کول وی، علاوہ لہ دے (رفع) دعیسی علیہ السلام نہ مطلب ہفتہ قتل دروچ او جسہ دوارو اجتول دی فرخوچہ ددے خلاف بلہ قرینہ نہ وی، لکہ د و رفع ابویہ علی العرش، دامطلب دے چہ حضرت یوسف علیہ السلام خپل والدین (روح سرہ دجسہ) تحت تہ پور تہ کول نہ دا چہ یوازے روح نہ دہغوی تے پور تہ کول، (م) کچرے دعیسی علیہ السلام روحانی پور تہ کول مراد واغٹے شی، نو دا پہ خو و جو غلط دی،

① یوجہ دادا چہ بے قرینہ مجاز مطلب اغتسل قلط دی، -
 يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ، كُنْ كَرِيمًا
 دَرَجَاتٍ، پہ قرینہ دینی پور تہ کول مراد دی جسمانی پور تہ کول نہ دی مراد لکہ خشک چہ پہ رقعہ بعضہم کون بعض دَرَجَاتٍ، کُنْ دَرَجَاتٍ، پہ قرینہ رفع مجازی مراد دہ،

بلہ وجہ پہ و ماقتلوک یقینا بل رقعہ اللہ اکیہ، کُنْ دَرَجَاتٍ روحانی رفع پہ دے معنی مراد اغتسل چہ یہود و قتل نہ کر و خود خدائے دہفتہ درجہ بلند کرے غلطہ حکمہ دہ چہ عیسیٰ علیہ السلام دے نوراندے مخلوبیت کالہ پیغبر و او د پیغمبری نہ بلہ اوچتہ درجہ نشتہ نو ددرجے او کچتو دل تہ بیا ہتھ مطلب نہ را وری او د اللہ کلام دے نہ پاک دے،

ددے نہ علاوہ پہ عربی ژ بہ کُنْ رِبِّل، دوہ مقابل خیزو نو د پارہ استعالیٰ بی، کچرے دا معنی دل تہ دا خلوچہ عیسیٰ علیہ السلام پہ سولی نکرے شوخو مرتبہ تے اللہ تعالیٰ بلند کرے نو مقابلہ رانغلہ او دیکل، استعالم بہ غلط دی چہ د اللہ کلام لہ دے پاک دے مقابلہ بہ ہلہ راتلہ چہ دا سے ویلے شوے دے چہ یہود و پہ سولی کر و خوا اللہ تعالیٰ تے

درجه بلند کرده که چه یوم مؤمن یا پیغمبر قتل شی نوالله تعالی هند
 له و شهادت رتبه ورکری، او په داسه په کابل استعمال هم صحیح شوی
 و په دلتنه د مرزایانو د انوکړه په یه کچه دی بلکه تحریف ده، چه د
 ربانیل (په موجب) په سولئی موے سرے ملعون وی، نو د (بل) په
 تقاضا مقابله به داسه جوړ یزی چه الله تعالی د سولئی د قتل نه بیخ
 کړو کوم چه لعنت وواو د هغه په مقابله کین له ورله درجه بلند کړه
 نو مقابله هم راغله او مراد هم پوره شو، زه وایم چه دا حواله باطل وروغ
 او غلطه حکم ده چه با نیل کین له هغه سولئی شوی سړی ته ملعون وین
 دی کوم چه خه جریم کین په سولئی شی او کوم چه ناحق سولئی شی نو هغه شهید
 وی، نو د مرزایانو د غلط خیال مطابق په دے کین بیامقابله قوت کیزی
 او هسار نو پر تو تر جوړ یزی او داسه نسبت د الله کلام تر کول د هغه
 تو هین دے «اعاذنا الله»

دویمه وجه د داسه چه روحانی رفیع الله تعالی هر نبی نذر کړی
 و، خصوصاً د تونو نریا تر رفیع خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم نه ور
 کړی شوی و، نو د عیسی علیه السلام خصوصیت په دے صورت کین نه
 ووا دلتن خصوصیت د رفیع صفا بنکاره کوی چه رفیع نه مگر د رفیع جسمانی
 کومه چه خاص ده عیسی علیه السلام سره یا چه د چار رفیع جسمانی شری
 وی، خلورمه وجه د داسه چه د رفیع نه پس په قرآن کین «وکان اللہ»
 عزیزاً حکیماً الفاظ راغلی دی کوم چه د بل نبی د پاره په دے انداز
 کین نه دی راغلی نو دے نه هم معلوم یزی چه رفیع جسمانی مکرده به کوم
 کین چه قدرت او قوت بنکاره کول هم مکرده دی چه لفظ که عزیزاً
 پر دلالت کوی او د حکمت اظهار هم دے چه لفظ که حکیماً پر
 دلالت کوی، او د بیان به اس مؤنن بز وخت پس کوو:

دویمه خبره چه آیت نه معلوم یزی هغه د داسه چه د اهل کتابو توی
 فرستی به د عیسی علیه السلام د وفات نه وپانده په هغه ایمان راوړی
 کوم به چه د نزول قرآن نه پس زمانه کین هغه وخت وی چه هغه دوباره
 له آسمانه را کوز کړی شی، بل رفیع الله، نه صعوذ ثابت شوی په دے آیت
 کین دواړه (صعود او نزول) ثابت یزی، تشریح دے داسه د رواقی من
 اهل الکتاب الا لیومینن په قبل موتی، نه دا ثابت یزی چه هر فرقه
 د اهل کتابو به پر ایمان راوړی، د هغه د وفات نه وپانده، حکم چه د
 رفیع (د موتی) دواړه ضمیرونه (د حضرت عیسی علیه السلام ته
 راجع دی رکیومینن، کین نون تاکید ثقیله دے چه هغه د مضارح
 صیغه مستقبل د پاره مخصوص کوی، نو مطلب به دے داشی چه د اهل
 کتابو توی فرستی به د قرآن د نزول نه پس هغه وخت په عیسی علیه
 السلام ایمان راوړی کله به چه هغه د آسمان نه را کوز کړی شی.

هم دا وجه ده چه صحیحینو کین د حضرت عیسی علیه السلام د نزول حدیث
 مرفوع روایت کولو نه پس بچله راوی ابو هریره رض فرمائی رخا قرءوا
 ان یشکروا ان من اهل الکتاب الا لیومینن به دمنه دا بنود له
 مقصود دی چه اهل کتاب به په عیسی علیه السلام د هغه د آسمان د
 نازلیدو نه پس په هغه ایمان راوړی، دامستله خالص نقلی ده په عقل نه
 معلوم یزی به دے وجه د ابو هریره رض موقوف حدیث د مرفوع حکم
 لری مطلب دا چه حضور علیه السلام نه به ابو هریره رض ضرور آوریدی
 وی، چه بتول اهل کتاب به خاغا په عیسی علیه السلام د هغه د نزول آسمانی
 نه پس ایمان راوړی، د موتی (ضمیر) کتابی ته راجع کول صحیح حکم
 نه دی چه انتشار د ضمائرو د بلاغت له شأنه خلاف دے، دویم (موتی)
 قین به عیث او د بلاغت له شأنه خلاف حکم وی اچه معنی به دے دارنگه

لَنْ يَسْتَنْكفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا: مسیح علیہ السلام کا اللہ پر بند ہونے کا کید و نہ شرمیری اور نہ مقررے فریضے شرمیری، دے دے وار و خایر نوکین و قرب نہ مراد جسمی جسی اور آسانی قرب مراد دے ہمد اوجہ دے دے آیت پہ تفسیر کین امام رازی رحمہ اللہ تعالیٰ پہ تفسیر کبیر کین او ابو السعود رم پہ خیل تفسیر کین حضرت عیسیٰ علیہ السلام آسمان تہ پور تہ کیدال د جسم سرہ ذکر کبیدی اومدارک خائرن، سراج المنیر او کشف کین دی، کَلُوْنَهُ مِنَ الْمُقْرَبِيْنَ د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د مقررے کید و مطلب د ہمد آسمان تہ پور تہ کول د فریضتو ملگورتیا ورتہ حاصلیدل او بیاد نورو امور و تکمیل د پارہ د ہمد علیہ السلام زمکے تہ نا زلیدل لکہ نکاح، حج، جہاد کولو او د مسیحی قوم نو فتنو ختمو کولو د پارہ:

د مسیحی ژوندون او نازلیدل د حدیث پر رنپا کین

بخاری کین ابو ہریرہ رض د حضور علیہ السلام نہ حدیث نقل کوی، فرمائی د قسم م د پہ خدا تہ وی چہ علیہ السلام بہ د پور تہ نہ پہ ناسو کین نازلیدن د حضرت مریم خوسے چہ حاکم بہ وی، انصاف دار صلیبی قوت بہ مات کبری او د خنزیر د قتل حکم بہ ورکوی او د بتولو خلقو د مسلمانید و پہ وچہ بہ د جہاد ضرورت پاتے نشی، او خلقو تہ بہ دومرہ مال ورکوی چہ خوک قبکولو والا بہ تہ دی، او دعبادت شوق بہ دومرہ زیات شی چہ خلقو تہ بہ یوہ سجده د توتے د نیا د دولت نہ دیوہ بنہ ہنکاریزی، بیاد ابو ہریرہ رض د دے تصدیق د پارہ دے آیت آرخ تہ کوجہ ورکرا چہ د ہمد معنی دادہ د پہ دے وخت کین بہ داعیہ یوکتابی پاتے نشی چہ پہ عیسیٰ علیہ السلام بہ ایمان نا نوری د مرنا د قول مطابق قرآن نہ پس د بتولو نہ د صحیح کتاب بخاری حدیث دی،

دویم حدیث دادے، چہ حضور علیہ السلام ابرمائل د خبا و د عیسیٰ علیہ السلام پہ مینخ کین نہی نشتہ او د ہمد بہ را کوزیری، چہ خہ وخت تہ او بیئی نووے پیڑ نی، د ہمد قد در میانہ سور سپین دے، دوو زیر و جامو کین بہ را کوزیری د سرو بینتر بہ فی معلومیری چہ گویا کین او بہ ترے لاخاشی اگر چہ او بہ تہ تہ وی رسیدے، نو پہ اسلام بہ خلقو سرہ جہاد کوی، صلیبی قوت بہ مات کبری، د خنزیر د قتلو حکم بہ ورکوی جز یہ بہ بند کبری، پہ دے وخت کین بہ د اسلام نہ بغیر جول د یئو نہ ختموی، دجال بہ قتل کبری، پہ زمکہ بہ غلوینت کالہ اسیری او بیابہ وفات شی او مسلمانان بہ پور د جنازے توشخ اکبری را بودا د عن ابی ہریرہ رض مرفوعا جلد ۳ ص ۳۳

(۳) پہ مشکوٰۃ باب نزول عیسیٰ م کین عبد اللہ بن عمرو د حضور علیہ السلام نہ نقل کبیدی چہ ابن مریم بہ پہ زمکہ را کوزیری وادہ بہ کوی اولاد بہ کبیری پہ نہ زمکہ بہ پنچہ غلوینت کالہ پاتے کبیری او بیابہ قوت کبیری او دفن کبیری بہ خما پہ مقبرہ کین نو قیامت کین بہ زکا او عیسیٰ علیہ السلام د یو مقبرے نہ پاسو چہ د ابو بکر رض او عمر رض پہ مینخ کین بہ وی،

(۴) پہ صحیح مسلم کین روایت دے حضور علیہ السلام فرمائی، چہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ د دمشق پہ مشرق کین پہ سپینہ منارہ پہ دوو جامو کین دوو فریبتو پہ مینخ کین را کوزیری، دوارہ دلا سو تو تکی بہ کبیر فریبتو ایینی وی، دجال پہ رگدح دروازہ بیاموی اووے بہ تہ و تہ:

د مسیح علیہ السلام پہ ژوندون آیتونہ دیردی او احادیث د تواتر حد تہ کبیری چہ د یو کم دیر شو صحابہ کرامونہ منقول دی لیکن موید د بہ اختصا پہ غرض پہ پچو آیتونو او خلو روا حدیثو اکتفا اکرا، حضور علیہ السلام پہ دے اصل دینو کین د ایمانی د تحفظ او د گمراہی نہ د بچ کولو د پارہ د حضرت

مسیح علیہ السلام چہ کوئے فیض نیشانی ذکر کریدی ہنر کافی شافی دی۔ او کوہ گمراہانچہ کہ استعزاز او مجازا تو پیرور پورہ تاریخ او بود نیا بکارتی نشی، نو هغوی د پارہ قرآن او حدیث پورہ دفتر ہم بیکارہ دے، پہ دے احاد بشو کین د حضرت مسیح موعود علیہ السلام کہ پیژند لوچہ کوئے بنکارہ فیض نیشانی دی هغه پہ منبر دادی،

۱) د مسیح موعود علیہ السلام بہ پلار نہ وی، نو د عامے ضابطے خلاف بہ هغه خیلے مور بی بی مریم، تہ منسوب وی۔ د مرزا غلام احمد پلار مرزا غلام مرتضی و داد مورثی ممتاز بی بی وو۔ کہ هغه نسبت بہ پلار تہ کید او مور نہ تہ

۲) هغه بہ حاکم وی لیکن مرزا غلام احمد د انگریزا نو غلام وو،

۳) هغه بہ عادل وی، د الله تعالی قانون چکول عدال دے، د مرزا پہ وخت کین شرعی قانون بند وو، او د انگریزا نو قانون پہ دکا اودده پہ مریدا انوجاری وو،

۴) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ صلیبی قوت ما اتوی خود مرزا پہ وخت کین صلیبی قوت دومرہ زور اگرو کوم چہ دے نہ وپا ندے چوے ہم نہ وو، پخبلہ دکا اقدار دے چہ پلار تہ تے پخو د آسونو سوارہ درگروے شوی ووا دغه د سکنہء پہ نظریک د آزادئ کین بہ هندستان د صلیبی قوت مسند کولو د پارہ جنگ کرسکو، او پہ تحفہ قیصر کین مرزا پخبلہ د خپلورا تہ قصد د بنکارہ کرے دے، چہ زلا د انگریز صلیبی حکومت د پارہ بودا سے فوچ تیار کریم چہ د انگریز حکومت وفادار وی،

۵) د حضرت عیسیٰ علیہ السلام پہ وخت کین بہ د خنزیر خوراک ختم شوی لیکن د مرزا پہ وخت کین دازیات شو بہ

۶) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ پخلفو دومرہ مال وروی چہ شوک بے

قبلو نکه نوی، مرزا خو هیچالہ مال ورنکر و، بلکه پخبلہ تے اغستو چند اغستل تے عام کرہ او د بهشتی مقبرے د پارہ تے چند غونبول دایمان یو شرط ایتا کلو بہ۔

۷) د عبادت خوند بہ د عیسیٰ علیہ السلام پہ وخت کین دومرہ زیات شی چہ دیوے سجدے قیمت بہ د خلقو پہ نظر کین د توتے دنیانہ زیات وی لیکن د مرزا پہ وخت کین عیسیا نو مسلمانان د لکھونو پہ شہر کین مورتدان کرل بہ

۸) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ د آسان نہ پہ زمکہ زاگوزیری لیکن مرزا پہ زمکہ پیدا او هم پہ زمکہ پاتے شو بہ۔

۹) پہ فرینتو بہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام لاسونہ ایینی وی لیکن د مرزا پہ نصیب کین دیو فرینتے لیدل ہم نہ وو،

۱۰) عیسیٰ علیہ السلام بہ د دمشق پہ سپینہ منارہ زاگوزیری، لیکن د مرزا پہ نصیب کین دیو عرب زمکہ لیدل ہم نہ وو،

۱۱) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ لگی شی پہ دنگل، بہ یهو دی دجال قتل کری، لیکن د مرزا پہ قسمت کین نہ خورنگل لیدل وو او نہ ددجال، البتہ دده روحانی اولاد ددجال قوم یهو دوسرہ تعلق پہ دے وخت پیدا کرو، چہ د عالم اسلام نہ دوی تعلق ختم دے، خبرہ داسے معلومیزی چہ ددجال پہ ظاہریدو بہ دوی د هغه مدد د پارہ دغلته داسه موجود وی،

۱۲) د عیسیٰ علیہ السلام پہ وخت کین بہ یوبا ظل دین هم پاتے نشی لیکن د مرزا پہ وخت کین باطل دیتونه پہ جوین وو

او د اسلام خلاف نور نوی دینوہ را برسیرہ شوچہ پہ هغه کین د هغه د مرزائیت هغه دین هم دے کوم چہ د اسلامی یوالی پیدائ

د هغه د مرزائیت هغه دین هم دے کوم چہ د اسلامی یوالی پیدائ

ایتم بم دے (۳) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ حج کوی، لیکن ترمذی کہ
دے مرزا حج نصیب نشو:

(۱۳) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ آسمان تہ پور تہ کید و نہ ویرا ندے
نہ وادے وی او نہ تے اولاد بلکہ تے نزول نہ پس بہ وادے کوی اولاد تے
کیزی، لیکن دے میرزا کہ نبوت دے دعویٰ نہ ویرا ندے وادے ہم ویرا اولاد
ہم وو۔

(۱۵) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ جہاد کوی او جز یہ بہ بندہ کپی لیکن
میرزا دے جہاد کولو بہ خائے جہاد کولو نہ حرام اکیلے۔
او دے نضارے و دے استعمار لارے صفا کرے او کجری تے بند و لوہے سوال
پاتے نشو۔

(۱۶) دے عیسیٰ علیہ السلام بہ وخت کینے دے تہ لو خلقو بودین یعنی اسلام
بہ وی، نو بہ دے وچہ اسلام سرے دے ہیچ یوم مذہب جنگ بہ نشی کینے
لیکن دے مرزا بہ وخت کین گنرو باطلومذہب نو دے ہندوستان
ترکی، فلسطین او شمالی افریقہ بہ مسلمانانو کوم ظلمونہ چہ اکرل
دے ہنہ مثال بہ تاریخ کین نشنہ اودا دے مرزا برکت کیدے شی۔

(۱۷) دے عیسیٰ علیہ السلام بہ وخت کین بہ امن قائم شی او جنگ بہ ختم
لیکن دے مرزا بہ وخت کین خہ چہ دے ہنہ نہ پس دے امن و امن نوم لو
نہ پاتے نشو او جنگ دے پارے ہنہ دے سلعے او سامان جو بہ شو
چہ دے مرزا دے وخت او دے ہنہ نہ پس دیو جنگ بر بادی دے تیر شو سو سو نو
جنگو نو دے بر بادی نہ زیانہ دے۔

دے تہ لو بنو بنیا نو بہ رنرا کین داوینا بہ حقہ دے چہ مرزا دے مسیح
موجود نہ دے، لیکن دے مجازا نو استعمار اوتو اوتو اوتو پلانو پلانو نورقرآن
حدیث تاریخ او واقعہ نو پورے چہ مرزا کو ہنہ اگانے او تہ تہ اکرے

دے ہنہ بہ موجب ہیچ یو حقیقت حقیقت نشی پاتے کیدے داخو مرہ
دانوس خبر دے چہ دے مسیح موعود علیہ السلام تہ پنے پنے بنانے بہ
دایے یوسری ریرزا وور۔ اکیلے شی چہ نہ تے خیل نوم نہ تے دمور
نور نہ دے ہنہ مکان نہ دے نزول مقاصد مسیح موعود علیہ السلام سرے
سمون خوری، بہ دایے بہ سرے او پینوتا ویلو نو خود تہ لو بادی شا
ہیچ یو نظام دے کار او فائدے نشی پاتے کیدے۔

شیخ الکبرجہ او دے عیسیٰ علیہ السلام ژوندون

شیخ الکبرجہ بہ فتوحات مکہ باب ص ۳۶ کین لیکن

فی حدیث المفراج فلما دخل
بجسده فانه لم يموت
الى الان بل رفته الله الى
هذه السماء واسكنه بها
وحكمه فيها وهو شيخنا الذي
رجعنا على يده وله بنا عناية
عظيمة ولا يفعل عنا ساعة
وارجون اذركه في نزول له انشاء
الله تعالى

دے ہنہ بہ موز لو یہ مہربانی دے او موز نہ یو گہری ہنہ غفلت نہ کوی خما امید
کہ خدائے پاک اے غوبنتہ توخہ بہ دے ہنہ دے نازید ورنہ تہ زمانہ بیبا
موم۔

بہ تاریخی لحاظ سرے دے مسیح علیہ السلام ژوندون

حضرت مسیح علیہ السلام حضور علیہ السلام سرے دے تہ لو نہ زیات نزد
پیغمبر دے او تہ نضاری او مسلمانان دے ہنوی لوئی او شخصیت معنی

آسمانی ژوند و فریب توپه شان دے هلته هغه د زمکے د بشری ضرر باتو
 محتاج نه دے ، بلکه داسے خوبه زمکه هم کیده شی چه الله اغوا بی .
 (۱) طبقات شافیه جلد ۱ ص ۲۰۰ کنس د شیخ عزیزالدین فاروقی دروایت
 دے ، چه هغه په عراق کنس داسے سر په لیده و وچه خوراک جنک لے
 نه کولو .

(۲) امام ذهبی فرمائی رپه اندلس کنس یوه داسے بنخا واک چه د شلوکالونه
 لے خوراک خبنا ک نه کولو (دا واقعہ مشهوره ده)

(۳) حاکم تاریخ نیشاپور کنس دعینی بن محمد الطهمانی نه نقل کوی ، چه د
 رحمت په نوم د یوه شکر خاوند شهید شوه وو. هغه دغه خاوند خوب
 کنس داسے لیدو چه د جنت طعام لے خورلو یو تکبر لے خپلے بنکته ته هم
 ورکړه هغه چه نه خوبه راوینه شوه نو نول عمر لے خوراک ته مامت پینښور
 د ذکر سوی طبقات په حواله دویم جواب دادے چه د آسمان اوزو لے
 نسبت په خپل مینخ کنس لکه د غزل آسمان او د اوری د داسے (د زمکے) دے
 هرکله چه خدا لے پاک په دے و یوکی زمکه د آر بو نو مخلوقاتی د
 خوراک انتظام فرماییلے دے نو په آسمان د یوکس د ضرور یا توان نظام
 کول هغه نه گران دی خه ! هچرے نه دی گران !

۲۰۲ د ختم نبوت په لحاظ د حضرت عیسیٰ د نزول حکمت
 وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ
 لَمَا آتَيْتُكُم مِّنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ
 ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا
 مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَتَنْصُرُونَهُ
 قَالُوا أَفَرَّرْتُمُوَّ أَخَذَتْهُمُ
 ذُلٌّ مُّاهِيَةٌ قَالُوا أَفَرَّرْنَا

خه وخت چه الله تعالی د نبیا نو د عهد
 و لغتو چه خه کتاب او علم ماد ر کړو
 او بیانا سوند یو لوسه رسولی راشی کوم
 چه تاسوسره کتاب ته هم بتیا وائی
 نو تاسو به په هغه ایمان را وری او
 د هغه مدد به کوی . وے فرماییل

قَالَ فَاشْهَدُوا وَإِنَّا مَعَكُمْ مِّنْ
 الشَّاهِدِينَ (ط) سورة ال عمران : موخا عهد قبول کړو ؛ هغوی او پیل
 آیه علیه : چه موخا قرار کړو ، نو وے فرماییل تاسوس گواها اسی
 اوزا به هم تاسوسره گواها نیم .

د حضرت علی او عبد الله بن عباس رضی الله عنهم د تفسیر مطابق د انبیاء و
 علیهم السلام نه دا وعدا د خاتم الانبیاء علیه السلام په باره کنس اغسته
 شوه و لکه یو کنس حضور علیه السلام (نبی الامم) او (نبی الانبیاء) هم
 دے د ذکر شوی آیت په موجب انبیاء و علیهم السلام د خاتم الانبیاء
 علیه السلام نبوت اعتقاد او اقرار او د هغه نصرت (امداد
 بالواسطه) املو ، بتولوا انبیاء و علیهم السلام د حضور، علیه السلام
 د نبوت تصدیق کړو او خپلو امتونو ته د هغه د نبوت منلو
 اومد د کولو تاکید فرماییلو لکه چه موسی علیه السلام د تورات
 کتاب استثناء و باب عشا او باب عتس کنس داود علیه السلام په زبور باب
 عشا کنس ، حضرت سلیمان علیه السلام په (غزل الغزلات) کنس حضرت
 عیسی علیه السلام په انجیل یوحنا باب عشا آیت ع تراثت علیه
 کنس اعلان کړیدے ، اس د دے خبرے ضرورت و وچه د د
 نبی الانبیاء ، عملی بالذات ظهور اوشی ، لکه په حدیث دم معراج یو
 صورت د دے دا شو چه بتولو پیغمبرانو علیهم السلام ته د مامت
 ا کړو او بل عملی صورت لے دا شو چه که د نزد د پیغمبر حضرت
 عیسی علیه السلام تر آخرے زمانے ژوند دے ا سلفه شواو بیادغه
 نبی د حضور علیه السلام د یواختی په شکل د دین همدی د خدا ممت پیا
 د آسمانه را کوز کړی شو ، چه حضرت عیسی علیه السلام د بتولو پیغمبر شوه

ابنیا و علیہم السلام دیونمائندہ پہ دول د شریعت محمدی خدمت
 اوصاف ادا کری او پہ دے دول د حضور علیہ السلام د پیغمبر انوڈ
 پیغمبرئی عہدہ واضحہ کری۔ د پیغمبر انوڈ پیغمبرئی دا عہدہ د حضور
 علیہ السلام دیو پیغمبر پہ دربعہ عملاً مکملول حکم ناممکن ووجہ د حضور
 علیہ السلام نہ پس د نبوت دروازہ بندہ دہ د ختم نبوت او د پیغمبر انو
 د پیغمبرئی عہدہ د حضور علیہ السلام بنہ بنکارہ کولو د پارہ دیو پیغمبر
 رالبریل پہ دول دا قمتی ضروری ووجہ پہ نزول د عیسیٰ علیہ السلام دا
 حکمت الہی مکمل شو۔

نو داخیرہ یقیناً صحیح شوہ چہ د عیسیٰ علیہ السلام نزول د حضور علیہ
 السلام د ختم نبوت پہ حیثیت دی۔

۳۔ د عالیٰ فننواو د عمومی اصلاح پہ لحاظ د مسیح د نزول حکمت
 پہ دے بارہ کنی د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د نزول حکمتونہ دا دی
 (۱) دوی د نزول یوم مقصد د دجال ققتہ ختمول او د جال قتلول دی
 د جال بہ د خدا ایئی د عوبداروی، نو عیسیٰ علیہ السلام بہ د توحید
 الہی قائمولو پہ غرض د جال پہ دے جرم کنی او ژنی چہ ہغہ بہ د اللہ
 نہ سوا د بل چا خدا ایئی تہ خلق را بلی کدے بل حکمت بہ د عیسیٰ علیہ
 السلام خپل امت د نصاریٰ و تہ د اہنکارہ کول وی چہ د اللہ نہ
 بغیر د بل چا د خدا ایئی عقیدہ لڑنکے گمراہ د قتل حق ار دے، حکم چہ
 نصاریٰ چنلہ ہم د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د خدا ایئی دعویٰ لوی
 لوی د حضرت عیسیٰ علیہ السلام کلا سہ د ر یهودی د جال او د یهودیا
 کج لیا تو قتل کیدل د هغوی ر یهودی کدے دعوے تروید کول
 او سزور کول دی د کوئے د ختم چہ هغوی حضرت عیسیٰ ہم خپل
 مقتول او مصلوب کنری۔

رس دیور رحمتی مسیح (علیہ السلام) پہ لاس د بل (لعنتی مسیح)
 (دجال) او د هغہ د مریدانوتباھی چیرہ مناسب معلومیزی،
 مو بزرگان دے بیان کری دی، چہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام مسیح
 ہدایت دے او بل پہ دے وچہ مسیح دے چہ د هغہ خاص خانے دے
 او سیاحت پہ لے کولو او دا بل مسیح ضلالت دے او بل پہ دے وچہ
 مسیح دے چہ د هغہ کینرہ ستریزہ دا سے رنگا لکے چہ هوار لیوور
 کرے شوے وی۔

۴۔ نوی تمدن او د سائنس ترقی د تباہی پہ غارہ ادرولے دہ،
 دا تباہی ویضے بیول او غت فسادونہ پہ مادی قوت ہجرے نشی
 ختمیدنے، کہ یونیک حکومت کارخانے جورے کری و سلعے راجع
 کری نو خدا تے دشمن، فسادیان، دنیا تہاہ کوونکی مشرقی او مغربی
 غت طاقتونہ پہ سائنسی، ایٹمی، بلکہ ہر قسم سامان جنگ او تباہی
 پہ چلونونکی دوسرہ ورا ندے دی چہ پہ مادی طاقت کے دغہ صالح
 طاقت (حکومت) نہ شی رالاندے کولے دے د پارہ دا سے یو لور
 روحانی طاقت پکار ووجہ د هغہ پہ یو شف او د دعا پہ یوجملہ دا قول
 ہر خہ تباہ شی او د امن دورہ دور شی، دے کار د پارہ حضرت عیسیٰ
 علیہ السلام حکم مناسب دے چہ هغہ کنی خلور غت خلا فاعادت
 روحانیستونہ جمع دی، هغہ دروج القدس کہ پوکی پیدا دے د ذمکے
 پہ ژوند کنی روح القدس ورسرہ وو، و آید نہ بروح القدس،
 آسمان تہ د روح القدس پہ ذریعہ اوچت کریشو، د آسمانہ راکوزید
 پروخت بہ تی دوارہ لاسونہ د د و فرشتو پہ او بڑو ایسی وی وواضعا
 گفیرہ علیٰ آجنجہ مکملین، دا حدیث دلواس بن سمان پہ روایت
 د مسلم شریف دے، ددے خلور و خاص روحانیستونہ اثر پہ داوی

چه دده ددعا په یو جمله به نول یا جوجی ما جوجی فسادی فو توند
په خپل خپل خاڼه تباہ شی بوله زمکه به ددوی د مردارو نه بدو
بونیہ شی، په مسلم شریف کین د نواس بن سمان په روایت حدیث
شریف دے، چه یا جوج ما جوج به حضرت عیسیٰ علیه السلام او د
هغه ملگری را گیر کری رفیکر عب نبی اللہ عیسیٰ و اصحابه فی رسل
اللہ علیهم التّعاف، الحدیث،

حضرت عیسیٰ علیه السلام او د هغه ملگری به دعا کری نو الله به د هغوی
په ختمونو رگر د تونو یورنخ را ولی، فیصبحون فرسی کموت نفس
واحدی، نو تونو به د مردارو دا به د یوسه شی لکه چه یوسه
مردارو وی یولیشتم زمکه به هم ددوی نه نشه نروى د بد بو نشی
نه به که پکه وی نو الله تعالی د جنتی او بنا نو پشان غن غن مارغان
را لبرزی هغوی به د غن مردارو چه رت بل خوا یوسی،

د دنیا و را تونو کی غن خدای د شن طاقونو د جالی نسته ده د کوم
متعلق چه د عمران بن حصین په روایت په مسلم شریف کین حدیث ذکر د
ما بین خلق آدم الی قیام الساعة په ادم علیه السلام د پیدا نش نه تر
امرا کبر من الدجال، قیامت پور د د جال د فتنه نه
بله غننه فتنه نشته:

دیا جوج ما جوج په باره کین ذکر پکار دے چه دا خسته دے
یا جوج ما جوج ته په عبرانی ژبه کین د غوغ ما غوغ او په انگریزی ژبه
کین د کاک میگاگ وائی د عقیده الاسلام مشعل روس او چین
یا جوج دی، او برطانیه او امریکه ما جوج دی چه بعضی د ستر کاس
میکس او بعضی د چین ما جوجی مگر نا سخ التواریخ د آدم علیه السلام
د جنت کین د دنیا نه تر تارخ د اولو القومین پور دے مشعل تارخ

هېو طی لیکل دے او کله یا جوج ما جوج هر کافر ته و بیله شی، لکه د ختر
په حدیث کین وی،

من یا جوج و ما جوج الف و منکم رجل یعني به دوزخ کین به یا جوج
ما جوج زر کسان او تا سو یوکس ر یوکس په زرو کین حافظ ابن حجر رح او
قرطبی رح ددے شریح کړید، د ای منہم و منن کان علی الشریک
مثلہم و رجل منکم ای من و منن کان مثلہم کویا
کین د زرو نه مطلب مطلق کافر او د منکر، نه مطلب مطلق مؤمن
دے ر سیدین جوکار ایسور، د یهودو په عقیده کین د حدیث درجه لوی
په (خزائن الروم، کین عبرانی خط سره موجود دے، په دے کین نقل
دی، چه "عالم به د شمسکه نه پس یتیم شی او د هغه نه پس به در کوک
ما کوک) جنکو نروى او پانے زمانه به د ما شیخ وی صاحب نا سخ
"ما شیخ مبارک، خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم ته و بیلی دی او په
ر عبری کمار کین در ما شیخ نه پس لیکلی دی چه ددے نه پس به دنیا
یتیمه به محافظه پانے شی، یعنی نبوت به ختم شی،

پنجم حکمت

پنجم حکمت دادے چه د موجوده دور د عالی فتنو او د ایٹمی تبا هو
بانیان یهود او نصاری دی، د اشتراکیت بانی کارل مارکس یهودی دے
ر و چه ایٹم بم جوړونکے شوپن هار، یهودی دے د نوی تهدیب خدای
هیرو ویک د فاسقانہ معاشرے او انسان کن سامراجیت بنیاد مسیحی طاقتور
قائم کړیدے او د تو زومند هېو نو خصوصاً د مسلمانانو عقیده او عملو نه
خرا بوونکی قومونه هم عیسایان دی، په دے وجه ضروری و که چه د یو
اسرائیلی پیغمبر چه عیسای قوم نے خپل پیشوا عیسی دلاسه دده د امت
پیدا کری فساد و نه ختم شی، غرض دا چه د عیسی علیه السلام امت ما دی

سائنسی، ایٹمی ذریعہ سوسرہ کومر فساد چہ داپور تہ کریدے، ک
 آسمانی تدبیر نہ بغیر۔ کذمکے طاقتور نہ دھتے د مقابلے توان
 نہ لری پہ دسہ وجہ عقل، دعیسی علیہ السلام را کوزیدال ضروری گنری
 دکوم چہ تند بیر الہی پہ زرگونہ کالہ ورا بندے فیصلہ کریدے ددے
 دکجالی قوتوں تالی ستہ دال صلاح ہجرے نشی کولیکوم چہ عیسائی او
 مسیحی دکان چلوو دپارہ ددجالی قوتوں وقتے مضبوط کرے او د
 اسلام بتولہ گنہ ددخوار لوسوسو کا لومسلما نان کافران کریم
 تباہ کری:

فائدہ

دذوالقرنین دبتد متعلق

پہ دنیائے داوخت دیر بند ونہ
 دی ٹوڈچین دیوال چہ دیراؤندہ
 او پکن دے او ہفتہ پہ منگولی ژبہ کن (نکو دے) او پہ ترکی ژبہ کن
 د بوقور قہ و ییلے شی،
 ڈویم: د بخارا او ترمذ پہ منیخ کن چہ ورتہ (دربند) و ییلے شی، دا دتہ ورتہ
 پہ وخت کن موجود ہو۔
 دریم: د رداغستان، بند۔ د دے نؤم رباب ابواب دے اول دس
 ہم ورتہ و ییلے شی، بستانی پہ رداغ العارف، کن ددے تفصیل
 بیان کریدے:-

خالورم، ہغہ بند دے کوم چہ رکابشیا ر قفقاز م سرہ پہ دائیال ڈرہ
 کن مے ریاقوت پہ رمعجم البلدان، کن لیکلی دی چہ دا دوی پلی شوے تانے
 نہ جوہ دے اودا نور دے دکا شو دی بنا پہ دے، دقُرآن دتشریح
 مطابق دذوالقرنین بندہم داخلورم دے، پہ رناسخ التواریخ کنڈا
 ہنکارہ بیان شویدے ددے تائید داسے ہر کبیری، چہ رخر دارج
 پہ کتاب المسالک، کن لیکلی دی چہ عباسی خلیفہ واثق باللہ دذوالقرنین

دبند دتحقیق دپارہ دماہرانو بولکیشن لیر لونو ہغوی ہم دا بند دقُرآن
 مطابق دذوالقرنین بندا تپا کلو دذوالقرنین دے بند تہ پہ فارسی ژبہ کن
 دترہ آہنی،، ترکی ژبہ کن، و امریکیو، او پہ چینی ژبہ کن رو پھاگ کورائی، وائی
 یعنی دگور، دترہ دگور، مطلب دگور ش سائوس، دے چہ دا دوی کجسورہ
 نؤم دے،

ذوالقرنین

دذوالقرنین دسے سفر پہ قُرآن کن ذکر دی، یومغربی، بل مشرقی او
 دریم غالباً شمالی دے، ذوالقرنین خوک وو، امام رازی رح پہ تفسیر کبیر
 سورہ کہف کن لیکلی چہ دا دمقدونے سکندر د فیلقوس خوسے د
 آرسطو شاگرد وو، امام رازی ارسطو تہ ہنکارہ کافرو شیلی دی، بعضو
 ذوالقرنین کیقباد تہ و نیلی دی، او بعضو مغربی چین تہ، بعضو دین بادشاہ
 ذونواس حمیری تہ، او بعضو حضرت ابراہیم علیہ السلام دزمانے سالی بادشاہ
 تہ۔ ذوالقرنین و نیلی دی، بعضو وائی چہ دامصعب بن عبد اللہ وو کد چہ
 ابن عبد البر لیکلی دی، بعضو عبد اللہ بن ضحاک بنائی او بعضو داسائوس
 (گورش) گنری دا اخیر صحیح دے نور بتول غلط دی نور ا قوال ہم
 شتہ خو ہغہ ہم غلط دی، دامصعب بن عبد اللہ او د عبد اللہ بن ضحاک
 سند صحیح نہ دے حافظ بن حجر ددے نزدیک کریدے، او دابراہیم
 علیہ السلام دزمانے مصعب او عبد اللہ بن ضحاک پہ تاریخ تائیت
 تہ دی چہ دوی دابراہیم علیہ السلام دزمانے وواو ا ہم تہ دی ثابت نہ
 دوی دا بند جوہ کریدے، نور بادشاہان مؤمنان نہ وو، سائوس
 ذوالقرنین چہ مؤمن صالح وو او ۵۹ھ قبل از مسیح کن تیر شویدے
 صحیح خبر ددہ چہ دا بند ہم دہ جوہ کریدے چکد چہ قُرآن کم ناکم دہ
 تہ نیک سرے خو شیلی دی او ددے بند نسبت کولی دہ تہ درست

بنائی داسنگ پہ تاریخ کن ددہ دسے سفر و نہ ہم ثابت دی، سکندر
 کد فقار سفر ندے کرے او نہ نور و ذکر شو و گساوسفر کریدے
 کد ذوالقرنین مغربی سفر دایشیا لے کوچک وو، او د نمر و و بیدال پہ
 عین حیمہ، کن د سمرنا د سمندر پہ اوبو کن وو کوے چہ تورے
 دی، سائرس بابل فتح کر و بتی اسرائیل لے خلاص کرے، د بیت
 المقدس تعمیر لے کر و او یسعیاہ علیہ السلام آتہ بشلے کالہ روہیہ
 د بیت المقدس د تعمیر پیشن گوئی کرے وہ، چہ بابل کن بہ آویا کالہ
 یہودی ان قیدوی بیا بہ بیت المقدس آباد شی، امام رازی چہ یہ تفسیر
 کبیر کن بنکاره و بیلی دی چہ دابند سائرس جو کر کریدے او د
 چہ ذوالقرنین یقیناً سائرس د دانیال علیہ السلام پہ دین وو، د تحقیق
 د تاریخ نہ علاوہ د یسعیاہ علیہ السلام صحیفے باب ۲۵ عتاک او د
 دانیال علیہ السلام مکاشفے باب ۲۷ آیت ۱۱ د ذکر یاعلیہ السلام کتاب
 باب ۲۷ آیت ۱۱ او د عزرا باب ۷ آیت ۱۱ عتاک نہ د اہستے شویدے
 کوم چہ د قدیم تاریخ اہم ترین بنیا د و نہ دی، ابراہیم زردشت
 ہم د دانیال علیہ السلام شاگرد او مؤجد و و خک چہ د ہفت اوستاد
 اعدو بالکھ او بسم اللہ نہ شروع کیری د ابن کثیر تحقیق ہم داسے د
 رکنتھات اصطرک کن د الہاتہ ہم مؤمن او د مجوسیت د شن و بیلی
 شویدے، سائرس ذوالقرنین کد دارا نہ وہاندے نیر شویدے، ک
 یا جوج ماجوج پہ بارے کنے د ہغوی د لور والی واقعات غلط دی، ابن
 کثیر زہم پہ خپل تاریخ کن او بخاری رح پہ باب د یا جوج ماجوج کن دے
 تردید کریدے، دغدرنگ پہ ترمذی کن د ابوہریرہ رض ہفت روایت چہ
 ہغوی بند کنی او بیا وائی چہ صبا بہ نور کنو خوا نشاء اللہ و بیلی ہیر
 کرے نو بیا بند پہ خپل حال شی او خہ وخت چہ دوی انشاء اللہ اوائی

نودغہ بند پہ مات کھی او نوز بہ سرا وزی، داہم ضعیف روایت
 دے، امام احمد بن حنبل رح ابن کثیر رح پہ خپل تفسیر جلد ۳ ص ۱۰۰
 کن نقل کریدے چہ داخلاف قرآن دی،
 فَمَا اسْتَطَعُوا اَنْ يَّظْهَرُوْهُ وَمَا اسْتَطَعُوا يَا جُوْحَ مَا جُوْحُ نَهْ بِبِنْدِ خَطْلِ شَى
 لَكَ نَقْبًا (سورہ الکھف آیت ۸۴) : او نہ بکن مورئ کو لے شی،
 ابن کثیر رح لیکے چہ داروایت ابوہریرہ رض د کعب الاحبار نہ را غتے دے
 او خلقو د غلطی نہ ورتہ مرفوع و بیلی دی د عقیدۃ الاسلام پہ مطابق
 یا جوج ماجوج بہ پہ بند بھرتہ نہ را پورے اوزی بلکہ د تجیرہ کیسین
 نہ تر منجور یا پورے بہ، دیو خائے را اوزی، قرآن د دے بند مضبوط
 والے بیان کریدے او د ہفے ماتول لے د قیامت غلامہ بنو د لے دہ
 مکر د یا جوج ماجوج ذکر چہ نہ چہ را غلے دے ہلتہ د بند ذکر شنتہ دے
 نہ معلومیزی چہ یا جوج ماجوج بہ د بند پہ لارہ نہ بلکہ پہ بلہ لارہ را
 اوزی رح حدیث شریف متفق علیہم د بیل للعراب قدا اقتراب من فتح روم
 یا جوج و ماجوج مثل ہذا، عمدة القاری جلد ۱ کن د کرمانی
 نہ منقول دی چہ دا استعارہ دہ مطلب لے فتنے خورمایدال دی، لکہ چہ
 د گوتے د کرئی پہ اندازہ یوو تکی اشی او فتنے تررا بر سیرہ شی، لیکن مطلب
 لے ہرگز داندے چہ دغہ د ذوالقرنین بند بہ ماتیزی او یا جوج ماجوج
 بہ پر اوزی، پہ عقیدۃ الاسلام کن د ذوالقرنین تشریح پہ مختلفوا قولوسر
 شویدے لیکن د اصطرک لہ آثار قدیمہ د ذوالقرنین کومہ مجسمہ چہ برآمد
 شویدے کہ ہفے کن د ذوالقرنین د اسپنے د توپئی کینرے او چہ غارے
 تہ لہ مینخہ تش د اسپنے بنکرو نہ غوندے جو لہ شویدی د دے نوم
 داوچہ بنو دل صحیح بنکاری

تتمہ

دکفار و عذاب ہمیش والے

وَدَخَّرَ اللَّهُ آيَاتِ تَفْسِيرِ بَيَانِ
پہ وخت امام رازی رحمہ تعالیٰ

کبیر کینی دکفار و یہ دائمی عذاب اشکالوں نہ پیش کریدی، احقر بہ ک اللہ
پہ فضل دغہ شبہ نقل کو او جواب بہ کے ورکوی۔

رُومِ بِنِي شَبَه

د انصاف نہ خلاف دہ، ددے جواب دادے
چہ دکذاب ہمیش والے ظلم نہ دے بلکہ انصاف دے، دک ظلم مطلب د
چہ د بل پہ ملکیت کینی تصرف اکریشی او کفار خود خدا اے ملک دی
خدا اے پخپل ملک کینی تصرف کوی د بل چاہہ ملک کینی نہ کوی۔

دویمہ شبہ

د دے جواب دادے چہ دک مجرم سزا عین رحمت
دے حکمہ کوم حکومت کینی چہ سزا نہ وی ہغہ بقول خلق د رحمت نہ خلا کبری
د سزا یہ شبہ دک مجرم وخت لبز دے یعنی دک بلوغ نہ تو صرگہ
او دک عذاب وخت ختمید و نیکے نہ دے دامنا سب

نہ بنکاری، ددے،

اول جواب دادے، چہ دک مجرم و سزا پہ وخت کینی برابرے ضروری نہ
د کے مار د کہ د یو گھنٹے یا نیکے غور نہی لیکن سزا پہ کالو نو خوری
اصلی خبرہ دادہ چہ سزا د مجرم د نوعیت پہ مطابق ورکولے شی د ہغہ
کہ وخت پہ مطابق نہ، دک کفر د مجرم نوعیت سخت دے، نو حکمہ سزا ہم
سختہ پکار دہ، دویم جواب دادے چہ دک کفار و مجرم کفر ہم نہ
ختمید و نیکے دے پہ مرگ ختمید ددہ پہ اختیار کینی نہ وی دائرہ بے

اختیار، پاتے شو کہ دے ژوندے دے نو پہ خپل اختیار دہ کفر
بتول عمر نہا پرینو دکہ گریدا او مجبوری پہ حالت کینی مجرم پاتے
کیدل مخلوق او خالق دوارہ نہ مانی، مطلب دا چہ دک کفر مجرم ہم
نہ ختمید و نیکے دے او عذاب اے ہم نہ ختمید و نیکے مناسب دے۔

دریم، جواب دادے، چہ کفار و اللہ تعالیٰ د لا محدود و او بے پایا نہ
انعامات و کمالات و انکار او بغاوت اکر و نو حکمہ سزا ہم لا محظ
او بے پایا نہ مناسبہ دہ۔

خلویم جواب دادے، چہ دک کفار و سزا د طبی تاثیر پہ دول دہ، لکہ
د سرطان جراثیم چہ دک عمر سرہ سم وی بتول عمر تیر بخور بے آرامہ
او تکلیف کینی وی، دک کفر جراثیم ہم دائمی اثرات او نتیجے لری یعنی دجسم
پہ اور کینی ہمیشہ پاتے کیدل، فرق او بیلٹون چرف دومرہ دے چہ
د جسمانی رفح (سرطان) اثرات او نتیجے د جسم پہ ختمید پہ مرگ
ختمے شی او د روحانی رفح (کفر) اثرات او نتیجے د روح سرہ تہلی دی کوم چہ
ختمیزی نہ خومرہ پورے چہ دک روح ژونداری چہ پہ آخرت کینی ختمیزی
نہ مناسب دی چہ عذاب دک کفر د ہم پہ آخرت کینی ہمیشہ وی۔

پنجم جواب دادے، چہ دہر تکلیف سبب ترخو چہ وی نو تکلیف
بہ ہم وی لکہ پینتورگی کینی چہ کانپے ترخو وی تر ہغہ بہ پینکین دہر
ہم وی یاد اور کامی پہ شیشہ کینی دنہ در نارنگی ویستون ریلوے
حروف تر ہغہ وخت موجود وی ترکومہ چہ دا شیشہ موجود وی،
ہرکله چہ کانپے دک پینتورگی نہ او تو یا شیشہ چپ چور شوہ، نو ہلہ بہ
دہر دا دغہ حروف ختم شی، دغہ رنگ دک کفر نہ ہر خد پورے چہ روح
کینی موجود وی نو عذاب بہ ہم تر ہغہ وخت وی مگر دادا سہ
پہ روح کینی ورنہوتے دے چہ دک بیلید و امکان اے ہدی و شستہ نہ

کہ اللہ تعالیٰ ہر مائی

وَلَوْ رَدُّوْا الْعَادُوْا لِمَا نُهَوْا عَنْهُ : کچھ بے کفارتہ آخرت نہ دینیاتہ راوستے
دوسرے انعام : شی نبیابہ ہم دغہ کفر کوی کومہ نہ چہ منع کر شوی
مطلب داچہ سبب یعنی کفر ترخوجہ موجود وی، نوعذاب بہ تے
ہم ترہغ وختہ پورے وی، لیکن کفر بہ روح کبن داسے نونے دے
چہ ترجد اکیدے نشی اور روح ختم پری نہ چہ دے ہفے پہ ختمیداودغہ
سبب کفر ہم ختم شی نوٹکہ ودرہ دا ہی عذاب مناسب دے :

تَمَّتْ بِالْخَيْرِ

یوہ نادرہ تحفہ

عصمت انبیاء علیہم الصلوٰۃ والسلام
(اردو)

ازافادات

علامہ شمس الحق افغانی رحمۃ اللہ علیہ

جمع و ترتیب : شیخ فتح الرحمن بیچر شعبہ عربی پشاور یونیورسٹی

ناش

تاج کتب خانہ محلہ جنکی نزد قصہ خوانی پشاور

دلاویدو پتہ

کتب خانہ رشیدیہ محلہ جنکی قصہ خوانی پشاور

کدین تبلیغ پہ ہر مسلمان نراونٹہ باندے فرض دے، خوشگنہ چہ دچھاہ
دپارہ وسلہ ضروری دے۔ ہم داسٹان د تبلیغ دپارہ کدین علم ضروری دے۔ او
کدین د زد کرے دپارہ بنہ کتابونہ خان سورہ ساتل او بیاباوستل پکاری۔ ددے
مقصد دپارہ تاج کتب خانے تاسوا دپارہ بناستہ علمی مکتبے دکتا پوہ شکل
کینے چاپ کرے دی، چہ پہ ہر کر، جہرہ او جومات کینے د ہفے نہ یوہ بناستہ تبلیغ
جوہریدے شی، بنہ کتابونہ خان سورہ ساتل کار ثواب دے او مرکز پس تیز صدقہ جاریہ جوہر

د مفتی اعظم پاکستان مولانا مفتی شفیع دیوبندی مشہور تفسیر

معارف القرآن

پہ پینتوڑ بہ کینے یو اہم مقام لری۔ پہ پینتوڑ بہ کینے دومرہ مفصل اور مستند تفسیر
ہل نشہ چہ پہ ہفے کینے د قرآن کریم شاین نزول تفسیری بحثونہ، د پخوانو تفسیرونو
خلاصہ او موجودہ زمانے د ہر قسمہ مسائل و ضاحت د قرآن مجید پہ کرا کینے دہانت
شوع دے۔ د قرآن مجید د طالبانو، عالمانو او پہ کورونو کینے د زمانو دپارہ عظیمہ تحفہ
دے۔ ہرچا سورہ چہ دا تفسیر موجود وی ہفوی تہ پکاری چہ نور خلق خان سورہ کینی
او ہفوی تہ د ددے درس اوردی۔ انشا اللہ د زہونو او عملونو اصلاح پہ پینتوڑی سو کیری
دا تفسیر پہ (۳۰) جلدونو کینے چاپ شوع دے

د شاہ ولی اللہ اوشاہ عبد القادر د فارسی اورد و تفسیر د نواسان پینتوڑی

آسان تفسیر

پہ یو جلد کینے د قرآن مجید بہترین پینتوڑ تفسیر دے۔ چہ پہ دے کینے د
قرآن مجید د لفظی ترجمہ سورہ سورہ پینتوڑ ہمارے خیال ہم سکتے شوع دے۔
او پہ حاشیو باندے دیر قیمتی معلومات بیکے شوی دی۔ د قرآن پاک د ترجمہ
د زد کرے دپارہ دا پہ موجودہ زمانہ کینے یو لڑے نعمت دے۔ پہ مکت خط کینے
ہم چاپ شوع دے، اوہہ وروکی سائز کینے ہم ترلا سہ کیدے شی۔

تاج کتب خانہ

ہدایہ شریف د اسلامی حنفی فقہی یو جامع او مستند کتاب دے چہ پہ تولو اسلامی مدرسہ کینے لوستے شی. پہ پینتو ژبه کینے تر اوسه پوره دے دے کتاب شروح نژادہ. تاج کتب خانہ پینتو ته الله پاک توفیق ورکړو چہ د ستر مالو حضرت مولانا حنیف گنگوڅی "غایة السعایة فی شرح مافی الهدایة" د پینتو ترجمه انتظام او کړو او فقیر داعظم الشان زبور:

تاج الهدایة پینتو شرح هدایة

په نوم په ډیر بناشته ډول چاپ شویته د دے کتاب په لوستلو مو په اسلامی فقہ کینے مهارت حاصل کیدی شي.

د احادیث رسول صلی الله علیه وسلم اہمیت هر چا ته څرگند دے. دا هغه څه او څوړه چینه ده چہ تر قیامتہ به مسلمانان پر خپله تنده ماتوی. د احادیثو په ذخیره کینے

مشکوٰۃ شریف

ته نور مقام حاصل دے. مونږ به د پینتو لوستونکو ډیرا د مشکوٰۃ شریف یوه دا سے نسخه تیاره کړه دے چہ د پاشر په یو طرف مکمل عربی متن سره د اعرابو چاپ شوه دے. او مخامخ ورته آسانه پینتو ترجمه ټکی په ټکی لیکل دلا. د دے کتاب په لوستلو سره د څوړنځی صلی الله علیه وسلم ټول مبارک ژوند او حکمونه دسترگو په وړاندے او کړی شي. ایسان پر مضبوطی او د نیک عمل شوق زېږون کینے پیدا کیری او غلط عادونو او عمنو نه پر د بچنه ورکیری. د علم دین د طالبانو ته علاوه په کورونو کینے زانانے هم په آسانه لوسته شي. مشکوٰۃ شریف پینتو په پنځو بناشته جلدونو کینے چاپ شوه دے.

* د حدیث شریف یو بل اہم کتاب سکن ترمدی دے. علماء وائی چہ د چاپه کور کینے ترمدی شریف موجود وی نو هغوی د دے دا سے اوکتری لکه چہ د دوو جلدونو مو د حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د هغه په کور کینے خبره کوی د دے سعادت د حاصلولو ډیرا د تاج کتب خانے ترمدی شریف (پینتو) په دا سے انداز کینے چاپ کړه دے چہ د پاشر په یو نیم طرف مکمل عربی متن دے او مخامخ ورته ټکی په ټکی آسانه پینتو ترجمه دے. (زیر طبع)

تاج کتب خانہ - محلہ جنکی، قصه خوانی پینتو

په پینتو ژبه کینے د تاج کتب خانے علمی تحفے

چہ د دین د علم د پارو د هر کور مدرسے او کتب خانے ډیرا ضروری

تفسیر معرف شریف

د مفسر اعظم پاکستان مولانا محمد شفیع ډیر بندي د مشهور تفسیر پینتو ترجمه. په پینتو ژبه کینے دا د نورو نه لویه تفسیری ذخیره ده چہ د عوامو او علماء د پارو یوشان اہمیت لری.

مشکوٰۃ شریف

د احادیثو مشهور او مستند کتاب په ډیر بناشته انداز او آسانه پینتو ترجمه سره ډیر لږ چاپ کیدو کک دے چہ په لوستلو کینے سترگه پینتو کیری.

تاریخ اسلام

د حضور پاک صلی الله علیه وسلم او هغوی د څوړو پارو د ایزه ژوندات حالات په ډیر تفصیل سره علمی انداز کینے. دے کتاب کینے بیان شوی وی. د سین د وسیعې سندې او او د نورو علمو د تصدیق دے.

مکمل موعظ

د مانع په پارو کینے په پینتو ژبه کینے د نورو د نورو او مستند کتاب چہ هر قسم شان بچنه په ډیر تفصیل او وضاحت سره بیان شوی وی. په پینتو ژبه کینے د موعظ په پارو کینے د ورو هغه کتب د ستاسو نظر ته وی شير شوه.

د دود مستند

د کورنی ژوند متعلق هر قسم ضروری او نازکک مطلب په دے بنائت کتاب کینے بیان شوه وی. چہ د هر باج نارینه او زنانه د پارو د لیکل زده کول ډیر ضروری وی.

د خلاصه منیب او قدرتی پینتو شریف

د مدرسو د طالبانو او ماسلمانانو د پارو د لیکل و کتابونه په ډیر جلی د پینتو شرحو سره چاپ شوی وی په دے ډیر خلاصه او ډیر پرمختللی و پراخت شوی.

تاج کتب خانے

د عربی ژبه د طالبانو او استادانو د پارو یوه نوره تحفه ده. د مولانا محمد میاں صاحب مشهور تصنیف "تلخیص اسلام" سره ډیر اہمیت ناسته د رطوبت د دے چہ د دے کتابونو د اشاعت او لوستو هر مسلمان ته ترغیب ورکوی د ستاسو د اکثر ترغیب

تاج کتب خانہ - محلہ جنکی، قصه خوانی پینتو

سیرت النبی ﷺ

سید ابوالحسن ندوی

ذہبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم رجسٹرڈ مینہ ایمان تھے۔ وہ۔ یہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم باندے رحمت اور درود و میل۔ ذہنی تعلیمات زوہ کول ذہنیہ و ژوند حالات معلوموں ذہر مؤمن نرا وینے دپارک چیر ضروری دی۔

دا دپیتون خوش قسمتی دلا چہ ذہ سیرت النبی پہ ذخیرہ کینے یوبہترین کتاب "نبی الرحمة" پہ پینتورہ کینہ ذہ "سیرت النبی" پہ نوم چاپ شو۔ دا موجودہ زمانے دیوستر عالم اور مجتہد سید ابوالحسن علی ندوی" تالیف دے۔ دا کتاب سیرت و عربی، فارسی، اردو اور انگریزی کتابوں پر پور اور خلاصہ دے۔ ذہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د ژوند تفصیلی حالات و سیرت پہ بارہ کینہ ذہ دنیا د لوید لوید علما و تحقیقی معلومات، د مسلمانانہ علاوہ د غیر مسلم علما و خراج عقیدت، د حضور صلی اللہ علیہ وسلم د تعلیمات و بہترینہ خلاصہ اور ذہنیہ د مبارک ژوند ہر آرخ پہ دے کتاب کینہ چیر پہ وضاحت مرہ جمع کرے شوے دے۔

دا کتاب ضرور پہ چنپ کور کینے اوسا تھی

ذہ وادہ مسئلہ

ہر بالغ نارینہ اور نانہ لہ پکار دی چہ دکورنی ژوند پہ بارہ کینہ ذہ اللہ اور رسول د حکونونہ حآن خیر کری۔ ذہ دے عرض دپارک مونہ یو چا شستہ اور آسان کتاب "ذہ وادہ مسئلہ" چاپ کرے دے، چہ پہ ہنے کینہ ذہنیہ علون ترمینتہ د تعلقاتو، نکاح، طلاق، عدت اور نور ہر قسم ضروری مسائل جمع کرے شوے دی۔ ذہ کتاب پہ نو تاتو ستر کے پرا نیتے شی اور بکارہ شی چہ زمونہ ناپورہ خلق و چل چہالت پہ وجہ شرمی کتا ہون کینے مبتلا دی اور خانہ خبر نہ دی۔ کتاب پہ ظاہر دہو کے دے، ولے پہ "کونہ کینہ مستدر" ہر دے سے کتاب تہ دینے شی۔

کتاب

• اسلامی فقہ علم دھر مسلمان دعملی زندگی دپارہ دیر ضروری دے۔ پ پنتو
 ژوبہ کتبه د قفے درسی کتابونو ترجمہ لوگنہ دے دی کتہ خلاصہ، مکتبہ، قدوری، کتہ
 وغیرہ۔ ولے دا دے یو کتاب چہ پہ آسان انداز کتہ د ژوندن تولے اٹھہ مکتے کتہ ذکر
 شری دے، تراوسہ تہ دو چاپ شری۔ ددے ضرورت د پورہ کونو دپارہ مونہ دکتہ
 دستر عالم مولانا مجیب اللہ ندوی صاحب مشہور کتاب |

اسلامی فقہ

- پنتو ژبہ کتہ چاپ کرو۔ ددے کتاب یو شو خصوصیات دادی |
- د قفے دھر یو اہم بحث نہ دہانت د قرآن مجید د آیتونو اد احادیثو پہ رہنا کتہ پہ زیر نور
 مسئلہ بحث شری دے۔
- بیا پہ آسان ترتیب سرہ متعلقہ مسائل پیرلہ پے بیان شری دے۔
- د یو عام مسلمان پہ ژوند کتہ روزمرہ پینید دکتہ ہر قسم مسائل د موجودہ حالاتو د
 تقاضا مطابق بیان شری دے۔
- دکھارت، مونہ، ورثہ، حج، طلاق، نکاح، میراث، رضاعت، یتیمت، مضاربت وغیرا
 اود موجودہ زمانے د نوے نوے مسئلو جوابونہ د قرآن وحدیث پہ رہنا کتہ
 دہانت شری دے۔ کہ حقوک د کتاب اولیٰ نو د قفے پہ درسی کتابونو پورہ پہ
 ورتہ د پیرہ آسانہ شی۔ او د خپل خان نہ علاوہ د نورو خلقو رہنائی پہ ہم کولے شی۔
- د قیامت علاقے : ژوندن د ہاد پشان تیریدنی، ہرہ شہہ او ہرہ وچ موند
 قبرتہ ورنژدے کوی۔ ولے موندیہ پہ غفلت کتہ پراتہ یو۔ پہ قرآن مجید اولعادیثو
 کتہ بیابا د قبر او آخرت د ژوندن بیان ہم پہ دے غرض شری دے چہ انسان
 د غفلت د خوب نہ رابید ارشی او آخرت دپارہ تیار شی۔ پہ دے غرض موندیہ د

مستند کتاب تلکرة المعاد پنتو ترجمہ د قیامت علاقے او آخرت احوال

یہ نوم چاپ کھری دے۔ چہ پہ ٹوٹا لٹریژر ژوندن د یلے کیری او بینتہ اودر سیدی
 سترگہ د اویکونہ د کے شی او انسان خپل خالق او مالک تہ متوجہ شی۔ د وعظ
 او نصیحت دپارہ دیر بنائشہ کتاب دے۔ یکونے، مولانا سید روح اللہ د مازائش

تاج کتب خانہ۔ محلہ جنگی، قصہ خوانی پینور
 فرن ۱۱۲۲۵۲

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**